

БОТАНІЧНИЙ ЗАКАЗНИК «ДРАБИНІВКА»

ПОЛТАВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ
УКРАЇНСЬКОГО БОТАНІЧНОГО ТОВАРИСТВА

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ
УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА ОХОРОНИ ПРИРОДИ

Н. О. СМОЛЯР, В. І. МАЛИМОН, І. М. ШЕВЕЛЬ,
Т. В. ШКУРА, О. Р. ХАННАНОВА,
М. В. СЛЮСАР, В. І. НЕЧИТАЙЛО

БОТАНІЧНИЙ ЗАКАЗНИК «ДРАБИНІВКА»

Монографія

Полтава
«Дивосвіт»
2020

За загальною редакцією кандидата біологічних наук Н. О. Смоляр.

Рецензенти:

Лукаш Олександр Васильович, доктор біологічних наук, професор кафедри екології та охорони природи Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, професор;

Самородов Віктор Миколайович, доцент кафедри захисту рослин Полтавської державної аграрної академії, голова Полтавського відділення Українського ботанічного товариства;

Скляр Вікторія Григорівна, доктор біологічних наук, професор кафедри ботаніки та екології Сумського національного аграрного університету.

Смоляр Н. О., Малимон В. І., Шевель І. М., Шкура Т. В., Ханнанова О. Р., Слюсар М. В., Нечитайло В. І.

Ботанічний заказник «Драбинівка»: Монографія. – Вид. 2-ге, перероб., доп. – Полтава : Дивосвіт, 2020. – 240 с. + 8 с. вкл.

ISBN 978-617-633-290-9.

У книзі наведена характеристика біорізноманітності ботанічного заказника місцевого значення «Драбинівка», який займає важливе місце в природно-заповідній мережі Кобеляцького району й Лівобережного Придніпров'я в цілому. Проаналізовано систематичну, еколого-ценотичну, географічну й біоморфологічну структуру флори заказника. Охарактеризовано особливості рослинного покриву та сучасні тенденції його розвитку. Для рідкісних видів наведено особливості їх поширення та результати аналізу багаторічного моніторингу стану популяцій деяких ефемероїдів. Уперше в книзі охарактеризовано біотопи та тваринний світ заказника. Розглядаються перспективи розвитку заказника та висвітлено його еколого-просвітницькі функції. Наведено анотований список судинних рослин та хребетних тварин заказника як основи екологічного моніторингу біорізноманітності. Видання ілюстроване картосхемами, фотографіями. Для працівників навчальних і природоохоронних установ, студентів, учнів, природолюбів.

The book describes the biodiversity of «Drabynivka» botanical reserve of local significance, which occupies an important place in the nature reserve network of Kobeliaky district and the Left Bank of the Dnieper region as a whole. The systematic, ecological-coenotic, geographical and biomorphological structure of the reserve flora is analyzed. Peculiarities of vegetation cover and modern tendencies of its development are characterized. Special aspects of rare species expansion and analysis results of long-term monitoring of some ephemeroids populations conditions are presented. For the first time the biotopes and fauna of the reserve are described in the book. Prospects for the reserve development are considered and its ecological and educational functions are highlighted. An annotated list of vascular plants and vertebrates of the reserve as a basis for ecological monitoring of biodiversity is given.

The publication is illustrated with maps and photographs.

For employees of educational and environmental institutions, students and nature lovers.

ББК 28.588 я6

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Полтавського відділення
Українського ботанічного товариства.*

ISBN 978-617-633-290-9.

© Колектив авторів, 2020.

© Дивосвіт, оригінал-макет, 2020.

Присвячується пам'яті Олени Байрак –
ботаніка, ліхенолога,
сподвижника заповідної справи.

ПЕРЕДМОВА

Одним із основних аргументів під час створення об'єктів природно-заповідного фонду є високі показники їхньої наукової цінності, які визначаються насамперед багатством біорізноманіття – його репрезентативністю й унікальністю. Але в складі природно-заповідної мережі Полтавщини є дійсно унікальні об'єкти, які особливі за своєю історією й природою. Насамперед це стосується ботанічних заказників, на території яких охороняються залишки славнозвісних полтавських лучних степів, що є зональним типом рослинності для регіону. Проте вони займають найменші площі серед природних екосистем області.

Таким є й ботанічний заказник «Драбинівка», на території якого разом з іншими лісовими, лучно-болотними, водними вціліли й степові комплекси – місцезнаходження ботанічних раритетів. Цей об'єкт вирізняється поміж інших заказників області високими показниками ботанічної унікальності, ландшафтної та естетичної цінності.

Ініціатором створення заказника став учитель Бутенківської загальноосвітньої школи Кобеляцького району Іван Михайлович Шевель. Саме він у 1990 р. разом зі своїми учнями відкрив цю природну ділянку, багату на рідкісні первоцвіти, і став ініціатором її збереження. Завжди енергійний, невгамовно допитливий, вимогливий до себе й своїх вихованців, Іван Михайлович знайшов для себе й багатьох своїх учнів джерело пізнання, краси та постійної турботи – заказник «Драбинівка».

Підтримала його ініціативу Олена Миколаївна Байрак, тоді ще кандидат біологічних наук, доцент Полтавського педінституту. Свої

перші враження від побаченого на «Драбинівці» вона висловлює так: «Я потрапила вперше на територію Драбинівки навесні 1993 р., напередодні почувши по телефону схвильовану розповідь І. М. Шевеля про цікаву природну ділянку степу та прохання відвідати її з метою підготовки наукового обґрунтування доцільності створення ботанічного заказника. Прохолодним березневим ранком ми пішки дійшли від с. Бутенки до хутора Драбинівка, де були лише залишки колишніх помешкань. Була рання весна, рослинний світ ще не прокинувся від зимового спокою, але на крутосхилах правого берега р. Кобелячок нам відкрилася дивовижна картина – рясний килим первоцвітів – шафрану сітчас того й брандушки різнокольорової. А під час наступного приїзду на початку травня вразило масове квітування інших рідкісних первоцвітів – гіацинтка блілого, мускарі. Ці враження відбилися в загадках, написаних до книги «В гаю заграли проліски» [12].

Заказник «Драбинівка» – це природна навчально-виховна лабораторія, де на маршруті екологічної стежини проводяться уроки серед природи. «Драбинівка» – єдиний заказник області, на території якого учні Бутенківської середньої школи під керівництвом учителя біології І. М. Шевеля впродовж майже 30 років здійснюють щорічний моніторинг за станом популяцій рідкісних видів рослин і проводять фенологічні спостереження за первоцвітами. На заказнику «виросли» й діти Івана Михайловича – доньки Валентина й Вікторія, які стали вчительками біології й несуть до сьогодні своїм учням біологічні знання, здобуті під час відвідування «Драбинівки» від свого батька й учителя. Та й онуки Івана Михайловича також захоплені «Драбинівкою»: Віталій допомагає дідусяві облаштовувати заказник, Анастасія – створила для заказника емблему – і кожного разу не втрачають можливості відвідати цю територію, пройтися екологічною стежкою, вдихнути пахощі Драбинівського степу.

Із 2001 р. до наукових досліджень біорізноманіття заказника й спостережень залучені студенти, магістранти, аспіранти й викладачі кафедри екології та охорони довкілля Полтавського педуніверситету. Учителі Кобеляцького району теж проходять своєрідне «підвищення кваліфікації», відвідуючи «Драбинівку» з науково-практичними семінарами та екскурсіями.

Завдяки ініціативі І. М. Шевеля про унікальну ділянку лучного степу на півдні Полтавщини дізналися не лише мешканці прилеглих населених

пунктів, а й фахівці та вчителі Кобеляцького району, Полтавської області й України в цілому. До того ж, у 2008 р. про ботанічний заказник «Драбинівка» журналістка Аліна Кваша створила спеціальний відеофільм для тематичної передачі державної телерадіокомпанії «Лтава».

У 2001 р. про заказник «Драбинівка» видано перший природоохоронний плакат із кольоровими ілюстраціями рідкісних видів рослин і картосхемою екологічної стежки, приурочений до 10-ї річниці створення заказника, у 2014 р. – буклет до його 20-річчя, а відомості про рослинний світ наведені в 47 наукових та періодичних виданнях і нині вже у двох монографіях, присвячених біорізноманіттю заказника на різних етапах його розвитку.

Іван Михайлович відповідально й трепетно готується до кожного ювілею заказника, ініціює його відзначення з подарунками – чи то випускається черговий буклет, чи організовується виставка або екскурсія – у який сезон це не відбувалося б, адже «Драбинівка» завжди цікава й неповторна.

Восени 2019 р. на урочистому зібранні з нагоди 25-річчя ботанічного заказника «було багато зворушливих моментів: звучало пісенне величання природи в музичних записах Олени Байрак, демонструвалася телевізійна передача «Створені для життя», у кадрах якої на 10 років молодший за себе нинішнього Іван Михайлович Шевель знайомив відвідувачів із драбинівською скарбницею. А скільки тепла випромінювала мить, коли засновник заказника дякував своїй дружині, Катерині Никонорівні, яка вже стільки десятиліть терпляче «мириться» з клопітною справою його життя. Відрадно було спостерігати, з якою довірою сивочолий Іван Михайлович звертається до продовжувачки своєї природоохоронної місії – доньки Вікторії Малимон. Надалі їй, учителью біології місцевої школи, координатору еколого-просвітницької діяльності в ботанічному заказнику «Драбинівка», доведеться бути вже не просто надійною помічницею й одностудницею батька, а його наступницею, зміною». Так пише про захід в обласній газеті «Зоря Полтавщини» журналіст Вікторія Корнеєва [35].

Ще одна мрія є у Івана Михайловича – створити ботанічний музей у розташованому неподалік Бутенків селі Вишневому. У майбутньому закладі екскурсанти могли б більше дізнатися про історію заказника, переглянути фільми, інші пізнавальні матеріали. Тим більше, що позитивний досвід уже набутий. Завдяки перемозі пропозиції Івана Шевеля

в обласному конкурсі «Бюджет участі» в Полтавській області у 2018 р. реалізований проект «Еколого-просвітницький туристичний маршрут ботанічним заказником «Драбинівка» – і на під'їзді до заказника влітку 2019 р. «виросли» столи з накриттям, поблизу яких відпочивальники можуть залишати автотранспорт та облаштовувати наметове містечко, на самому маршруті встановили чотири чепурні бесідки. Маршрут, на якому 10 зупинок, офіційно відкрито 27 липня 2019 р. За словами Івана Михайловича, «нехай відпочивають тут, щоб не шкодити заказнику».

Такий досвід опіки сільського вчителя над об'єктом природно-заповідного фонду є яскравим прикладом небайдужості, поваги й любові до природи, а також своєрідним подвигом і педагогічним надбанням, адже на «Драбинівці» виросло не одне покоління природолюбів і захисників природи.

Узагалі, ідея створення цієї книги теж належить Івану Михайловичу Шевелю. Наразі із часу видання першої монографії про «Драбинівку» [20] за 15 років відбувалися зміни в її рослинному покриві, проведення вивчення тваринного світу, межі заказника змінилися й площа збільшилася, до його складу увійшли нові землі, які підвищили показники його наукової цінності, виявлено нові місцезнаходження рідкісних рослин, з'явилися нові форми в організації науково-дослідницької та еколого-просвітницької діяльності. І є необхідність це зафіксувати в літописі «Драбинівки».

Від імені авторського колективу висловлюємо щирі вдячність усім, хто підтримав ідею розширити площу заказника й надати йому статус загальнодержавного та створити цю книгу: голові Бутенківської сільської ради Миколі Володимировичу Скрильнику та голові Золотарівської сільської ради Сергію Андрійовичу Кобелю, головному спеціалісту Департаменту екології та природних ресурсів Полтавської ОДА Олександру Миколайовичу Гостудиму, голові Кобеляцької районної ради Володимирі Івановичу Кішинському, а також працівникам видавництва «Дивосвіт» та його директорці Ганні Петрівні Грибан – палким шанувальникам «Драбинівки».

Щиро запрошуємо читачів ознайомитися з історією вивчення ботанічного заказника «Драбинівка», його біорізноманіттям, відчувати його проблеми та «побувати» на екологічній стежці.

Розділ 1

ПРИРОДНІ УМОВИ ТЕРИТОРІЇ ЗАКАЗНИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОННОГО РЕЖИМУ

Ботанічний заказник місцевого значення «Драбинівка» створений Рішенням Полтавської обласної ради від 27.10.1994 р. «Про затвердження додаткового переліку заповідних територій та об'єктів області» в Кобеляцькому районі Полтавської області на площі 55,0 га і розширений через 16 років згідно з Рішенням Полтавської обласної ради від 28.08.2020 р. до площі 120,2 га.

Заказник знаходиться у віданні Бутенківської сільської ради (площа 57,8 га), якій належить північна ділянка, та Золотарівської (62,4 га).

Заказник створений із метою збереження рослинного світу долини р. Кобелячок із різноманітною рослинністю (лісовою, лучно-степовою, лучно-болотною), багатою флорою. Він виступає резерватом збереження та відтворення рідкісних степових та лісових ранньовесняноквітучих рослин. Виконує екологічні та природоохоронні функції.

Ботанічний заказник «Драбинівка» розташований на півночі Кобеляцького району в околицях с. Вишневе й займає частину долини р. Кобелячок. На пагорбах та біля їхньої основи з північного боку заказника раніше було с. Драбинівка, останні оселі якого зруйновано наприкінці 80-х років минулого століття. Від цього села й походить назва урочища – «Драбинівка».

Географічні координати крайніх точок території заказника (градуси, мінути, секунди) такі: центр – 49°14'24" північної широти; 34°08'14" східної довготи.

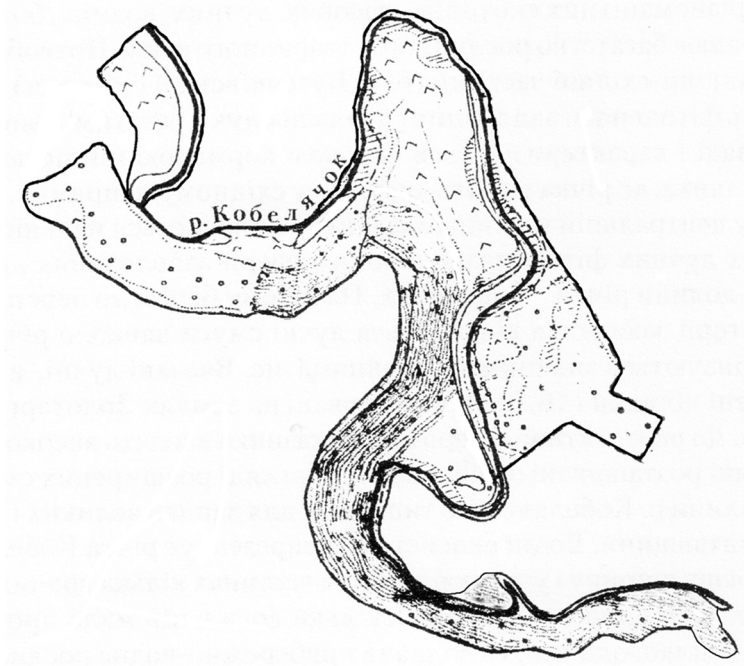

Рис. 1. Картосхема ботанічного заказника «Драбинівка»

За фізико-географічним районуванням [57] ця територія знаходиться в зоні Південно-Дніпровської терасової низовинної області Лівобережно-Дніпровської лісостепової провінції Лісостепової зони Східно-Європейської рівнини, за геоботанічним районуванням України [22] – належить до Оболонсько-Кобеляцького (Бахмацько-Кременчуцького) геоботанічного району Придніпровського округу Лівобережно-Придніпровської підпровінції Східно-Європейської провінції Європейсько-Сибірської лісостепової області.

Формування рельєфу цієї території як річкової долини обумовлене геологічними процесами, пов'язаними з діяльністю післяльодовикового водного потоку та тектонічними рухами. За класифікацією ландшафтів Полтавщини територія заказника належить до типу приводільних схилових ландшафтів [39].

Територія заказника розташована в зоні недостатнього зволоження. Річна кількість опадів коливається від 450 до 480 мм, які нерівномірно розподіляються між сезонами: у теплий період (квітень–жовтень) випадає до 320 мм опадів, у холодний – до 150 мм. Середньорічна температура становить + 13 °С. Середньомісячна температура січня – 5,5–6,5 °С, липня – + 21–23 °С. Вегетаційний період у регіоні (217–220 днів) починається з останньої декади березня й закінчується в жовтні. У літні місяці переважають південно-західні, західні та північно-західні вітри, у холодні – східні та південно-східні.

На схилах заказника переважають чорноземи з різним ступенем змитості (сильнозмиті, середньозмиті, слабозмиті), на заплаві річки Кобелячок переважають лучно-глеєві та дерново-глеєві ґрунти.

Територія природно-заповідного об'єкту має витягнуту з півночі на південь звивисту стрічкоподібну форму. Із західної частини схили заказника межують із сільськогосподарськими угіддями, зі сходу пролягають по долині р. Кобелячок, яка лише в центральній частині заказника віддаляється від підніжжя схилів, на півночі – із залізницею (на відрізку «Полтава – Кременчук»), на півдні – із сільськогосподарськими угіддями (див. рис. 1). Схили розмежовані майже посередині заказника ґрунтовою дорогою. Частина його, розташована на північ від дороги, має підковоподібну форму з крутосхилами у вер-

Драбинівка навесні

хній частині (смуга до 20 м) з ухилом від 45° до 80°. Центральна та південна частини заказника характеризуються горбистим мезорельєфом, місцями з плескатими ділянками.

Річка Кобелячок – права маловодна притока р. Ворскла (басейн Дніпра) довжиною 29 км. Протікає Полтавщиною, беручи початок у Новосанжарському районі, впадає у р. Ворскла в м. Кобеляки [45]. У районі заказника долина річки має досить звивистий характер, здебільшого заболочена, водні плеса шириною від 5 до 20 м місцями виражені у північній, центральній (біля Хоманьківського лісу) та в пів-

Хоманьківський ліс на лівому березі р. Кобелячок

денній частинах. На правому березі річки, де вона відходить від півніжжя правобережних схилів (північно-східний пагорб та в районі ґрунтової дороги), на заплаві сформовані лучні комплекси. У цій місцевості на лівому березі річки є природні заплавні комплекси – справжні та заболочені луки, білостолеві галерейні ліси, діброва, високотравні болота. На правобережних схилах сформувалася степова рослинність, яка впродовж останніх 3–4 десятиліть зазнала змін і нині представлена різними варіантами природних й антропогенно трансформованих лучних степів та екотонними (перехідними) смугами з елементами лісової та лучно-степової рослинності.

У 60-х роках минулого століття степові схили правого берега були відкритою місцевістю. З метою уникнення ерозійних процесів проведено терасування й заліснення схилів деревами *Juglans regia* L., *Elaeagnus angustifolia* L., *Robinia pseudoacacia* L., рідше – кущами *Caragana arborescens* Lam. Процес заліснення негативно впливає на стан степових ценозів, змінює із часом провідні екологічні умови (насамперед, освітлення і склад ґрунтів) та гальмує природне поновлення травостою.

Заплавні луки правого берега р. Кобелячок із степових схилів до їх розорання

За результатами багаторічних досліджень (2012–2017 рр.) та завдяки клопіткій організаційній природоохоронній діяльності І. М. Шевеля у 2018 р. Н. О. Смоляр підготувала наукове обґрунтування доцільності розширення меж території ботанічного заказника «Драбинівка» та підвищення його статусу до загальнодержавного (національного). У ньому зазначено, що приєднання до площі існуючого заказника екологічно й науково цінних лісових, лучних, степових та болотних природних комплексів значно підвищує його наукову, екологічну, охоронну, ресурсну цінність, обумовлює багатство тваринного світу, підсилює біотопічну диференціацію. А головне, – дозволяє охопити охороною більше структурних елементів долини р. Кобелячок, завдяки чому для

Біотопи заплави р. Кобелячок

ботанічного заказника «Драбинівка» підвищилися б показники ландшафтної цінності й він став би еталонним об'єктом щодо збереження долини малої річки.

Планувалося збільшити площу заказника до 199,7 га, що забезпечило б значне підвищення показників флористичної репрезентативності та унікальності (до 40 %) за рахунок охоплення охороною місцезнаходжень ще ряду рідкісних видів рослин, які на той час були поза межами заказника, хоча й на суміжних із ним місцевостях. У рослинному покриві заказника, окрім степових, з'явилися б заплавні комплекси – лучні, болотні, лісові, водні. За

такого повноцінного екосистемного складу природного ядра р. Кобелячок ботанічний заказник «Драбинівка» став би ключовою територією місцевого екокоридору в системі регіональної екомережі, зокрема басейну р. Ворскла.

Для розширення території заказника пропонувалися такі ділянки (див. рис. 2):

- заплава р. Кобелячок із водними та прибережно-водними біотопами;
- заплавні високотравні болота (на лівому та правому берегах р. Кобелячок);
- заплавні, остепнені та засолені луки на правому березі р. Кобелячок і фрагменти на лівому;
- заплавна діброва на лівому березі річки (Хоманьківський ліс).

Упродовж 2018–2020 рр. І. М. Шевель ініціював винесення питання про розвиток ботанічного заказника «Драбинівка» на сесії сільських рад – землевласників перспективних для заповідання територій (бувало, і не один раз), погоджував дати й площі, просив долучитися до цього науковців, представників влади й громадськості.

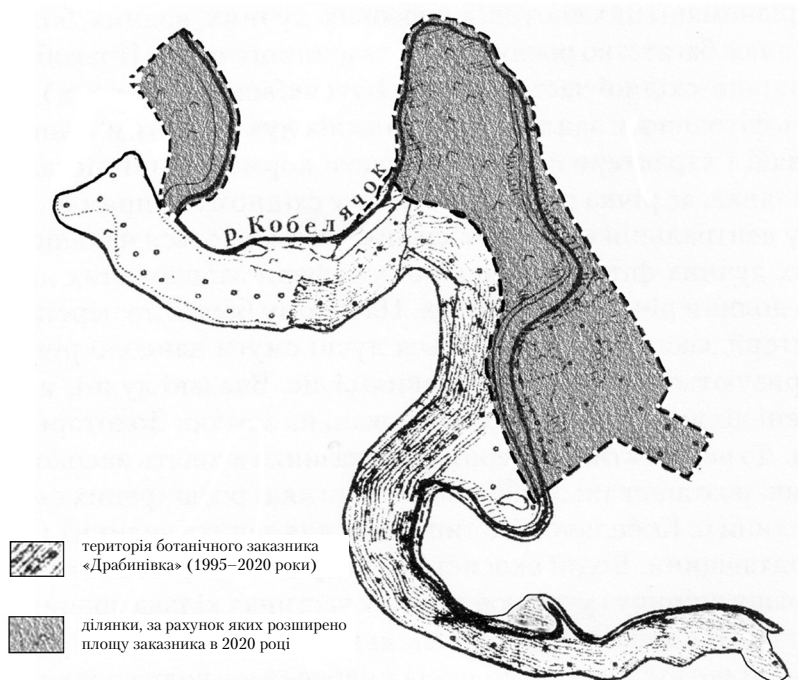

Рис. 2. Існуючі та перспективні ділянки

І тільки в серпні 2020 р. на засіданні 34-ї позачергової сесії VII скликання Полтавської обласної ради (рішення від 28.08.2020 р. № 1394) вирішено збільшити пощу заказника до 120,2 га, а питання про підвищення статусу заказника перенесено на наступні сесії й потребуватиме погодження з профільним Міністерством.

Правобережні луки північно-східної частини (6,0 га Бутенківської сільської ради) репрезентують фітоценози заплавних справжніх лук із багатим різнотрав'ям у складі й характеризуються високою кормовою цінністю. Інша лучна ділянка, де річка робить «петлю» у східному напрямі, знаходиться в центральній частині заказника, вирізняється наявністю остепнених лучних фітоценозів, а по периферії заболочених заплавних ділянок – засолених. На лівому березі до перспективної території заказника належали лучні смуги навколо річки, що

характеризувалися значним засоленням. Ці лучні, а також заболочені ділянки (16,5 га) знаходились на землях Золотарівської сільради. На сьогодні вони розорані й у 2020 р. засаджені кукурудзою. До меж заказника планувалося включити також високотравні болота, які розташовані здебільшого у вигляді розширених смуг навколо р. Кобелячок і є типовими для заплав великих і малих річок Полтавщини. Водні екосистеми репрезентує річка Кобелячок, що має різну ширину й утворює в різних частинах кілька водних дзеркал загальною площею 12,9 га. Оскільки вода в ній малопроточна, місцями з мілководдями, то водна та прибережно-водна рослинність у ній дещо збіднена.

Важливим стало й приєднання у 2020 р. до території заказника масиву широколистяного лісу – заплавної діброви, що має місцеву назву «Хоманківський ліс» площею 29,8 га й знаходиться у південно-східній частині заказника. Посередині лісового масиву сформовані декілька стариць із заболоченими ділянками. Заплавна діброва має добре розвинений деревостан, підріст, чагарниковий ярус, типовий трав'яний покрив зі збереженням неморальним флористичним ядром, а також у частині, що прилягає до річки, лісові галявини з багатим лучно-степовим різнотрав'ям.

На жаль, під час оптимізації території заказника до його меж не вдалося включити заплавні білотополеві ліси, що смугою тягнуться вздовж лівого берега р. Кобелячок і формують її лівобережну водоохоронну зону та репрезентують своєрідні біотопи.

У сучасному рослинному покриві на відкритих ділянках схилів заказника панують типові угруповання лучних степів, у верхній частині схилів зустрічаються фрагменти південних варіантів степу. У південній частині заказника на схилах північно-східної експозиції збереглась нагірна діброва, у складі якої виявлені вікові дерева дуба звичайного. На схилах «першої підкови» заказника в довоєнні часи теж був ліс, який вирубали під час Другої світової війни. Про це свідчить наявність у рослинному покриві групи лісових першоцвітів, а також процеси заростання чагарниками з *Crataegus* sp. Ділянки зі штучними деревними насадженнями з *Juglans regia*, *Elaeagnus angustifolia*, *Robinia pseudoacacia*, спонтанні зарості *Acer negundo* L. мають перехідний характер рослинного покриву (екотонний), дещо подібний до узлісь. У місцях, де панують чагарники з *Crataegus* sp. та *Prunus spinosa* L., теж поширені рослини листяних лісів та узлісь. На ок-

ремих ділянках заказника (біля ґрунтової дороги, у південній частині) формуються агломерації рудеральних рослин як наслідок порушення ґрунтового покриву.

Примітно, що крім спонтанного зачагарникування степових і лучних місцевостей, яке негативно впливає на стан рослинного покриву заказника, ще додаються й антропогенні фактори, такі як часте випалювання сухостою та неврегульована рекреація, близьке межування ділянок заказника із цінними природними комплексами, насамперед степовими, із сільськогосподарськими угіддями, і ця відстань, на жаль, із кожним роком все зменшується. Під час випалювання рослинності гинуть і особини багатьох рідкісних рослин та представники тваринного світу. Так, навесні 2006 р. виявлено понад 20 погорілих особин *Fritillaria ruthenica* Wikstr та понад 70 квітучих пагонів *Tulipa quercetorum* Klokov & Zoz, а також значна кількість особин *Bulbocodium versicolor* (Ker Gawl.) Spreng. та *Crocus reticulatus* Steven ex Adams. Усі ці види включені до Червоної книги України. Щорічне випалювання викликає зміни у віковій структурі популяцій рідкісних видів рослин, призводить до зменшення чисельності та щільності популяцій. Наслідками «дикого» відпочинку через засмічення, розведення вогнищ, витоптування рослин, зривання їх на букети є порушення природних біотопів. Це надзвичайно шкодить природі і є порушенням природоохоронного законодавства України.

Отже, завдяки розширенню меж і збільшенню площі більш ніж удвічі для ботанічного заказника «Драбинівка» характерними є такі показники:

- відносна цілісність та мозаїчність природних комплексів частини долини малої річки Кобелячок;
- висока ботанічна репрезентативність, яка виявляється в мозаїчності рослинного покриву та багатстві флористичного складу (488 видів судинних рослин, що становить майже 30 % флори Полтавської області);
- висока флористична унікальність (38 рідкісних видів флори різних статусів; на пропонуваннях для розширення місцевостях виявлені місцезнаходження рослин, включених до Червоної книги України (*Crocus reticulatus*, *Bulbocodium versicolor*, *Ornithogalum bouscheanum* (Kunth) Asch, *Orchis palustris* L.), регіонально рідкісні (*Inula helenium* L., *Scilla siberica* Haw., *Convallaria majalis* L., *Aegilops cylindrica* Host,

Aegonychon caeruleo-purpureum (L.) Holub, *Sanguisorba officinalis* L., *Anemone sylvestris* L., *Linum perenne* L., *Utricularia vulgaris* L. та ін.);

– високі ценотична репрезентативність та унікальність (виявлені фітоценози, включені до Зеленої книги України [30]: *Stipetum capillatae*, *Nupharetum luteae*, *Sagittarietum sagittifoliae*);

– висока ландшафтна репрезентативність (місцевість Драбинівка – це урочище; наявні елементи руслової та правобережної частини долини р. Кобелячок);

– багатство фауни й фауністичних комплексів;

– гідрологічна цінність;

– ресурсна цінність (збереження генофонду лікарських, кормових, декоративних й рідкісних рослин);

– об'єкт виконує важливі екологічні та водоохоронні функції;

– естетична цінність об'єкта (має своєрідний ландшафтний імідж);

– рекреаційна цінність та важливе освітньо-виховне значення.

До того ж, долина р. Кобелячок належить до басейну р. Ворскла, яка є регіональним екокоридором у структурі регіональної екомережі й за показниками ландшафтного та біологічного різноманіття може розглядатися як місцевий екокоридор другого порядку або як ділянка буферної зони правого берега р. Ворскла, а ботанічний заказник «Драбинівка» є ще й важливим біоцентром збереження раритетного генофонду флори й фауни.

Усі види природокористування на території заказника повинні здійснюватися за дозволом Департаменту екології та природних ресурсів Полтавської обласної державної адміністрації згідно «Положення про ботанічний заказник місцевого значення «Драбинівка» та затвердженого охоронного зобов'язання, які надані землевласникам.

Розділ 2

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ Й РОЗВИТОК ЗАКАЗНИКА ТА ВИВЧЕННЯ ЙОГО БІОРІЗНОМАНІТТЯ

Ботанічний заказник «Драбинівка» створений за ініціативою учителя біології Бутенківської середньої школи Івана Михайловича Шевеля в період оптимізації природно-заповідної мережі Полтавської області в середині 90-х років ХХ століття.

Ідея поглиблення біологічних та екологічних знань, формування екологічної культури учнів Бутенківської середньої школи виникла ще в 1990 р. Під час навчальних екскурсій в околицях с. Бутенки юннати разом з учителем біології І. М. Шевелем бачили на схилах урочища Драбинівки значну видову різноманітність рослин, серед яких – і красиво квітучі, і лікарські, і навіть рідкісні. Роботу з дітьми вчитель розпочав із формування усвідомлення необхідності захисту живої природи. Адже головним для нього стало розуміння, що «...любов,

*І. М. Шевель – засновник ботанічного
заказника «Драбинівка»*

повагу, бережливе ставлення до навколишнього середовища слід закладати в душу дитини в ранньому віці, коли вона ще здатна серцем відгукнутися на біль пташини, яка б'ється біля розореного гнізда, чи ранньоквітучої весняної рослини, що передчасно зів'яла в руках любителя ринкової наживи» [61]. Виникла потреба створення екологічного гуртка. Під керівництвом свого вчителя учні вивчали видовий склад рослин урочища Драбинівки, їхню біологію, чисельність, поширення. Дослідників вражало те, що серед рослин були виявлені й ті, що включені до Червоної книги України (*Bulbocodium versicolor*, *Crocus reticulatus*, *Tulipa quercetorum*, *Ornithogalum bouscheanum*, *Fritillaria ruthenica*, *Stipa capillata* L.), а 12 видів – до регіонального списку. Із часом гурток поповнювався все новими членами й урешті став основою для створення екологічного клубу «Пролісок» [62].

Для організації роботи екологічного клубу обрано президента, віцепрезидентів відділень ботаніки та зоології, сформовано секції: «Рослини Червоної книги України», «Рідкісні рослини Полтавщини», «Красивоквітучі рослини», «Тварини Червоної книги України», «Риби річки Кобелячок», «Рідкісні тварини Полтавщини».

Крім організації дослідницької роботи, виникла необхідність і в пошуку шляхів збереження місцевості, розробці природоохоронних заходів, оскільки незайманим ландшафтам урочища загрожувала руйнівна господарська діяльність.

Завдяки наполегливій праці керівників і членів екологічного клубу «Пролісок» 7 червня 1990 р. урочище «Драбинівка» оголошено пам'яткою природи місцевого значення, а 11 квітня 1992 р. виконком Кобеляцької районної Ради народних депутатів ухвалив рішення про надання урочи-

Засідання екологічного клубу «Пролісок»
проводить І. М. Шевель

щу «Драбинівка» статусу ботанічної пам'ятки природи місцевого значення.

Питання детального вивчення особливостей рідкісних рослин, шляхів їх збереження та збільшення чисельності стало основою науково-практичної діяльності учнів. Цю роботу розпочали Оксана Колодяжна, перший президент екологічного клубу «Пролісок», і віцепрезидент Валентина Шевель. Вони провели дослідження чисельності популяцій рослин, що внесені до Червоної книги України. З 1990 р. на ці рослини заведені созологічні паспорти.

Науково-дослідницька робота цих школярок на тему «Рідкісні та зникаючі рослини ботанічного заказника «Драбинівка» Кобеляцького району Полтавської області» була представлена на науково-практичних конференціях Малої академії наук, де неодноразово займала призові місця, а також була висунута на Всеукраїнські конкурси у Львові, Києві, Вінниці. Українська академія екологічних наук зацікавилася роботою членів екологічного клубу «Пролісок» і запросила Валентину Шевель на конкурс молодих дослідників України. Робота учениці була відзначена II премією.

Результатами досліджень екологічного клубу зацікавилися також науковці та викладачі кафедри ботаніки Полтавського державного педагогічного інституту (зокрема кандидат біологічних наук Олена Миколаївна Байрак), комплексної лабораторії наукових основ заповідної справи Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного та Мінекобезпеки України (доктор біологічних наук Тетяна Леонідівна Андрієнко). Навесні 1993 р. вони відвідали урочище Драбинівка й склали наукове обґрунтування про доцільність створення ботанічного заказника. 27 жовтня 1994 р. рішенням Полтавської обласної Ради

Валентина Шевель – віцепрезидент екологічного клубу «Пролісок»

народних депутатів урочище «Драбинівка» площею 55,0 гектарів набуло статусу ботанічного заказника місцевого значення.

Історія дослідження рослинного світу заказника багатогранна й надзвичайно результативна. Початковим етапом слід вважати дослідження юннатів із виявлення рідкісних першоцвітів на території урочища «Драбинівка» (15 видів).

Наступним етапом стало обстеження указаними вище науковцями степових схилів із метою оцінювання показників флористичного й ценотичного різноманіття, а також їх ботанічної унікальності. На цій території вперше для Полтавської області виявлено такі погранично-ареальні степові рослини, як *Bellevia sarmatica* (Pall. ex Georgi) Woronow та *Astragalus dolichophyllus* Pall.

Згодом члени екологічного клубу розробили маршрут екологічної стежки, що пролягла територією ботанічного заказника. Її маршрут включає такі зупинки: «Яри», «Піщаний кар'єр», «Першоцвіти», «Грушеве», «Живі цілителі», «Тюльпановий спуск», «Поверхи лісу».

Перші відомості про заказник наведені в матеріалі «Чи бути заповідному урочищу «Драбинівка»?» (газета «Колос» 1992 р., Шевель І. М.), у статтях, присвячених питанням охорони степової флори й рослинності в природно-заповідній мережі Полтавської області [10, 11, 13]. Перша цілісна розповідь під назвою «Драбинівські схили» з яскравим описом степового різнотрав'я та рідкісних рослин наведена в книзі «Заповідна краса Полтавщини» [1]. Згодом відомості про охорону рідкісних рослин у Драбинівському заказнику з'являються в книзі «Збережи, де стоїш, де живеш...» [15]. У 2001 р. вийшло друге, доповнене видання книги «В гаю заграли проліски», присвячене 75-річчю ювілею відомого вченого-ботаніка академіка К. М. Ситника, який неодноразово перебував на Полтавщині. У ній представлені розповіді про біологічні й екологічні особливості типових і рідкісних першоцвітів Полтавщини, більшість із яких зростає на території заказника «Драбинівка», наведені відомості про їх використання, легенди про назви й властивості, загадки, написані під враженням спостережень за рослинами на цій унікальній ділянці степу.

Із метою поширення досвіду роботи з екологічного виховання на базі ботанічного заказника в 1997 р. проведено обласний семінар учителів, що викладають інтегрований курс «Довкілля», та районний семінар учителів біології.

Наприкінці 1990-х років матеріали про флору та рідкісні види заказника «Драбинівка» використовує О. М. Байрак під час підготовки «Конспекту флори Лівобережного Придніпров'я» (1997) [4], де вперше закартовані місцезнаходження рідкісних видів рослин заказника, а також під час підготовки докторської дисертації на тему «Фіторізноманітність Лівобережного Придніпров'я» [7]. Поряд із цим інформація про ботанічну цінність заказника висвітлюється у фахових журналах «Екологія і ноосферологія», «Заповідна справа в Україні» (1999), у наукових публікаціях, присвячених збереженню фіторізноманітності регіону в природно-заповідній мережі [6, 8, 11, 13].

Упродовж 1997–2001 рр. флористичні та фітосозологічні дослідження на території заказника проводить студентка природничого факультету Валентина Шевель, яка узагальнила результати багаторічних ботанічних спостережень у своїй дипломній роботі «Флора і рослинність ботанічного заказника «Драбинівка» й захистила її на «відмінно» у 2001 р. (науковий керівник – доктор біологічних наук О. М. Байрак). У цей період І. М. Шевель і О. М. Байрак здійснили фотозйомки рідкісних видів рослин заказника. Знімки були опубліковані на сторінках екологічного бюлетеня «Жива Україна» [10], використані під час підготовки природоохоронного плакату «Ботанічний заказник «Драбинівка» – унікальна ділянка лучного степу на півдні Полтавщини» (2001), пізніше – у буклеті «Ботанічний заказник «Драбинівка»: 10 років від створення» (2004).

З 2001 р. дослідження на території заказника здійснюють викладачі, магістранти кафедри екології та охорони довкілля Полтавського педагогічного університету імені В. Г. Короленка. У 2002 р. дослідження на території заказника проводять д. б. н. О. М. Байрак та к. б. н. Н. О. Стецюк у межах виконання науково-дослідних проєктів під егідою Полтавської обласної організації Українського товариства охорони природи: «Інвентаризація місцезростань погранично-ареальних видів рослин Полтавщини, занесених до Червоної книги України, і регіонально-рідкісних, а також рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України», «Оцінка стану популяцій рідкісних видів рослин-ефемероїдів Полтавщини, занесених до Червоної книги України». Навесні та влітку 2003 р. проводяться відеозйомки на території заказника з метою створення науково-популярного фільму «Раритети флори Полтавщини» (автор проєкту О. М. Байрак). Під час вивчення курсу

«Заповідна справа» студенти природничого факультету Полтавського педуніверситету відвідували під керівництвом Олени Миколаївни територію заказника з навчальними екологічними екскурсіями.

У цей період з'являється ряд публікацій, у яких висвітлюються навчально-методичні та виховні аспекти щодо використання в системі екологічної освіти заповідних територій Полтавщини, у тому числі заказника «Драбинівка» [2].

Пізніше в журналі «Імідж сучасного педагога» виходить стаття І. М. Шевеля (2003) про досвід використання екологічної стежки бо-

І. М. Шевель і еколог із США Келлі Френч

танічного заказника «Драбинівка» на уроках серед природи під час вивчення «Довкілля-5», який заслуговує на вивчення та використання вчителями біології інших районів області.

У 2002–2003 рр. урочище «Драбинівка» відвідали посланець Корпусу миру Келлі Френч (США), професор Берлінського університету Барбара Бош (ФРН),

делегатія з м. Зінгена, що є містом-партнером Кобеляк, на чолі з бургомістром Вільгельмом Вайбелем.

У червні 2004 р. за ініціативою І. М. Шевеля громадськість с. Бутенки організувала природоохоронний захід, присвячений 10-річчю створення ботанічного заказника «Драбинівка», на якому відбулася презентація буклету про заказник. Завдяки пропагандистській діяльності І. М. Шевеля, О. М. Байрак, Н. О. Стецюк про заказник знають науковці, громадські діячі, учителі, студенти вишів, школярі, працівники природоохоронних установ Полтавської області та інших регіонів України. І. М. Шевель є активним учасником освітньо-природоохоронних конференцій, семінарів, нарад, на яких висвітлює досвід багаторічної дос-

лідницької та навчально-виховної роботи на території природної лабораторії – заказника. У Кобеляцькій районній газеті «Колос» щорічно подається інформація про стан збереження рідкісних рослин, проблеми охорони заказника, дослідницьку роботу учнів Бутенківської школи, досвід природоохоронної та навчальної роботи І. М. Шевеля.

У 2003 р. на території заказника аспірантка кафедри екології та охорони довкілля Полтавського педагогічного університету Т. В. Криворучко під керівництвом професора О. М. Байрак започаткувала популяційні дослідження рідкісних степових ефемероїдів. Із цією метою закладені моніторингові ділянки й еколого-ценотичний профіль для вивчення стану популяцій таких рослин, як *Bulbocodium versicolor*, *Crocus reticulatus*, *Bellevalia sarmatica*, *Hyacinthella leucophaeae*, *Muscari neglectum* Cuss. ex Ten. Екземпляри цих рослин висаджені в колекції агробіостанції Полтавського педуніверситету та на ділянках Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді. Результати цих досліджень Т. В. Криворучко наведені в наукових статтях, опублікованих у збірниках, фахових журналах (2004, 2005), а також висвітлені в доповідях і матеріалах міжнародних (Полтава, 2003; Кривий Ріг, 2005), всеукраїнських (Полтава, 2004; Львів, 2004) і регіональних конференцій (Полтава, 2003, 2006). На-

Дослідники ботанічного заказника (О. М. Байрак, Т. В. Криворучко, І. А. Грицай, 2007)

весні 2005 р. з метою обстеження популяції *Bulbocodium versicolor* заказник відвідав науковий співробітник відділу природної флори Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України Д. Ю. Шевченко. Оцінювання стану популяцій рідкісних лісових ефемероїдів у 2006 р. провели аспірантка кафедри екології та охорони довкілля Полтавського педуніверситету І. А. Грицай [24] та аспірантка відділу природної флори Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України І. П. Діденко.

Відомості про рідкісні рослини заказника увійшли до «Атласу рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини» [17] та висвітлені на сторінках історично-краєзнавчого видання «Полтавщина. Історичний нарис» (2006).

У 2006 р. викладачі кафедри екології та охорони довкілля Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка О. М. Байрак, Н. О. Смоляр (Стецюк), Т. В. Шкура (Криворучко), І. А. Коваленко (Грицай) та вчителі – наукові куратори заказника І. М. Шевель, В. І. Шевель, В. І. Нечитайло провели комплексні дослідження його фіторізноманітності та прилеглих ділянок, які планувалося включити до складу заказника. На той час дослідники здійснили 12 експедиційних виїздів, під час яких провели інвентаризацію флори судинних рослин, виявили 9 нових для дослідженої території рідкісних видів рослин (*Jurinea thyrsiflora* Klokov, *Aconitum nemorosum* L., *Melica transsylvanica* Schur, *Aegilops cylindrica*, *Lathyrus pannonicus* (Jacq.) Garcke, *Sanquisorba officinalis*, *Stachys germanica* L., *Astragalus corniculatus* M. Bieb., *Orchis palustris*), описали ценопопуляції рідкісних видів рослин, встановили вікову структуру рідкісних ефемероїдів, дослідили особливості рослинного покриву різних природних екосистем (степових, лучних, лісових, болотних, прибережно-водних, водних), встановили видовий склад епіфітних лишайників, провели фото- та відеозйомки. Результати проведених досліджень узагальнено й представлено в першій монографії «Ботанічний заказник «Драбинівка»» [21], підготовлений під керівництвом та за наукового редагування Олени Миколаївни Байрак.

На 2006 р. ботанічний заказник місцевого значення «Драбинівка» став першим природно-заповідним об'єктом Полтавської області, для якого було створене окреме наукове видання, у якому наведена загальна характеристика заказника й охарактеризовано його рослин-

ний світ й еколого-просвітницьку значущість. Значна увага в цьому виданні надана флорі заказника та еколого-ценотичним особливостям созофітів.

У 2008 р. на території ботанічного заказника «Драбинівка» працювала експедиція, організована Полтавською обласною організацією Українського товариства охорони природи та адміністрацією регіонального ландшафтного парку «Нижньоворсклянський», основним завданням якої стало відвідання всіх природно-заповідних територій Кобеляцького району з метою встановлення їхнього сучасного стану, дослідження біорізноманіття та проведення відеозйомок для тематичних передач обласного телебачення «Створені для життя» та «Зупинись і здивуйсь». Учасниками експедиції стали науковці – викладачі та магістранти кафедри екології та охорони довкілля Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка доценти, кандидати біологічних наук Наталія Смоляр (ботанік, еколог), Микола Слюсар (орнітолог), Віктор Попельнюх (орнітолог); Ірина Грицай (аспірант, ботанік), Тетяна Криворучко (аспірант, ботанік), Олеся Ханнанова (магістрант); районний еколог Віктор Мазняк; учителі Іван Шевель та Олександр Ткаченко; співробітники державної телерадіокомпанії «Лтава» Аліна Кваша (журналіст) та Олександр Іващенко (оператор). Експедиція за декілька днів відвідала 10 природно-заповідних об'єктів, виявила нові місцезнаходження та підтвердила відомі для ряду рідкісних видів рослин, зафіксувала наявність багатьох видів тварин, а ще – професійно відзняла матеріал для декількох відеосюжетів краєзнавчих відеофільмів, які демонструвалися на «Лтаві» близько 10 років, аж до 2017 р. Серед них окремий про «Драбинівку» – різнобарвний, наси-

*О. М. Байрак під час досліджень
на території заказника (2007)*

чений знахідками рідкісних квітучих рослин і цікавими коментарями. У межах цього проекту за результатами експедиції створено й видано природоохоронний буклет «Заповідна Кобеляччина» (автори: Стецюк Н. О., Слюсар М. В., Шевель М. І., 2007).

У 2008 р. ботанічний заказник «Драбинівка» досліджували Н. О. Смоляр і М. В. Слюсар у межах виконання наукового проекту

Учасники наукової експедиції на території ботанічного заказника. 2007

«Розробка державного кадастру природно-заповідних територій та об'єктів» у частині «Полтавська область». У результаті була розроблена для цього заказника кадастрова картка за формою 1ДК ПЗФ (Державний кадастр природно-заповідного фонду). У ній для заказника наведена інформація за багатьма розділами й напрямками, у тому числі кількісні та якісні показники флори, фауни, рослинності, показники мисливської фауни, історичні відомості та загальні дані щодо об'єкта тощо.

Розробці наукового обґрунтування доцільності розширення території заказника передували також комплексні дослідження біорізноманіття упродовж 2016–2018 рр., зокрема перспективних для заповіді-

дання місцевостей, які здійснювали Н. Смоляр, Т. Шкура, М. Слюсар та І. Шевель зі своїми учнями – юними дослідниками «Драбинівки».

Експедиційні дослідження біорізноманіття заказника
(Т. В. Шкура, Н. О. Смоляр, М. В. Слюсар, О. Р. Ханнанова, 2020)

Восени 2020 р. під час чергового експедиційного виїзду до ботанічного заказника «Драбинівка» кандидатами наук Н. О. Смоляр, М. В. Слюсарем, Т. В. Шкурою, О. Р. Ханнановою проводилися спостереження за тваринним світом під час міграційного процесу, уточнювалися біотопічні особливості заказника. Уперше в складі флори на території заказника виявлено місцезнаходження регіонально рідкісних рослин – *Utricularia vulgaris* на мілководдях річища р. Кобелячка та *Aegonychon caeruleopurpureum* у Хоманьківському лісі. А ще в цьому лісову масиві на зрубі дерева *Quercus robur* (діаметром до 80 см) виявлено 12 плодових тіл різного розміру трутовика лакованого (*Ganoderma lucidum* (Curtis) P. Karst.), який є рідкісним для Лісостепу. Цей гриб внесений до Червоної книги Білорусі, охороняється в Польщі й Литві.

Дослідження місцезнаходження трутовика лакованого в Хоманьківському лісі
(Н. О. Смоляр і М. В. Слюсар, 2020)

Наявна інформація про місцезнаходження на середньозарослих схилах південно-східної експозиції правого корінного берега Кобелячка в межах заказника зморшка степового (*Morchella steppicola* Zerova) – весняного степового гриба, який внесений до Червоної книги України.

За даними знаного в Полтавській області й Україні ентомолога-аматора, фахівця Лускокрилих комах, позаштатного співробітника науково-дослідного відділу природи Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського С. К. Безуглого, який проводив ентомологічні дослідження на території заказника 4 липня 2004 р., його світ комах є багатим і потребує спеціальних досліджень. За наявною інформацією, у заказнику зафіксовано ряд рідкісних видів, серед яких представники ряду Лускокрилих (Lepidoptera) – мереживниця Галатея (*Melanargia galathea* L.), синявець приязний (*Polyommatus amandus* Schneider), що є рідкісними для регіону, а також внесені до Червоної книги України махаон (*Papilio machaon* L.) та подалірій (*Iphiclides podalirius* L.).

Зважаючи на ці знахідки та особливості біотопів, для ботанічного заказника «Драбинівка» заплановані й комплексні дослідження його мікобіоти та тваринного світу.

Видовий склад й екологію епіфітних лишайників заказника вивчала О. М. Байрак, яка узагальнила цю інформацію в першому виданні монографії [21].

Про соціально-екологічну значущість ботанічного заказника «Драбинівка» свідчить перелік публікацій за останні двадцять років, у яких наведено відомості про наукову цінність рослинного світу ботанічного заказника, його еколого-виховних функцій та ін. Цей об'єкт є одним із небагатьох у природно-заповідній мережі Полтавщини, інформацію про який висвітлено у восьми монографіях, понад 50 наукових працях, опублікованих у провідних фахових журналах та наукових збірниках, численних буклетах, брошурах та ін., а також враховано під час підготовки докторських та кандидатських дисертацій, дипломних та курсових робіт студентів природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Усе це підкреслює непересічність і унікальність цієї заповідної території й спонукає до подальших досліджень невичерпних таємниць природи рідного краю.

Проте головним для заказника лишається той факт, що багато поколінь учнів мають можливість навчатися в природній лабораторії під назвою «ботанічний заказник «Драбинівка»» й нехай навіть на невеличкому віцілому клаптику полтавської землі відчувати цілющі пахощі різнотравного полтавського степу, замислюватися над вічністю природи, дивуватися загадковості звивистої долини річки Кобелячок, бачити розмаїття дикорослих трав, щоб запам'ятати назавжди красу та велич краєвидів, долучитися до збереження природних скарбів рідного краю, вивчаючи їх, оберігаючи й розповідаючи про це іншим.

Розділ 3

БОТАНІЧНИЙ ЗАКАЗНИК «ДРАБИНІВКА» В ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНІЙ МЕРЕЖІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА КОБЕЛЯЦЬКОГО РАЙОНУ

Для території Полтавської області, найбільш окультуреного регіону Лісостепової зони України, проблеми збереження ландшафтів, біорізноманіття, стабілізації екологічної рівноваги підвищення продуктивності екосистем й охорони здоров'я населення є надзвичайно актуальними. Одним з ефективних шляхів вирішення зазначених соціально-екологічних проблем є оптимізація природно-заповідної мережі регіонального й національного рівнів.

Сучасна природно-заповідна мережа (ПЗМ) Полтавської області станом на 1 жовтня 2020 р. включає 393 території та об'єктів загальною площею 142789,7562 га, що становить 4,966 % від загальної площі області і є наближеним до такого по Україні (4,7 %), проте значно відстає від показників охорони природних екосистем у західноєвропейських країнах (10 – 15 %).

Основу сучасної ПЗМ області, як і в інших регіонах України в цілому, становлять об'єкти охорони біотопів, видів і ландшафтів – національні природні парки (2), регіональні ландшафтні парки (5), заказники: ландшафтні (60), гідрологічні (59), ботанічні (39), лісові (3), заповідні урочища (48). У складі ПЗМ області відсутні природні та біосферні заповідники, зоопарки. Еталонами ландшафтного та біологічного різноманіття є два національні природні парки («Пирятинський», «Нижняньосульський») та п'ять регіональних ландшафтних парків («Диканський», «Нижньоворсклянський», «Кременчуцькі плавні», «Гадяцький», «Камлицький»), а також 19 заказників загальнодержавного значення [46].

Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» заказники створюються насамперед у місцях зростання рідкісних рослин, занесених до Червоної книги України, та видів, яким загрожує зникнення. Заповідний режим на території заказників передбачає обмеження або заборону таких видів господарської діяльності, як розорювання земель, випасання, викошування, лісокористування певних видів, забудову, меліоративні роботи, використання отрутохімікатів, рибальство та мисливство, видобуток корисних копалин. Створення заказника на ділянці землі чи водного простору не передбачає вилучення його в землекористувача чи землевласника. Диференціація системи заказників (ландшафтні, гідрологічні, ботанічні, лісові, орнітологічні, загальнозоологічні) пов'язана з вибіркоким характером охорони, найчастіше лише певних компонентів природних комплексів.

Кожен заповідний об'єкт характеризується конкретними показниками ландшафтної, ботанічної, фауністичної, гідрологічної, ресурсної й естетичної цінності та рекреаційним потенціалом. Ураховуючи ключову роль рослинного покриву у функціонуванні природних екосистем, одним із пріоритетних показників є оцінка репрезентативності та унікальності фіторізноманітності природно-заповідних територій.

Ботанічні заказники створюються з метою збереження й відтворення ділянок із природним різноманітним рослинним покривом, цінним у науковому, господарському (ресурсно-кормовому) й естетичному розумінні, а також для збереження в природних умовах рідкісних рослин та угруповань. Особливість заповідного режиму полягає в обмеженні вирубок, випасання, викошування, випалювання, меліорації, рекреації, збирання рослинної сировини, забороні збору рослин, занесених до Червоної книги України [58], та регіонально рідкісних [17]. У заповідній мережі області – 36 ботанічних заказників місцевого значення й лише один («Малоперещепинський» у Новосанжарському районі) – загальнодержавного.

Ботанічні заказники Полтавщини забезпечують охорону флори й рослинності цінних залишків природних степів, лісів, а також лучних та водно-болотних ділянок. Вони характеризуються високою флористичною й ценотичною репрезентативністю та унікальністю [6].

Однією з найгостріших екологічних проблем у Європі, у тому числі й в Україні, є проблема збереження та рекультивації степів, площі яких зведені до мінімуму. На території Полтавщини до XVIII ст. степи

займали суцільні простори вододілів (до 75 %), які нині всі розорані, а на їхньому місці створені сільськогосподарські угіддя. Залишки степів в області збереглися на схилах балок і річкових долин невеликими за площею ділянками. Та, займаючи навіть найменші площі серед природних екосистем, вони вирізняються серед інших найвищими показниками багатства флори й рослинності [8]. Степи мають вагоме наукове, екологічне, соціальне та освітнє значення, тому необхідно вивчати їхній стан, пропагувати цінність степів, розробляти шляхи їх збереження та відтворення, здійснювати моніторингові наукові дослідження.

До 1990 р. степова рослинність на території Полтавської області охоронялася лише на території 7 ботанічних заказників і пам'яток природи загальною площею близько 100 га. У період оптимізації ПЗМ України та Полтавської області (1992–1995 рр.) виявлено чимало цінних степових ділянок в області, які отримали статус ботанічних або ландшафтних заказників, у тому числі й урочище «Драбинівка» [13].

У сучасній ПЗМ області степові ділянки охороняються в 17 районах області. Найбільші площі заповідних степових ділянок зосереджені в Кобеляцькому, Глобинському, Карлівському, Зіньківському, Шишацькому, Диканському районах. Степова флора й рослинність зберігаються в 49 природоохоронних об'єктах загальною площею понад 2 тис. га, а саме: ботанічних (12), ландшафтних (22), загальнозоологічних (1) заказниках, ботанічних (5) та комплексних (4) пам'ятках природи, заповідних урочищ (4), на території національного природного парку «Пирятинський», регіональних ландшафтних парків «Диканський», «Нижньоворсклянський», «Гадяцький» [1, 8, 12].

У більшості ландшафтних заказників області, які репрезентують лісостепові ландшафти, зберігаються лише фрагменти степів із типовим, місцями антропогенно порушеним рослинним покривом. Найвищими показниками ботанічної цінності характеризуються такі ландшафтні заказники, як «Лучківський» (Кобеляцький р-н), «Лизняна балка» (Чутівський р-н), «Олегова балка» (Карлівський р-н), «Стінка» (Шишацький р-н) та деякі інші.

Найбагатшими та найцікавішими в созологічному плані є ділянки лучних степів, що охороняються в ботанічних заказниках, перелік яких наведено в табл. 1. Созологічну цінність залишків степів визначають рідкісні види флори та угруповання. З 59 рідкісних степових рослин (30,7 % від усіх рідкісних видів області) шість – занесено до Червоно-

го Європейського списку, 10 – до Червоної книги України [58], 43 є регіонально рідкісними, тобто охороняються в Полтавській області [17].

Таблиця 1

**Показники унікальності ботанічних заказників
Полтавської області, у яких охороняються степові екосистеми**

Адміністративний район	Назва заказника	Площа, га	Кількість рідкісних рослин
Кобеляцький	Драбинівка	120,2	38 (**9+*28+(1)
Глобинський	Манжеліївський	5,0	2 (**2+*1)
	Глибочанський	47,4	16 (**4+*12)
Зіньківський	Балка Долина	116,8	14 (**6+*8)
Карлівський	Климівський	81,7	18 (**3+*15)
Котелевський	Скоробір	2,0	12 (**1+*11)
Лохвицький	Балка Поповиця	48,8	5 (**2+*3)
Машівський	Дикунова балка	5,7	18 (**3+*15)
	Михайлівська балка	14,1	3 (**2+*1)
Полтавський	Рожайвський	14,0	10 (**6+*4)
Решетилівський	Новодиканський	50,9	17 (**3+*14)
Чутівський	Чутівські степи	120,5	19 (**2+*17)
Шишацький	Воскобійницький	52,4	5 (**3+*2)
Разом			66 (14+*52)

Примітка:

** – кількість видів, занесених до Червоної книги України;

* – кількість регіонально рідкісних видів (охороняються в Полтавській області);

(1) – вид, що потребує охорони на регіональному рівні.

Серед указаних заказників урочище «Драбинівка» має найвищі показники флористичної унікальності – понад 50 % рідкісних степових видів Полтавщини охороняються на території заказника. «Драбинівка» – єдиний серед ботанічних заказників області, у якому відзначена висока чисельність усіх рідкісних степових (п'ять видів) та деяких лісових ефемероїдів (4). На степових схилах заказника виявлено найчисленніші популяції на Полтавщині таких рідкісних степових видів, як *Astragalus dolichopyllus*, *Hyacinthella leucophaea*, *Adonis wolgensis* Steven, *Oxytropis pilosa* (L.) DC. За багатством флористичного складу (488 видів судинних рослин) та показниками флористичної унікальності «Драбинівка» посідає перше місце серед інших ботанічних заказників області [6].

Ураховуючи високі показники ботанічної репрезентативності та унікальності, ботанічний заказник «Драбинівка» є важливим і цінним об'єктом локальної ПЗМ Кобеляцького району. Вона формувалася в період оптимізації ПЗМ Полтавської області (1990–1995 рр.). До 1990 р. в районі існували лише три природно-заповідні об'єкти: гідрологічний заказник «Ситникове», ботанічний заказник «Лучківський», заповідне урочище «Сокільське».

У середині 1990-х рр. відбулися істотні зміни в структурі ПЗМ Кобеляцького району.

У 1994–1996 рр. здійснюються комплексні ботанічні дослідження в пониззі р. Ворскла, зокрема на островах та прилеглих територіях Дніпродзержинського (нині – Кам'янського) водосховища в межах Кобеляцького району Полтавської області. Їхні результати узагальнені в дисертаційній роботі Н. О. Стецюк (Смоляр) «Флористична, ценотична та соцологічна характеристика пониззя р. Ворскли» (захищена в 1997 р.) та використано під час обґрунтування доцільності охорони острівних комплексів.

У 1996 р. створено ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Лучківський» площею 1620,0 га в результаті розширення площі існуючого з 1976 р. ботанічного заказника з однойменною назвою, що займав площу всього 10,0 га на правому корінному березі р. Ворскла в околицях с. Лучки й біостаціонару природничого факультету Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. Він був створений у районі Монастирської гори з метою охорони місцезростання *Astragalus dasyanthus* Pall., занесеного до Червоної книги України, на землях радгоспу «Сокільський» Кобеляцького району. В цей період створено ще декілька заказників у пониззі р. Ворскла, половина з них – на островах Дніпродзержинського водосховища: ботанічний «Новоорлицькі кучугури» та ландшафтні «Вільховатський», «Вишняки», «Пелехи», «Крамареве».

Отже, у цей період категорію ботанічних заказників отримали два об'єкти – «Драбинівка» та «Новоорлицькі кучугури». Ботанічну цінність останнього визначав бореальний комплекс рослинності з низкою північних рідкісних видів рослин, приурочених до сфагнових боліт-блюдець [54], та види піщано-степових біотопів.

Степові ділянки ввійшли до складу трьох заказників: «Лучківського», «Перегонівського» та «Драбинівка». На території заказника «Лучківський», який входить із 2002 р. до складу регіонального лан-

дшафтного парку «Нижньоворсклянський», степи займають схили правого корінного берега р. Ворскла й репрезентують південний варіант злаково-ковилових, злаково-різнотравних та фрагменти чагарникових ценозів, у складі яких зустрічаються 24 рідкісних видів рослин [10, 11].

Лучні степи ботанічного заказника «Драбинівка» характеризуються високими показниками флористичного, ценотичного різноманіття та наявністю 21 виду рідкісних степових рослин, 8 із яких не зустрічаються на територіях інших природно-заповідних об'єктів Кобеляцького району. Спільним для території заказників «Драбинівка» та «Лучківський» є висока частка степових погранично ареальних видів, які перебувають на території Полтавської області на північній межі природного поширення.

Ландшафтний заказник «Перегонівський» створений у результаті об'єднання території двох ботанічних заказників – «Підгора» й «Перегонівський» із фрагментами типового лучного степу з багатим різнотрав'ям, серед якого виявлено 15 рідкісних видів. Слід вказати ще одну ділянку степу на схилах балки в околицях с. Шенгури з високими показниками ботанічної унікальності (теж 15 рідкісних видів рослин), яка потребує збереження шляхом створення ландшафтного заказника місцевого значення.

Наприкінці 2002 р. в структурі ПЗМ району відбулися значні зміни, пов'язані зі створенням регіонального ландшафтного парку «Нижньоворсклянський» у пониззі р. Ворскла на площі 23200,0 га, до складу якого ввійшли 7 існуючих природно-заповідних територій, які сформували його заповідну зону (заказники ботанічний «Новоорлицькі кучугури», ландшафтні «Лучківський», «Вишняки», «Вільховатський», «Пелехи», «Крамарево», заповідне урочище «Сокільське») (див. рис. 3).

Отже, сучасна ПЗМ Кобеляцького району репрезентована 10 природно-заповідними об'єктами загальною площею 25216,8 га, що становить 13,84 % від загальної площі району. За показником заповідності Кобеляцький р-н займає 2-е місце в області після Диканського (17,92 %) [46] і досяг європейських стандартів. За якісним складом ПЗМ району теж займає провідне місце серед інших районів області, оскільки має різні категорії заказників (ландшафтні, гідрологічні, ботанічний), заповідне урочище й об'єкт поліфункціонального призначення – регіональний ландшафтний парк. Більшість природно-заповідних територій розташовані в межах долини р. Ворскла, зокрема в її пониззі.

Таблиця 2

Природно-заповідний фонд Кобеляцького району (станом на 1.01.2020 р.)

№ з/п	Назва об'єкта	Площа, га	Місцезнаходження об'єкта	Землекористувачі та землевласники	Рішення про створення об'єкта	Природна цінність
<i>Ландшафтний заказник загальнодержавного значення</i>						
1.	Лучківський (входить до складу РЛП «Нижньоворсклянський»)	1620,0	Кобеляцький р-н, с. Лучки, Кишеньківське л-во кв. 6-14	Кременчуцький ДЛГ – 614,0 га, Лучківська с/р – 1006,0 га	Указ Президента України від 20.08.96 р. № 715/96	Охороняються широколистяні ліси (дубові); різногравно-злакові, південні ковилові та чагарникові степи; заплави, суходільні, болотисті, засолені луки; високогравні боло-та, водойми, псамфітні угруповання. Місцезнаходження 47 рідкісних видів рослин та 29 хребетних тварин.
<i>Території та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення</i>						
<i>Регіональний ландшафтний парк</i>						
2.	Нижньоворсклянський	23200,0	Долина р. Ворскла з сис-темою остро-вів на Кам'янському водос-ховищі (між селами Право-бережна та Лі-вовережна Со-ківська с/р – 841,4 га, Світло-кілки, Вільху-ватка, Орлик, Придніпрянське, Лучки, Світлогірське), Кремен-чуцький ДЛП:	Кишеньське л-во кв. 6-18, 32-65 Новоорлицьке л-во, кв. 1,3-10, 12-16, 19-34, 44 35, Кременчуць-кий держлісгосп – 4473,0 га, Луч-ківська с/р – 841,4 га, Світло-гірська с/р – 315,7 га, Вільху-ватська с/р – 417,5 га, Орлиц-ка с/р – 215,2 га, Полтавський нац.	Рішення обл. ради від 24.12.02.	Еталонна територія різноманіття природ-них екосистем Лівобережного Придніпров'я з найвищими показниками ландшафтної, ботанічної, зоологічної, гідрологічної, на-родногосподарської цінності. Репрезентова-ні листяні ліси (заплави та байрачні дубо-ві, осокорники, вербняки, вільшняки), сос-нові насадження, степи (лучні, ковилові, фрагменти чагарникових, псамфітні), луки (справжні заплави, суходільні, піщані, засо-лені), болога (високогравні, осокові, сфаг-нові), прибережно-водні і водні ценози. Флора суцільних рослин нараховує 901 вид. Фауна хребетних включає 220 видів, із них 170 видів птахів. Охороняється 69 рідкісних видів рослин (19 з Червоної книги

					педатог. універ. – 5,2 га (навчальна база) Каменське регіональне управління водних ресурсів – 16932,0 га		України, 50 – регіонально рідкісних), 38 рідкісних хребетних тварин (16 з Червоної книги України, 22 – регіонально рідкісні). У складі РПП острови Вишняки, Вільхуватський, Новоорлицькі кучугури, Пелехи, Крамареве.	
<i>Ботанічний заказник</i>								
3.	Драбинівка	120,2	Село Драбинівка	Золотарівська с/р – 62,4 га, Бутенківська с/р – 57,8 га	Рішення обл. ради від 27.10.94; Рішення обл. ради від 28.10.2020 №1394 (розширено)	Унікальна ділянка лучного ґрунту па схилах р. Кобелячок – місцезростання 32 рідкісних видів рослин з найчисельнішими популяціями в області рідкісних першоцвітів.		
<i>Ландшафтні заказники</i>								
4.	Жукове	100,0	Село Сухинівка	Сухинівська с/р	Рішення обл. ради від 27. 10. 94	Цінний природний комплекс заплавної р. Ворскла із прилеглою залісненою боровою терасою. Місцезростання рідкісних рослин.		
5.	Перегонівський	150,0	Село Перегонівка	Підгорянська с/р – 105 га, Лебединська с/р – 45,0 га	Рішення обл. ради від 27. 10. 94	Цінний природний комплекс заплавної та лучно-степових екосистем вздовж долини р. Ворскла з різноманітною флорою та рослинністю.		
6.	Шарівка	254,0	Між с. Кунівка і м. Кобеляки, Кобеляцьке л-во кв. 30–36, 103	Кременчуцький ДЛГ	Рішення обл. ради від 20.12.93	Цінний природний заплавий комплекс та степові ділянки на корінному березі р. Ворскла із багатим різноцвіттям.		

Продовження таблиці 2

№ з/п	Назва об'єкта	Площа, га	Місцезнаходження об'єкта	Землекористувачі та землевласники	Рішення про створення об'єкта	Природна цінність
7.	Ревущине	616,0	Село Ревущине	Дашківська с/р	Рішення обл. ради від 12.02.99	Цінна природна ділянка заплави із типовими лучно-болотними комплексами. Місцезнаходження рідкісних видів рослин і тварин.
<i>Гідрологічні заказники</i>						
8.	Глинський	276,6	Село Красне, справа а/д «Кобеляки – Дніпро»	Красненська с/р	Рішення обл. ради від 04.09.95	Цінний природний лучно-болотний комплекс із типовою рослинністю та багатим тваринним світом.
9.	Ситникове	300,0	Село Іванівка, зліва а/д «Кобеляки – Дніпро»	Іванівська с/р	Рішення обл. виконкому № 671 від 28.12.82	Типовий лучно-болотний комплекс із різноманітним рослинним і тваринним світом.
<i>Заповідне урочище</i>						
10.	Шкурине	200,0	Між с. Деменки, Василівка, Проскура, справа а/д «Кобеляки – Кам'янське»	Вільхуватська с/р	Рішення обл. виконкому № 74 від 17.04.92	Природна ділянка заплави (типових лучно-болотних та галофітних екосистем).

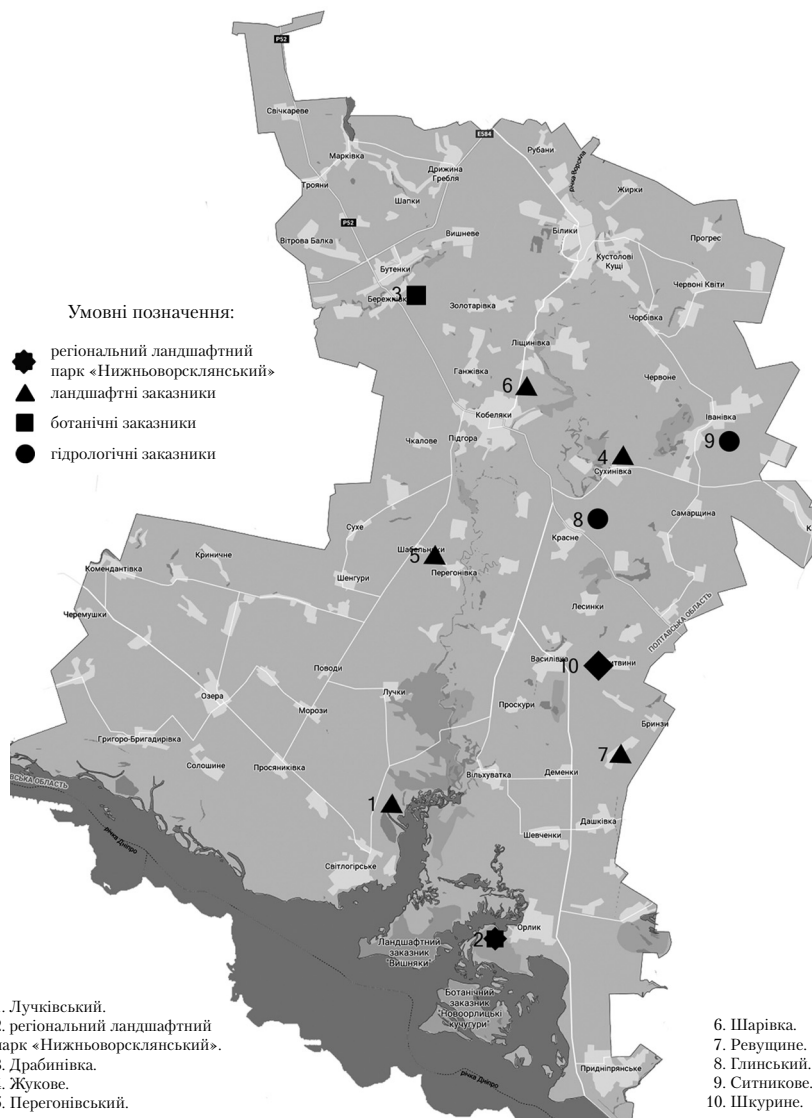

Рис. 3. Картосхема розташування природно-заповідних територій у Кобеляцькому районі

Аналіз основних показників природної цінності заповідних територій Кобеляцького району свідчить, що ПЗМ у цілому на сучасному етапі забезпечує охорону різноманітності природних екосистем південної частини області.

У структурі ПЗМ району урочище Драбинівка – єдиний об'єкт, що відповідає категорії ботанічного заказника й за усіма показниками наукової цінності заслуговує на статус загальнодержавного значення.

Розділ 4

РОСЛИННИЙ СВІТ ЗАКАЗНИКА

4.1. Флора судинних рослин: систематична, екологічна, ценотична, біоморфологічна, географічна структура

Загальний список флори судинних рослин ботанічного заказника «Драбинівка» включає 488 видів, які належать до 292 родів із 82 родин, 43 порядків, чотирьох класів, 10 підкласів, двох відділів. Це становить біля 30 % від флори Полтавської області [18]. Судинні спорові представлені одним відділом (Equisetophyta), який включає двома види. Серед покритонасінних співвідношення між кількістю видів однодольних (18 %), дводольних (4 %) та кротових дводольних (78 %) становить 5:1:20.

Наведені показники свідчать про високу флористичну та систематичну різноманітність спонтанної флори незначної за площею території заказника.

Систематична структура є важливим показником особливостей флори на зональному, регіональному та локальному рівнях, а порівняння складу провідних родин флор указує на їхні зв'язки з іншими флорами та місце в ряду подібних флор [55].

Основну частину флористичного спектру складають провідні за кількістю видів родини, які визначають у цілому характер флори цієї території (табл. 3). Якщо конкретна флора повноцінна, то для неї закономір-

но, що перші 10 провідних родин включають понад 50 % флори. Ця закономірність виявлена як для великих територій (зональних, регіональних флор), так і для обмежених за площею ділянок (локальних флор).

Таблиця 3

Спектр провідних родин флори

Родина	Місце в рейтингу	Кількість	
		видів	родів
Айстрові (Asteraceae)	1	62	35
Бобові (Fabaceae)	2	40	15
Тонконогові (Poaceae)	3	39	26
Губоцвіті (Lamiaceae)	4	29	18
Гвоздичні (Caryophyllaceae)	5	27	18
Розові (Rosaceae)	6	24	15
Капустяні (Brassicaceae)	7	22	17
Жовтецеві (Ranunculaceae)	8	17	10
Зонтичні (Apiaceae)	9	16	14
Шорстколисті (Boraginaceae)	10	15	12
Ранникові (Scrophulariaceae)	11	14	8
Лілійні (Liliaceae)	12	6	3
Разом	12	311	191

12 провідних родин заказника включають 311 видів, що становить 63,7 % від загальної кількості видів. Така послідовність розташування провідних родин, а саме високі місця таких родин, як Asteraceae, Fabaceae, Poaceae, Lamiaceae, Caryophyllaceae, указує на лучно-степовий характер флори заказника і є подібною до спектру провідних родин пониззя р. Ворскла [54] і в цілому Полтавської області як лісостепового регіону [18].

Значна кількість родин флори заказника є нечисленними (включає по 2–3 роди та види), що свідчить про гетерогенний характер флори.

Внутрішню структуру флори відбиває спектр провідних родів. Характер розташування родів свідчить про ценотичну різноманітність рослинного покриву заказника. Найбільшу кількість видів (від 5 до 9) включають 19 родів. Спектр провідних родів (*Veronica*, *Centaurea*, *Allium*, *Sonchus*, *Ranunculus*, *Galium*, *Plantago*, *Trifolium*, *Viola* та

ін.) за складом подібний до загального для Полтавської області, проте видова насиченість родів підкреслює її лучно-степові риси.

На формування флори конкретної території впливають насамперед абіотичні фактори середовища – кліматичні, едафічні, орографічні (рельєф). Тому еколого-ценотична структура флори розкриває її адаптивні властивості. Провідними факторами у формуванні флори заказника є рельєф та едафічні фактори (вологість і склад ґрунтів). Від рельєфу місцевості залежить розташування екотопів із різними умовами, що лежить в основі формування відповідних типів рослинності. На території заказника близько 52 % видів рослин заказника приурочені до лучно-степових ценозів (табл. 4), понад 21 % – до лісових, решта (54 %) – до гідрофільних (лучних, болотних, прибережно-водних, водних).

Таблиця 4

Ценотичний розподіл видів флори

Ценотична група	Місцезростання	Кількість видів	% від загальної кількості
Степові	лише на схилах	126	25,8
	на схилах та остепнених луках	116	23,7
Лучні	засолені луки	9	1,8
	заплавні луки	71	14,5
Лісові	лише в лісі	41	8,4
	у лісі, на узліссі, на схилах	70	14,3
Водні		11	2,3
Прибережно-водні		26	5,3
Заболочені ділянки		18	3,9
Разом		488	100,0

За відношенням до вологи (основна гігроморфа) у флорі заказника виділено 9 груп. Розподіл видів за провідним екологічним фактором – вологістю ґрунтів (табл. 5) корелює з попередніми даними. Значна участь у флорі посухостійких видів – мезоксерофітів, ксеро-мезофітів, ксерофітів (разом 48,9 %) і середньовологолюбних (мезо-

фітів 34,0 %) – свідчить, що на цій території сформований стійкий лучно-степовий флористичний комплекс.

Таблиця 5

Розподіл видів флори за основною гігроморфою

Основна гігроморфа	Кількість видів	% від загальної кількості
Ксерофіт	58	11,9
Мезоксерофіт	92	18,8
Ксеромезофіт	89	18,2
Мезофіт	165	34,0
Мезогігрофіт	4	0,8
Гігромезофіт	9	1,8
Гігрофіт	58	11,9
Гідрофіт	7	1,4
Гідатофіт	6	1,2
Разом	488	100,0

Типові степові види, які приурочені до схилів, особливо у верхніх їхніх частинах, належать до перших трьох груп. До мезофітів належать лучні, лісові, а також види рудеральних місцезростань. Гігрофіти зростають на вологих ділянках, що межують із гідроекосистемами р. Кобелячок. У цілому такий розподіл видів флори заказника за гігроморфами свідчить про її перехідний характер від мезофітів до ксерофітів, що є характерним для поєднання степових, лучно-степових та лучних ценозів. За відношенням до світла на території заказника переважають геліофіти (рослини освітлених місць).

В основу географічного аналізу покладені відомості про центри походження та ареали видів (табл. 6).

У географічному відношенні основне ядро флори заказника становлять види 3 географічних елементів – степового (29,5 %), мультизонального (24,2 %), неморального (17,2 %). До того ж, найвищим відсотком у розподілі за регіональними типами ареалів відрізняються європейсько-західноазіатські, європейські, європейсько-азіатські види (відповідно по 30 %). Такий хорологічний розподіл видів збігається з наведеним для території Лівобережного Лісостепу в цілому й відображає шляхи формування флори цього регіону [42]. Значна

участь видів бореального (12,5 %) елемента свідчить про зв'язок флори з північними регіонами, а наявність адвентивних видів (11,5 %) – про процеси антропогенної трансформації флори. Серед адвентів (за-носні види) більшість представників мають середземноморське (21 вид) або середземноморсько-туранське походження (16).

Таблиця 6

Розподіл видів флори за географічним елементом

Географічний елемент	Кількість видів	% від загальної кількості
Бореальний	61	12,5
Неморальний	84	17,2
Степовий	144	29,5
Пустельний	4	0,8
Середземноморський	21	4,3
Мультизональні види	118	24,2
Адвентивні види	56	11,5
Разом	488	100,0

Важливими показниками флори є її біоморфологічна структура, яка відбиває адаптивні риси рослинного покриву в цілому [23]. Для характеристики регіональних і локальних флор найбільш інформативними є тривалість життєвого циклу та основна біоморфа, типи вегетації, будова надземних і підземних пагонів. Результати розподілу за основними біоморфами наведено в табл. 7.

Таблиця 7

Розподіл видів флори заказника за основними біоморфами

Основна біоморфа	Кількість видів	% від загальної кількості
Дерево	21	4,3
Кущ	20	4,1
Кущик	13	2,7
Трав'янисті полікарпіки	301	61,7
Трав'янисті дворічники	60	12,3
Трав'янисті монокарпіки	73	14,9
Разом	488	100,0

Переважання трав'янистих полікарпиків (багаторічників 61,7 %) є характерним для лучно-степових та степових ценозів. Висока участь малорічників та однорічників у складі флори підкреслює її ксеротичні риси, а також частково наявність антропофільних видів. За типами вегетації у флорі заказника основу складають літньозелені рослини (табл. 8). Численними є група літньо- та зимовозелених рослин. Специфіку флори визначає наявність ефемерів та ефемероїдів.

Таблиця 8

Розподіл видів флори заказника за типом вегетації

Тип вегетації	Кількість видів	% від загальної кількості
Вічнозелений	7	1,4
Літньозелений	329	67,5
Літньо-зимовозелений	84	17,2
Ефемер	36	7,4
Ефемероїд	29	5,9
Паразит	3	0,6
Разом	488	100,0

У флорі заказника представлені види зі всіма типами надземних і підземних пагонів (табл. 9, 10).

Найбільшою кількістю відрізняються групи рослин без кореневищної структури (149 видів) та з каудексами (131 вид), що в цілому є характерним для степових екосистем [23]. Це – багаторічні рослини, пристосовані до посушливого режиму ґрунтів. 3-є місце за кількістю посідає група короткокореневищних рослин (104 види), які є також характерними для трав'яних ценозів. 4-е місце займає група довгокореневищних рослин (66 видів), які пристосовані до незначного водного режиму ґрунтів.

Таблиця 9

Розподіл видів флори заказника за типами надземних пагонів

Типи надземних пагонів	Кількість видів	% від загальної кількості
Безрозеткові	214	43,8
Напіврозеткові	235	48,3
Розеткові	39	7,9
Разом	488	100,0

Таблиця 10

Розподіл видів флори заказника за типами підземних пагонів

Типи підземних пагонів	Кількість видів	% від загальної кількості
Довгокореневищні	66	13,5
Короткокореневищні	104	21,3
Бульбокореневищні	12	2,5
Цибулинні	17	3,5
Надземностолонні	8	1,6
Підземностолонні	1	0,2
Каудексові	131	26,8
Без кореневищної структури	149	30,6
Разом	488	100,0

До групи безкореневищної структури належать однорічники та малорічники. Цибулинним типом пагону характеризуються ефемероїди. Отже, переважання в складі флори заказника трав'янистих полікарпиків із каудексовим та короткокореневищним типом підземних пагонів відображає типові риси лучно-степової флори, характер якої обумовлений насамперед режимом зволоження та складом ґрунтів.

Отже, виявлена систематична, еколого-ценотична, географічна, біоморфологічна структура флори ботанічного заказника «Драбинівка» розкриває її закономірності як локальної флори лучно-степового характеру й указує на її високу репрезентативність як регіональної флори насамперед зональних рис (степових), що є важливим показником сучасного стану заказника в системі природно-заповідної мережі Полтавської області.

4.2. Особливості рослинного покриву заказника

На території заказника «Драбинівка» в рослинному покриві представлені зональні (лучно-степовий, широколистянолісовий) та азональні (лучний, болотний, водний) типи рослинності.

Степова рослинність сформована на території заказника на схилах правого корінного берега р. Кобелячок і представлена ценозами лучних степів із високою участю різнотрав'я й фрагментарно – справжніх, подекуди видозмінених унаслідок давнього терасування й

заліснення схилів. Степова рослинність розвивається на чорноземних ґрунтах, на верхівках – на змитих чорноземах.

Слід відзначити, що на стан та динаміку степової рослинності заказника впливають різні форми антропогенного впливу (випалювання, заорювання на ділянках, які межують із полями, неврегульована рекреація, у деяких місцях засмічення), які призводять до забур'янення та витіснення лучно-степового різнотрав'я більш агресивними ксерофітними злаками (здебільшого *Bromopsis inermis*, *Calamagrostis epigios* (L.) Roth, *Elytrigia intermedia*) та природні процеси спонтанного заростання ділянок кущами (*Prunus spinosa*, *Crataegus* sp.) з утворенням чагарникових угруповань зі значною зімкненістю крон. Це викликає відповідні порушення в ценотичній структурі, збідненості флористичного складу, появи синантропних елементів, у тому числі видів адвентивних рослин, а то й повне зникнення степової рослинності.

Широколистяні ліси заказника займають схили правого корінного берега р. Кобелячок у південній частині заказника та заплаву діброву – Хоманківський ліс.

Заплавні ділянки між правобережним крутосхилом і річищем р. Кобелячок зайняті лучною рослинністю (клас *Molinio-Arrhenatheretea*), яка характеризується диференціацією залежно від складу та зволоження ґрунтів, що відображено в синтаксономічній схемі.

Гідрофільні ценози розташовані по периферії р. Кобелячок у вигляді смуг, місцями до 20 м завширшки. Вони репрезентують клас *Phragmito-Magnocaricetea*.

Водна рослинність р. Кобелячок та її гідроекосистем (заток, старорічищ) характеризується збідненою флорою й рослинністю, що обумовлено слабопроточним режимом та малою обводненістю.

У цілому для території ботанічного заказника «Драбинівка» характерний диференційований рослинний покрив, який відзначається типовими рисами рослинності лісостепової зони та своєрідністю у зв'язку з динамічними процесами, що відбуваються внаслідок антропогенної діяльності та в умовах дії заповідного режиму. Найбільшими загрозами для рослинного покриву заказника є заорювання території, особливо верхівок схилів, що викликає процеси яроутворення й замиви сільськогосподарських stokів із полів, а також визначає формування агломерацій нітрофілів, які сприяють інтенсивному задерновінню ґрунту й збідненню різнотрав'я. Друга проблема – зачагарникування степових схи-

лів і лучних ділянок, що призводить до втрати відкритих степових біотопів і, відповідно, місцезнаходжень степових созофітів.

Класифікаційна схема рослинності та аналіз синтаксонів еколого-флористичної класифікації

Одним із важливих показників стану природних екосистем є оцінка їхньої ценотичної різноманітності, що потребує вивчення структури та складу фітоценозів і встановлення синтаксономії рослинного покриву відповідної території або типу рослинності. Для з'ясування особливостей рослинності в межах ботанічного заказника «Драбинівка» ми використали еколого-флористичну класифікацію. За результатами попередніх досліджень рослинний покрив природно-заповідного об'єкта представлений сімома класами, 11 порядками, 15 союзами, 21 асоціацією [17]. На основі аналізу матеріалів, отриманих у ході проведених натурних обстежень території заказника, опрацювання наявних геоботанічних описів (виконаних О. М. Байрак, Н. О. Смоляр, Т. В. Шкурою, І. А. Грицай), використання останніх літературних зведень щодо класифікації рослинності [47, 48] та критичного аналізу розробленої у 2006 р. для ботанічного заказника класифікаційної схеми рослинності [17] ми допрацювали схему його рослинності на сучасному етапі розвитку рослинного світу, ураховуючи включення нових територій до складу цього природно-заповідного об'єкта. Вона нараховує сім класів, 10 порядків, 12 союзів та 24 асоціації.

Cl. Lemnetea O. de Bólos et Masclans 1955

Ord. *Lemnetalia minoris* O. de Bolós et Masclans 1955

All. *Lemnion minoris* O. de Bolós et Masclans 1955

Ass. *Lemnetum minoris* Soó 1927

Lemno-Spirodeletum polyrhizae Koch 1954

All. *Stratiation* Den Hartog et Segal 1964

Ass. *Lemno-Hydrocharitetum morsus-ranae* Oberd. 1957

Cl. Potamogetonetea Klika in Klika et Novak 1941

Ord. *Potamogetonetalia* Koch 1926

All. *Ceratophyllion demersi* Den Hartog et Segal ex Passarge 1996

Ass. *Ceratophylletum demersi* Corillion 1957

All. *Potamogetonion* Libbert 1931

Ass. *Potametum pectinati* Carstensen ex Hilbig 1971

Potametum perfoliati Miljan 1933

Cl. Phragmito-Magnocaricetea Klika in Klika et Novák 1941

Ord. *Nasturtio-Glycerietalia* Pignatti 1953

All. *Phalaridion arundinaceae* Kopecky 1961

Ass. *Phalaridetum arundinaceae* Libbert 1931

Ord. *Phragmitetalia* Koch 1926

All. *Phragmition communis* Koch 1926

Ass. *Phragmitetum australis* Savič 1926

Typhetum angustifoliae Pignatti 1953

Typhetum latifoliae Nowiński 1930

Schoenoplectetum lacustris Chouard 1924

Ord. *Magnocaricetalia* Pignatti 1953

All. *Magnocaricion gracilis* Géhu 1961

Ass. *Caricetum ripariae* Mathé et Kovács 1959

Cl. Molinio-Arrhenatheretea Tx. 1937

Ord. *Galietaalia veri* Mirkin et Naumova 1986

All. *Agrostion vinealis* Sipaylova et al. 1985

Ass. *Agrostio vinealis-Calamagrostietum* epigei Shelyag-Sosonko et al.
ex Shelyag-Sosonko et al. 1985

Poëtum angustifoliae Shelyag-Sosonko et al. 1986

Festuco valesiacae-Poetum angustifoliae Mirkin in Denisova et al. 1986

Ord. *Arrhenatheretalia elatioris* Tx. 1931

All. *Arrhenatherion elatioris* Luquet 1926

Ass. *Agrostio giganteae-Festucetum pratensis* Sipaylova et al. 1987

Festucetum pratensis-regeliana Kuzemko 2012

Cl. Festuco-Brometea Br.-Bl. et Tx. ex Soó 1947

Ord. *Festucetalia valesiacae* Soó 1947

All. *Festucion valesiacae* Klika 1931

Ass. *Salvio-pratensis-Poetum angustifoliae* Korotchenko et Didukh 1997

Veronico austriacae-Chamaecytisetum austriaci Korotchenko et

Didukh 1997

Ass. *Medicagini romanicae*-*Poetum angustifoliae* Tkachenko, Movchan et Solomakha 1987

Thymo marschalliani-*Caricetum praecocis* Korotchenko et Didukh 1997

Cl. Carpino-Fagetea Jakucz ex Passarge 1968

Ord. *Carpinetalia betuli* P. Fukarek 1968

All. *Aceri campestris*-*Quercion roboris* Bulokhov et Solomeshch in Bulokhov et Semenishchenkov 2015

Ass. *Aegonycho*-*Quercetum roboris* Bayrak 1996

Stellario holosteeae-*Aceretum platanoidis* Bayrak 1996

Cl. Rhamno-Prunetea Rivas Goday et Borja Carbonell ex Tx. 1962

Ord. *Prunetalia spinosae* Tx. 1952

All. *Prunion spinosae* Soó (1931) 1940

Ass. *Prunetum spinosae* Tx. 1952

Степова рослинність у межах ботанічного заказника «Драбинівка» представлена класом *Festuco-Brometea*, з якого на території досліджень виявлено один порядок (*Festucetalia valesiacaе*), один союз (*Festucion valesiacaе*) та чотири асоціації (*Salvio-pratensis*-*Poetum angustifoliae*, *Veronico austriacaе*-*Chamaecytisetum austriaci*, *Medicagini romanicae*-*Poetum angustifoliae*, *Thymo marschalliani*-*Caricetum praecocis*). Фітоценози асоціації *Medicagini romanicae*-*Poetum angustifoliae* зустрічаються в нижній частині схилів східної експозиції. Вони мають середню флористичну насиченість із найтиповіших лучно-степових мезофільних та мезоксерофільних видів (*Poa angustifolia* L., *Verbascum phoeniceum* L., *Filipendula vulgaris* Moench, *Achillea submilefolium* Klokov & Krytzka, *Falcaria vulgaris* Bernh., *Fragaria viridis* Duchesne, *Trifolium pratense* L., *T. repens* L., *Vicia cracca* L.). У більш ксерофітних умовах у північній частині заказника формуються угруповання асоціації *Veronico austriacaе*-*Chamaecytisetum austriaci*. Вони приурочені до підвищених ділянок та схилів незначного ухилу (до 20°). Такі угруповання флористично багаті на різнотрав'я та характеризуються участю в складі чагарничкового ярусу *Chamaecytisus austriacus*. Зазначимо, що в ценотичному та флористичному відношенні ця асоціація найповніше репрезентує особливості лучних степів Лівобережного Лісостепу в цілому. При

цьому до її складу входить ряд рідкісних степових рослин різного соціологічного статусу (*Adonis vernalis* L., *Bellevialia sarmatica*, *Bulbocodium versicolor*, *Crocus reticulatus*, *Muscari neglectum*, *Stipa capillata*).

На верхівці схилу правого корінного берега р. Кобелячок виявлено угруповання асоціації *Salvia-pratensis-Poetum angustifoliae*. Домінантами фітоценозів виступають *Elytrigia intermedia* (Host) Nevski та *Bromopsis inermis* (Leyss.) Holub. До складу угруповань входять також *Phlomis tuberosa* L., *Securigera varia* (L.) Lassen, *Euphorbia stepposa* Zoz ex Prokh., *Salvia pratensis* L., *Trifolium alpestre* L., *T. montanum* L. та ін.

У нижній частині схилів правого корінного берега р. Кобелячок формуються угруповання асоціації *Thymo marschalliani-Caricetum praecocis*. До складу таких фітоценозів входять *Thymus marschallianus* Willd., *Carex praecox* Schreb., *Hierochloë odorata* (L.) P. Beauv., *Salvia nutans* L., *S. stepposa* Des.-Shost., *S. verticillata* L., *Trifolium pratense*, *Jurinea arachnoidea* Bunge, *Veronica praecox* All.

На території заказника представлені угруповання *Stipa capillata*, які здебільшого приурочені до верхівок найбільш стрімких схилів. Ці угруповання занесені до Зеленої книги України [30] і потребують відповідної охорони. Місцями ковила утворює монодомінантні зарості (3 локалітети в заказнику), подекуди співдомінує з іншими злаками (*Festuca vallesiaca* Gaudin, *Bromopsis inermis*) та різнотрав'ям (*Euphorbia stepposa*, *Phlomis pungens* Willd., *Scabiosa ochroleuca* L., *Plantago urvillei* Opiz та ін.).

У цілому степові ділянки заказника характеризуються найвищими показниками флористичного й ценотичного багатства. У степових ценозах заказника зустрічаються близько 50 % видів степів Полтавщини [18]. Різноманітність флористичного складу вказаних угруповань залежить від проективного покриття едифікаторного виду, що у свою чергу обумовлено провідними едафічними факторами – зволоженням і трофністю ґрунтів, а також ступенем процесів антропогенної трансформації [27].

У фітоценотичному відношенні широколистянолісова рослинність ботанічного заказника «Драбинівка» представлена угрупованнями класу *Carpino-Fagetea*, який включає один порядок (*Carpinetalia betuli*), один союз (*Aceri campestris-Quercion roboris*) та дві асоціації (*Aegonycho-Quercetum roboris*, *Stellario holosteeae-Aceretum platanoidis*).

Ценози асоціації *Stellario holosteeae-Aceretum platanoidis* виявлені в заплавному діброві на лівому березі р. Кобелячок (Хоманьківський

ліс). Деревостан (зімкненість – 0,7, висота до 25 м, діаметр – 30–50 см) формують *Fraxinus excelsior* L., *Quercus robur*, *Acer platanoides* L. У 2-му ярусі зростають *A. campestre* L., *Pyrus communis* L., *Ulmus laevis* Pall.). Підлісок добре виражений, у його складі відзначені *A. tataricum* L., *Eunymus europaea* L., *E. verrucosa* Scop., *Crataegus* sp. Трав'яний покрив – із загальним проективним покриттям до 70 %. У весняній синузії домінантом виступає *Scilla siberica*, постійність відзначається для *Anemone ranunculoides* L., *Ficaria verna* Huds. aggr., *Viola mirabilis* L., рідше зустрічається *Corydalis solida* (L.) Clairv. На деяких ділянках формуються монодомінантні куртини із *Stellaria holostea* L. У літній синузії переважають *Aegopodium podagraria* L., *Polygonatum multiflorum* (L.) All., *Glechoma hirsuta* Waldst. & Kit., *Galium aparine* L., *Geum urbanum* L.

Угрупування асоціації *Aegonycho-Quercetum roboris* приурочені до сухіших ділянок широколистяного лісу заплави лівого берега р. Кобелячок. У трав'яному ярусі куртинками зростає *Aegonychon purpureo-caeruleum*, також відзначаємо *Aconitum nemorosum*, *Brachypodium sylvaticum* (Huds.) P. Beauv., *Poa nemoralis* L., *Scutellaria altissima* L.

У підрості широколистянолісових угруповань заказника домінують *Fraxinus excelsior*, види роду *Acer* (*A. platanoides*, *A. campestre*, *A. tataricum*) Навесні, окрім типових лісових ефемероїдів, у заплавної діброві монодомінантні зарості утворює *Ornithogalum bouscheanum*. Улітку трав'яний покрив трьох'ярусний із проективним покриттям від 10 % до 85 %. Флористичне ядро ценозів утворюють типові неморальні види: *Polygonatum multiflorum* (місцями як субдомінант), *Asarum europaeum* L., *Pulmonaria obscura* Dumort., *Scrophularia nodosa* L., *Viola mirabilis*, *Glechoma hirsuta*, домінанти лісового трав'яного покриву *Aegopodium podagraria* у свіжих умовах та *Stellaria holostea* – у сухіших.

На лісових галявинах та узліссях зазвичай зустрічаються такі види різнотрав'я: *Lathyrus sylvestris* L., *Astragalus glycyphyllos* L., *Pyrethrum corymbosum* (L.) Scop., *Veronica chamaedrys* L., *Campanula rapunculus* L., *Campanula rapunculoides* L., *Echinops ruthenicus* M. Bieb., *Hypericum hirsutum* L. та ін. У цілому структура угруповань заплавної діброви та флористичний склад є відносно стійкими, що пояснюється сприятливим режимом зволоження та складом ґрунтів, і є типовими для широколистяних лісів Лівобережного Придніпров'я.

Чагарникова рослинність заказника репрезентована класом *Rhamno-Prunetea*, який включає угруповання чагарників, приуроче-

них до центральної та верхньої частини схилів ухилом 15–20° правого корінного берега р. Кобелячок. На території заказника представлений одним порядком *Prunetalia spinosae*, одним союзом *Prunion spinosae* та однією асоціацією *Prunetum spinosae*. Угрупування представлені чагарниками висотою до 3 м і зімкненістю 0,4 із *Crataegus curvisepala* Lindm., *C. pentagyna* Waldst. & Kit., *Pyrus communis*, *Malus praecox* (Pall) Borkh., *Prunus spinosa*, *Rhamnus cathartica* L., *Rosa* sp. Трав'яний ярус сформований за участі *Achillea submillefolium*, *Agrimonia eupatoria* L., *Artemisia absinthium* L., *Eryngium campestre* L., *Festuca valesiaca*, *Fragaria viridis*, *Galium ruthenicum* Willd., *Origanum vulgare* L., *Poa angustifolia*, *Salvia stepposa*.

Лучна рослинність заказника належить до класу *Molinio-Arrhenatheretea*, що об'єднує угрупування остепнених, справжніх і торф'янистих лук на лучних, дернових та чорноземно-лучних ґрунтах, які приурочені до екоотопів у різних частинах заплави й поза нею [38]. На території заказника клас представлений 2 порядками (*Galietalia veri*, *Arrhenatheretalia elatioris*), 2 союзами (*Agrostion vinealis*, *Arrhenatherion elatioris*) та 5 асоціаціями (*Agrostio vinealis-Calamagrostietum epigei*, *Poëtum angustifoliae*, *Festuco valesiaca-Poëtum angustifoliae*, *Agrostio giganteae-Festucetum pratensis*, *Festucetum pratensis-regeliana*).

У прирусловій частині заплави р. Кобелячок на середніх ділянках схилу правого корінного берега із слабозадернованими піщаними ґрунтами формуються угрупування асоціації *Agrostio vinealis-Calamagrostietum epigei*. У центральній частині заказника, де річка утворює петлю в східному напрямку, на дерново-лучних та чорноземно-лучних супіщаних та суглинистих ґрунтах представлені ценози асоціації *Poëtum angustifoliae*. Вони флористично багаті, утворюють 3 яруси, насичені видами як мезофільного (*Trifolium pratense*, *Melilotus officinalis* (L.) Pall., *M. albus* Medik., *Daucus carota* L., *Lotus ucrainicus* Klokov, *Centaurea jacea* L.), так і ксерофільного ряду (*Trifolium arvense* L., *Helichrysum arenarium* (L.) Moench, *Falcaria vulgaris*, *Salvia stepposa*, *Fragaria viridis*). Ценози асоціації *Festuco valesiaca-Poëtum angustifoliae* на території заказника поширені на схилах східної та північно-східної експозиції правого корінного берега р. Кобелячок. Загальне проективне покриття угруповань становить 85–100 %, діагностичних видів *Poa angustifolia* – 7–12 %, *Festuca valesiaca* – 40 %.

Порядок *Arrhenatheretalia elatioris* включає угрупування мезофітних лук і в межах заказника репрезентований союзом *Arrhenatherion elatio-*

ris. На рівнинних ділянках центральної частини заплави р. Кобелячок відзначаються угруповання асоціації *Agrostio giganteae-Festucetum pratensis*. На територіях із незначним хлоридним засоленням за умов помірного антропогенного впливу (сінокосят) поширені фітоценози ас. *Festucetum pratensis-regeliana*. Домінантами таких угруповань виступають *Festuca pratensis* Huds. та *F. regeliana* Pavl. До складу фітоценозу входять *Achillea inundata* Kondr., *Agrimonia eupatoria*, *Daucus carota*, *Elytrigia repens*, *Trifolium pratense*, *Scabiosa ochroleuca* L. та ін.

На території ботанічного заказника «Драбинівка» клас представлений трьома порядками (*Nasturtio-Glycerietalia*, *Phragmitetalia*, *Magnocaricetalia*) та трьома союзами (*Phalaridion arundinaceae*, *Phragmiton communis*, *Magnocaricion gracilis*).

Найбільші площі займають високотравні прибережно-водні угруповання союзу *Phragmiton communis*, у яких монодомінантні зарості утворюють ценози асоціацій *Phragmitetum australis*, *Typhetum angustifoliae*, *Typhetum latifoliae* та *Schoenoplectetum lacustris*. На прибережно-водних ділянках із глибиною залягання ґрунтових вод 0,4–0,5 м в умовах тимчасового підтоплення формуються фітоценози асоціації *Phalaridetum arundinaceae*. Угруповання асоціації *Caricetum ripariae* приурочені на території заказника до заболочених елементів заплави р. Кобелячок.

Водна рослинність у межах заказника представлена двома класами *Lemnetea* та *Potamogetonetea*. Клас *Lemnetea* включає угруповання вільноплаваючих на поверхні або в товщі води неукорінених рослин (плейстофітів) [28]. На території заказника він репрезентований одним порядком *Lemnetalia minoris*, який включає два союзи (*Lemnion minoris* та *Stratiotion*). Союз *Lemnion minoris* представлений двома асоціаціями *Lemnetum minoris* та *Lemno-Spirodeletum polyrhizae*. Асоціація *Lemnetum minoris* включає угруповання, що поширені на мілководді та прибережних ділянках р. Кобелячок із товщею води 10–40 см та коливанням рівня води впродовж вегетації. Ценози асоціації *Lemno-Spirodeletum polyrhizae* відзначено для стариць із товщею води до 100 см та помірним коливанням її рівня протягом періоду вегетації. На ділянках із широкими плесами на мілководдях із повільною течією та мулуватими донними відкладами поширені угруповання асоціації *Lemno-Hydrocharitetum morsus-ranae*, що репрезентують союз *Stratiotion*. У складі таких фітоценозів відзначаємо наявність рідкісного виду *Utricularia vulgaris*, який охороняється в Полтавській області [17].

Клас *Potamogetonetea* об'єднує угруповання гідатофітів із повністю зануреними у воду або плаваючими на її поверхні вегетативними та генеративними органами. На території досліджень клас представлений одним порядком (*Potamogetonetalia*) та двома союзами (*Ceratophyllion demersi*, *Potamogetonion*). Союз *Ceratophyllion demersi* в межах заказника репрезентований угрупованнями асоціації *Ceratophyllum demersi*, що приурочені до прибережно-водних ділянок із мулистим дном р. Кобелячок. Союз *Potamogetonion* у районі досліджень включає дві асоціації *Potametum pectinati* та *Potametum perfoliati*.

4.3. Созофіти заказника та їхні характеристики

У флорі заказника виявлено 38 видів рідкісних рослин, із яких 37 мають соцологічний статус, а один (*Stachys germanica*) потребує його присвоєння. Сім із них занесено до Червоної книги України (*Bulbocodium versicolor*, *Fritillaria ruthenica*, *Tulipa quercetorum*, *Ornithogalum boucheanum*, *Crocus reticulatus*, *Orchis palustris*, *Stipa capillata*). 27 видів є регіонально-рідкісними й охороняються в межах Полтавської області, у тому числі один вид занесений до Додатку Конвенції CITES (*Adonis vernalis*), один – до Світового Червоного списку (*Trinia kitaibelii* M. Bieb.), один вид потребує збереження на регіональному рівні (*Stachys germanica*). Угруповання *Stipa capillata* занесені до Зеленої книги України.

У ценотичному відношенні серед рідкісних рослин переважають степові види – 26 (рис. 4). Зазначимо, що п'ять лісових созофітів зустрічаються ще й на степових схилах заказника, утворюючи здебільшого численні ценопопуляції).

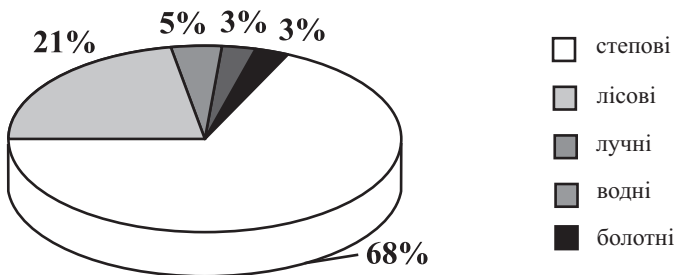

Рис. 4. Ценотичний розподіл рідкісних видів рослин заказника

Серед раритетів заказника кілька видів є ценозоутворюючими: *Stipa capillata*, *Hyacinthella leucophaea*, *Scilla siberica*, *Ornithogalum bouscheanum*, *Utricularia vulgaris*.

Ботанічний заказник «Драбинівка» – єдиний заказник, де виявлено численні популяції всіх п'ять видів рідкісних степових ефемероїдів, які зустрічаються на території Полтавської області (п'ять видів), та чотири з 10 лісових видів. На території Кобеляцького району по види рідкісних степових ефемероїдів, а також три види лісових охороняються в ландшафтному заказнику «Лучківський» (окрім *Bellevalia sarmatica*) та в проєктованому ботанічному заказнику «Шенгунівський» (окрім *Bulbocodium versicolor*).

Біолого-екологічні та хорологічні характеристики рідкісних видів рослин заказника «Драбинівка»

За постійністю на території заказника созофіти розподіляються на чотири групи (див. додаток 2). Найчисленнішою є група видів із найменшою постійністю (зрідка 10 та дуже рідко 17, разом понад 71 %). 11 видів (29 %) зустрічаються на території заказника спорадично.

За категоріями рідкісності серед фітораритетів заказника третину становить і група погранично-ареальних рослин, серед яких переважають види, що знаходяться на північній межі ареалу (10). При цьому майже всі степові види характеризуються прогресивним станом популяцій. Регресивний характер мають на території заказника популяції *Valleriana tuberosa* L. та *Primula veris* L. Значна частина видів (18) набула статусу рідкісних унаслідок негативного впливу антропогенних чинників (порушення екоотопів, масове знищення під час квітіння).

На території заказника зростають найчисленніші популяції в Полтавській області шість рідкісних видів: *Astragalus dolichophyllus* (одне з трьох місцезнаходжень), *Adonis vernalis*, *A. wolgensis*, *Hyacinthella leucophaea*, *Muscari neglectum*, *Ornithogallum bouscheanum*, *Fritillaria ruthenica*, *Tulipa quercetorum*.

Далі наводиться опис рідкісних видів флори заказника, який включає загальнобіологічні риси, відомості про поширення в Україні, на Полтавщині (кількість відомих місцезнаходжень, які охороняються, позначені *), характеристику ценопопуляцій на території заказника, а також картосхеми з виявленими локалітетами. Назви рослин наводяться за зведенням С. Л. Мосякіна та М. М. Федорончука [64].

АЗИНЕУМА СІРУВАТА*Asyneuma canescens*

(Waldst. & Kit.) Griseb. & Schenk

Родина Дзвоникові –***Campanulaceae*****Наукова цінність і заходи охорони.**

Вразливий понтичний степовий вид на північній межі ареалу. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста рослина, густо улиснена, коротко опушена, 30–120 см заввишки. Прикореневі листки з черешками, яйцеподібні, нижні стеблові – довгасті, по краю зарубчастопилчасті. Квітки зібрані в колосоподібне суцвіття. Віночок синьофіолетовий, із лінійними, під час цвітіння вільними частками. Квітує в липні. Плід – коробочка, достигає в серпні–вересні. Ксерофіт.

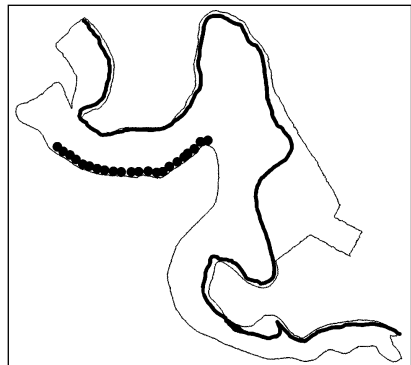
Поширення. В Україні зустрічається в степовій зоні, рідше – на півдні лісостепової.

У Полтавській області зростає на степових схилах балок і річкових долин переважно в східній

частині області, на чорноземних ґрунтах та лесовидних відслоненнях. Найбільші за площею локалітети приурочені до правого берега долини р. Ворскла. Зрідка. Виявлений у Кобеляцькому (2*), Котелевському (1*), Полтавському (1*), Решетилівському (1*+1), Машівському (2*), Чутівському (1*), Шишацькому (1), Гадяцькому (2*) районах.

На території заказника зростає смугою серед степового різнотрав'я на верхівці схилу в центральній частині. Утворює невеликі куртини до 50 особин. Спорадично.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 2,0 га. Асектатор. Зростає в угрупованнях із домінуванням *Elytrigia intermedia*, *Stipa capillata* в першому ярусі. Участь виду в травостоях становить 1–2 %. У віковому спектрі наявні всі вікові стани з переважанням генеративних рослин.

АКОНІТ ДІБРОВНИЙ

Aconitum nemorosum L.

Родина Жовтецеві –
Ranunculaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний понтичний вид. Східно-причорноморський ендемік. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика. Багаторічна бульбо-кореневищна

трав'яниста рослина 40–100 см заввишки. Листки широколанцетні чи ланцетні. Суцвіття китицевидне із жовтуватих квіток на верхівці пагону. Квітує з кінця

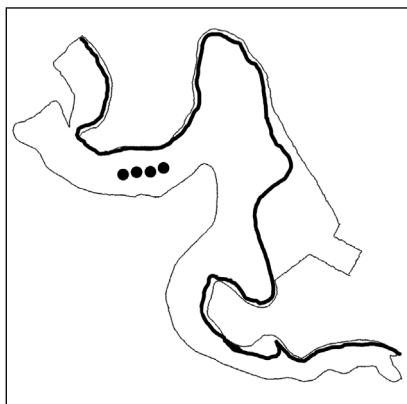
липня по серпень. Плід – листянка, досягає у вересні–жовтні. Мезофіт.

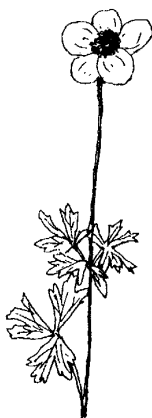
Поширення. В Україні зустрічається в Лісостепу й Степу.

У Полтавській області зростає в широколистяних і мішаних лісах, у заростях чагарників. Зрідка. Популяції складаються з поодиноких особин. Виявлений у Гадяцькому (1*), Кобеляцькому (3*), Котелевському (1*), Лубенському (1*), Полтавському (1*), Шишацькому (1*) районах.

На території заказника зростає в середній частині схилу північно-східної експозиції на узлісних ділянках, серед чагарників. Дуже рідко.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,4 га. Асектатор. Зростає в першому ярусі в екотонних угрупованнях. Чагарниковий ярус утворюють *Crataegus* sp., *Prunus spinosa*, трав'яний – *Origanum vulgare*, *Galium verum* L. та ін. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

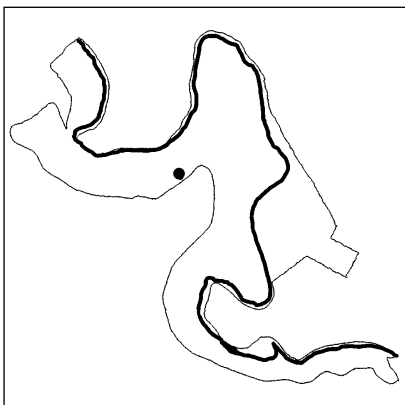

АНЕМОНА ЛІСОВА*Anemone sylvestris* L.Родина Жовтецеві –
Ranunculaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний декоративно квітучий широкопалеоарктичний вид. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста ко-

роткокореневищна рослина 15–40 см заввишки. Стебло прямостояче, закінчується великою білою квіткою 3–5 см у діаметрі.

Прикореневі листки 2-, 4-пальчастороздільні. Рослина густо опушена. Ціте в травні–червні. Мезоксерофіт.

Поширення. В Україні зустрічається в Лісостепу й Степу.

У Полтавській області зростає на степових схилах балок і річкових долин. У північних районах – поодинокими особинами в соснових і мішаних лісах, на галявинах, узліссях. Спорадично. Виявлений у Гадяцькому (2), Котелевському (1*+1), Кобеляцькому (2*), Глобинському (1*), Диканському (1*), Шишацькому (2*), Кременчуцькому (1*), Пирятинському (1*) районах.

На території заказника зростає нечисленною куртиною серед степового різнотрав'я на верхівці схилу в центральній частині. Дуже рідко.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 2,0 га. Асектатор. Зростає в угрупованнях із домінуванням *Elytrigia intermedia*, *Stipa capillata* в першому ярусі. Участь виду в травостоях становить 1–2 %. У віковому спектрі наявні всі вікові стани з переважанням генеративних рослин.

АСТРАГАЛ ДОВГОЛИСТИЙ

Astragalus dolichophyllus Pall.

Родина Бобові –
Fabaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Зникаючий понтично-казахстанський степовий вид на північній межі ареалу. Охороняється в Полтавській області.

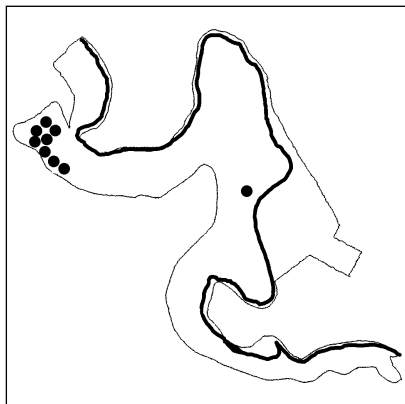
Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста рослина з укороченим стеблом. Листки довгі (5–15 см), сизуваті від опушення. У їхній основі утворюється китиця квіток. Квітки дрібні, жовтувато-білі. Цвіте в травні. Плід – біб, досягає в липні–серпні. Ксерофіт.

Поширення. В Україні зустрічається в степовій зоні та Криму.

У Полтавській області зростає на степових схилах із глинистими ґрунтами та домішкою карбонатів. Дуже рідко. Виявлений у Кобеляцькому (1*), Решетилівському (1*) районах.

На території заказника здебільшого зростає у верхній частині степових схилів. Дуже рідко. Найчисленніша популяція в області.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,5 га. Асектатор. Зростає в четвертому ярусі угруповань із домінуванням *Festuca valesiaca*, *Stipa capillata*, *Chamaecytisus austriacus* (L.) Link. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

АСТРАГАЛ РІЖКОВИЙ*Astragalus corniculatus* M.Bieb.**Родина Бобові –
*Fabaceae***

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний південно-причорноморський ендемік на північній межі ареалу. Охороняється в Полтавській області.

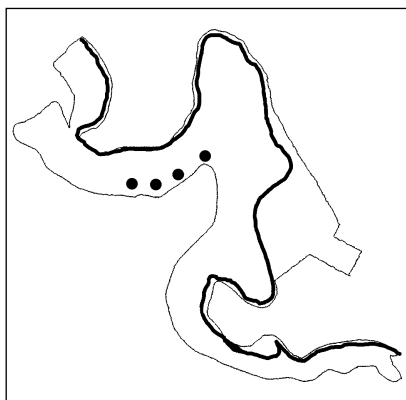
Загальна характеристика. Багаторічний напівкущик. Стебло заввишки 10–20 см, здерев'яніле при основі. Листки вузьколінійні 6-, 10-парні. Білі квітки зібрані в укорочені китиці, які утворюються на бічних пагонах. Цвіте у квітні–травні. Плід – коробочка, досягає в червні–липні. Ксерофіт.

Поширення. В Україні зустрічається в степовій зоні та на півдні Лісостепу.

У Полтавській області зростає на степових схилах балок та річкових долин на чорноземних ґрунтах із домішкою карбонатів, лесових відслоненнях у південній і південно-східній частинах області. Утворює розріджені популяції в нижньому ярусі степового різнотрав'я. Зрідка. Виявлений у Карлівському (1*), Чутівському (1*), Глобинському (1*), Машівському (3*), Решетилівському (1*), Гадяцькому (1*), Семенівському (1*), Кобеляцькому (2*) районах.

На території заказника зростає здебільшого у верхній частині степових схилів. Спорадично.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,5 га. Асектатор. Зростає в четвертому ярусі угруповань із домінуванням *Festuca valesiaca*, *Stipa capillata*, *Chamaecytisus austriacus*. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

БАРВІНОК ТРАВ'ЯНИСТИЙ

Vinca herbacea Waldst. & Kit.

Родина Барвінкові –
Aprocytaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний європейський степовий вид. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста рослина зі сланкими стеблами до 100 см завдовжки, які не вкорінюються. Листки яйцеподібно-ланцетні, по краях дрібно-війчасті, тоненькі, незимуючі. Квітки голубі поодинокі, у пазухах листків, із загостреними пелюстками. Квітує в травні–липні. Плід – листянка, досягає в червні–серпні. Ксерофіт.

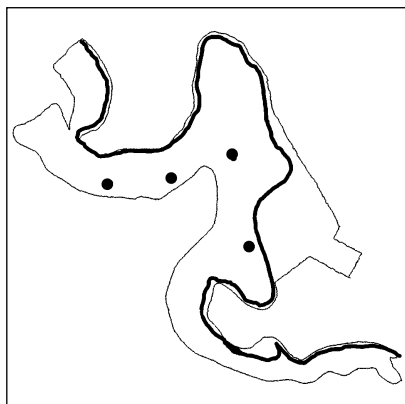
Поширення. В Україні зустрічається в Карпатах, Розточчі-Опіллі, на Поліссі, в Лісостепу.

У Полтавській області зростає в степових ценозах на схилах балок і річкових долин Ворскли,

Псла, Говтви, де утворює нечисленні куртини. Зрідка. Виявлений у Глобинському (1*), Зіньківському (1*), Карлівському (1), Кобеляцькому (3*), Шишацькому (1*) районах.

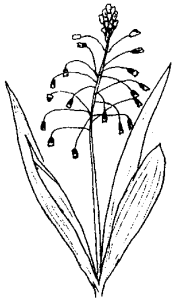
На території заказника зростає у верхній та середній частині схилів різної експозиції. Спорадично.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,1 га. Асектатор. Зростає в четвертому ярусі різнотравних ценозів із домінуванням *Medicago romanica*, *Origanum vulgare*, *Galium verum*. Участь виду в травостоях на схилах північно-східної експозиції становить 7–10 %. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

БЕЛЕВАЛІЯ САРМАТСЬКА***Bellevalia sarmatica***

(Pall. ex Georgi) Woronow

**Родина Гіацинтови –
*Hyacinthaceae***

Наукова цінність і заходи охорони. Вразливий понтичний степовий вид на північній межі ареалу. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика.

Багаторічна трав'яниста цибулинна рослина 30–40 см заввишки. При основі стебла розвиваються 3–4 шкірясті широколанцетні листки. Квітки брудно-фіолетові із зеленкуватими частками на довгих квітконіжках, які при плодах видовжуються. Суцвіття багатоквіткове, ширококолічне. Цвіте у квітні–травні. Плід – тригранна коробочка, дозріває в червні–липні. Ксерофіт.

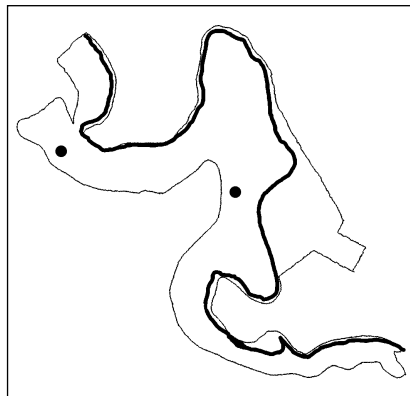
Поширення. В Україні зустрічається на півдні Лісостепу, рідко; у степовій зоні та в рівнинному Криму.

У Полтавській області зростає на степових схилах балок і річкових долин Псла, Кобелячка,

Руського Орчика, переважно в південній та південно-східній частинах області. Зрідка. Виявлений у Гадяцькому (1*), Глобинському (1*), Кобеляцькому (1*+1), Машівському (1*+1), Решетилівському (1*), Карлівському (1*) районах.

На території заказника зростає у 2 локалітетах: у північній частині на схилах південно-східної експозиції та на схилах східної експозиції центральної частини заказника (навпроти Хоманьківського лісу). Зрідка.

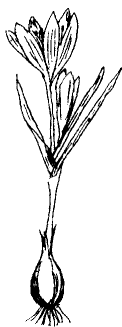
Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,1 га. Зростає в другому ярусі. Участь виду в травостоях на схилах південно-східної експозиції становить 3–5 %. У трав'яному покриві домінують *Vicia villosa* Roth, *Poa angustifolia*. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

БРАНДУШКА РІЗНОКОЛЬОРОВА

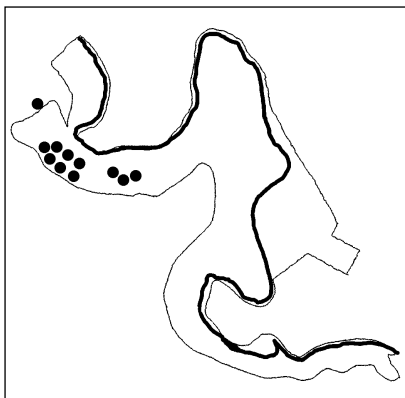
Bulbocodium versicolor
(Ker Gawl.) Spreng.

Родина Мелантієві –
Melanthiaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний понтичний європейський вид, причорноморсько-прикаспійський ендемік. Занесений до Червоної книги України.

Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста бульбоцибулинна рослина 8–10 см заввишки. Бульбоцибулина яйцеподібна, обгорнута чорно-бурими перетин-

частими оболонками, зверху витягнутими в шийку. Листків 3–4, лінійно-ланцетних із ковпачковидною верхівкою. Квітки лілово-рожеві, частіше поодинокі, рідше по дві-три. Цвіте із середини березня по квітень. Плід – довгастояйцеподібна коробочка, досягає в травні–червні. Мезоксерофіт.

Поширення. В Україні зустрічається в лісостеповій та степовій зоні.

У *Полтавській області* зростає на степових схилах балок і річкових долин Сули, Псла, Ворскли та їхніх приток. Спорадично. Виявлений у Гадяцькому (1*+1), Глобинському (1*), Зіньківському (1*), Диканському (1*), Кобеляцькому (2*), Кременчуцькому (1*), Полтавському (1*), Решетилівському (1*), Семенівському (1*), Чутівському (1*), Шишацькому (2*) районах.

На території заказника зростає у верхній та середній частині схилів східної експозиції. Спорадично.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 3,0 га. Зростає в складі весняної синузії в першому ярусі. Участь виду в угрупованні на схилах східної експозиції становить 4–5 %. У трав'яному покриві домінують *Festuca valesiaca* та *Chamaecytisus austriacus*. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ВАЛЕРІАНА БУЛЬБИСТА*Valeriana tuberosa* L.Родина Валеріанові –
Valerianaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний середземноморсько-причорноморський вид на північній межі ареалу. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика.

Багаторічна трав'яниста рослина заввишки 15–65 см із простим ребристим стеблом і підземними бульбами. Прикореневі

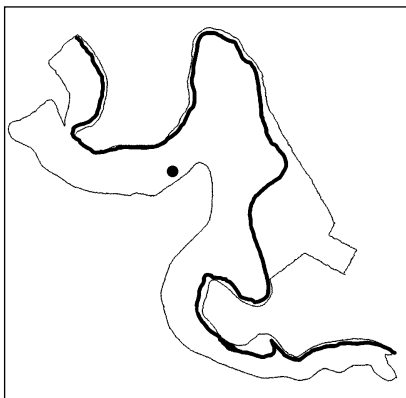
листки продовгуваті, до основи звужені, із черешками, стеблові – перистороздільні. Квіти рожеві в густому верхівковому суцвітті. Квітуче з кінця квітня по травень. Плід – сім'янка, досягає в червні–липні. Ксерофіт.

Поширення. В Україні зустрічається на півдні Лісостепу, у Степу, у Криму – лише в східній частині.

У Полтавській області зростає в степових ценозах на схилах балок і річкових долин переважно в південно-східних районах. Зрідка. Виявлений у Гадяцькому (1*), Карлівському (1*), Кобеляцькому (1*), Машівському (1) районах.

На території заказника зростає на верхівці схилу в центральній частині заказника серед степового різнотрав'я. Дуже рідко.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,02 га. Асектатор. Зростає в першому ярусі в угрупованнях із домінуванням *Stipa capillata*, *Medicago romanica* Prodan, *Elytrigia intermedia*. Участь виду в травостоях на схилах північної експозиції – 1–2 %. Виявлені поодинокі квітучі особини.

ВИШНЯ КУЩОВА, В. СТЕПОВА

Cerasus fruticosa
(Pall.) Woronow.

Родина Розові –
Rosaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний європейський степовий вид. Охороняється в Полтавській області.

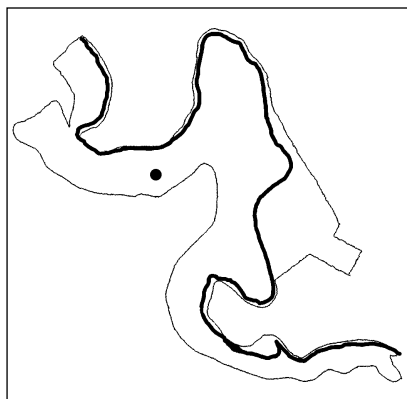
Загальна характеристика. Кущ до 2 м заввишки, з еліптично-ланцетними листками на довгих ростових пагонах. Квіти білі в зонтикоподібних суцвіттях на кінцях дуже коротких пазушних пагонів. Цвіте в травні. Плід – кістянка, досягає в червні-липні. Мезоксерофіт.

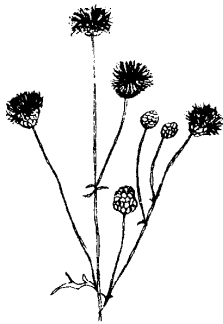
Поширення. В Україні зустрічається на Поліссі, у Лісостепу, Степу.

У Полтавській області зростає на схилах балок, узліссях листяних і мішаних лісів. Зустрічається по всій області спорадично, місцями утворює зарості. Виявлений у Гадяцькому (1*), Кобеляцькому (2*), Кременчуцькому (2*), Лубенському (1*), Машівському (1*), Миргородському (1*), Пирятинському (1*), Шишацькому (1*) районах.

На території заказника зростає на степових схилах середньої частини східної експозиції. Дуже рідко.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,01 га. Асектатор. Зростає в злаково-різнотравних угрупованнях. Участь виду в травостоях становить 1–2 %. У віковому спектрі наявні вегетативні й генеративні особини.

ВОЛОШКА СХІДНА*Centaurea orientalis* L.**Родина Айстрові –
*Asteraceae***

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний понтичний степовий вид на північній межі ареалу. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика.

Багаторічна трав'яниста рослина 30–100 см заввишки. Стебло здебільшого розгалужене, при основі слабко-павутинисте. Кошики з кулястою обгорткою. Квіти жовті: зовнішні лійкоподібні безплідні, внутрішні – трубчасті, двостатеві. Квітує з кінця червня до початку липня. Плід – сім'янка, досягає в серпні–вересні. Ксерофіт.

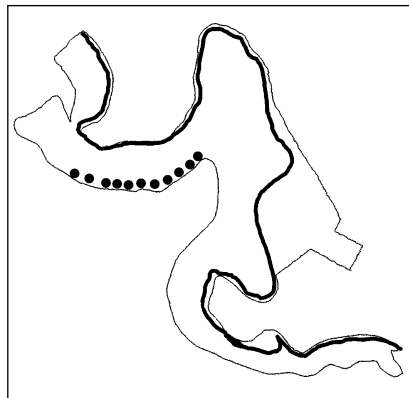
Поширення. В Україні зустрічається від півдня Лісостепу до Гірського Криму.

У Полтавській області зростає в степових ценозах на верхівках схилів балок і річкових долин у південних та південно-

східних районах області. Зрідка. Утворює розріджені, місцями численні популяції. Виявлений у Кобеляцькому (2*), Машівському (1*), Чутівському (2*), Решетилівському (1*+1), Шишацькому (1*), Гадяцькому (1*) районах.

На території заказника зростає серед степового різнотрав'я на верхівках схилів (переважно в центральній частині). Зрідка.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,5 га. Асектатор. Зростає в угрупованні *Elytrigia intermedia* та *Stipa capillata* в першому ярусі. Участь виду в травостоях на схилах східної експозиції становить 1–3 %. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ГАДЮЧА ЦИБУЛЬКА ЗАНЕДБАНА

Muscari neglectum Cuss. ex Ten.

Родина Гіацинтові –
Hyacinthaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний європейсько-середземноморський вид із декоративними властивостями. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика. Ба-

гаторічна трав'яниста цибулинна рослина 10–40 см заввишки. Цибулина яйцеподібна. Листків (3) 4–9, лінійних, широко-жолобчастих, довших від стебла. Суцвіття довгасте, густе й здебільшого багатоквіткове (30–40). Оцвітина темно-синя, яйцеподібно-довгаста, з білуватими зігнутими зубчиками. Цвіте з квітня по травень. Плід – коробочка, досягає в травні–червні. Мезоксерофіт.

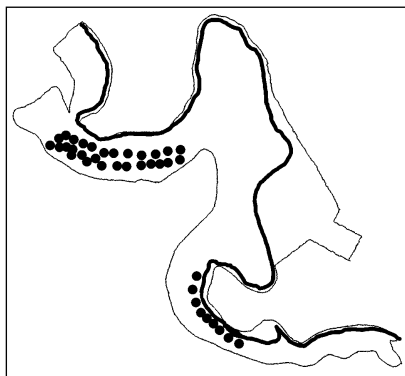
Поширення. В Україні зустрічається в Закарпатті, Лісостепу, Степу, Криму.

У Полтавській області зростає на трав'янистих пагорбах, сухих галлявинах, узліссях, по чагарниках. У

південних районах утворює більш численні популяції. Спорадично. Виявлений у Глобинському (1*), Диканському (1*), Зіньківському (1*), Кобеляцькому (2*+1), Кременчуцькому (5*+1), Новосанжарському (1), Решетилівському (1*), Лубенському (1*), Полтавському (1), Шишацькому (2*) районах.

На території заказника зростає здебільшого на схилах південної, південно-східної та східної експозиції. Приурочений до середньої частини схилів, місцями зустрічається при їхній основі. Зрідка.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 20,0 га. Зростає в 2-му ярусі весняної синузії. Участь виду в угрупованнях на схилах східної експозиції становить 10–15 %, на решті – до 5 %. У трав'яному покриві влітку домінують *Poa angustifolia*, *Elytrigia intermedia*. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ГІАЦИНТИК БЛІДИЙ*Nyasintella leucorphaea*

(K. Koch.) Schur

Родина Гіацинтови –***Nyasinthaceae***

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний понтичний вид, північно-причорноморський ендемік. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста цибулинна рослина висотою 7–25 см. Цибулина яйцеподібна.

Листків – 2–3, рідко 4, лінійних, звужених до основи з ковпачкоподібною верхівкою. Квіткове гроно з 4(6)–25 білувато-голубих квіток. Оцвітина дзвоникоподібна. Квітує у квітні – на початку травня. Плід – 3-гранна коробочка, досягає в травні–червні. Ксерофіт.

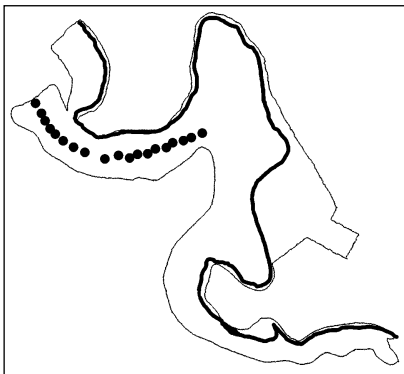
Поширення. В Україні зустрічається в степовій зоні, на півдні Лісостепу, у Криму – дуже рідко.

У Полтавській області зростає на степових схилах балок і річкових долин Ворскли, Псла. У південних районах утворює більш численні популяції, в інших районах – поодинокі або невеликими групами. Спорадично. Виявлений у Гадяцькому (1*), Глобинському

(1*), Диканському (2*), Зіньківському (2*), Карлівському (1*), Кобеляцькому (2*+2), Котелевському (1*+1), Кременчуцькому (1), Лохвицькому (1), Лубенському (1), Машівському (1*), Полтавському (1*), Решетилівському (1*), Семенівському (1*), Чутівському (1*), Шишацькому (2*) районах.

На території заказника зростає здебільшого у верхній частині схилів південної, південно-східної та східної експозиції. Одна з найчисленніших ценопопуляцій у Полтавській області. Спорадично.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 20,0 га. Співдомінант весняної синузії. Зростає в першому ярусі. Участь виду в угрупованні на схилах східної експозиції становить 20–30 %. У трав'яному покриві влітку домінують *Stipa capillata*, *Medicago romantica*, *Koeleria cristata* (L.) Pers. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ГОРИЦВІТ ВЕСНЯНИЙ*Adonis vernalis* L.**Родина Жовтецеві –
*Ranunculaceae***

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний європейсько-західно-сибірський степовий вид. Цінна лікарська рослина. Занесений до Червоної книги України. Занесений до Додатку Конвенції CITES.

Загальна характеристика.

Багаторічна трав'яниста короткореネвищна рослина 10–40 см заввишки. Листки тричіперисті, з вузько-лінійними частками. Стебло прямостояче нерозгалужене, дещо опушене. Квіти із численними золотисто-жовтими, блискучими пелюстками. Квітує з кінця квітня до початку травня. Плід – багатогорішок, досягає в червні–липні. Ксеромезофіт.

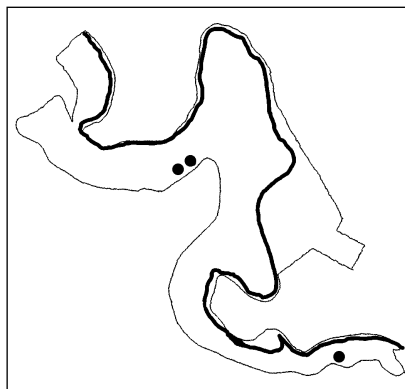
Поширення. В Україні зустрічається на Прикарпатті, в Лісостепу, Степу, Гірському Криму.

У *Полтавській області* зустрічається в степових ценозах на схилах балок і річкових долин, по чагарниках, рідше – у соснових лісах невеликими куртинами чи поодинокі. Спорадично. Виявлений у Гадяць-

кому (1*+1), Глобинському (1*), Диканському (3*+3), Зіньківському (1*+2), Карлівському (2*), Кобеляцькому (2*), Котелевському (1*+1), Кременчуцькому (1*+1), Лохвицькому (1), Лубенському (1*), Машівському (1*), Новосанжарському (1*), Полтавському (2*), Решетилівському (1*), Чорнухинському (1*), Чутівському (2*), Шишацькому (2*) районах.

На території заказника зустрічається у верхній частині схилу східної експозиції в кількох локалітетах. Зрідка.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,3 га. Асектатор. Зростає в третьому ярусі угруповань із домінуванням *Festuca valesiaca*, *Elytrygia intermedia*. Участь виду в травостой верхньої частини схилу східної експозиції становить 1–2 %. Утворює куртини з 20–30 особин. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ГОРИЦВІТ ВОЛЗЬКИЙ*Adonis wolgensis* Steven**Родина Жовтецеві –
*Ranunculaceae***

Наукова цінність і заходи охорони. Вразливий паннонсько-понтичний вид на північній межі ареалу. Занесений до Червоної книги України.

Загальна характеристика.

Багаторічна трав'яниста рослина 25 см заввишки. Стебло розчепірено-галузисте. Стеблові листки перисто-розсічені на лінійно-ланцетні частинки. Квіти лимонно-жовтуваті з 12–20 довгастих пелюсток. Квітує з початку до середини квітня. Плід – багатогорішок, досягає в червні–липні. Ксерофіт.

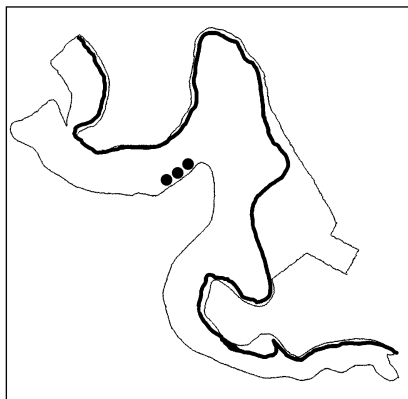
Поширення. В Україні зустрічається спорадично в Лісостепу й Степу, у Гірському Криму – дуже рідко.

У Полтавській області зустрічається в степових ценозах на схилах балок у південно-східній частині області, рідше – у цен-

тральній частині та на півночі. Виявлений у Гадяцькому (1*), Карлівському (1*), Кобеляцькому (1*), Машівському (1*), Решетилівському (1*), Чутівському (1*) районах. Дуже рідко.

На території заказника зростає на верхів'ї терасованого схилу в центральній частині заказника (популяція до 200 особин, з них понад 100 квітучих). Зрідка.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,5 га. Асектатор. Зростає в угрупованнях із домінуванням *Stipa capillata*, *Elytrigia intermedia*, *Medicago romanica*, *Koeleria cristata* у третьому ярусі. Участь виду в травостой – 1–3 %. У віковому спектрі наявні всі вікові стани. За останні роки спостерігається збільшення кількості особин.

ГОСТРОКІЛЬНИК ВОЛОСИСТИЙ

Oxytropis pilosa (L.) DC.

Родина Бобові –
Fabaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний європейсько-західноазіатський степовий вид. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика.

Багаторічна трав'яниста рослина до 15–25 см заввишки. Стебла прямостоячі, опушені, густо вкриті непарнопірчастими, на кінцях тупуватими листками. Квіти світло-жовті, суцвіття – яйцеподібно-довгаста голівка на довгих квітконосах. Квітує із середини червня до початку липня. Плід – біб, досягає в липні–серпні. Ксерофіт.

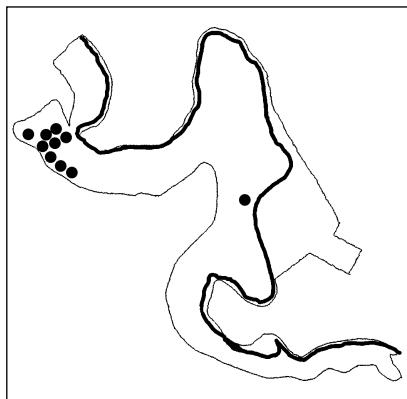
Поширення. В Україні зустрічається в Степу, південній частині Лісостепу.

У Полтавській області зростає на схилах балок і річкових до-

лин Псла, Ворскли, Хоролу, Сули, Коломаку. Спорадично. Виявлений у Гадяцькому (1*), Зіньківському (2*), Карлівському (2*), Кобеляцькому (1*+1), Лубенському (1), Машівському (2*), Решетилівському (1*), Семенівському (1*), Чутівському (2*), Шишацькому (1*) районах.

На території заказника зростає здебільшого у верхній частині схилів серед степового різном'я. Спорадично.

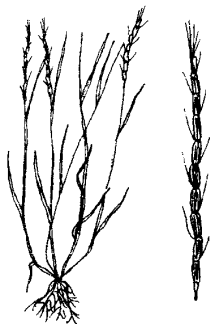
Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 2,0 га. Асектатор. Зростає в другому ярусі ценозів із домінуванням *Stipa capillata* та *Festuca valesiaca*. Утворює розріджені зарості, іноді невеликі ізольовані куртини з 20–40 особин. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ЕГЛОПС ЦИЛІНДРИЧНИЙ

Aegilops cylindrica Host

Родина Тонконогові –
Poaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Зникаючий напівпустельний вид на північній межі ареалу. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика. Однорічна трав'яниста рослина до 30–65 см заввишки. Листки лінійні. Суцвіття – довгий циліндричний колос, звужений до верхівки. Колоски опуклі, 2–5-квіткові, з верхніми неплідними квітками. Під час дозрівання насіння колос легко розламується на членики із циліндричними зернівками. Цвіте в травні–червні. Ксерофіт.

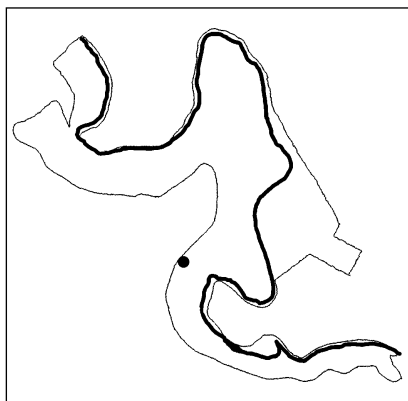
Поширення. В Україні зустрічається в Криму, південній час-

тині Степу, Карпатах, Лісостепу, півночі Степу (ізольовані місцезнаходження).

У Полтавській області зростає на глинистих слабозарослих пагорбах на півдні області, на правих корінних берегах річок Ворскли та Кобелячка. Дуже рідко. Виявлений у Кобеляцькому районі (2*).

На території заказника зростає на межі верхньої частини північно-західних схилів із сільськогосподарськими угіддями (полем) на неущільнених ґрунтах. Утворює локальні смуги з поодиноких особин. Дуже рідко.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,001 га. Асектатор. Зростає в розріджених степових угрупованнях із *Poa bulbosa* L., *P. angustifolia*. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ЕГОНИХОН ФІОЛЕТОВО-ГОЛУБИЙ

Aegonychon coeruleopurpureum
(L.) Holub

Родина Шорстколисті –
Boraginaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний європейсько-середземно-морсько-передньоазіатський вид на північно-східній межі ареалу. Охороняється в Полтавській області.

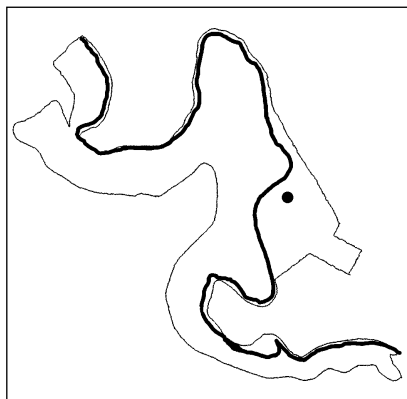
Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста рослина з коротким здерев'янілим кореневищем, від якого відходять квітконосні стебла й неплідні гони. Стебла 30–50 см заввишки, густо улиснені. Синьо-фіолетові квітки зібрані у верхівкові завійки. Цвіте у квітні–червні. Плід – горішок, досягає в червні. Ксеромезофіт.

Поширення. В Україні поширений у Карпатах, Розточчі-Опіллі, Криму, на рівнині в Лісостепу й Степу – зрідка.

У Полтавській області зростає у світлих широколистяних лісах, частіше – у нагірних дібровах на сірих лісових ґрунтах, серед чагарників. Утворює невеликі за площею куртини на схилах чи пагорбах у лісах. Виявлений у Кобеляцькому (3*), Чутівському (1*), Шишацькому (2*), Диканському (1), Лубенському (1), Зінківському (1) районах. Зрідка.

На території заказника виявлений у Хоманківському лісі, утворює невелику куртину. Дуже рідко. Виявлений уперше в 2020 році.

Характеристика ценопопуляції. Загальна площа – близько 0,001 га. У травстої лісового масиву. Участь виду в травстої становить до 1 %. В угрупованні домінує *Stellaria holostea*, зустрічаються *Poa nemoralis*, *Glechoma hirsuta*, *Pulmonaria obscura*, *Viola mirabilis* та ін.

ЗОЗУЛИНЕЦЬ БОЛОТНИЙ*Orchis palustris* L.**Родина Зозулинцеві –
*Orchidaceae***

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний європейсько-середземноморсько-передньоазіатський вид на північній межі ареалу. Занесений до Червоної книги України.

Загальна характеристика. Багаторічна бульбокореневищна трав'яниста рослина 18–80 см заввишки. Листки лінійно-ланцетні, жолобчасті, звужені до верхівки. Суцвіття видовжене, рідке, квітки фіолетово-пурпурові. Приквітники зелені з пурпуровими краями. Квітує в травні–червні. Плід –коробочка, досягає в липні. Гігрофіт.

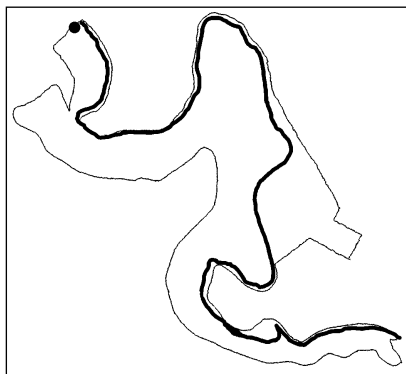
Поширення. В Україні зустрічається в Лівобережному Лісостепу, Степу, Криму; Передкарпатті, Закарпатті – дуже рідко.

У Полтавській області зростає на вологих і солонцюватих луках, на болотах у заплавах річок Сули, Псла, Ворскли та їхніх приток по всій області. Популяції різномісцеві, місцями численні. Спора-

дично. Виявлений у Великобагачанському (2*), Гадяцькому (3*), Зінківському (1*+1), Кобеляцькому (2*+1), Котелевському (2*+1), Кременчуцькому (3*), Лохвицькому (1*+1) Лубенському (1*), Миргородському (1), Новосанжарському (1*), Оржицькому (2*), Пирятинському (2*), Полтавському (2*+1), Решетилівському (1*), Семенівському (1*+1), Чутівському (2*+1), Шишацькому (1*+1) районах.

На території заказника зростає на заплавних луках р. Кобелячок, а також виявлений на заплавних луках лівого берега, які у 2019 р. розорано. Дуже рідко.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,05 га. Асектатор. Зростає в другому ярусі угруповання *Festuca regalinga*. Участь виду в угрупованнях становить до 1 %. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

КОВИЛА ВОЛОСИСТА*Stipa capillata* L.

Родина Тонконогові –

Poaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний палеарктичний степовий вид. Занесений до Червоної книги України.

Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста щільно-дернинна рослина 40–130 см заввишки. Листки

вегетативних пагонів складені вздовж, інколи майже плоскі. Волоть стиснута, багатоколоскова. Остюк нижньої квіткової луски гострошорсткий, закручений. Квітує з початку до середини липня. Плід – зернівка, досягає в серпні–вересні. Ксерофіт.

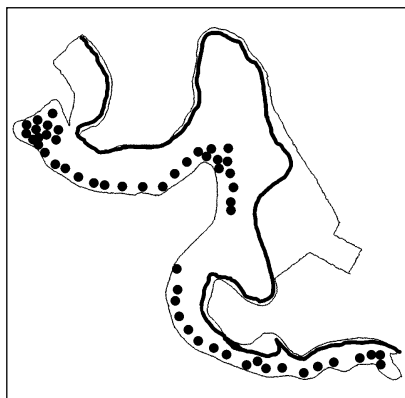
Поширення. В Україні зустрічається в Степу, передгір'ях Криму, Карпат, у Лісостепу, на Поліссі.

У *Полтавській області* зростає в степових ценозах на верхівках та схилах балок і річкових долин по всій території. Виявлений у Гадяцькому (1*+ 1), Глобинському (3*), Диканському (1*+1), Зіньківському (3*+2), Карлівському

(2*), Кобеляцькому (3*), Котелевському (3*), Кременчуцькому (3*), Лубенському (1*+2), Машівському (3*+1), Миргородському (3), Полтавському (1*+1), Решетилівському (1*+2), Семінівському (1), Чорнухинському (1*), Чутівському (2*+1), Шишацькому (2*) районах. Часто.

На території заказника зростає у верхній частині схилів по всій території. Найбільші локалітети виявлені в центральній частині. Місцями утворює монодомінантні угруповання. Спорадично.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 30,0 га. Домінант, співдомінант. Формує перший ярус угруповань. Участь виду в травостоях на схилах східної експозицій та їхніх верхівках становить 20–50 %, північно-східної – 5–20 %. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

КОНВАЛІЯ ЗВИЧАЙНА*Convallaria majalis* L.**Родина Конвалієві –
*Convallariaceae***

Наукова цінність і заходи охорони. Цінна декоративно-вітуюча та лікарська рослина. Вразливий європейсько-азіатський неморальний

вид, природні ресурси якого скорочуються в регіоні внаслідок господарської діяльності. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста кореневищна рослина 10–30 см заввишки. Пагін вкорочений із двома ланцетно-яйцеподібними листками, із середини яких виходить квітконос із китицею зростопелюсткових білих дзвоникоподібних квіток. Квітує із середини квітня до початку травня. Плід – ягода, достигає в травні–червні. Мезофіт.

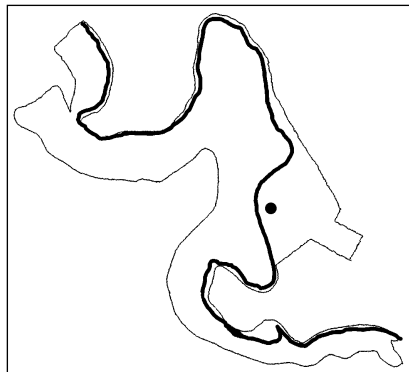
Поширення. В Україні зустрічається по всій території.

У Полтавській області зростає в широколистяних, соснових

та мішаних лісах. Домінує в заплавлених лісах (білотоплевих у пониззі р. Псел, дубових по річках Ворскла, Сула, Хорол). Утворює численні куртини в північних районах на борових терасах серед розрідженого трав'янистого покриву соснових лісів. Виявлений у всіх районах області. Охороняється в Кременчуцькому (3*), Котелевському (4*), Полтавському (1*), Гадяцькому (7*), Пирятинському (4*), Лубенському (3*), Диканському (2*), Кобеляцькому (4*) районах. Спорядично.

На території заказника зростає в Хоманківському лісі. Зрідка.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,02 га. Асектатор. У ясенево-кленово-дубовому лісі утворює нечисленні куртини поряд із *Polygonatum multiflorum*. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ЛОМИНІС ЦІЛОЛИСТИЙ*Clematis integrifolia* L.**Родина Жовтецеві –
*Ranunculaceae***

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний понтичний степовий вид. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста рослина 30–50 см

заввишки. Стебла прямостоячі. Листки сидячі, цілісні, довгасто-яйцеподібні, загострені. Квітки поодинокі, великі (5–10 см у діаметрі), з пелюсткоподібних чашолистиків. Квітує із середини травня до середини червня. Плід – багатогорішок, досягає з кінця липня. Мезоксерофіт.

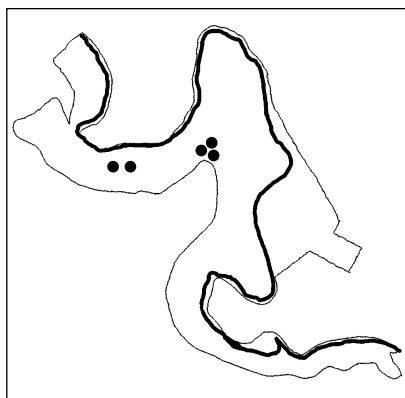
Поширення. В Україні зустрічається на більшій частині території, крім Карпат, Полісся та півдня Степу.

У Полтавській області зустрічається в степових ценозах на схилах балок і річкових долин, у заростях чагарників, на узліссях. Спорадично. Виявлений у Гло-

бинському (1*), Диканському (2*), Зіньківському (2*), Карлівському (1*), Кобеляцькому (2*), Козельщинському (1*), Машівському (1*), Полтавському (1*), Решетилівському (1), Чутівському (2*) районах.

На території заказника зростає здебільшого в середній частині схилу північно-східної експозиції серед степового різном'яв'я та під кущами *Crataegus* sp. Зрідка.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 1,0 га. Асектатор. Зростає в другому ярусі в угрупованнях із домінуванням *Medicago romanica* та *Stipa capillata*. Участь виду в угрупованнях на схилах північно-східної експозиції становить 3–5%. Утворює невеликі ізольовані куртини. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ЛЬОН БАГАТОРІЧНИЙ*Linum perenne* L.**Родина Льонові –**
Linaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний європейсько-середземноморський степовий вид. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика.

Багаторічна трав'яниста рослина 15–40 см заввишки. Листки сидячі, вузьколінійні, із зігнутими краями. Квітки сині із широко оберненими яйцеподібними пелюстками, які в 3–6 разів довші за чашолистки. Цвіте в червні. Плід – коробочка. Мезоксерофіт.

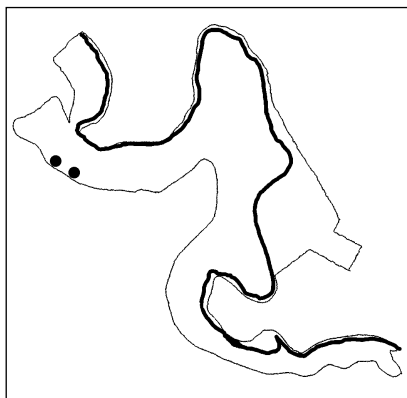
Поширення. В Україні зустрічається на півдні Полісся, у Лісостепу й Степу.

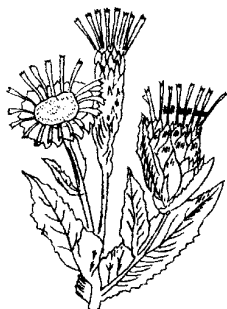
У Полтавській області зростає на степових схилах, узліссях, серед чагарників у складі степового різнотрав'я на верхівках крутосхилів Ворскли, Мокрої Липянки, Коломаку, схилах балок, утворює розріджені популяції, на півночі –

поодинокі. Дуже рідко. Найбільша популяція зафіксована на правому корінному березі р. Коломак у районі с. Войнівка в Чутівському р-ні у 2005 році. Дуже рідко. Виявлений у Гадяцькому (1*+2), Кобеляцькому (2*), Машівському (1*+1), Чутівському (2), Диканському (1*) районах.

На перспективній території заказника зростає на верхніх та середніх частинах степових схилів. Дуже рідко.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,01 га. Асектатор. Зростає в другому під'ярусі травостою. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

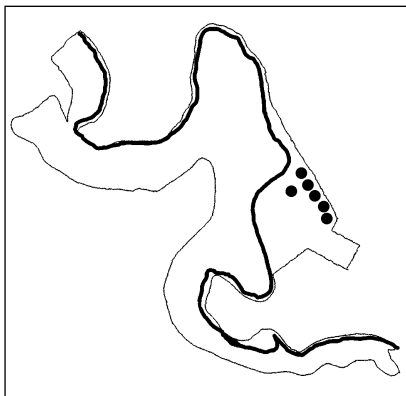

ОМАН ВИСОКИЙ*Inula helenium* L.Родина Айстрові –
Asteraceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний західно-палеарктичний вид. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика.

Багаторічна трав'яниста короткокореневищна рослина 1–2,5 м заввишки. Прикореневі та нижні стеблові листки до 30–45 см завдовжки. Кошики жовті, великі, поодинокі або по декілька в щит-

коподібному суцвітті. Цвіте в червні – серпні. Плід – сім'янка, досягає у вересні. Гігрофіт.

Поширення. В Україні зустрічається по всій території.

У Полтавській області зростає на вологих луках, по периферії боліт, на заплавах майже всіх великих і малих річок поодинокі й групами. Спорадично. Виявлений у Гадяцькому (2*+1), Гребінківському (1*), Кобеляцькому (2*), Котелевському (1), Лохвицькому (2*+2), Машівському (2), Оржицькому (1*), Пирятинському (2*), Полтавському (2*), Решетилівському (1*+2), Семенівському (1), Чорнухинському (1*), Гадяцькому (1*), Чутівському (1*) районах.

На території заказника зростає на заболочених ділянках, прилеглих до Хоманьківського лісу. Зрідка.

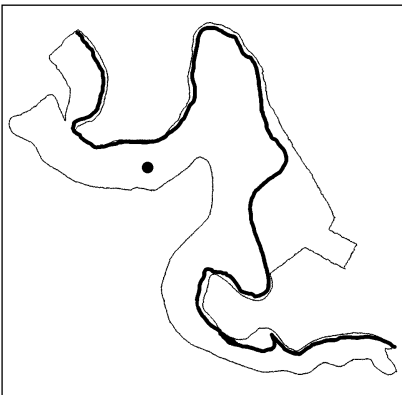
Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,1 га. Асектатор. Зростає в першому ярусі. Участь виду в травостой становить 3–5 %. У трав'яному покриві домінують *Geranium palustre* L., *Cirsium canum* (L.) All. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ПЕРВОЦВІТ ВЕСНЯНИЙ*Primula veris* L.**Родина Первоцвіті –
*Primulaceae***

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний європейський неморальний вид біля південної межі ареалу. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика.

Багаторічна трав'яниста, опушена рослина 10–30 см заввишки з коротким кореневищем. Листки зібрані в прикореневу розетку, зморшкуваті, зубчасті чи город-

часті, з нижньої сторони сіро-зелені. Темно-жовті квітки зібрані в односторонній зонтик. Квітує із середини березня до середини квітня. Плід – коробочка, досягає в травні. Мезофіт.

Поширення. В Україні зустрічається в лісових і лісостепових районах, на Прикарпатті та в південно-східних районах Степу.

У Полтавській області зростає на галявинах і узліссях мішаних та широколистяних лісів, серед чагарників, на вирубках. Спорадично. Утворює нечисленні популяції в північних районах області, рідше на півдні. Виявлений у Пирятинському (1*), Чорнухинському (3*), Лубенському (3*), Лохвицькому (1*), Гадяцькому (3*), Зіньківському (1*), Котелевському (2*), Диканському (1*), Кобеляцькому (2*) районах.

На території заказника зростає в єдиному локалітеті в нижній ділянці схилу північно-східної експозиції, на галявинах між чагарниками. Дуже рідко.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,05 га. Асектатор. Зростає в складі весняної синузії з домінуванням *Anemone ranunculoides* та *Ficaria verna*. Виявлені поодинокі квітучі особини.

ПЕРЛІВКА ТРАНСІЛЬВАНСЬКА

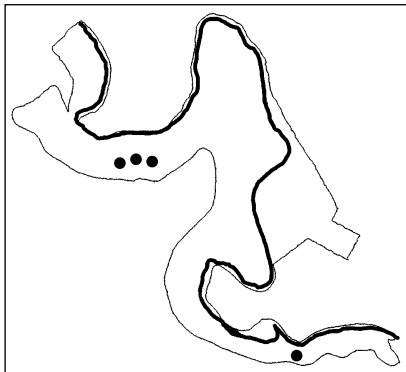
Melica transsilvanica Schur

Родина Тонконогові –
Poaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний європейсько-західноазіатський степовий вид. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста рослина 55–90 см заввишки з гладким голим стеблом та коротким кореневищем. Листки вузьколінійні. Суцвіття – густа волоть, майже колосоподібна вісь, з усіх боків прикрита блідно-зеленими чи з

фіолетовим відтінком колосками. Нижня квіткова луска загострена, по краях із довгими волосками. Цвіте в середині червня. Плід – зернівка, досягає в липні – серпні. Мезоксерофіт. Кальцефіл.

Поширення. В Україні зустрічається в Лісостепу, Степу, Гірському Криму, на Закарпатті.

У Полтавській області зростає на степових схилах долин річок Ворскли, Коломаку, переважно на півдні та південному сході. Зрідка. Утворює розріджені популяції на верхівках пагорбів серед чагарників. Виявлений у Кобеляцькому (2*), Машівському (1), Чутівському (2*+1), Решетилівському (1*), Диканському (1*) районах.

На території заказника зростає куртинами при основі схилу під кущами *Crataegus* sp. та у верхній частині схилу північно-східної експозиції. Дуже рідко.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,05 га. Асектатор. На верхівці схилу зростає поодинокими особинами в угрупованні *Elytrigia intermedia* в другому ярусі. У середній частині схилу північно-східної експозиції має більш численні куртини в складі різнотравного ценозу. Участь виду в угрупованнях становить 5–7 %. У віковому спектрі наявні всі вікові стани, з переважанням прегенеративних.

ПІВНИКИ КАРЛИКОВІ

Iris pumila L.Родина Півникові – *Iridaceae*

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний причорноморсько-прикаспійський степовий вид на північній межі ареалу. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста короткочоренишча рослина до 12–15 см заввишки. Листки прикореневі мечоподібні, довші за стебло. Квітки сидячі, при основі обгорнуті 2 плівчастими приквітками, фіолетові або жовті різних відтінків. Квітує із середини травня до початку червня. Плід – тригранна коробочка, досягає в червні. Ксерофіт.

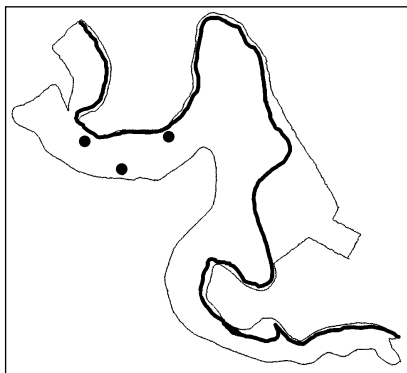
Поширення. В Україні зустрічається на більшій частині території, окрім Карпат, Полісся та півдня Степу.

У Полтавській області зростає в степових ценозах на верхівках схилів балок і річкових долин Ворскли, Псла, Говтви, Руського Орчика, Коломака на чорноземах із домішкою карбонатів та лесоподібних відслоненнях, переважно в південній та

південно-східній частині області. Спорадично. Утворює куртини від поодиноких (3–10) до кількох десятків (30–100) особин. Виявлений у Гадяцькому (1*), Глобинському (1*+1), Зіньківському (1*), Карлівському (2*+1), Кобеляцькому (2*), Кременчуцькому (1*+1), Машівському (2*+1), Новосанжарському (2*), Полтавському (1*), Чутівському (1*+1), Решетилівському (1*), Шишацькому (2*) районах.

На території заказника зростає здебільшого у верхній частині схилів південно-східної експозиції серед степового різнотрав'я. Зрідка.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,1 га. Асектатор. Зростає в угрупованнях із домінуванням *Stipa capillata*, *Koeleria cristata*, *Medicago romanica* в четвертому ярусі. Утворює ізольовані куртини з 10–20 особин. Участь виду в угрупованні становить 1–2%. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ПРОЛІСКА СИБІРСЬКА

Scilla siberica Haw.

Родина Гіацинтові –
Hyacinthaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Вразливий декоративно квітучий євро-сибірський неморальний вид. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика. Багаторічна цибулинна трав'яниста рослина 10–20 см заввишки. Стебло прямовисне, оточене при основі 3-4 лінійно-ланцетними загостреними листками. Квіти (від 1 до 3) утворюють розріджене китицеподібне суцвіття. Оцвітина дзвоникоподібна, світло-голуба. Квіткові стебла сплюснені, після цвітіння полягають. Цвіте в березні–квітні. Плід – тригніздна коробочка, досягає з кінця травня. Мезофіт.

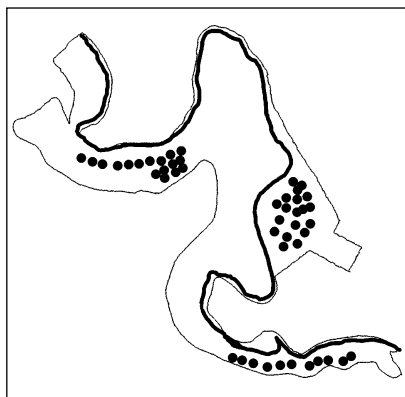
Поширення. В Україні зустрічається в Лісостепу, окрім західної частини, в Степу, окрім півдня, зрідка – у Криму.

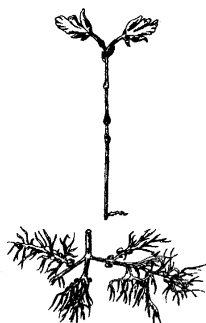
У Полтавській області зростає в широколистяних лісах, на

узліссях, у чагарниках, зрідка – на відкритих незаліснених ділянках. Виявлений у всіх районах області. Часто.

На території заказника зростає в середній частині схилів північно-східної експозиції серед чагарників та в Хоманьківському лісі. Спорадично.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 30,0 га. На території ясенево-кленово-дубового лісу, у складі весняної синузії виступає домінантом із участю до 10–15 %. Улітку домінує *Aegopodium podagraria*. Особини ценопопуляцій, приурочених до схилів балок в екотонних смугах, характеризуються нижчими морфометричними параметрами та невисокою щільністю. У весняних синузях *Scilla siberica* співдомінує з *Ficaria verna* та *Corydalis solida*. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ПУХИРНИК ЗВИЧАЙНИЙ*Utricularia vulgaris* L.**Родина Пухирникові –
*Utriculaceae***

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний голарктичний вид. Комахоїдна рослина. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста водна рослина. Пагони зелені, плаваючі. Листки 1–8 см завдовжки, розсічені на сегменти з довгими ниткоподібними частками, на яких розміщуються пухирці (до 200 штук). Квітки поодинокі, золотисто-жовті, під час квітучання піднімаються над водою й добре помітні. Цвіте в червні–вересні. Плід – коробочка, досягає у вересні. Гідатофіт.

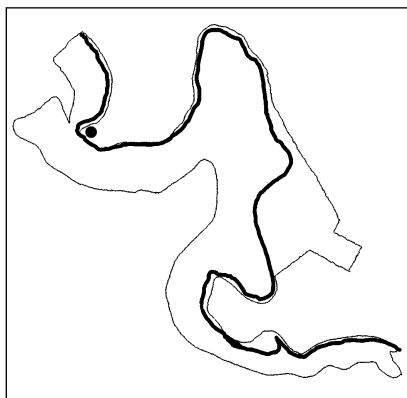
Поширення. В Україні поширений майже повсюдно, на півдні – рідше.

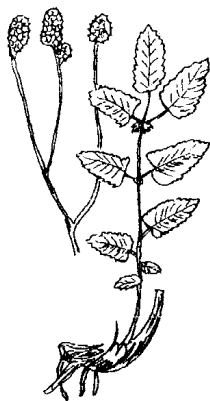
У Полтавській області зростає в стоячих водоймах – затоках, старицях, обводнених болотах заплав річок Ворскли, Коломаку, Псла,

Сули, Удаю. На мілководдях утворює зарості. Спорадично. Виявлений у Лохвицькому (1*), Новосанжарському (2*+2), Семенівському (5*), Полтавському (1*+1), Оржицькому (3*), Решетилівському (1*+1), Кобеляцькому (2*), Чорнухинському (1*), Лубенському (1*+1), Пирятинському (2*+1), Кременчуцькому (1*), Котелевському (2*), Шишацькому (1*+1) районах.

На території заказника зустрічається на мілководдях р. Кобелячок. Спорадично.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,5 га. Співдомінант. Зростає в угрупованнях із *Ceratophyllum demersum* L., *Lemna minor* L., *Spirodella polyrrhiza* (L.) Schleid. Участь виду – 1–2 %. Утворює вегетативні та генеративні рослини. Виявлений уперше у 2020 році.

РОДОВИК ЛІКАРСЬКИЙ*Sanguisorba officinalis* L.**Родина Розові –
*Rosaceae***

**Науко-
ва цінність
і заходи
охорони.**
Рідкісний
голарктич-
ний вид із
спорадич-
ним поши-
ренням у
Лісостепу.
Цінна лі-
карська рос-
лина. Охо-

роняється в Полтавській області.

Загальна характеристика.

Багаторічна трав'яниста рослина 40–120 см заввишки. Листки непарноперисті, з пилчасто-зубчастими, матовими листковими пластинками. Квіти темно-червоні, зібрані в щільне яйцеподібне головчасте суцвіття до 4 см завдовжки. Цвіте в липні. Плід – багатогорішок, досягає в серпні–вересні. Мезофіт.

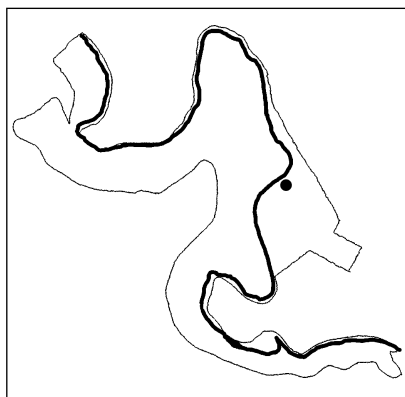
Поширення. В Україні зустрічається в Карпатах, на Закарпатті, у Розточчі-Опіллі, Лісостепу, Степу.

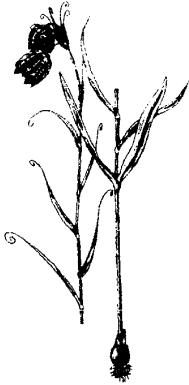
У Полтавській області зростає на заплавних луках долин рі-

чок Сули, Псла, Ворскли нечисленними групами. Зрідка. Виявлений у Великобагачанському (2*), Гадяцькому (1*+1), Зінківському (1*), Кобеляцькому (3*), Кременчуцькому (1*), Лохвицькому (1*), Машівському (1*), Новосанжарському (1*), Семнівському (1*) районах.

На території заказника зустрічається на прилеглій до Хоманківського лісу лучній ділянці. Утворює невелику куртину з 50–60 особин. Дуже рідко.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,01 га. Асектатор. Зростає в угрупованні *Festuca regeliana* в другому ярусі. Участь виду в травостої становить 1–2 %. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

РЯБЧИК РУСЬКИЙ*Fritillaria ruthenica* Wikstr.**Родина Лілійні –
*Liliaceae***

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний палеарктичний вид із диз'юнктивним ареалом. Занесений до Червоної книги України.

Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста цибулинна рослина 40–60 см заввишки. Стебло улишене із середини лінійними, загостреними листками. Приквітки ниткоподібні, спіральні закручені. Квіти (1–4) пониклі, оцвітина дзвоникувата із шахово-сітчастим темно-пурпуровим малюнком. Цвіте у квітні–травні. Плід – 6-гранна коробочка, досягає в червні–липні. Мезофіт.

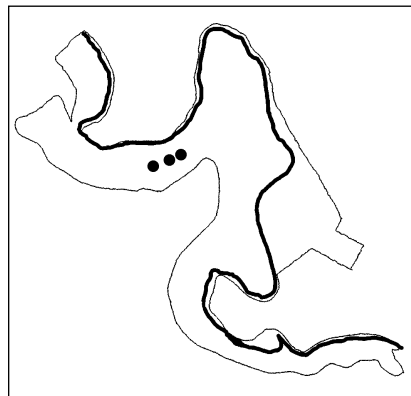
Поширення. В Україні зустрічається в Лісостепу й Степу.

У *Полтавській області* зростає в широколистяних і мішаних лісах, на узліссях, по чагарниках, трав'янистих схилах, най-

частіше – у південних та центральних районах. Спорадично. Виявлений у Гадяцькому (1*), Котелевському (1*), Кобеляцькому (2*), Кременчуцькому (1*), Полтавському (1*+2), Шишацькому (2*) районах.

На території заказника зростає здебільшого в середній частині схилів у розріджених чагарникових заростях. Утворює невеликі за розміром куртини в декількох локалітетах. Зрідка.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,2 га. Асектатор. Зростає в екотонних смугах (під деревами, чагарниками) у першому ярусі. Участь виду в угрупованнях становить 1–3 %. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

РЯСТКА БУШЕ

Ornithogalum boucheanum
(Kunth) Asch.

Родина Гіацинтові –
Hyacinthaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний європейсько-середземноморсько-передньоазіатський вид із декоративними властивостями. Занесений до Червоної книги України.

Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста рослина 20–40 см заввишки. Цибулина

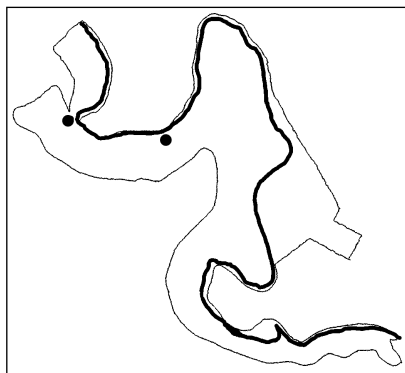
на світла, яйцеподібна. Стебло прямовисне, з розеткою із 4–6 прикореневих листків. Листки лінійні, жолобчасті, трохи довші за стебло, під час квітання відмирають. Китиця верхівкова. Квітки великі, усередині пелюстки білі, ззовні – зелено-білооблямовані. Цвіте у квітні–травні. Плід – тригранна коробочка, досягає в середині червня. Мезофіт.

Поширення. В Україні зустрічається на Закарпатті, рідше – у степовій зоні та півдні Лісостепу, поодинокі – у Криму.

У Полтавській області зростає переважно в південній частині області в байрачних та заплавах лісах, на узліссях, у заростях чагарників, на вологих трав'янистих лучних ділянках. Виявлений у Гадяцькому (1*), Кобеляцькому (3*), Кременчуцькому (3*+1), Новосанжарському (1*) районах. Зрідка.

На території заказника зростає смугою при основі схилів південно-східної та північно-східної експозиції, у Хоманківському лісі, де популяція є найчисленнішою з відомих в області. Спорадично.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 4,0 га. У лісовому масиві в складі весняної синузії утворює монодомінантні зарості. Зростає в першому ярусі. Участь виду в угрупованні становить 40–50 %. На відкритих ділянках зростає в екотонних смугах (при основі схилів) серед різнотрав'я. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ТРИНІЯ КИТАЙБЕЛЯ*Trinia kitaibelii* M. Bieb.**Родина Зонтичні –
*Ariaceae***

**Науко-
ва цінність
і заходи
охорони.**
Рідкісний
західно-
палеар-
ктичний
вид. При-
чорномор-
ський ен-

демій. Занесений до Світового Червоного списку. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика.

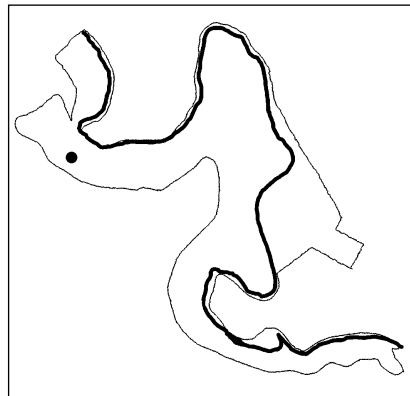
Багаторічна трав'яниста рослина 40–80 (100) см заввишки з потовщеними коренями. Стебло ребристе, голе, злегка фіолетове, від основи до середини галузисте. Прикореневі листки довгочерешкові, двічіперисторозсічені на ниткоподібні сегменти, при основі розширені в піхву. Зонтики з 15–17 жовтувато-білих квіток. Цвіте в травні–червні. Плід – сім'янка, досягає в липні–серпні. Ксеромезофіт.

Поширення. В Україні зустрічається по всій території, крім північних районів та Криму.

У Полтавській області зростає на схилах балок і річкових долин у південно-східних районах серед степового різнотрав'я. Зрідка. Виявлений у Карлівському (1*), Кобеляцькому (1*), Машівському (1*), Полтавському (1*), Чутівському (1*) районах.

На території заказника зростає на схилах серед степового різнотрав'я в центральній частині. Дуже рідко.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,01 га. Асектатор. Зростає в другому ярусі угруповань із домінуванням *Elytrigia intermedia*, *Festuca valesiaca*. Участь виду в травосто-ях на схилах північно-східної експозиції становить 1–2 %. Виявлені поодинокі квітучі особини.

ТЮЛЬПАН ДІБРОВНИЙ*Tulipa quercetorum* Klokov & ZozРодина Лілійні –
Liliaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний понтичний причорноморсько-передкавказький вид. Занесений до Червоної книги України.

Загальна характеристика.

Багаторічна цибулинна трав'яниста рослина 25–40 см заввишки. Стебла майже прямостоячі, листки лінійно-ланцетні зелені або сизуваті, іноді з восковою плівкою. Квітки поодинокі, жовті, верхівкові. Зовнішні листочки оцвітини ланцетні, дещо довші та вужчі від внутрішніх. Цвіте у квітні–травні. Плід – тригнізна коробочка, досягає із середини липня. Мезофіт.

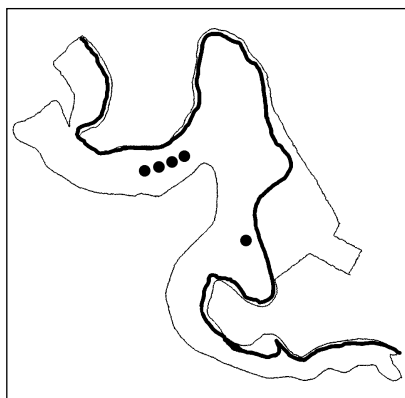
Поширення. В Україні зростає в Лісостепу та Степу, переважно на Лівобережжі.

У Полтавській області зростає в широколистяних лісах на вододілах, схилах балок і річкових долин Сули, Псла, Хоролу, Ворскли.

Спорадично. Виявлений у Гадяцькому (2*), Великобагачанському (1*), Диканському (1*+1), Кобеляцькому (3*), Кременчуцькому (3*), Лубенському (3*+1), Миргородському (1*), Полтавському (4*+1), Пирятинському (1*), Решетилівському (1), Чорнухинському (2*), Чутівському (2*), Шишацькому (2*+1) районах.

На території заказника зростає на галявинах під чагарниками, серед трав'яного покриву в ерозійному заглибленні та на узліссі Хоманківського лісу. Зрідка.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 2,0 га. Асектатор. Зростає в угрупованнях із домінуванням *Dactylis glomerata* L., *Elytrigia intermedia* в другому ярусі. Участь виду в травостоях становить 3–5 %. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ЧИНА ПАННОНСЬКА*Lathyrus pannonicus*

(Jacq.) Sagcke

Родина Бобові –***Fabaceae***

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний європейсько-сибірський степовий вид. Охороняється в Полтавській області.

Загальна характеристика.

Багаторічна трав'яниста рослина 30–50 см заввишки. Листки парнопірчасті з 2–3 пар ланцетно-довгастих листкових пластинок, закінчуються вістрям, мають крилаті черешки й вузькі прилистки. Білувато-рожевувато-голубуваті квітки зібрані в небагатоквіткові китиці. Цвіте в травні–червні. Плід – біб, досягає у липні. Ксеромезофіт.

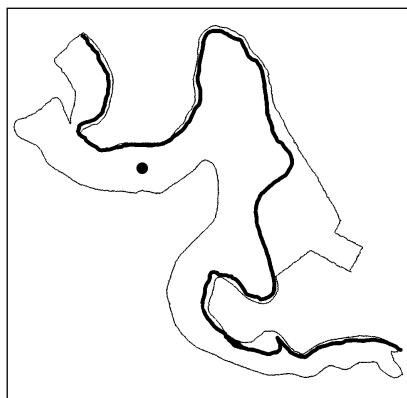
Поширення. В Україні зустрічається в Лісостепу, на півночі Степу, у Криму.

У Полтавській області зростає на схилах балок, рідше річкових долин. У складі лучно-степо-

вого різнотрав'я утворює нечисленні розріджені популяції. Зрідка. Виявлений у Кобеляцькому (1*), Котелевському (1*), Машівському (1*), Пирятинському (1*), Решетилівському (1*), Чутівському (1*) районах.

На території заказника зростає у верхній і середній частинах схилу північно-східної експозиції серед степового різнотрав'я. Дуже рідко.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,01 га. Асектатор. Зростає в другому ярусі. Участь виду в травостой становить 1 %. У трав'яному покриві домінують *Festuca valesiaca*, *Medicago romanica*.

ЧИСТЕЦЬ ГЕРМАНСЬКИЙ*Stachys germanica* L.Родина Губоцвіті –
Lamiaceae

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний неморальний європейський вид з обмеженим поширенням у Лівобережному Придніпров'ї. Потребує охорони в Полтавській області.

Загальна характеристика. Рослина висотою 30–100 см, опушення сіруватого

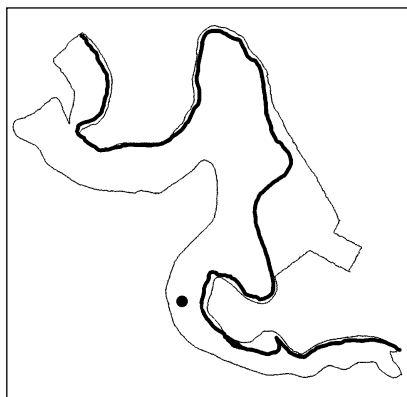
чи білуватого кольору. Листки товстуваті, без черешків із добре вираженою серцевою основою, городчасті, нижні – із черешками, верхні – сидячі. Кільця квіток зібрані в густе суцвіття. Приквіткі лінійно-ланцетні, не більші за чашечку. Віночок рожевий. Квітує із червня по липень. Плід – горішок, досягає в липні–серпні. Ксерофіт.

Поширення. В Україні зустрічається майже по всій території, у степовій зоні – рідко.

У Полтавській області зростає по узліссях, схилах. Утворює розріджені популяції у верхньому ярусі степового різнотрав'я. Зрідка. Виявлений у Кобеляцькому (1*), Котелевському (1*), Лубенському (1), Пирятинському (1*), Полтавському (1*), Гадяцькому (1) районах.

На території заказника зростає в нижній частині плескатої схилу південної частини в складі степового різнотрав'я в єдиному локалітеті. Дуже рідко.

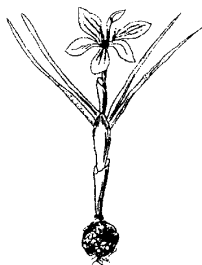
Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,01 га. Асектатор. Зростає в першому ярусі угруповання з домінуванням *Elytrigia repens*, *Poa angustifolia*, *Medicago romanica*. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ШАФРАН СІТЧАСТИЙ, КРОКУС СІТЧАСТИЙ

Crocus reticulatus Steven ex Adam.

Родина Півникові – *Iridaceae*

Наукова цінність і заходи охорони. Рідкісний субсередземноморський понтичний вид. Причорноморський ендемік. Занесений до Червоної книги України.

Загальна характеристика. Багаторічна трав'яниста бульбоцибулинна рослина 10–30 см заввишки. Оболонки бульбоцибулини грубосітчастоволокнисті. Листя (3–4) вузькі, шилоподібні. Квітки блідо-фіолетові, зовнішні пелюстки оцвітини – з темно-фіолетовими смужками. Пиляки оранжеві, маточки цілісні, яскраво-оранжеві. Квітує в березні–квітні. Плід – тригранна коробочка, дозріває в травні–червні. Мезофіт.

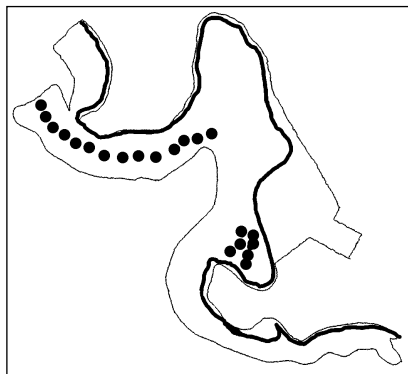
Поширення. В Україні зустрічається в лісостеповій, степовій зоні та в Криму (околиці Сімферополя).

У Полтавській області зростає на степових схилах балок і річкових долин Ворскли, Псла, Сули. Спорадично. Виявлений у Глобинському (1*), Диканському (2*+1), Зінків-

ському (1*), Кобеляцькому (2*+2), Кременчуцькому (2*), Машівському (1*+1), Новосанжарському (1), Пирятинському (1*), Полтавському (1*+1), Решетилівському (1*), Карлівському (2), Чутівському (3*), Шишацькому (3*) районах. Популяції різночисельні – від кількох особин до декількох сотень.

На території заказника зростає у верхній та в середній частині схилів південно-східної, східної, рідше північно-східної експозицій та на галявинах Хоманківського лісу. Одна з найчисленніших популяцій у Полтавській області. Спорадично.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа ценопопуляції – близько 15,0 га. Участь виду в складі весняної синузії становить 4–5 %. У трав'яному покриві влітку домінують *Festuca valesiaca*, *Poa angustifolia*, *Chamaecytisus austriacus*. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

ЮРИНЕЯ БАГАТОКВІТКОВА

Jurinea multiflora (L.) B. Fedtsch.

Родина Айстрові –
Asteraceae

Наукова цінність і заходи охорони. Зникаючий понтичний степовий вид на північній межі ареалу. Охороняється в Полтавській області.

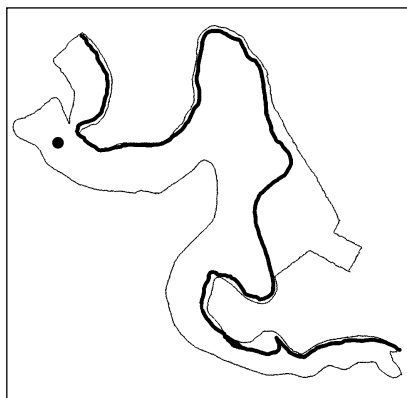
Загальна характеристика. Напівкущик 20–50 см заввишки. Листки продовгувато-ланцетні, зісподу білувато-повстисто-павутинисті. Суцвіття – складні щитки із численних кошиків рожевого кольору. Квітує із середини червня до початку липня. Плід – сім'янка, досягає в липні. Ксерофіт.

Поширення. В Україні зустрічається в Степу, Степовому Криму, на півдні Лісостепу.

У Полтавській області зростає в степових ценозах на півдні області. Цей локалітет – один із трьох відомих на Полтавщині. Дуже рідко. Виявлений у Кобеляцькому (2*), Чутівському (1) районах.

На території заказника зростає в єдиному локалітеті на верхівці схилу південно-східної експозиції серед степового різном'я. Дуже рідко.

Характеристика ценопопуляцій. Загальна площа – близько 0,05 га. Асектатор. Зростає в третьому ярусі в ценозі з домінуванням *Stipa capillata* та *Medicago romanica*. Участь виду в травостой становить 1–2 %. Утворює розріджені куртини із 40–50 особин. У віковому спектрі наявні всі вікові стани.

4.4. Стан популяцій деяких весняноквітучих созофітів за результатами моніторингу

Багаторічне, систематичне вивчення стратегії онтогенетичної структури, чисельності, щільності є одним із найбільш надійних критеріїв оцінювання життєздатності, сталості та перспектив збереження популяцій рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів рослин [28].

Дослідження структури фітопопуляцій відкриває перспективи для постійного моніторингу стану популяцій рослин, особливо рідкісних та зникаючих видів, дає можливість відстежувати динамічні процеси в цих популяціях із метою розробки дієвих охоронних заходів [31].

Тому на території ботанічного заказника «Драбинівка» ми провели ряд моніторингових досліджень, згідно з якими вивчалися умови зростання популяцій рідкісних видів рослин, з'ясовувалися показники динаміки кількості та стану особин, віковий спектр, особливості онтогенетичної структури ценопопуляцій рідкісних рослин у 2004–2009, 2011, 2014–2016, 2020 рр. Окрема увага надавалась виявленню природних та антропогенних впливів на стан ценопопуляцій созофітів.

В Україні оцінка статусу, життєздатності, стійкості й трендів трансформації популяцій рослин тривалий період базується на методі аналізу онтогенетичного складу популяцій [49]. Згідно із цим підходом параметри, необхідні для визначення статусу досліджуваної популяції, жодним чином не були пов'язані з популяційною динамікою, тому в результаті визначали лише форму існування популяції в угрупованні. Вважали, що залежно від життєвої форми рослин та тривалості перебування особин у тому чи іншому онтогенетичному стані популяції можуть існувати як інвазійні, нормальні або регресивні протягом багатьох десятиліть. На відміну від попереднього методу, концепція оцінювання віталітетної структури популяцій [49] базується на врахуванні співвідношення особин різного життєвого стану в досліджуваній популяції. Такий підхід дозволяє визначати життєздатність популяцій не за їхнім станом на момент спостереження, а за характером динаміки основних популяційних параметрів на основі коротко- й довготривалих обліків [63].

Дослідження вікової структури рідкісних ефемероїдів ми проводили за методикою Т. А. Работнова, О. О. Уранова, О. В. Смирнкової, М. І. Коноплі [34, 49, 51] на ділянках площею від 1 до 4 м² залежно від кількості рослин. В одній ценопопуляції закладалось по 10 ділянок методом трансект.

Кожна популяція представлена особинами, які в процесі онтогенезу досягають певної стадії розвитку. Якщо в складі популяції є особини різного віку, для їх позначення використовують термін «спектр вікових станів». У життєвому циклі розвитку рослин виділяють такі вікові стани: латентний, ювенільний, іматурний, віргінільний, генеративний і сенільний [31].

Латентний період охоплює стан первинного спокою, коли особини представлені плодами чи насінням.

Віргінільний період досить довгий в онтогенезі багаторічних трав'янистих рослин. Він триває до першої стадії генеративного періоду й представлений ценопопуляціями, які перебувають у стадії проростків, ювенільному та іматурному станах. Характерна особливість проростків – наявність сім'ядолей. Час перебування однодольних рослин у цьому стані, як правило, коротший, ніж у двосім'ядольних. Із віком особини переходять у якісно нову стадію – ювенільну. Рослини починають формувати надземні й підземні органи. У багаторічних рослин процес протікає повільно, у ювенільному стані особини можуть перебувати від 2 до 5–10 років.

Іматурний період характеризується подальшим розвитком організму. Такі рослини ще не мають сталої форми та розмірів листків і пагонів, у них збільшується фотосинтетична поверхня та зростає кількість пагонів. Зрілий стан віргінільного періоду є завершальною стадією розвитку вегетативних органів. Цей стан є вирішальним у наростанні органічної маси.

Під час *генеративного періоду* рослини набувають здатності до цвітіння, плодоношення, закладання бруньок відновлення, накопичення загальної фітомаси. Генеративний період визначається високою ценотичною активністю і є кульмінаційним в онтогенезі рослин.

Сенільний, або постгенеративний, період характеризується зниженням фізіологічної активності особин. У цей час послаблюються ростові процеси, здатність до насіннєвого й вегетативного розмноження, уповільнюються темпи приросту фітомаси підземних і

надземних органів. Період відмирання є останньою стадією сепального періоду.

Із урахуванням таких підходів ми оцінили стан популяцій деяких рідкісних видів рослин на території ботанічного заказника «Драбинівка» за результатами їх багаторічного моніторингу впродовж 2004–2020 рр.

Ценопопуляції **проліски сибірської** (*Scilla siberica*) виявлені в Хоманьківському лісі та в декількох локалітетах на терасованих схилах північно-східної експозиції: у корінному лісі середньої частини схилів північно-східної експозиції серед чагарників та на остепнених схилах.

У заплавної діброві Хоманьківського лісу перший ярус деревостану формують *Fraxinus excelsior* L., *Quercus robur* L., *Acer platanoides* L. високою до 25 м, діаметром – 30–50 см. У другому ярусі зростають *A. campestre*, *Pyrus communis*, *Ulmus laevis*. Підлісок добре виражений, у деяких місцях утворює суцільні важкопрохідні зарості. У його складі відзначені *A. tataricum*, *Sambucus nigra*, *Euonymus europaea*, *E. verrucosa*, *Crataegus* sp., у середній частині лісу значні ділянки займає *Prunus spinosa*.

Трав'янистий покрив – із загальним проективним покриттям до 70 %. У весняній синузії *S. siberica* виступає домінантом. Часто зустрічається *Anemone ranunculoides*, *Ficaria verna*, *Viola mirabilis*, рідше – *Corydalis solida*. У місцях значного скупчення *Stellaria holostea* досліджуваний вид втрачає домінантне становище й зустрічається у вигляді поодиноких особин.

У літній синузії, у тій частині лісу, де ценопопуляції *S. siberica* найчисленніші, переважають *Aegopodium podagraria*, *Polygonatum multiflorum*, *Glechoma hirsuta*, *Galium aparine*, *Geum urbanum*. На знижених ділянках із масовим зростанням *Aegopodium podagraria*, особини *S. siberica* поодинокі, а на деяких ділянках і взагалі відсутні.

У період спостережень (2004, 2007 рр.) у Хоманьківському лісі, відзначена практично однакова участь рослин *S. siberica* всіх вікових станів (за винятком віргінільних, що пов'язане з особливостями протікання онтогенезу). Такі стабільні показники можна пов'язати з достатньою кількістю вологи й відсутністю задерновіння. Середня чисельність теж незначно варіювала в межах від 101 ос./м² (2004 р.) до 120 ос./м² (2007 р.), серед яких майже 40 % припадає на зрілу генеративну фракцію. Глибина залягання цибулин квітучих особин – до 10–15 см. Така структура є типовою для виду й свідчить про достатньо сприятливі умови зростання (див. табл. 11).

У степових угрупованнях *S. siberica* виявлена в декількох локалітетах на терасованих схилах північно-східної експозиції. У місцях зростання виду основу деревного ярусу формують види роду *Crataegus* L. Серед чагарників *S. siberica* виявлена у вигляді невеликих куртин, які формуються на відкритих степових ділянках. У розрідженому трав'яному покриві із загальним поєктивним покриттям до 30 % із відповідною участю відзначені *Corydalis solida* – 5 %, *Ficaria verna* Huds. – 7 %, *Anemone ranunculoides* – 4 %, *Gagea lutea* (L.) Ker Gawl. – 2 %, подекуди зустрічається *Tulipa quercetorum*, у нижній частині схилу масово зростає *Ornithogalum boucheanum*. Поодинокі зустрічається *Bulbocodium versicolor* (Ker Gawl.). Будучи співдомінантом такого угруповання, *S. siberica* може заходити далеко в злакове різнотрав'я, але при цьому різко знижуються її життєві показники, що перш за все виявляється в різниці розмірів усіх частин рослини та кількості квітоносів. Найбільш життєздатні та численні особини приурочені до ділянок, які прилягають до води й мають схожі морфометричні параметри з особинами, що зростають у лісі.

Загалом за період досліджень відзначене незначне збільшення площі ценопопуляції з 90 м² (2004 р.) до 100 м² (2014 р.). Найбільш життєздатні та численні особини приурочені до ділянок, які прилягають до річки.

Співвідношення вікових груп у ценопопуляціях *S. siberica* на степових схилах схоже до Хоманківського лісу. Прегенеративні особини *S. siberica* становлять понад 50 % від загальної кількості рослин. Станом на 2007 р. [24] на 1 м² вказується до 109 особин. За практично однакової щільності змінюються загальні морфометричні показники рослин. Загальна висота рослини, довжина та діаметр цибулини, глибина залягання її в ґрунті знижуються на 5–10 %. Аналіз вікових спектрів показав, що всі вони повночленні (не враховувалися проростки, які важко диференціюються, та сенільні особини, що не були зафіксовані). Вікові спектри мають неоднакове співвідношення кількості особин різних вікових груп, що характеризує стан ценопопуляцій у цілому.

Такі ценопопуляції характеризуються такою ж загальною кількістю особин різних вікових груп, що й ценопопуляції в лісових масивах, але відсоток генеративних рослин знижується до 25 %. Глибина залягання цибулини в ґрунті незначна – 3–6 см.

Отже, серед зовнішніх екологічних факторів, які впливають на протікання великого життєвого циклу *S. siberica*, визначальними є вологість

та участь інших видів у цих фітоценозах. На добре зволжених ділянках заплавного лісу й нижньої частини схилів із відсутністю суцільного задерновіння великої розбіжності в співвідношенні кількості особин різних вікових станів та величини параметрів не зафіксовано, тобто ценопопуляції є стабільними й рівномірно розвиваються впродовж багатьох років. Значний відсоток генеративних особин свідчить про подальше утримання виду на цій території, оскільки проліска в природних умовах відтворюється переважно насіннєвим шляхом. Менш сприятливі умови відзначені для рослин цього виду на посушливих ділянках з ущільненими ґрунтами, де виявлена значна кількість молодих особин порівняно зі зрілими генеративними. До того ж на успішний розвиток рослин *S. siberica* впливають не тільки види, які безпосередньо зростають сукупно в короткий момент вегетації *S. siberica*, а й види літньої синузії. Одним із негативних факторів впливу на ценопопуляцію *S. siberica* в охарактеризованих умовах є зривання на схилах квітучих особин.

Рястка Буше (*Ornithogalum boucheanum*) на території заказника зростає смугою при основі схилів південно-східної та північно-східної експозиції та в Хоманьківському лісі в умовах, подібних до *S. siberica*. Це одна з найчисленніших ценопопуляцій цього виду в Полтавській області. Згідно зі спостереженнями за період 2004–2006 рр. у лісовому масиві, де рослини місцями утворюють монодомінантні зарості, у віковому спектрі переважають іматурні та генеративні рослини (див. табл. 11), тобто ценопопуляція є стійкою й може необмежено довго перебувати в складі цього фітоценозу. У нижній частині балки, серед степового різнотрав'я, ценопопуляція характеризується збільшенням участі віргінільних рослин та зменшенням генеративних. Це свідчить про те, що вид перебуває в більш пригніченому стані, коли за відсутності сприятливих умов зрілі прегенеративні особини можуть довгий час не переходити до квітання. Середній показник щільності досить високий – 126 ос./м². Індивідуальне покриття виду за період дослідження дещо збільшилося із 70 м² (2004 р.) до 75 м² (2007 р.).

Серед негативних факторів слід зазначити розорювання лучних ділянок лівого берега річки Сухий Кобелячок, які знаходяться у водоохоронній зоні, що, у свою чергу, може призвести до зміни гідрорежиму та забруднення ґрунтів отрутохімікатами та добривами, які вносяться на поля.

Тюльпан дібровний (*Tulipa quercetorum*) на території заказника зростає в дещо нетипових умовах – на галявинах під чагарниками, серед трав'янистого покриву в ерозійному заглибленні та на узліссі Хоманківського лісу.

Ценопопуляція *Tulipa quercetorum* відзначена в складі асоціації з домінуванням *Alopecuretum pratensis* у нижній та середній частині схилу північної та західної експозицій неподалік від водойми. Проективне покриття травостою становить 90 %. Флористичне ядро цього угруповання складають переважно мезофіти – *Dactylis glomerata*, *Elytrigia repens*, *Achillea submillefolium*, *Fragaria viridis*, *Galium verum*, *Ornithogalum boucheanum*. Також відзначена значна участь представників лісових ценозів: *Corydalis solida*, *Scilla siberica*, *Ficaria verna* та *Anemone ranunculoides*. Це свідчить, що це угруповання має вторинне походження й формується на ділянці, яка раніше була зайнята лісом. За весь період спостережень індивідуальне покриття виду варіювало межах від 3 до 8 %, загальна площа ценопопуляції становить близько 0,02 га та за період досліджень практично не змінилася. У 2007 р. спостерігався спалах індивідуального проективного покриття (5–8 %), а у 2014–2016 рр. цей показник фіксували в межах 3–5 %.

За весь період спостережень для ценопопуляції *Tulipa quercetorum* характерними є відносно висока щільність (84 ос./м²) та життєвість. Згідно зі спостереженнями І. Є. Шапаренко [60], для цієї ценопопуляції у 2016 р. відзначена наявність проростків, які були виявлені на невеликих ділянках із пухким ґрунтом майже без участі особин інших видів. Це підтверджується співвідношенням рослин різних онтогенетичних станів. Порівнюючи результати спостережень за ценопопуляцією, вікова структура дещо змінилась: у 2004–2006 рр. переважали віргінільні особини (36 %), а у 2016 р. – іматурні (54 %) (див. табл. 11). Виявлені коливання в показниках співвідношення рослин різних онтогенетичних станів, на нашу думку, пов'язані з реакцією рослин на погодні умови конкретного року.

Вікові спектри досліджуваного виду мають чітко виражений лівосторонній характер із максимумами на іматурних або віргінільних особинах. Таке явище пояснюється тим, що столононосні рослини *Tulipa quercetorum*, як прегенеративні так і генеративні, щороку формують дочірні цибулини, з яких розвиваються рослини іматурного вікового стану. До негативних факторів впливу на ценопопуляцію належить зривання на схилах квітучих особин.

Рябчик руський (*Fritillaria ruthenica*) на території заказника зростає здебільшого в середній частині схилів у розріджених чагарникових заростях. Утворює невеликі за розміром куртини в декількох локалітетах. Зрідка.

Згідно з дослідженнями І. П. Діденко, Н. О. Стецюк [26] ценопуляція виду розташована довгою смугою вздовж схилу правого корінного берега р. Кобелячок, її площа становить 0,15 га. Перший ярус репрезентований насадженнями *Juglans regia* заввишки 5–15 м, діаметром 15–30 см (зімкнутість крон – 0,1), *Pyrus communis* заввишки 2,5–5 м (0,06). Другий ярус утворює *Crataegus curvisepala* заввишки 1,5–2,5 м (0,04). Проективне покриття третього ярусу (травостою) становить 80%. Його утворюють *Fragaria viridis*, *Filipendula vulgaris*, *Geum urbanum*, *Verbascum lychnitis* L., *Phlomis tuberosa* L., *Viola collina* Besser, *Plantago media* L. Проективне покриття *F. ruthenica* – 1–3%. Популяція нечисленна, очевидно, це пов'язане з її розміщенням на схилі, оскільки великі за розмірами генеративні особини на відкритому просторі пошкоджуються вітром, а отже, популяція має максимуми на ювенільних, після формування стебла (віргінільні-генеративні) більшість особин гине.

За результатами багаторічних спостережень встановлено, що в онтогенетичній структурі ценопуляції *F. ruthenica* змін практично не відбувалось (див. табл. 11). На період 2004–2005 рр. у віковому спектрі максимуми припадали на іматурні та генеративні особини, а у 2007 та 2016 рр. найчисленнішими були ювенільні та генеративні особини, а найменшою – іматурна вікова група (14%), очевидно, через малу тривалість цього етапу онтогенезу.

Загалом, ця ценопуляція стійка, здатна розширювати свою площу за відсутності негативних антропогенних факторів. Тобто екотонні угруповання, де зустрічається вид на території заказника, є типовими й оптимальними місцями для його існування.

Ценопуляції **шафрану сітчастого** (*Crocus reticulatus*) на території ботанічного заказника «Драбинівка» – одна з найчисленніших ценопуляцій у Полтавській області. У цьому місцезнаходженні рослини приурочені до верхніх та середніх частин схилів південно-східної, східної, рідше північно-східної експозиції в ценозах із домінуванням *Chamaecytisus austriacus*, *Festuca valesiaca*, *Poa angustifolia*.

У віковому складі ценопуляції за роки спостережень (2006–2014 рр.) відзначено перехід від 1-вершинного вікового спек-

тру з максимумом на іматурних чи віргінільних групах особин до 2-вершинного вікового спектру з максимумами на іматурних та генеративних фракціях. У 2006–2007, 2014 рр. спостерігали появу g2 та субсепіальних особин, що можна пояснити повільним проходженням етапів онтогенезу (див. табл. 11). У ценопопуляції спостерігається переважання вегетативного розмноження. За досліджуваний період показник середньої щільності коливався в межах від 55 до 65 ос./м².

У 2005 р. значну частку в популяції (понад 60 %) становили особини, що зростали групами по всьому фітоценозу. Іноді зустрічалися окремі ділянки, де переважали молоді особини, що свідчить про насіннєве розмноження. Середня щільність ценопопуляції за роки досліджень – 58 ос./м². Загальна площа ценопопуляції – близько 15 га. Просторове розміщення ценопопуляцій компактно-дифузного типу. Фактор весняного палу, імовірно, сприяє існуванню ценопопуляції виду, стримуючи заростання щільнозлаковою, деревною та чагарниковою рослинністю.

Брандушка різнокольорова (*Bulbocodium versicolor*). Ценопопуляція приурочена до нижньої частини степових схилів північно-східної експозиції з різними показниками ухилу, відповідно просторове розміщення неоднакове: на пологих схилах розмноження відбувається в основному за рахунок насіння.

Загальна площа ценопопуляції, яка зростає у двох локалітетах, становить близько 3,0 га. Згідно з даними Т. В. Криворучко (2007), *локалітет 1* приурочений до середньої частини північно-західної експозиції схилу з кутом ухилу близько 45° і займає площу близько 1,5 га. Індивідуальне проективне покриття *Bulbocodium versicolor* становить 2 %. Трав'янистий покрив утворюють *Festuca valesiaca*, *Achillea submillefolium*, *Veronica austriaca*, *Allium* sp., *Thalictrum minus*, *Fragaria viridis*, *Potentilla humifusa*, *Viola ambigua*, *Plantago lanceolata*, *Chamaecytisus austriacus*, *Astragalus onobrychis*, *Crocus reticulatus*, формуючи проективне покриття близько 60 %.

Локалітет 2 приурочений до середньої частини північно-західної експозиції терасованого схилу з ухилом 60°, займає площу близько 1,5 га, індивідуальне проективне покриття *B. versicolor* 3 %. На ділянках спостерігається антропогенне навантаження у вигляді випалювання. Трав'яний покрив представлений *Veronica austriaca* L., *Gagea lutea*, *Potentilla humifusa* Willd. ex Schlecht., *Ficaria verna*, *Crocus reticulatus*, формуючи проективне покриття 50 %.

У віковому складі ценопопуляції за роки спостережень (2006–2014 рр.) відзначено перехід від 1-вершинного вікового спектру з максимумом на g1 до 2-вершинного вікового спектру з максимумами на j та g1 групах. У 2007 р. у віковому спектрі не зафіксовано ювенільних особин, що можна пов'язати з інтенсивним випалюванням степових схилів. У ценопопуляції переважає насіннєве розмноження. За досліджуваний період показники середньої щільності коливались у межах від 10 до 15 ос./м². У 2007 та 2014 рр. цей показник мав мінімальне значення й становив 10 ос./м². Імовірно, це пов'язане з потужною підстилкою на цій ділянці, що несприятливо впливає на проростання молодих прегенеративних груп.

Ценопопуляції *гіацинтника блідого* (*Hyacinthella leucophaea*) приурочені переважно до верхньої та середньої частин степових схилів північно-східної, південно-східної, східної експозицій. *H. leucophaea* зростає в рослинному угрупованні з домінуванням *Stipa capillata*, *Medicago romanica*, *Koeleria cristata* й у весняних синюзіях виступає в ролі співдомінанта. За роки спостережень за ценопопуляцією (2006–2014 рр.) відзначено стабільність параметрів ценопопуляції: повностанна, гомеостатична, характеризується переважанням зрілої частини спектру. Ценопопуляція за подальших сприятливих умов буде захоплювати нові території. Подекуди спостерігали переважання у віковому спектрі ювенільних та іматурних рослин, що може свідчити про значну участь насіннєвого розмноження в підтриманні стійкості ценопопуляції. Середня щільність ценопопуляції за роки досліджень становить 8 ос./м². Ценопопуляція цього виду в «Драбинівці» є однією з найбільших за площею та найчисленнішою в Полтавській області.

Ценопопуляції *гадючої цибульки занедбаной* (*Muscari neglectum*) також приурочені до середньої частини степових схилів північно-східної, південно-східної, східної експозицій, але зростають переважно в середній їх частині або при основі.

Аналіз вікового складу ценопопуляції *M. neglectum* показав, що вона повностанна, молода, нормального типу, двовершинна, з максимумами на іматурній та генеративній групах. За роки спостережень за ценопопуляцією (2006–2014 рр.) відзначено стабільність параметрів ценопопуляції: співвідношення молодой та зрілої частин спектру дещо коливається, але відзначена тенденція до рівнозначної участі в ньому кожної з груп. Щільність особин збільшилась із 55 до 63 ос./м².

Таблиця 11

Характеристика стану ценопопуляцій деяких созофітів

Ценопопуляція	Роки досліджень	Вікові групи, %							Щільність ос./м²
		p*	j	im	v	g1	g2	ss	
<i>Scilla siberica</i> Haw.	Хоманківський ліс								
	2004	-	20	31	15	34	-	-	101
	2007	-	18	35	13	34	-	-	120
	Степові схили								
	2004	-	8	49	18	25	-	-	104
	2007	-	15	41	20	24	-	-	109
	2014	-	11	46	16	27	-	-	100
<i>Ornithogalum boucheanum</i> (Kunth) Asch.	2004	-	15	39	18	28	-	-	123
	2007	-	18	31	18	33	-	-	130
<i>Tulipa quercetorum</i> Klokov & Zoz	2004–2006	-	20	27	36	17	-	-	75
	2014–2016	2	9	54	17	18	-	-	84
<i>Fritillaria ruthenica</i> Wikstr.	2004–2005	-	20	36	16	28	-	-	6
	2007	-	35	14	18	33	-	-	4
	2016	-	32	14	25	29	-	-	9
<i>Crocus reticulatus</i> Steven ex Adams	2006	-	19	35	33	13	1	1	55
	2014	-	16	29	21	32	1	1	65
<i>Bulbocodium versicolor</i> (Ker Gawl.) Spreng	2006	-	14	21	22	35	4	4	10
	2007	-	-	30	40	30	-	-	25
	2014	-	27	19	23	31	-	-	15
<i>Hyacinthella leucophaea</i> (K. Koch.) Schur	2006	-	14	32	18	33	3	-	96
	2014	-	17	30	16	36	1	-	100
<i>Muscari neglectum</i> Guss. ex Ten.	2006	-	17	37	18	28	-	-	55
	2014	-							63
<i>Bellevia sarmatica</i> (Pall. ex Georgi) Woronow	2006	-	24	14	35	23	-	4	20
	2014	-	22	24	30	22	1	1	16

Це можна пояснити проведенням на цих ділянках сінокосіння та випалом залишків сухого травостою, що створює сприятливі умови для проростання насіння.

Белевалія сарматська (*Bellevia sarmatica*) на території заказника зростає лише у двох локалітетах: у північній частині на схилах південно-східної експозиції та на схилах східної експозиції центральної частини заказника.

Вікова структура ценопопуляції повностанна, молода, нормально-го типу, двовершинна. Співвідношення молодої та зрілої частин спектру дещо коливається в різні роки. У 2005 та 2007 рр. відзначали переважання молодої групи (63 %; 68 % відповідно); максимуми вікових спектрів припадали на ювенільні та генеративні особини, а у 2006 та 2014 рр. – на віргінільні та генеративні (52 %) (*див. табл. 11*). Щільність особин за роки спостережень несуттєво зменшилась із 20 до 16 ос./м². Середня щільність ценопопуляції за роки досліджень становить 18 ос./м². І хоча ценопопуляції цього виду нечисленні, однак вони займають стійку фітоценотичну позицію й поступово розширюють площу зростання.

Отже, на підставі отриманих результатів можемо стверджувати, що більшість досліджених ценопопуляцій рідкісних весняноквітуючих рослин на території ботанічного заказника «Драбинівка» є життєздатними, відзначаються стабільністю й тенденцією до успішного самовідтворення, що вказує на ефективний режим їх збереження.

Розділ 5

БІОТОПІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ ЗАКАЗНИКА

Одним із дієвих механізмів збереження біорізноманітності є охорона не лише окремих видів, а й усього біогеоценозу з комплексом абіотичних та біотичних факторів середовища. Цей принцип лежить в основі оселищного (біотопного, екосистемного) підходу, що передбачає вирішення практичних завдань територіальної охорони живих організмів [20].

Із цією метою необхідно проводити інвентаризацію різноманіття й поширення видів та оселищ на територіях насамперед природно-заповідного фонду України для встановлення їхньої екосистемної репрезентативності й унікальності та розробки ефективних менеджмент-планів їх охорони.

Нами вперше укладено класифікаційну схему біотопів ботанічного заказника «Драбинівка» на основі інформаційної бази EUNIS (<http://eunis.eea.europa.eu/about>), адаптованої до біотопів лісової та лісостепової зон України [20]. На досліджуваній території виявлено чотири типи біотопів вищого рангу (C, D, E, G).

C. Біотопи континентальних водойм

- C: 1. Непроточні та проточні прісноводні водойми.
- C: 1.1. Плаваючі на поверхні і в товщі води гідрофіти.
- C: 1.12. Вільноплаваючі на поверхні води плейстофіти.
- C: 1.13. Вільноплаваючі на поверхні води аерогідатофіти.
- C: 1.2. Прикріплені до дна макрофіти (евгідатофіти).
- C: 1.221. Евгідатофітові угруповання в товщі води.

Д. Перезволожені біотопи трав'яного типу

Д: 1. Прибережноводні угруповання, що формуються за умов достатнього обводнення на мулистих і піщаних донних відкладах із різкою змінністю зволоження.

Д: 1.1. Густі зарості рослин, які можуть формувати щільний шар кореневищ або купини.

Д: 1.11. Зарості високотравних гелофітів, у яких стоячі стебла перезимовують у засохлому вигляді.

Д: 1.12. Угруповання середньовисокотравних гелофітів із відмираючими на зиму полеглими стеблами.

Е. Злаково-трав'яні мезо- та ксеротичні біотопи з домінуванням гемікриптофітів, що формуються за умов помірного або недостатнього зволоження (луки, степи, пустощі)

Е: 1. Біотопи злаковників гігромезофітного, мезофітного й ксеромезофітного типу, що формуються за умов достатнього зволоження (луки).

Е: 1.2. Мезофітні справжні луки та різнотравні угруповання на помірно зволених лучних ґрунтах.

Е: 1.22. Луки на багатих дерново-глейових, лучних ґрунтах.

Е: 1.3. Ксеромезофітні різнотравні луки.

Е: 1.31. Луки на збіднених дерново-підзолистих ґрунтах на піщаних відкладах.

Е: 1.4. Галофітні луки з карбонатним, сульфатним та хлоридним засоленням.

Е: 1.41. Мезофільні галофітні луки на вологих ґрунтах.

Е: 1.412. Субгалофітні луки на солонцюватих та солонцевих ґрунтах.

Е: 2. Трав'яні ксеротермні біотопи (степи).

Е: 2.1. Лучно-степові біотопи на рендзинах та чорноземах.

Е: 2.12. Лучно-степові біотопи лісостепової зони на збагачених карбонатами чорноземних ґрунтах.

Е: 2.122. Різнотравно-злакові угруповання лучно-степової рослинності на чорноземах.

Е: 2.124. Біотопи з домінуванням *Stipa capillata* на змитих чорноземах.

Е: 2.2. Термоксеротичні трав'яні біотопи на відкладах осадових і кристалічних порід.

Е: 2.23 Ксеротичні угруповання на лесових відкладах із домінуванням *Elytrigia intermedia* та *Bromopsis inermis*.

Г. Біотопи фанерофітного типу (ліси)

Г: 1. Листяні листопадні ліси.

Г: 1.2. Широколистяні ліси й чагарники.

Г: 1.21. Дубові ліси.

Г: 1.217. Заплавні дубові ліси.

Г: 1.3. Чагарникові біотопи (*Rhamno-Prunetea*).

Г: 1.33. Мезоксерофільні тернові зарості (*Prunion spinosae: Prunus spinosa, Prunus stepposa*).

Г: 1.34. Мезоксерофільні зарості розових (*Crataegus* sp., *Rosa* sp., *Pyrus communis, Malus praecox*).

Біотопи континентальних водойм (С) на території заказника представлені непроточними та проточними прісноводними водоймами (С: 1). Серед них нами виділено водойми, для яких характерні плаваючі на поверхні й у товщі води гідрофіти (С: 1.1). Зокрема, це мілководні ділянки заплави р. Кобелячок та стариць із мулистим дном, для яких відзначаємо угруповання союзу *Lemnion minoris*. У межах заказника представлені біотопи з вільноплаваючими на поверхні води плейстофітами *Lemna minor, Spirodela polyrrhiza* та *Lemna trisulca* L. (С: 1.12). Загальне проективне покриття угруповань становить 75–85 %, а діагностичних видів – до 60 %. У складі таких фітоценозів відзначено наявність рідкісного виду *Utricularia vulgaris*, який охороняється в Полтавській області [12]. На досліджуваній території також виявлено біотопи з вільноплаваючими на поверхні води аерогідатофітами (С: 1.13). Угруповання формують *Hydrocharis morsus-ranae* L., *Lemna minor* та *Spirodela polyrrhiza*.

На слабопроточних ділянках із товщею води 0,5–2 м виявлено евідатофітові угруповання з домінуванням *Potamogeton pectinatus* L. та *P. perfoliatus* L. (С: 1.221).

До складу перезволожених біотопів трав'яного типу (D) на території заказника входить гігрофільна рослинність, об'єднана класом *Phragmito-Magnocaricetea*. Прибережноводні угруповання на терито-

рії заказника, що формуються за умов достатнього обводнення на мулистих і піщаних донних відкладах із різкою змінністю зволоження (D: 1), належать до союзу *Phragmition communis*. При цьому зарості високотравних гелофітів, у яких стоячі стебла перезимовують у засохлому вигляді (D: 1.11), представлені асоціаціями *Typhetum latifoliae* та *Phragmitetum australis*. Біотопи з угрупованнями середньовисокотравних гелофітів із відмираючими на зиму полеглими стеблами (D: 1.12) зустрічаються по периферії русла р. Кобелячок. Фітоценози формують *Carex acuta* L., *C. acutiformis* Ehrh., *Glyceria maxima* (C. Hartm.) Holmberg, *Sparganium erectum* L., *Mentha aquatica* L., *Agrostis stolonifera* L., *Scutellaria galericulata* L., *Calystegia sepium* (L.) R. Br., *Eupatorium cannabinum* L., *Lycopus europaeus* L.

Злаково-трав'яні мезофітні й ксеротичні біотопи з домінуванням гемікриптофітів, що формуються за умов помірного або недостатнього зволоження (E), представлені лучною рослинністю. На території ботанічного заказника «Драбинівка» на помірно зволжених лучних ґрунтах відзначаємо мезофітні справжні луки (E: 1.2). Вони приурочені до притерасної частини заплави правого берега р. Кобелячок та представлені угрупованнями асоціації *Agrostio giganteae-Festucetum pratensis* Sipaylova, V.Sl. et Shelyag 1987 (E: 1.22). Ксеромезофітні різнотравні луки представлені угрупованнями ас. *Poetum angustifoliae* (E: 1.31).

Субгелофітні луки на солонцюватих та солонцевих ґрунтах (E: 1.412) виявлені в межах заказника на заплаві правого берега р. Кобелячок. Проективне покриття травостою – до 100 %, його основу формують *Festuca regeliana*, *Alopecurus arundinaceus* Poir., *Elytrigia repens*. У складі фітоценозу відзначаємо також *Medicago lupulina* L., *Trifolium pratense*, *Vicia villosa*, *Cichorium intybus* L., *Althaea officinalis* L. та ін. На ділянках із такими біотопами проводиться викошування.

Лучно-степові біотопи в межах заказника представлені на схилах правого корінного берега р. Кобелячок. Угруповання лучно-степової рослинності віднесені до класу *Festuco-Brometea*. На території заказника виявлено різнотравно-злакові ценози лучно-степової рослинності на чорноземах (E: 2.122). Проективне покриття травостою становить до 100 %. Фітоценози формуються на степових схилах ухилом близько 20° східної експозиції. Флористичне ядро складають *Poa angustifolia*, *Medicago romanica*, *Salvia stepposa*, *S. nutans*, *Fragaria viridis*,

Hypericum perforatum L., *Elytrigia repens*, *Euphorbia stepposa*, *Gypsophila paniculata* L., *Trifolium montanum*, *Veronica austriaca*.

У середній частині схилу ухилом 25° північної експозиції відзначаємо біотопи з домінуванням *Stipa capillata* на змитих чорноземах (Е: 2.124). На верхівці схилу правого берега р. Кобелячок виявлено ксеротичні угруповання на лесових відкладах із домінуванням *Elytrigia intermedia* та *Bromopsis inermis* (Е: 2.23).

Біотопи фанерофітного типу (G) на території ботанічного заказника «Драбинівка» представлені листяними листопадними лісами (G: 1), які, у свою чергу, репрезентовані заплавним дубовим лісом (G: 1.217). Деревостан зімкнутістю 0,7–0,8 сформований із *Quercus robur* із домішкою *Ulmus laevis*, *Acer campestre*, *A. platanoides*. До складу підліска (зімкнутість 0,3) входять *Euonymus europaea*, *E. verrucosa*. У трав'яному ярусі (проективне покриття 30%) виявлено *Anthriscus sylvestris* (L.) Hoffm., *Glechoma hederacea* L., *G. hirsuta*, *Geranium robertianum* L., *Polygonatum multiflorum*, *Pulmonaria obscura*, *Stellaria holostea*, *Viola mirabilis*, *Dactylis glomerata*.

Чагарникові біотопи (G: 1.3) репрезентовані мезоксерофільними терновими заростями (*Prunion spinosae*: *Prunus spinosa*, *Prunus stepposa*) (G: 1.33) та мезоксерофільними заростями розових (*Crataegus* sp., *Rosa* sp., *Pyrus communis*, *Malus* sp.) (G: 1.34). Тернові зарості (G: 1.33) сформовані винятково з *Prunus spinosa* (висотою до 2,5 м) з незначною домішкою *Rhamnus cathartica* та *Ligustrum vulgare* L.

Мезоксерофільні зарості розових (G: 1.34) представлені чагарниками висотою до 3 м і зімкнутістю 0,4 із *Crataegus curvisepala*, *C. pentagyna*, *Pyrus communis*, *Malus domestica*, *Prunus spinosa*. У формуванні трав'яного ярусу таких фітоценозів беруть значну участь лучно-степові види (*Origanum vulgare*, *Agrimonia eupatoria*, *Poa angustifolia*, *Festuca valesiaca*, *Fragaria viridis*, *Artemisia absinthium*, *Galium ruthenicum*, *Eryngium campestre*, *Salvia stepposa*).

У цілому біотопи заказника відображають ландшафтні особливості природного регіону, проте до складу природно-заповідного об'єкта не ввійшли ділянки водоохоронної зони на лівому березі р. Кобелячок, які б репрезентували лучну рослинність та фрагменти галерейних білотополевих лісів із участю *Salix alba* L., що могло б ще більше урізноманітнити класифікаційну схему біотопів заказника. На нинішньому етапі луки на лівому березі річки розорані та зайняті сільськогосподарськими культурами.

Розділ 6

ТВАРИННИЙ СВІТ ЗАКАЗНИКА

Біотопічна диференціація території ботанічного заказника «Драбинівка» визначає формування багатого тваринного світу.

Найкраще нами вивчено фауну чотириногих хребетних тварин.

На території заказника можна зустріти близько 140 видів наземних хребетних, які об'єднані у 23 ряди, 57 родин та 111 родів. Серед них відзначено 5 видів, занесених до Червоної книги України (далі – ЧКУ), 3 – до Європейського Червоного списку (далі – ЄЧС) та 7 – до регіонального списку (далі – РС). До того ж 78 видів внесені до Додатку 2 Бернської конвенції (далі – БК), а 27 видів птахів та ссавців є мисливськими (див. додаток 3). Фауну наземних хребетних заказника можна розподілити за чотирма фауністичними комплексами: деревно-чагарниковим, прибережно-водним, лучно-степовим та синантропним.

Найбагатше представлені на території дослідження птахи, яких тут можна зустріти понад 100 видів, об'єднаних у 14 рядів, 37 родин та 78 родів. Серед них відзначено 2 види, занесених до ЧКУ, 1 – до ЄЧС та 5 – до РС.

У гніздовий період на території заказника виявлено 82 види, у тому числі 20 видів використовують біотопи заказника лише з метою живлення (літуючі види) (див. рис 5). Серед гніздуючих птахів найбільш численною буває синиця велика (*Parus major* L.), а серед літуючих домінує горобець польовий (*Passer montanus* L.). Достатньо звичайними на гніздуванні є 42 види, зокрема такі, як крижень (*Anas platyrhynchos* L.), погонич звичайний (*Porzana porzana* L.), припутень

(*Columba palumbus* L.), жайворонок польовий (*Alauda arvensis* L.), синиця блакитна (*Parus caeruleus* L.), очеретянка лучна (*Acrocephalus schoenobaenus* L.), кропив'янка сіра (*Sylvia communis* Lath.), зяблик (*Fringilla coelebs* L.) та ін.

Помітно зростає видове різноманіття птахів у періоди весняної та осінньої міграцій. У цей час тут відзначено 97 видів. Найбільш численними серед весняних мігрантів бувають 11 видів, у тому числі ластівки сільська (*Hirundo rustica* L.) та берегова (*Riparia riparia* L.), зяблик, чиж (*Spinus spinus* L.) та деякі інші. У період осінньої міграції кількість видів із високою чисельністю зростає до 18 видів. Це, зокрема, такі як бджолоїдка (*Merops apiaster* L.), кропив'янки садова (*Sylvia borin* Bodd.), чорноголова (*S. atricapilla* L.) та сіра (*S. communis* Lath.), вівчарик-ковалик (*Phylloscopus collybita* Vieill.), щиглик (*Carduelis carduelis* L.) та ін. Кількість рідкісних видів навесні й восени є практично однаковою (див. рис 1). Саме в періоди міграцій була відзначена більшість видів, занесених до ЧКУ та РС (див. додаток 4). Восени, з дозріванням плодів горіха волоського (*Juglans regia* L.), якого на території заказника зростає багато, у горішниках спостерігається концентрація пролітних дятлів, особливо звичайного (*Dendrocopos major* L.), синиць та повзиків (*Sitta europaea* L.). З другої половини жовтня, з появою зимуючих у наших краях граків (*Corvus frugilegus* L.)

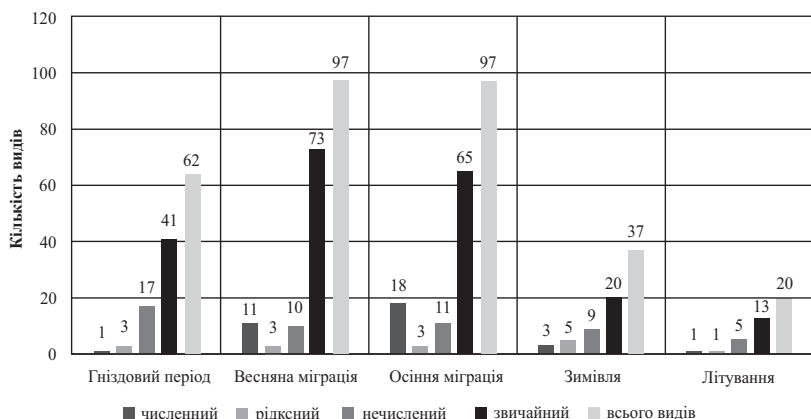

Рис. 5. Кількісна характеристика орнітофауни заказника «Драбинівка» в різні періоди річного циклу птахів

та галок (*C. monedula* L.), можна спостерігати численні зграї цих птахів, що злітаються сюди з метою живлення.

Весняна міграція в районі заказника триває з початку лютого до кінця травня, а осіння – з кінця червня – початку липня до кінця грудня – середини січня.

Зимовий аспект орнітофауни представлений 37 видами, у тому числі такими, як сорокопуд сірий (*Lanius excubitor* L.) (ЧКУ), куріпка сіра (*Perdix perdix* L.) (РС) та деякі інші.

Найбільша кількість видів птахів заказника належить до деревно-чагарникового фауністичного комплексу – сюди входять до 54 видів, або 50,5 % всіх птахів заказника (рис 6). У гніздовий сезон тут зустрічається близько 40 видів. Більш-менш звичайними на гніздуванні є близько 30 видів, зокрема такі, як яструб малий (*Accipiter nisus* L.), припутень, зозуля звичайна (*Cuculus conor* L.), дрімлюга (*Caprimulgus europaeus* L.), крутиголовка (*Lynx forguilla* L.), дятел звичайний, синиця блакитна, кропив'янка чорноголова (*Sylvia atricapilla* L.), вівчарик-ковалик, мухоловка білошия (*Ficedula albicollis* Temm.), дрозди чорний (*Turdus merula* L.) та співочий (*T. philomelos* Brehm.) та ряд інших.

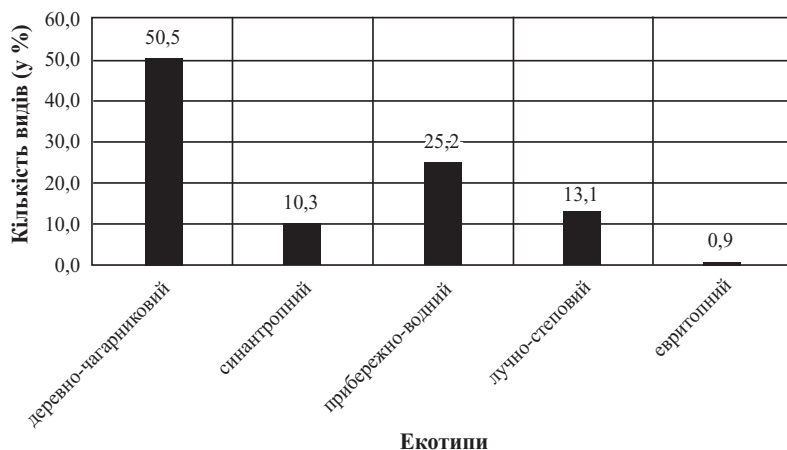

Рис. 6 Екологічна структура орнітофауни заказника «Драбинівка» (106 видів)

Зрідка трапляються на гніздуванні одуди (*Upupa epops* L.), жовна сива (*Picus canus* L.), підкоришник (*Certhia familiaris* L.), кропив'янка

рябогрудка (*Sylvia nisoria* Bechst.), мухоловка сіра (*Muscicapa striata* Pall.) та ін. Зовсім рідко й нерегулярно в заказнику гніздяться канюк звичайний (*Buteo buteo* L.) та сова вухата (*Asio otus* L.). Навесні та восени список птахів деревно-чагарникового комплексу збільшується за рахунок пролітних, кочівних та зимуючих видів, серед яких відмічені й птахи з особливим статусом охорони – слуква (*Scolopax rusticola* L.) (PC), вівчарик весняний (*Phylloscopus trochilus* L.) (PC), сорокопуд сірий (ЧКУ) та чиж (PC).

Узимку орнітофауна деревно-чагарникового комплексу нараховує близько 30 видів – здебільшого це гніздуючі в заказнику види, частина особин яких тут залишається на зимівлю, іншу ж частину зимівників складають види, які в наших краях не гніздуються – омелюх (*Bombicilla garrulus* L.), сорокопуд сірий, в'юрок (*Fringilla montifringilla* L.) та снігур (*Pyrrhula pyrrhula* L.).

Прибережно-водний фауністичний комплекс є наступним за ступенем насиченості видами – до 27 видів (25,2 %), з яких 14 видів відзначені й у гніздовий сезон (рис 6). З останніх найчастіше зустрічаються крижень, погонич звичайний, пастушок (*Rallus aquaticus* L.), очеретянки лучна та велика (*A. arundinaceus* L.). Значно рідше на території заказника відзначаються бугайчик (*Ixobrychus minutus* L.), чирянка велика (*Anas querquedula* L.), лунь очеретяний (*Circus aeruginosus* L.), лиска (*Fulica atra* L.), ремез (*Remiz pendulinus* L.) та кобилочка солов'їна (*Locustella luscinioides* Savi.). Крім того, з метою живлення відвідують заказник (хоча і не гніздуються тут) крупні чаплі – сіра (*Ardea cinerea* L.) і руда (*Ardea purpurea* L.) – та чепура велика (*Egretta alba* L.), рибалочка звичайний (*Alcedo atthis* L.) та ластівка берегова.

У період міграцій збагачують біотоп ще ряд видів: бугай (*Botaurus stellaris* L.), квак (*Ncticorax ncticorax* L.), чирянка мала (*Anas crecca* L.), пісочник малий (*Charadrius dubius* Scop.), баранець звичайний (*Gallinago gallinago* L.), мартин звичайний (*Larus ridibundus* L.), крички чорний (*Chlidonia nigra* L.) та річковий (*Sterna hirundo* L.).

У лучно-степовому фауністичному комплексі відзначено 14 видів птахів (рис 6), або 13,1 % від загальної кількості птахів заказника, у тому числі на гніздуванні – 9 видів, серед яких найбільш звичайними є деркач (*Crex crex* L.), жайворонок польовий (*Alauda arvensis* L.), синьогорбок (*Cyanosylvia svecica* L.), трав'янка лучна (*Saxicola ruberta* L.) та вівсянка очеретяна (*Emberiza schoeniclus* L.). Зрідка серед гніздую-

чих траплялися куріпка сіра, перепілка (*Coturnix coturnix* L.) та жайворонок чубатий (*Galerida cristata* L.).

На міграціях лучно-степові біотопи заказника відвідують, крім наведених вище видів, зимняк (*Buteo lagopus* Pontopp.), чайка (*Vanellus vanellus* L.), коловодник звичайний (*Tringa totanus* L.), бджолоїдка та жайворонок степовий (*Melanicorypha calandra* L.).

До складу синантропного фауністичного комплексу входять 11 видів (10,3 %), причому вони в основному використовують біотопи заказника з метою живлення, а гніздують у сусідніх населених пунктах. Усі вони є досить звичайними. Серед цих видів можна відзначити, зокрема, таких птахів, як лелека білий (*Ciconia ciconia* L.), голуб сизий (*Columba livia* L.), горлиця садова (*Streptopelia decaocto* Frivald.), серпокрилець чорний (*Apus apus* L.), ластівки сільська (*Hirundo rustica* L.) та міська (*Delichon urbica* L.), галка, горихвістка чорна (*Phoenicurus ochruros* S. G. Gmelin), горобці хатній (*Passer domesticus* L.) та польовий.

Видовий склад ссавців заказника значно поступається птахам. Тут їх відзначено 25 видів, що належать до шести рядів, 13 родин та 23 родів. Серед них відзначено три види, внесених до ЧКУ (вухань бурий (*Plecotus auritus* L.), вечірниця руда (*Nyctalus noctula* Schreber) та тхір темний (*Mustela putorius* L.), два – до ЄЧС (сліпак східний (*Spalax microphthalmus* Guld) і той же вухань бурий належить одночасно й до ЄЧС) та один вид є регіонально рідкісним – бобер європейський (*Castor fiber* L.). З найбільш цікавих звірів тут можна зустріти куницю кам'яну (*Martes foina* Erxl.), борсука європейського (*Meles meles* L.), лиса рудого (*Vulpes vulpes* L.) та сарну європейську (*Capreolus capreolus* L.).

До деревно-чагарникового фауністичного комплексу належать чотири (16,0 %) види: мідія звичайна (*Sorex araneus* L.), вівірка лісова (*Sciurus vulgaris* L.), тхір темний та сарна європейська (рис 7).

Лучно-степовий фауністичний комплекс теж представлений чотирма видами – заєць сірий (*Lepus europaeus* Pall.), полівка європейська (*Microtus subarvalis* Meyer), сліпак східний (*Spalax microphthalmus* Guld.) та мишка лучна (*Micromys minutus* Pall.).

Прибережно-водний фауністичний комплекс заказника також нараховує чотири види – бобер європейський, ондатра мускусна (*Ondatra zibethicus* L.), щур водяний (*Arvicola terrestris* L.) та єнот уссурійський (*Nyctereutes procyonoides* Gray.).

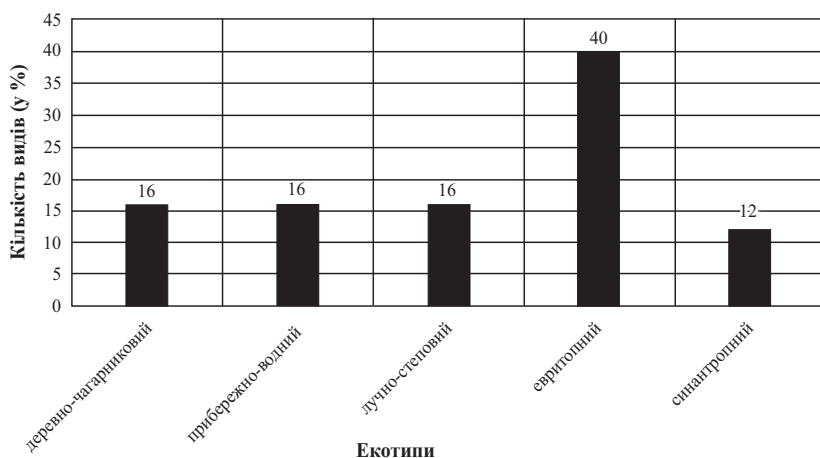

Рис. 7. Екологічна структура теріофауни заказника «Драбинівка» (25 видів)

Синантропний комплекс має у своєму складі три види – пацюка мандрівного (*Rattus norvegicus* Berk.), мишу домову (*Mus musculus* L.) та куницю кам'яну.

Найбільшу за кількістю видів групу представляють ссавці, що належать до евритопного екологічного типу (10 видів, або 40,0 %). Вони помітно посилюють репрезентативність ссавців у всіх фауністичних комплексах. До цієї групи входять, зокрема, такі види: їжак білочеревий (*Erinaceus europaeus* L.), вухань бурий, вечірниця руда, мишаки європейський (*Sylvemus sylvaticus* L.) та жовтогрудий (*S. tauricus* Pall.), житник пасистий (*Apodemus agrarius* Pall.), лис рудий, ласиця (*Mustela nivalis* L.), борсук європейський (*Meles meles* L.) та свиня лісова (*Sus scrofa* L.).

Герпетофауна заказника небагата й представлена трьома з 11 видів Полтавщини, які належать до двох рядів, трьох родин та трьох родів. Рептилії в межах території заказника входять до складу двох фауністичних комплексів: два види – черепаха болотяна європейська (*Emys orbicularis* L.), вуж звичайний (*Natrix natrix* L.) – до прибережно-водного, 1 вид – ящірка прудка (*Lacerta agilis* L.) – до лучно-степового.

Земноводних у заказнику відзначено 8 із 10 видів Полтавщини, що належать до одного ряду, п'яти родин та шести родів. Хоча всі амфібії в

період розмноження пов'язані з водним середовищем, справжніми водно-болотними формами, які входять до прибережно-водного фауністичного комплексу, серед земноводних заказника є тільки два – джерелянка червоночерева (*Bombina bombina* L.) та жаба озерна (*Pelophylax ridibundus* Pall.).

До лучно-степового комплексу входить лише ропуха зелена (*Bufo viridis* Laur.).

Найбільше видів представлено в деревно-чагарниковому фауністичному комплексі – чотири види: жаби гостроморда (*Rana arvalis* Nilss.) та трав'яна (*R. temporaria* L.), райка звичайна (*Hyla arborea* L.) та ропуха сіра (*Bufo bufo* L.). Землянка звичайна (*Pelobates fuscus* Laur.), як вид євритопний, може бути відзначена в усіх комплексах заказника. Останній вид належить до списку регіонально рідкісних видів Полтавщини.

Буяння сезонного різнотрав'я на території заказника визначає різноманіття інших систематичних груп тварин, насамперед комах, що потребують спеціальних досліджень.

Розділ 7

ЕКОЛОГО-ПРОСВІТНИЦЬКА РОЛЬ БОТАНІЧНОГО ЗАКАЗНИКА «ДРАБИНІВКА»

Екологічне просвітництво в установах природно-заповідного фонду (ПЗФ) України покликане підвищувати рівень екологічних знань та формування екологічної культури місцевого населення, рекреантів, відвідувачів. Забезпечення високого рівня їхньої обізнаності щодо екологічних проблем будь-якого регіону, усвідомлення значущості й доцільності об'єктів природно-заповідного фонду як біоцентрів збереження й відтворення біорізноманіття, сприятиме збереженню довкілля в цілому та формуванню активної суспільної природоохоронної позиції.

Перед кожним об'єктом ПЗФ постають конкретні завдання в напрямі екологічного виховання населення. Найкраще еколого-просвітницька робота в Полтавській області поставлена в об'єктах ПЗФ поліфункціонального призначення – національних природних парках («Пирятинський» та «Нижняосульський»), де в структурі установ передбачені й працюють спеціальні відділи еколого-освітньої роботи. Такими об'єктами є й регіональні ландшафтні парки, де в проектах передбачені спеціальні відділи або ж фахівці з екологічної освіти, однак через недостатнє фінансування з місцевих бюджетів не в усіх із них у штаті працюють такі спеціалісти. Незважаючи на це, працівники всіх регіональних ландшафтних парків Полтавщини проводять значну еколого-просвітницьку роботу з місцевим населенням, відвідувачами, зі школярами навколишніх населених пунктів у формі науково-практичних конференцій і семінарів, екскурсійної діяльності,

організації й проведенні різних еколого-виховних і природоохоронних заходів, навчальних занять у природі, а також завдяки створенню природоохоронної краєзнавчої друкованої та сувенірної продукції, висвітленню заходів у засобах масової інформації, створенню відео-сюжетів та тематичних фільмів. Найкраще така робота поставлена в регіональних ландшафтних парках «Диканський», «Нижньоворсклянський», «Гадяцький».

Хоча функції екологічної освіти й виховання покладаються практично на всі території та об'єкти ПЗФ, однак реалізуватися різні практичні заходи можуть тільки на тих із них, де це визначено в режимі заповідання. Це пов'язане з тим, що для більшості об'єктів спеціальної охорони (заказників та пам'яток природи) не передбачені спеціальні адміністрації, як, наприклад, у національних природних та регіональних ландшафтних парках, дендропарках, ботанічних садах та деяких інших, які б організовували, забезпечували, регулювали та контролювали потоки відвідувачів із метою недопущення рекреаційного навантаження на природні комплекси та об'єкти охорони. А в такій категорії ПЗФ, як «заповідне урочище», узагалі не передбачена така практична діяльність: хоча ці об'єкти й підлягають суворій охороні, як «природні заповідники», але за статусом вони є лише об'єктами місцевого значення.

У Кобеляцькому районі координаційним центром поширення екологічних знань та можливістю проведення різних еколого-просвітницьких заходів є регіональний ландшафтний парк «Нижньоворсклянський». Такій діяльності зазвичай сприяє його адміністративно-науковий центр, що знаходиться в зоні стаціонарної рекреації парку й створений на базі колишнього біостанціону Полтавського педагогічного інституту (який функціонував до 2007 р.) [53]. На сьогодні це єдиний парк Полтавської області з такими можливостями, де, перебуваючи в стаціонарних умовах, відвідувачі можуть здійснювати екскурсійну та дослідницьку діяльність на розроблених навчальних маршрутах, організовувати науково-просвітницькі та природоохоронні заходи, відвідувати Музей природи парку, пізнавати екзотичні дерева й кущі та відпочивати в створеному дендропарку.

Також екологічне просвітництво може здійснюватися на тих об'єктах ПЗФ, які мають своїх «опікунів». Для Полтавської області є чимало прикладів такого кураторства над об'єктами ПЗФ з боку природо-

любів і краєзнавців, але найчастіше – учителів місцевих шкіл, де біля населених пунктів їх розташування функціонують природно-заповідні території. Наприклад, у Гадяцькому районі – це природоохоронець, природознавець Микола Федорович Торяник, учитель Ручківської школи Володимир Васильович Мовчан (заповідне урочище «Яри-Загатки»), у Великобагачанському – учитель біології Красногорівської школи Тамара Миколаївна Остапенко (ландшафтний заказник «Географічний центр Полтавщини»), у Зіньківському – учителі біології Людмила Олександрівна Харченко (Зіньківський ліцей імені М. К. Зерова – ботанічні пам'ятки природи «Храпачів Яр», вікові дерева дуба звичайного, що перебувають під охороною, та ті, що потребують її), Михайло Олексійович Кльокта (Малобудищанська ЗОШ І–ІІІ ступенів – ботанічний заказник «Котове»), Василь Михайлович Лютик (Власівська філія Зіньківського опорного закладу – проєктований ландшафтний заказник «Власівський»), у Карлівському районі – учителі біології Ірина Миколаївна Кузьменко (Карлівська ЗОШ І–ІІІ ступенів № 1 – ландшафтний заказник «Піщанка») і Євгенія Олександрівна Кондратовець (Опорний заклад «Мартинівська ЗОШ І–ІІІ ступенів» – ландшафтний заказник «Олегова балка») та багато інших.

У ботанічного заказника «Драбинівка» в Кобеляцькому районі також є свій засновник і куратор, організатор наукових та еколого-просвітницьких заходів – Іван Михайлович Шевель, досвідчений учитель біології Бутенківської ЗОШ І–ІІІ ступенів імені Ю. П. Дольд-Михайлика (нині перебуває на заслуженому відпочинку). Саме завдяки його активній природоохоронній позиції, безмежній любові до «Драбинівки» й відповідальності за долю заказника про цей природно-заповідний об'єкт знають у районі, області й поза її межами і навіть за кордоном. А для скількох відвідувачів цієї території Іван Михайлович і його донька Вікторія Іванівна Малимон, учитель біології Бутенківської школи, яка допомагає своєму батькові й водночас учителю опікуватися заказником, провели змістовні екскурсії! Серед екскурсантів здебільшого – учителі, представники громади, туристи, студенти й насамперед – школярі.

Завдяки І. М. Шевелю та В. І. Малимон налагоджена багаторічна тісна співпраця з викладачами природничого факультету Полтавського педагогічного університету (О. М. Байрак, Н. О. Смоляр, Т. В. Шкура, І. А. Грицай, І. Є. Шапаренко) щодо організації наукової та еколого-

просвітницької діяльності на території заказника, що є нині природною навчально-науковою та виховною лабораторією й виконує ряд важливих освітніх, виховних та валеологічних функцій. Освітній потенціал цієї території тісно пов'язаний із діяльністю екологічного гуртка Бутенківської школи, що вже зазначалося вище. За мету в цих формах роботи визначено доповнення знань учнів, здобутих на уроках біології та географії, додатковими відомостями та враженнями про природу рідного краю. Основними завданнями діяльності гуртка є: набуття практичних навичок у здійсненні спостережень за навколишнім природним середовищем та визначення об'єктів рослинного та тваринного світу; апробація основних методів ведення наукових досліджень; залучення школярів до природоохоронної роботи.

Ботанічний заказник «Драбинівка» – єдиний у Полтавській області, на території якого впродовж 30 років учні місцевої школи здійснюють щорічний моніторинг за станом популяцій рідкісних видів рослин і проводять фенологічні спостереження за ними.

У 2013 р. вихованцям туристичного гуртка Кобеляцької районної станції юних туристів, який працює на базі Бутенківської школи, надана почесна місія взяти участь у відновленні популяції деяких видів фауни та підвищення чисельності їхнього потомства, долучитися до відтворення та охорони тваринного світу заказника. Школярі відпустили на волю 20 особин фазанів, які були вирощені в штучних умовах.

Наукові роботи учнів, присвячені вивченню біорізноманіття заказника, неодноразово займали призові місця на науково-практичних конференціях Малої академії наук. Наукові флористичні та созологічні дослідження на території заказника проводили не лише учні шкіл, а й студенти природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (захищена дипломна робота «Флора і рослинність ботанічного заказника «Драбинівка» – Валентина Шевель, 2001 р., науковий керівник – доцент, к. б. н. О. М. Байрак; курсова робота «Дослідження ступеня впливу антропогенного навантаження на територію ботанічного заказника «Драбинівка» – Оксана Лепьошкіна, 2009 р., науковий керівник – ст. викл. Т. В. Шкура).

Важливе значення в справі забезпечення екологічного просвітництва, формування екологічної свідомості й культури має також пропагування екологічних та природоохоронних знань за допомогою

створення й поширення друкованих видань. Для ботанічного заказника «Драбинівка» вже створена своя бібліотека. Ще для «Драбинівки» у 2008 р. створений відеофільм для передачі обласного телебачення «Створені для життя». А відеоматеріали, відзняті в «Драбинівці» Оленою Миколаївною Байрак, використані в її авторському фільмі «Раритети флори Полтавщини» (2003 р.).

Екологічна стежка ботанічного заказника «Драбинівка»

Однією з ефективних форм проведення екологічного виховання на природно-заповідних територіях є закладання екологічних стежок. Упродовж останніх 3 десятиліть на Полтавщині створено понад 150 екологічних стежок у різних районах, у тому числі понад 35 – на заповідних територіях [52]. Екологічна стежка являє собою розмічений заздалегідь маршрут екскурсії в природі, у ході якого ведеться розповідь про природні об'єкти і явища, що тут зустрічаються. При цьому особлива увага надається розкриттю взаємозв'язків між компонентами живої й неживої природи, характеристиці «біологічних ланцюгів», їхньої вразливості. Саме тому вони називаються природними, природно-пізнавальними, екологічними.

Основна вимога під час розробки маршрутів екологічних стежок на природно-заповідних територіях – закладати їх поза заповідними ядрами, оминаючи місцезростання рідкісних видів рослин, місць гніздування птахів, оселищ інших рідкісних тварин. Категорично забороняється збирання гербарію та колекцій на маршрутах екологічних стежок, прокладених на природно-заповідних територіях.

Така стежка створена й для «Драбинівки». І. М. Шевель, В. І. Малимон, В. І. Нечитайло за консультацій к. б. н. О. М. Байрак розробили маршрут екологічної стежки, який пролягає найбільш цікавими місцевостями заказника та на суміжних територіях. На ньому для школярів проводяться уроки серед природи, екскурсії, які використовуються як засоби здійснення екологічної освіти під час організації масових еколого-просвітницьких природоохоронних заходів (День зустрічі птахів, День довкілля та ін.). Нещодавно на екологічній стежці почали практикувати й велосипедні екскурсії та прогулянки.

Іван Михайлович розповідає й показує екскурсантам і рідкісні рослини, однак зривати їх забороняє. Хоча сам із кожної екскурсії

приносить додому пучечок степових духмяних рослин для своєї дружини – Катерини Никанорівни, яка поділяє захоплення Івана Михайловича «Драбинівкою» й підтримує його.

Екологічна стежка територією ботанічного заказника «Драбинівка» має навчально-пізнавальне призначення, протяжність її маршруту – близько 3,5 км, на якому передбачено 9 оглядових майданчиків (див. рис. 8).

Далі – короткий опис тематичних зупинок в екскурсійній розповіді. У розробці використано наукові українські назви рослин і тварин.

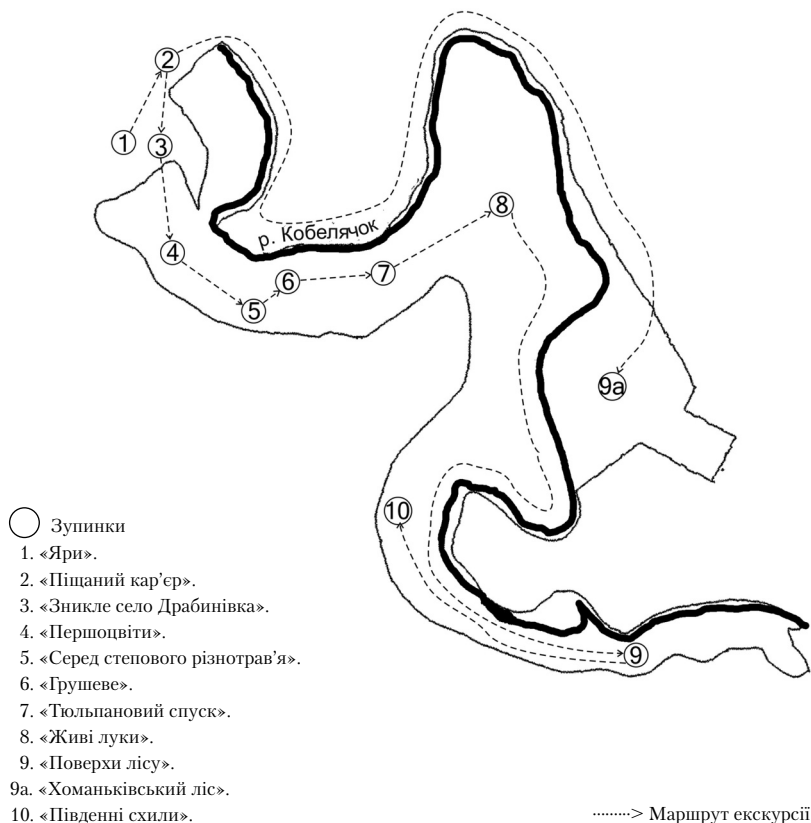

Рис. 8. Картошхема маршруту екологічної стежки

Зупинка 1. «Яри».

До північної частини заказника з боку колишнього с. Драбинівки (нині територія колективного сільськогосподарського підприємства «Бережнівське») прилягають два яри, які утворилися під дією водної ерозії. Вони розташовані паралельно один до одного й тягнуться зі сходу на захід. Довжина ярів – 500–600 метрів, ширина – від 6 до 30–40 метрів. Яр, що знаходиться ближче до с. Бутенки, неглибокий – до 3,5 м. На схилах яру сформувався рослинний покрив, який уповільнює процеси ерозії. З деревних рослин тут зростають клен ясенелистий, маслина вузьколиста, карагана деревовидна, робінія звичайна, кущі шипшин та гльодів. Серед трав'янистих багаторічних рослин переважають злаки (пірій повзучий, кунічник наземний) та представники різнотрав'я (конюшини лучна та альпійська, люцерна румунська та ін.).

Другий яр, що знаходиться ближче до зниклого с. Драбинівка, глибиною 4–5 метрів. Ерозійні процеси в ньому відбуваються більш інтенсивно. У яру можна спостерігати ґрунтові розрізи. З метою припинення ерозійних процесів днище та схили яру доцільно заліснити й засіяти багаторічними травами. По дну яру протікає струмок. Догляд за струмком здійснюють члени туристичного клубу «Меридіан-88» Бутенківської загальноосвітньої школи I–III ступенів під керівництвом Ю. В. Щербакова.

Отже, на цій зупинці спостерігаються такі екологічні процеси: вплив ерозії на формування рельєфу й ґрунтів; формування рослинного покриву природним шляхом і з допомогою людини, наслідки його впливу на подальший стан схилів яру та ландшафтів у цілому.

Зупинка 2. «Піщаний кар'єр».

На північ від зниклого с. Драбинівка розташований піщаний кар'єр, який знаходиться неподалік території заказника. Тут добували місцевий будівельний матеріал осадового походження – пісок і глину. У кар'єрі можна знайти рештки з відшарувань різних геологічних епох (мезозойської, кайнозойської ери) у вигляді закам'янілих решток, мушлів молюсків, гальки тощо.

У кар'єрному відслоненні сформована колонія берегової ластівки, чисельність якої нараховує до 2,5 тис. особин. На цій зупинці дозволяються спостереження за життям птахів у колонії.

Геологічне відслонення ілюструє шари ґрунтового розрізу: чорнозем – до 60 см; глина – до 1,5 м; осілий пісок (материнська порода).

Ця зупинка є прикладом негативних дій антропогенного фактора на природні екосистеми: під час видобування піску людина знищує рослинний покрив разом із родючим шаром ґрунту, через будівництво дороги до кар'єру й перевезення глини та піску спостерігається замулення річки.

Щоб зменшити антропогенний вплив при подальшій розробці кар'єру потрібно:

- верхній родючий шар землі чорнозем вивезти на поля;
- не розширювати кар'єр;
- не замулювати р. Кобелячок.

З у п и н к а 3. «Зникле село Драбинівка».

Із крутосхилів правого берега р. Кобелячок відкривається чудовий мальовничий краєвид на безмежні полтавські простори – луки, ліси, лани. Саме тут стає зрозумілим, що більші площі природних угідь людина засвоїла заради потреб свого життя й перетворила на сілськогосподарські угіддя, населені пункти, дороги.

На цій зупинці екскурсанти дізнаються про сумну історію одного з невеличких помешкань Полтавщини – с. Драбинівка. Колись село було багатолюдним. Місцеві жителі займалися хліборобством та розведенням худоби. Було багато молоді, яка збиралася на вечорниці, де грали, співали, танцювали. Як розповідали старожили, село було оточене пастівниками та невеличкими ділянками лісу, у річці водилося багато риби. Але Драбинівка, як і багато інших сіл в Україні, потрапила до числа неперспективних. Люди залишалися без засобів для існування й покидали свої помешкання.

У ті часи, коли ще існувало село, люди гармонійно співіснували з природою – рослинним і тваринним світом, не завдавали йому шкоди й передали нам у спадок усе його багатство. На жаль, сьогодні унікальні природні ділянки чи не найбільше потерпають від рук людини. Багато хто відпочиває серед неповторної краси й безжально зриває для букетів рідкісні декоративно-квітучі рослини, залишає після себе багато сміття, чим завдає непоправної шкоди, та ще й нерідко схили зазнають спустошливих пожеж.

Зупинка 4. «Першоцвіти».

Особливу унікальність рослинного світу заказника складає численна група ранньовесняноквітуючих рослин, які ще називають першоцвітами. Серед них найбільш вразливими є рослини з коротким наземним циклом розвитку – ефемероїди (багаторічники) та ефемери (однорічники). До них належать рослини, які мають своєрідний цикл розвитку: протягом 2–5 тижнів навесні розвиваються вегетативні органи, відбувається квітання, плодоношення, накопичування поживних речовин у підземні органи (цибулини, кореневища) і відмирання надземної частини.

Степові першоцвіти масово зростають на схилах заказника по всій території, і лише в окремих частинах (схилах північно-східної експозиції) на місці колишньої діброви – типові та рідкісні лісові першоцвіти. Це єдиний заказник Полтавської області, де в такому поєднанні й у такій кількості можна зустріти рідкісні першоцвіти. У верхній частині схилів (здебільшого південно-східної та південної експозицій) першими навесні зацвітають **шафран сітчастий і **брандушка різнокольорова, занесені до Червоної книги України (далі **), а на протилежних схилах, у нагірній діброві та в Хоманьківському лісі квітують *проліска сибірська, ряст ущільнений, анемона жовтецева, пшінка весняна, зірочки жовті. Наприкінці квітня численні зарості утворюють регіонально рідкісні (далі *) степові види, такі як *гіацинтик блідий, *гадюча цибулька занедбана (мускарі), **горицвіт весняний та **волзький; на початку травня – *белевалія сарматська, *півники карликові, *астрагал довголистий. При основі схилів, де більше вологи, зростає **рястка Буше, яка має в Хоманьківському лісі найвищу чисельність в області. Під чагарниками та деревами трапляється **рябчик руський, а в центральній і нижній частині схилів на галявинах масово зростає **тюльпан дібровний. Рослини кожного із вказаних видів мають пристосування до відповідних екологічних умов, тому на території заказника вони займають різні локалітети з оптимальними для них умовами зволоження й складу ґрунтів. Заповідний режим заказника в цілому сприяє прогресуючому стану популяцій цих видів рослин.

Через декоративні властивості першоцвіти широко використовуються в культурі для композицій квітників, а також для виведення нових сортів.

Знайомство з особливостями розвитку першоцвітів дає можливість усвідомити причину вразливості рослин, насамперед гарно кві-

туючих, і сформувати культуру відносин дитини чи дорослої людини з довкіллям і всіма його складовими й, головне, розуміння шляхів їх збереження.

Зупинка 5. «Серед степового різнотрав'я».

На правобережних схилах р. Кобелячок збереглися залишки степів із різноманітною флорою й рослинністю, які є зональним (природним пануючим) типом рослинності в минулому, а нині займають на Полтавщині найменші площі серед природної рослинності внаслідок інтенсивної господарської діяльності людини (розорювання). Як екосистеми степи формуються в умовах дефіциту зволоження ґрунтів, і основу їхнього рослинного покриву складають злаки та різнотрав'я. Ценози степу мають складну будову (кілька ярусів), високе проективне покриття (85–100 %). Доказом того, що схили «Драбинівки» є еталонною ділянкою лучного степу, є високі показники флористичного складу (488 видів судинних рослин), флористичної унікальності (36 рідкісних видів), а також наявність багатого різнотрав'я, яке різнобарвно квітує на схилах із другої половини травня. У різних місцях масово зацвітають типові степові рослини: дивина фіолетова, шавлія поникла, горошок мишачий, конюшини гірська та альпійська, материнка звичайна, люцерна румунська, *кови́ла волосиста.

Деревні насадження та терасування схилів негативно впливають на стан степових угруповань, тому найкраще степова рослинність представлена на верхівках схилів, де сформувалися оптимальні умови щодо освітлення, складу ґрунтів. Улітку тут можна зустріти й рідкісні степові рослини: *волошку східну, *азинеуму сіривату, *юринею багатоквіткову, *перлівку трансільванську.

На ділянках, де навесні панували лісові першоцвіти, розвивається лучно-степове різнотрав'я, яке пристосувалося до режиму значного освітлення та нестачі зволоження. Під чагарниками подекуди зустрічаються узлісні рослини (*аконіт дібровний, звіробій шорсткий, маруна щиткова та ін.).

Отже, на цій зупинці екскурсанти дізнаються про вплив природних та антропогенних факторів на формування та сучасний стан природних екосистем, про особливості рослинного світу степів.

Зупинка 6. «Грушеве».

Східна межа заказника збігається з долиною р. Кобелячок, яка є правою притокою р. Ворскли. Живлення річки здійснюється дощовими й талими водами, а також підземними джерелами. За своїми гідрологічними показниками (маловодна, слабо проточна) належить до малих річок Полтавщини, які відіграють вагомий роль у підтриманні водного балансу Дніпровського басейну. На території урочища «Драбинівка» вздовж долини р. Кобелячок суцільні смуги утворює прибережно-водна рослинність з угруповань очерету звичайного, рогузу вузьколистого та широколистого, місцями із заболоченими ділянками, на яких, окрім зазначених рослин, зростають куга озерна, плетуха звичайна, очеретянка звичайна, тонконіг болотний, омег водяний, плакун верболистий та ін. У різних частинах заказника р. Кобелячок утворює кілька водних плес. Одне з найбільших (до 15 м) має назву «Грушеве».

В екотопах долини р. Кобелячок мешкають різноманітні тварини: риби (окунь, щука, верховодка, в'юн), земноводні (жаби), плазуни (черепахи, вужі), ссавці (видра або ондатра). Найчисленнішим є представництво птахів, які тут гніздяться та полюють. Тут можна зустріти очеретянку, лелеку білого, луня болотного, крячка чорного, чекана лучного, деркача та ін.

Отже, на цій зупинці доцільно провести спостереження за характером долини р. Кобелячок, за її рослинним покривом та тваринним світом, структурою прибережно-водних, водних, болотних екосистем та ланцюгами живлення в них.

Зупинка 7. «Тюльпановий спуск».

У центральній частині схилу північно-східної експозиції поміж чагарників глodu масово зростає тюльпан дібровний. Родова назва походить від грецького слова «тюрбан», що означає головний убір турків. Усі види тюльпанів, що зростають на території України, занесені до Червоної книги, тому що більшість із них оселяються в степових екосистемах, площі яких зведені до мінімуму внаслідок розорювання. Тільки тюльпан дібровний зростає в широколистяних лісах лісостепової зони, переважно на Лівобережжі. Центр ареалу тюльпану дібровного охоплює Полтавську область, проте чисельність його значно скоротилася в останні десятиліття внаслідок вирубування лі-

сів, рекреації та масового знищення під час квітання. Указані антропогенні фактори призводять до порушення та виродження популяцій тюльпану дібровного, особливо через зривання на букети пагону з квіткою, що гальмує поновлення поживних речовин у цибуліні. Рослина пристосувалася до умов затінення: як і в інших лісових першоцвітів, квітання відбувається до повної появи листя на деревах. Зростання тюльпану на території схилів заказника свідчить про те, що тут колись був ліс, проте сучасні популяції, що зростають на галявинах та попід чагарниками із гльоду, характеризуються високою чисельністю, щільністю та масовим квітанням.

Тюльпан дібровний є вихідним матеріалом для селекції культурних тюльпанів.

З у п и н к а 8. «Живі ліки».

Між схилами та долиною р. Кобелячок розташовані лучні ділянки з багатим різнотрав'ям, у складі якого чимало лікарських рослин. Ботанічний заказник «Драбинівка» має високу ресурсну цінність, оскільки тут охороняється генофонд важливих лікарських рослин, які характеризуються різними запасами в межах області. Значна кількість лікарських рослин зростає на степових схилах, луках, біля річки, у Хоманківському лісі. На території заказника збір лікарських рослин як сировини заборонено. Серед лікарських рослин заказника є види, які зростають масово, спорадично та зрідка, у тому числі й ті, що охороняються як рідкісні.

Застосування лікарських рослин потребує спеціальних знань щодо технології збору, обробки сировини, та її використання (вживання). Розглянемо приклади лікарських рослин за різними напрямками застосування.

1. Рослини для лікування легень і верхніх дихальних шляхів: алтея лікарська, чебрець Маршалів, материнка звичайна, пирій повзучий, медунка темна, оман високий.

2. У разі захворювання серцево-судинної системи застосовують: дягель лікарський, суницю лісову, маслинку вузьколисту, конвалію звичайну, горицвіт весняний, барвінок трав'янистий.

3. Рослини, що використовують під час лікування нирок і сечовідних шляхів: вовчуг польовий, дрік фарбувальний, цмин пісковий, хвощ польовий, кульбаба лікарська, пижмо звичайне, терен.

4. Для лікування розладів нервової системи застосовують: валеріану бульбисту, буркун лікарський, собачу кропиву п'ятилопатеу.

5. Рослини для лікування шлунково-кишкових захворювань: деревій майже звичайний, звіробій звичайний, подорожник великий, дуб звичайний, жостір проносний.

Отже, багатий видовий склад лікарських рослин заказника вказує на його ресурсну цінність. Пізнання еколого-ценотичних особливостей лікарських рослин, особливо рідкісних, є необхідним для розробки методик культивування лікарських рослин із метою отримання сировини.

З у п и н к а 9, 9а. «Поверхи лісу».

У південній частині заказника на схилах правого берега р. Кобелячок розташований природний широколистяний ліс – нагірна діброва. Лісовий масив має типову структуру й видовий склад для широколистяного біогеоценозу. Просторова структура виявляється в ярусності. Деревні рослини формують перші три яруси, які зумовлюють такі екологічні особливості як освітлення, склад та вологість ґрунтів. Найвищі яруси утворюють дерева: дуб звичайний, ясен високий, клен гостролистий (1-й ярус), клени польовий і татарський, груша звичайна (2-й ярус). 3-й ярус – чагарниковий (ліщина звичайна, бруслина європейська та бородавчаста, глід). У лісі спостерігається природне поновлення – багато підросту (особливо клену гостролистого). На корі дерев оселяються мохи, лишайники (листуваті пармелія борозенчаста, блюдчата, фісція зелена). Трав'янистий покрив навесні рясний, представлений угрупованнями першоцвітів. Улітку він досить збіднений і розріджений унаслідок значного затемнення кронами широколистяних порід і представлений типовими видами: розхідником шорстким, фіалкою запашною та дивною, на зниженнях – яглицею звичайною.

На лівому березі р. Кобелячок розташована природна заплавна діброва, відома під місцевою назвою Хоманьківський ліс. Його площа – 26,0 га. Деревний ярус подібний до правобережного лісу. Трав'янистий покрив розвинений значно краще й включає 3 яруси. 4-й ярус після чагарникового (найвищий трав'яний) утворюють купина багатоквіткова, дзвоники кропиволисті, ранник вузлуватий, буги́ла лісова, 5-й ярус (середній) – яглиця звичайна, тонконіг дібровний, 6-й ярус – медунка темна, фіалка дивна, зірочник ланцетовидний.

На узліссях і галявинах спостерігається різноманітне різнотрав'я з лучно-степових видів (шафран сітчастий, ряска Буше, буквиця лікарська, головатень руський, чина лісова, оман німецький, дрік фарбувальний, деревій майже звичайний, дзвоники ріпчастовидні та ін.

Посеред лісу розташовані стариці, по периферії яких зростають рогіз вузьколистий, плакун верболистий, герань болотна, осот сірий, що утворюють зарості, поодинокі зростає рідкісна цінна лікарська рослина – оман високий.

Заплавна діброва має вагомий роль у підтриманні гідрологічного режиму р. Кобелячок, є притулком для багатьох тварин, місцезростанням типових і рідкісних лісових рослин, тому потребує внесення (приєднання) до складу заказника.

Зупинка 10. «Південні схили».

Остання зупинка екскурсії розташована в південній частині заказника, з якої відкривається краєвид на степові схили, луки, річку, Хоманківський ліс. Саме тут доцільно розглянути екологічні закономірності співіснування різних екосистем навколо долини р. Кобелячок для формування поняття екомережі та її компонентів (екокоридорів, природних ядер, ключових територій, буферної зони).

Мета цієї зупинки – узагальнення відомостей про рослинний і тваринний світ заказника, екологічні групи організмів і форми взаємовідносин між ними. Під час підведення підсумків наводиться оцінка стану природних екосистем заказника, їхньої різноманітності, унікальності, ресурсної, гідрологічної, естетичної, навчально-виховної цінності.

Протягом 15 років під час вивчення інтегрованого курсу «Довкілля» в Бутенківській середній школі використовується екологічна стежка. Так, під час проведення уроку серед природи «Вивчаємо свою місцевість» учні спостерігають водну ерозію ґрунту, яку спричиняє танення снігу й утворення течії. При цьому обговорюються заходи, за допомогою яких можна зупинити руйнування яру.

Рухаючись до другої зупинки екологічної стежки «Піщаний кар'єр», учні спостерігають вплив антропогенного фактора на ландшафт місцевості, зазначають, як захистити від згубної дії людини річку, що знаходиться поблизу кар'єру.

У кар'єрі добре прослідковуються шари гірських порід, які утворилися за довгий період формування земної поверхні. Цю зупинку

використовуємо під час вивчення ґрунтів та проведення уроку серед природи «Ґрунти своєї місцевості». На ґрунтовому відслоненні добре видно чорноземний горизонт. Учні висловлюють свої думки щодо утворення чорнозему.

Найбільшим задоволенням для дітей є проведення уроку серед природи «Рослини своєї місцевості». Для цього використовуємо зупинки екологічної стежки «Першоцвіти», «Серед степового різном'я», «Живі ліки», «Тюльпановий спуск».

Спостерігаючи за рідкісними рослинами, учні вивчають фенологічні фази, описують екологічні особливості, проводять підрахунки щільності рослин на 1 м². Учні переймаються гордістю за рідну землю, таку багату на флору та рослинність, прагнуть її оберігати.

Під час проведення уроку серед природи «Моє голубе плесо» використовуємо екологічну зупинку «Грушеве» та завершальну «Південні схили». Учні вивчають швидкість течії річки, рослинність берегів і водойми, представників тваринного світу, які водяться в річці. У завершальній частині уроку вчитель пояснює сутність та структуру екомережі Полтавщини та роль заказника «Драбинівка» в її системі. Цей урок серед природи має велике виховне значення щодо вивчення та збереження малих річок.

Окремий маршрут лівим берегом р. Кобелячок передбачає відвідування зупинки «Поверхи лісу».

Методична розробка уроку серед природи

(автори: І. М. Шевель, В. І. Малимон)

Тема: Побачення з лісом.

Мета: Поглибити знання учнів про різноманітність рослинного й тваринного світу, з'ясувати структуру біогеоценозу широколистяного лісу, різноманітні зв'язки між рослинами, тваринами та середовищем, засвоїти знання про ланцюги живлення, лікарські рослини лісу. Сформувані наукове розуміння пристосованості живих організмів як результат їх сумісного проживання в певному біогеоценозі. Розвинути свідоме ставлення до природи, правильну поведінку в ній.

Обладнання: олівці, блокнот, фотоапарат, малюнки та фотографії лікарських рослин, лупи, копачки, лінійки.

Тип уроку: Урок серед природи.

Хід уроку

I. Організаційна частина.

Складання іспиту на доступ у довкілля.

II. Повідомлення вчителем мети уроку.

1. Коротка характеристики місцевості.
2. Наукова та народна назва лісу.
3. Характеристика рослинного й тваринного світу

III. Завдання групам і послідовність проведення дослідження.

Завдання № 1.

Ярусність у просторі й часі: Як розподіляються рослини в лісі, щоб не заважати одна одній? Які рослини утворюють 1-й ярус лісу? Які умови життя рослин у цьому ярусі? Чому так швидко вирости й зацвілі пшінка весняна, медунка лікарська та інші першоцвіти?

Завдання № 2.

Ланцюги живлення: З'ясувати ланцюги живлення в лісі на прикладі взаємовідносин тваринних організмів (павук-хрестовик, слимаки, бактерії, гриби, лишайники). Розробити схеми можливих ланцюгів живлення.

Завдання № 3.

Лісова підстилка та вплив антропогенних факторів. Дослідити лісову підстилку незайманої ділянки лісу й заповнити таблицю:

Тварини лісової підстилки	Рослини лісової підстилки	Взаємозв'язки рослин і тварин	
		між собою	з неживою природою

- Дослідити лісову підстилку.
- Установити спільні та відмінні риси лісової підстилки на різних лісових ділянках.

IV. Написання учнями планів досліджень, доповідь командира про готовність до досліджень, перевірка вчителем плану досліджень.

V. Робота учнів на об'єктах досліджень. Циклічний перехід по сигналах на наступні об'єкти.

VI. Доповідь груп про виконання завдань.

VII. Найголовніша подія уроку. Прояв яких фундаментальних закономірностей викликав подив чи цікавість?

Обмін досвідом досліджень. Узагальнювальна бесіда:

- Що таке ярусність у просторі й часі?
- Виявом якої закономірності природи виступає ярусність у природі?
- Як рослини впливають одна на одну й на тварин, а тварини – на рослин?
- У які взаємовідносини вступають рослини, тварини та мікроорганізми?
- Виявом якої фундаментальної закономірності виступає колообіг речовин та енергії в лісовому угрупованні?

IX. Народний прогностик. Його ствердження чи заперечення в ході спостережень.

Бесіда з учнями.

X. Підведення підсумків уроку.

Проведення уроків серед природи при вивченні «Довкілля» відіграє важливу роль у формуванні цілісного уявлення про природне середовище, закономірності його розвитку, ефективність шляхів збереження.

Віршовані загадки про рослини заказника

* * *

Квіти мають шпорець довгий,
Де для бджіл нектару повно.
А як тільки відцвітуть –
Ласощі мурашкам тут!

(Ряст)

* * *

Китиці синіх краплинок
Виросли із цибулинок.
Гарні, немов іграшкові,
Квіти весні і любові.

(Гадюча цибулька)

* * *

У ліс заквітчаний прийди,
Квітку-райдугу знайди.
Її пуп'янки рожеві
У веснянім чистім мреві
Як розкриються, то вमितь
Зафарбуються в блакить.
(Медунка)

* * *

У весняному степу –
Голубі озерця
Із дзвіночків, що бринять,
Наче пісня серця.
(Гіацинтик блідий)

* * *

Незвичайні пелюстки
Мають довгі нігтики.
Плід утворює в землі,
А цвіте в квітневі дні.
(Брандушка різнокольорова)

* * *

Невеликі пелюстки
Мають темні смужки.
Наче золотий пісок,
В квітках жовтий є пилок,
А в землі сидить сітчаста
Цибулиночка куляста.
(Шафран сітчастий)

* * *

На пагорбах, на сонячних,
Погляньте: там і тут
Рясенько вкрила земляньку
Рослина-ліліпут.
(Веснянка весняна)

* * *

Коли ранковий сонця промінь
Впаде на степові долоні,
Свої віночки розкрива
Чарівна квітка весняна.
Її пелюстки золоті
Горять на сонці, як вогні.
Вона з небес до нас прийшла,
Скарби цілющі принесла.
(Горицвіт весняний)

* * *

Бризки веселки на квітнику.
Хто з вас не знає квітку таку?
Хто відповість, хто відгадає,
Назvu пташину яка квітка має?
(Півники)

* * *

Де весною вироста
Гарна квітка золота,
Влітку бачимо листок,
Знизу – теплий козушок.
(Підбіл, мати-й-мачуха)

ПЕРЕЛІК НАУКОВИХ І ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ, У ЯКИХ НАВЕДЕНО ВІДОМОСТІ ПРО БІОРИЗНОМАНІТНІСТЬ БОТАНІЧНОГО ЗАКАЗНИКА «ДРАБИНІВКА»

Монографії та довідкові видання

Адрієнко Т. Л., Байрак О. М., Залудяк М. І. та ін. Заповідна краса Полтавщини. – Полтава : ІВА «Астрєя», 1996. – 184 с.

Байрак О. М., Кигим С. Л. Заповідна природа Полтавщини // [Розділ у монографії] : Полтавщина. Історичний нарис. – Полтава : Дивосвіт, 2006. – С. 524 –549.

Байрак О. М. Конспект флори Лівобережного Придніпров'я. Судинні рослини. – Полтава : Верстка, 1997. – 164 с.

Байрак О. М., Самородов В. М., Стецюк Н. О. та ін. Збережи, де стоїш, де живеш (по сторінках Червоної книги Полтавщини) / Під заг. ред. О. М. Байрак. – Полтава : Верстка, 1998. – 204 с.

Байрак О. М., Самородов В. М., Стецюк Н. О., Кондратенко Т. К., Халимон О. В., Кигим С. Л. В гаю заграли проліски (розповіді про весняні рослини Полтавщини та їх охорону). – 2-ге, доп. вид. – Полтава : Верстка, 2001. – 100 с.

Байрак О. М., Стецюк Н. О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. – Полтава : Верстка, 2005. – 248 с.

Байрак О. М., Стецюк Н. О. Конспект флори Полтавщини. Вищі судинні рослини. – Полтава : Верстка, 2008. – 234 с.

Байрак О. М., Шевель М. І. Ботанічний заказник «Драбинівка» / Під заг. ред. О. М. Байрак. – Полтава : Верстка, 2006. – 172 с.

Природно-заповідний фонд Полтавської області : Реєстр-довідник / Н. О. Смоляр. – Полтава : ШвидкоДРУК, 2014. – 149 с.

Статті

Байрак О. М. Екологічні стежки заповідних територій – полігони пізнання біологічного різноманіття // Імідж сучасного педагога. – Полтава. – 2 (21), 2000.

Байрак О. М. Збереження фіторізноманітності в природно-заповідній мережі Лівобережного Придніпров'я // Екологія та ноосферологія. – 1999. – Т. 7, № 3. – С. 77–83.

Байрак О. М. Оцінка ботанічної цінності природно-заповідних територій Лівобережного Придніпров'я // Заповідна справа в Україні. – Т. 5, вип. 1, 1999. – С. 13–20.

Байрак О. М. Фіторізноманітність степів Полтавщини та стан їх збереження в регіональній екомережі // Й. К. Пачоський та сучасна ботаніка. – Херсон, 2004. – С. 77–80.

Байрак О. М., Коротченко І. А. Заповідні степи Полтавщини // Екологічний бюлетень «Жива Україна», №№ 14 – 15, 2000.

Байрак О. М., Коротченко І. А. Флористична і ценотична характеристика степів Полтавщини // Укр. ботан. журн. – 1996. – Т. 53, № 5. – С. 554–557.

Байрак О. М., Коротченко І. А., Самородов В. М. Заповідні степи Полтавщини // Заповідна справа в Україні. – Т. 5, вип. 2, 1999. – С. 4–7.

Байрак О. М., Криворучко Т. В. Еколого-ценотичні особливості рідкісних ефемероїдів Полтавщини // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Серія Екологія. Біологічні науки. – Вип. 4 (37). – Полтава, 2004. – С. 174–180.

Байрак О. М., Криворучко Т. В. Особливості поширення рідкісних ефемероїдів на території Полтавської області та етап їхньої охорони // Наукові основи збереження біотичної різноманітності. Тематичний збірник Інституту екології Карпат ПАПУ. – Львів : Ліга-Прес. – 2004.

Байрак О. М., Криворучко Т. В. Стан созологічних досліджень рідкісних степових ефемероїдів Полтавської області // Проблеми збереження, відновлення і збагачення біорізноманітності в умовах антропогенно зміненого середовища : Матер. міжнар. наук. конф. – Кривий Ріг, 2005. – С. 69–71.

Байрак О. М., Проскурня М. І. Форми і напрями використання природно-заповідних територій для екологічної освіти та виховання (з досвіду в Полтавській області) // Роль заповідних територій в екологічній освіті і вихованні : Матер. наук.-практ. семінару. – Полтава : Верстка, 2003. – С. 43–47.

Байрак О. М., Самородов В. М., Стецюк Н. О., Коротченко І. А. Охорона степової флори та рослинності в природно-заповідній мережі Полтавської області // Соціологічні проблеми села : Наук. праці. – Т. 18. – Полтава, 1995. – С. 99–106.

Байрак О. М., Стецюк Н. О., Коротченко І. А. Флора і рослинність степів Полтавщини та їх охорона // Соціологічні проблеми села : Наук. праці. – Т. 18. – Полтава, 1995. – С. 24–33.

Байрак О. М., Стецюк Н. О., Криворучко Т. В., Грицай І. А. Історія створення ботанічних заказників на Полтавщині // Природоохоронний рух на Полтавщині : Матер. наук.-практ. конф. – Полтава : Верстка, 2006. – С. 48–54.

Грицай І. А. Історія созологічних досліджень рідкісних лісових ефемероїдів Полтавської області // Природоохоронний рух на Полтавщині : Матер. наук.-практ. конф. – Полтава : Верстка, 2006. – С. 104–107.

Грицай І. А., Коваленко В. О. Еколого-ценотичні особливості проліски сибірської (*Scilla siberica* Haw.) на території рівнинної частини України // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 20 : Біологія. – 2011. – Вип. 3. – С. 37–42.

Діденко І. П., Стецюк Н. О. Сучасний стан та структура ценопопуляцій видів роду *Fritillaria* L. у деяких місцезнаходженнях Полтавської області // Інтродукція рослин. – 2007, № 2. – С. 35–38.

Криворучко Т. В. Ефемероїди Полтавської області та стан їхньої охорони // Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України (до 115 річниці М. І. Гавриленка): Матер. Всеукр. студ. наук.-практ. конфер. – Полтава : АСМІ, 2004. – С. 288–290.

Криворучко Т. В. Історія созологічних досліджень рідкісних степових ефемероїдів Полтавської області // Природоохоронний рух на Полтавщині : Матер. наук.-практ. конфер. – Полтава : Верстка, 2006. – С. 107–111.

Криворучко Т. В. Особливості поширення, вікові спектри та морфологічні показники ценопопуляцій *Bulbocodium versicolor* (Ker-Gawl.) Spreng. деяких заповідних територій в межах Полтавської об-

ласті // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Серія : Екологія. Біологічні науки. – Вип. 4 (43). – Полтава, 2005. – С. 45–52.

Криворучко Т. В. Особливості поширення рідкісних ефемероїдів на території Полтавської області та стан їхньої охорони // Наукові основи збереження біотичної різноманітності : Тематичний збірник Інституту екології Карпат НАНУ. – Львів : Ліга-Прес. – 2003. – С. 14–21.

Криворучко Т. В. Рідкісні ефемероїди у флорі Полтавської області та стан їхньої охорони // Екологічні проблеми довкілля та шляхи їх вирішення : Дев'ять Каришинські читання : Матер. міжнар. наук.-практ. конфер. – Полтава, 2003. – С. 94–95.

Шевель І. М. Використання екологічної стежки ботанічного заказника «Драбинівка» на уроках серед природи при вивченні «Довкілля-5» // Імідж сучасного педагога. – Полтава, 2003. – № 4 (33). – С. 61–62.

Шевель І. М. Історія створення ботанічного заказника «Драбинівка» // Природоохоронний рух на Полтавщині : Матер. наук.-практ. конфер. – Полтава : Верстка, 2006. – С. 55–58.

Шевель І. М. Організація навчально-виховної роботи з екології на уроках біології, екології та в позаурочний час на території ботанічного заказника «Драбинівка» Кобеляцького району Полтавської області // Шляхи інтеграції природоохоронної та освітньо-виховної діяльності : Матер. наук.-практ. семінару, 1–3 липня 2004 р. – Полтава : Верстка, 2004. – С. 129–132.

Шевель І. М. Організація навчально-виховної роботи на уроках та в позаурочний час на території ботанічного заказника «Драбинівка» // Роль заповідних територій в екологічній освіті і вихованні : Матер. наук.-практ. семінару. – Полтава : Верстка, 2003. – С. 51–56.

Шевель І. М. Перспективи розвитку ботанічного заказника «Драбинівка» // Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення в загальноосвітній та вищій школі : Матер. міжнар. наук.-практ. конфер., присв. 120-річчю від дня народження М. І. Вавилова, 7–8 лютого 2008 р., Полт. держ. пед. ун-т. – Полтава, 2008.

Шкура Т. В. Ботанічний заказник «Драбинівка» (Полтавська область) – осередок екологічного просвітництва // Екологія+. – 2019. – № 2. – С. 28–30.

Шкура Т. В. Історія вивчення та охорони рідкісних степових ефемероїдів Лівобережного Придніпров'я // Біологія та екологія, 2018. – Т. 4., – № 2. – С. 40–48.

Шкура Т. В. Охорона рідкісних степових ефемероїдів Лівобережного Придніпров'я // Науковий часопис НПУ імені Драгоманова, 2011. – Сер. 2. (Вип. 3.) – С. 33–37.

Шкура Т. В. Стан ценопопуляцій *Bellevallia sarmatica* (Pall. ex Georgi) Woronow у межах Лівобережного Придніпров'я України // Вісник Львівського університету. Серія біологічна. – Львів, 2012. – Вип. 58. – С. 107–116.

Буклети, плакат

Байрак О. М. Полтавщина заповідна : Буклет-календар. – Полтава, 2006.

Байрак О. М. Ботанічний заказник «Драбинівка» – унікальна ділянка лучного степу на півдні Полтавщини : Буклет. – Полтава, 2002.

Малимон В. І. Путівник ботанічним заказником «Драбинівка» : Путівник, 2019. – 6 с.

Малимон В. Заказник «Драбинівка»: гарна новина з присмаком негативу // Колос. – № 94–96. – 24 вересня 2020. – 12 с.

Шевель І. М., Іщенко О. П. Таємниці природної стежини. – Кобеляки, 2003. – 10 с.

Шевель І. М. Ботанічний заказник «Драбинівка»: 10 років від створення : Буклет. – Полтава, 2004. – 6 с.

Шевель І. М. Ботанічний заказник «Драбинівка»: 20 років : Буклет. – Полтава, 2004. – 4 с.

Періодичні видання

Ботанічному заказнику «Драбинівка» – 25 років // Колос. – № 106–107. – 1 листопада 2019 р. – С. 9.

Дениско Т. Красуйся, весно, первоцвітами. // Сійся, родися : Додаток до газети «Зоря Полтавщини». – № 3 (37). – 2005.

Коломієць С. Репортаж на печищі // Слово просвіти. – № 31 (251). – 2004.

Лагодич І. Заповідна краса в природі і на папері // Колос. – № 84 (9324). – 1996.

Линник С. Природні території з особливим статусом охорони // Колос. – № 15–16 (9967–9968). – 2003.

Лукаш О. Доля ботанічного заказника «Драбинівка»: to be continued..., дороге «Село Полтавське»! // Село полтавське. – № 38, 26 вересня 2019 р. – С. 5.

Коломієць С. Репортаж на Печищі. Тема: Малі міста України // Тижневик Всеукр. т-ва «Просвіта». – 2 жовтня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovoprosvity.com.ua/modules.php?name=News&file=print&sid=418>.

Корнєва В. Зелені скарби Івана Шевеля // Зоря Полтавщини. – 8 листопада 2019 р. – С. 13.

Малимон В. Ботанічному заказнику «Драбинівка» – 25 років // Тижневик ЕХО. – № 43, 24 жовтня 2019 р. – С. 7.

Малимон В. Межі ботанічного заказника «Драбинівка» – розширено // Слово громади. – № 7. – Жовтень 2020. – С. 2.

Малимон В. І. Урочище «Драбинівка»: гарні новини із «ложечкою дьогтю» // Тижневик ЕХО. – № 38. – 17 вересня 2020.

На Полтавщині збільшують природно-заповідні території // Нова година. – № 52 (479) (25.12–31.12.2019).

Подія, на яку всі чекали // Слово Бутенківської громади. – № 7. – Листопад 2019. – С. 1.

Пузина Н. Є у дружбі початок, немає в дружбі кінця // Колос. – № 40 (9588). – 1999.

Пузина Н. У заказнику «Драбинівка» – новий туристичний маршрут // Колос. – № 73–75. – 2 серпня 2019 р. – С. 9.

Черчович О. «У світі скільки краси! Як можна не бачити її чи ігнорувати?!» // Село Полтавське. – № 19. – 28 травня 2020. – С. 7.

Шевель І. М. «А таки ж «to be continued», дороге «Село Полтавське»!» // Село полтавське. – № 38. – 26 вересня 2019. – С. 9.

Шевель І. Причепурене довкілля вмив дощ // Колос. – №№ 40–41 (10378–10379). – 2006.

Шевель І. М. Туристичний маршрут – діє // Слово громади. – № 9. – Вересень 2019. – С. 2.

Шевель І. Чи процвітати заповідному місцю «Урочище Драбинівка» // Колос. – № 21 (8900). – 1992.

Шевель І. М. Якою буде доля ботанічного заказника «Драбинівка»? Питання відкрите... // Село полтавське. – № 38. – 29 вересня 2016. – С. 7.

Шульга А. Суцвіття душі і природи // Колос. – № 54 (10392).

Юр'єва Ю. «Любити природу – це пізнавати її, розуміти, берегти» // Колос. – № 102. – 29 жовтня 2014. – С. 2.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Андрієнко Т. Л., Байрак О. М., Залудяк М. І. та ін. Заповідна краса Полтавщини. – Полтава : ІВА «Астрей», 1996. – 184 с.
2. Байрак О. М. Екологічні стежки заповідних територій – полігони пізнання біологічного різноманіття // Журнал «Імідж сучасного педагога». – Полтава. – № 2 (21), 2000.
3. Байрак О. М. Етапи створення регіональної екологічної мережі Полтавської області // Екологічні проблеми довкілля та шляхи їх вирішення : Зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конфер. (IX Каришинські читання). – Полтава, 2002. – С. 10 – 11.
4. Байрак О. М. Конспект флори Лівобережного Придніпров'я. Судинні рослини. – Полтава : Верстка, 1997. – 164 с.
5. Байрак О. М. Ліхенофлора проєктованого регіонального ландшафтного парку «Нижньоворсклянський» // Роль регіональних ландшафтних парків як навчально-виховних центрів : Матер. наук.-практ. семінару. – Полтава : Верстка, 2002. – С. 76 – 80.
6. Байрак О. М. Оцінка ботанічної цінності природно-заповідних територій Лівобережного Придніпров'я // Заповідна справа в Україні. – Т. 5, вип. 1, 1999. – С. 13-20.
7. Байрак О. М. Фіторізноманітність Лівобережного Придніпров'я // Автореф. дис. ... докт. біол. наук. – К, 2000. – 36 с.
8. Байрак О. М. Фіторізноманітність степів Полтавщини та етап їх збереження в регіональній скомережі // Й. К. Пачоський та сучасна ботаніка. – Херсон, 2004. – С. 77 – 80.
9. Байрак О. М., Гапон С. В., Леванець А. А. Безсудинні рослини Лівобережного Лісостепу України. – Полтава : Верстка, 1998. – 159 с.
10. Байрак О. М., Коротченко І. А. Заповідні степи Полтавщини // Екологічний бюлетень «Жива Україна». – 2000. – №№ 14–15.
11. Байрак О. М., Коротченко І. А. Флористична і ценотична характеристика степів Полтавщини // Укр. ботан. журн. – 1996. – Т. 53, № 5. – С. 554 – 557.
12. Байрак О. М., Самородов В. М., Стецюк Н. О., Кондратенко Т. К., Халимон О. В. В гаю заграли проліски (розповідь про весняні рослини Полтавщини та їх охорону). – 2-ге вид., доп. – Полтава : Верстка, 2001. – 77 с.
13. Байрак О. М., Самородов В. М., Стецюк Н. О., Коротченко І. А. Охорона сепової флори та рослинності в природно-заповідній мережі Полтавської області // Соціологічні проблеми села : Наук. праці Полтавського с/г ін-ту. – Т. 18. – Полтава, 1995. – С. 99–106.
14. Байрак О. М., Стецюк Н. О. Коротченко І. А. Флора і рослинність степів Полтавщини та їх охорона // Наукові записки педінституту. –

Серія природнича (до 80-річчя Полтавського педінституту). – Полтава, 1995. – С. 33–37.

15. Байрак О. М., Стецюк Н. О., Самородов В. М. Збережи, де стоїш, де живеш. По сторінках Червоної книги Полтавщини. Рослинний світ / Під заг. ред. О. М. Байрак. – Полтава : Верстка, 1998. – 204 с.

16. Байрак О. М., Проскурня М. І., Стецюк Н. О., Слосар М. В. Еталони природи Полтавщини. Розповіді про заповідні території : Науково-популярне видання. – Полтава : Верстка, 2003. – 212 с.

17. Байрак О. М., Стецюк Н. О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. – Полтава, 2005. – 248 с.

18. Байрак О. М., Стецюк Н. О. Конспект флори Полтавщини. Вищі судинні рослини. – Полтава : Верстка, 2008. – 195 с.

19. Байрак О. М., Стецюк Н. О., Криворучко Т. В., Грицай І. А. Історія створення ботанічних заказників на Полтавщині // Природоохоронний рух на Полтавщині : Матер. наук.-практ. конфер. – Полтава, 2006. – С. 48–54.

20. Біотопи лісової та лісостепової зон України / Дідух Я. П., Фіцайло Т. В., Коротченко І. А. – К. : ТОВ «Макрос», 2011. – 288 с.

21. Ботанічний заказник «Драбинівка» : Наук. вид. / [О. М. Байрак, І. М. Шевель, І. А. Грицай та ін.]. – Полтава : Верстка, 2006. – 172 с.

22. Геоботанічне районування Української РСР. – К. : Наук. думка, 1977. – 301 с.

23. Голубев В. П. Эколого-биологические особенности травянистых растений и растительных сообществ Лесостепи. – М. : Наука, 1965. – 287 с.

24. Грицай І. А. Стан ценопопуляцій *Scilla siberica* Нав. ботанічного заказника «Драбинівка» (Полтавська область) // Фальцфейнівські читання : Матер. V Міжнар. наук. конфер., Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2007. – С. 83–85.

25. Гриценко В. В. *Crocus reticulatus* Stev. ex Adam (Iridaceae) на Київському плато // Й. К. Пачоський та сучасна ботаніка. – Херсон, 2004. – С. 264–268.

26. Діденко І. П., Стецюк Н. О. Сучасний стан та структура ценопопуляцій видів роду *Fritillaria* L. у деяких місцезнаходженнях Полтавської області // Інтродукція рослин. – 2007, № 2. – С. 35–38.

27. Дідух Я. П. Популяційна екологія. – К. : Фітосоціоцентр, 1998. – 192 с.

28. Дмитраш І. І., Шумська Н. В. Динаміка демографічних показників популяцій деяких видів родини *Orchidaceae* у Галицькому національному природному парку // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Біологія. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series : Biology. – 2014. – Вип. 20, № 1100.

29. Дубина Д. В. Вища водна рослинність / Відп. ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонко // Рослинність України. – К. : Фітосоціоцентр, 2006. – 412 с.
30. Зелёная книга Украинской ССР: Редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества (1987) / Под общ. ред. Шеляг-Сосонко Ю. Р. – К. : Наук. думка. – 216 с.
31. Злобин Ю. А. Принципы и методы изучения ценоотических популяций растений. – Изд-во Казанского ун-та, 1989. – 146 с.
32. Злобин Ю. А., Скляр В. Г., Клименко А. А. Популяции редких видов растений: теоретические основы и методика изучения. – Сумы : Университетская книга, 2013. – 439 с.
33. Кагало О. О. Принципи, категорії, поняття й терміни оселищної концепції збереження біотичної різноманітності – український контекст / О. О. Кагало, Б. Г. Проць, І. М. Данилик, І. І. Чорней, Р. Я. Кіш // Біотопи (оселища) України: наукові засади їх дослідження та практичні результати інвентаризації : Матер. семінару. (Київ, 21–22 березня 2012 р.) / За ред. Я. П. Дідуха, О. О. Кагала, Б. Г. Проця. – К.–Львів, 2012. – С. 29–36.
34. Конопля П. И., Петренко С. В., Дрель В. Ф., Лесник Л. И. Методические пособия по изучению популяций травянистых растений на полевой практике по ботанике. – Луганск, 1996. – 72 с.
35. Корнєва В. Зелені скарби Івана Шевеля // Зоря Полтавщини. – 8 листопада 2019 р. – С. 13.
36. Криворучко Т. В. Особливості поширення, вікові спектри та морфологічні показники ценопопуляцій *Bulbocodium versicolor* (Ker-Gawl.) Spreng. деяких заповідних територій у межах Полтавської області // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Серія : Екологія. Біологічні науки. – Вип. 4 (43). – Полтава, 2004. – С. 45–52.
37. Криворучко Т. В. Уплив екологічних умов на варіабельність морфологічних ознак *Bulbocodium versicolor* (Ker-Gawl.) Spreng. у межах Лівобережного Придніпров'я // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Серія : Екологія. Біологічні науки. – 2007. – Вип. 6 (53). – Полтава, 2005. – С. 47–54.
38. Куземко А. А. Лучна рослинність. Клас *Molinio-Arrhenatheretea* / Відп. ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонко // Рослинність України. – К. : Фітосоціоцентр, 2009. – 376 с.
39. Машенко О. М. Класифікація вододільних ландшафтів Полтавщини // Актуальні проблеми викладання географії рідного краю : Матер. наук.-практ. конфер. – Полтава, 1994. – С. 23–26.
40. Мельник В. И., Гриценко В. В., Шевченко Д. К. Ареал, еколого-ценоотические условия местообитаний и структура ценопопуляций *Bulbocodium versicolor* (Ker-Gawl.) Spreng. (Melanthiaceae) // Интродукция растений, 2006. – № 1. – С. 23–35.

41. Мінарченко В. М., Тимченко І. А. Атлас лікарських рослин України (хорология, ресурси та охорона). – К. : Фітосоціоцентр, 2002. – 172 с.
42. Миркин Б. М., Наумова Л. Г. Наука о растительности (история и современное состояние основных концепций). – Уфа : Гилем, 1998. – 413 с.
43. Мринский А. П. Ботанико-географический очерк Левобережной Лесостепи Украины // Автореф. дис. ... канд. наук, 1971. – 32 с.
44. Определитель высших растений Украины // Доброчаева Д. П., Котов М. И., Прокудин Ю. П. и др. – К. : Наук. думка, 1987. – 548 с.
45. Перегрим М. М., Накоп'юк І. П. *Fritillaria ruthenica* Wikstr. на Донецькому краї // Інтродукція рослин. – 2005. – № 1. – С. 3–10.
46. Полтавщина. Енциклопедичний довідник / За ред. А. В. Кудрицького. К. : Українська енциклопедія, 1992. – С. 356.
47. Природно-заповідний фонд Полтавської області : Реєстр-довідник / Н. О. Смоляр. – Полтава : ШвидкоДРУК, 2014. – С. 149.
48. Прогномус рослинності України / Д. В. Дубина, Т. П. Дзюба, С. М. Ємельянова, Н. О. Багрікова та ін. – К. : Наук. Думка, 2019. – 784 с.
49. Прогномус растительности Украины / Шеляг-Сосонко Ю. Р., Дидух Я. П., Дубина Д. В. и др. – К. : Наук. думка, 1991. – 272 с.
50. Работнов Т. А. Определение возрастного состава популяций видов в естественных растительных сообществах // Полевая геоботаника. – М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1964. – Т. 3. – С. 132–145.
51. Рослинність УРСР: Природні луки. – К. : Наук. думка, 1968. – 256 с.
52. Рослинність УРСР: Степи, кам'яністі відслонення, піски. – К. : Наук. думка, 1973. – 428 с.
53. Смирнова О. В. Жизненный цикл пролески сибирской (*Scilla sibirica* Andr.) // Науч. докл. высш. шк. : Биол. науки. – 1967. – № 9. – С. 76–84.
54. Смоляр Н. О. Екологічні стежки заповідних територій Полтавщини – природні лабораторії пізнання // «Заповідна Диканщина»: екологічна стежка регіонального ландшафтного парку «Диканський» : Збірник методичних матеріалів та розробок ; за ред. Н. О. Смоляр. – Полтава : Скайтек, 2020. – С. 7–19.
55. Смоляр Н. О. Еколого-просвітницький центр РЛП «Нижньоворсклянський»: завдання та перспективи // Значення та перспективи стаціонарних досліджень для збереження біорізноманіття : Матер. міжнар. наук. конфер. до 50-річчя створення високогірного біологічного стаціонару Інституту екології Карпат «Пожижевська» (23–27 вересня 2008 р.). – Львів, 2008. – С. 333–334.
56. Стецюк Н. О. Флористична, ценотична та созологічна характеристика пониззя р. Ворскли // Автореф. дис. ... канд. біол. наук, 1997. – 26 с.
57. Толмачев А. И. Введение в географию растений. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1974. – С. 120–133.

58. Уранов А. А., Смирнова О. В. Классификация и основные черты развития популяций многолетних растений // Бюллетень М. о-ва исп. Природы : Отд. биологии. – 1969. – Т. LXXIV (1). – С. 119–133.
59. Физико-географическое районирование Украинской ССР / Под ред. В. П. Попова, А. М. Маринича, А. И. Ланько. – К. : Изд-во Киев. Ун-та, 1968. – 683 с.
60. Червона книга України. Рослинний світ / За ред. Я. П. Дідуха. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
61. Червона книга України. Тваринний світ / За ред. А. І. Акімова. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
62. Шапаренко І. Є. Еколого-ценотична характеристика та стан ценопопуляцій *Tulipa quercetorum* Klokov & Zoz (Liliaceae) на території басейну р. Ворскла (в межах Полтавської області) // Біологія та екологія. – 2016. – Т. 2, № 1. – С. 46–56.
63. Шевель І. М. Історія створення ботанічного заказника «Драбинівка» // Природоохоронний рух на Полтавщині : Матер. наук.-практ. конфер. – Полтава : Верстка, 2006. – С 55–58.
64. Шевель І. М. Організація навчально-виховної роботи на уроках та в позаурочний час на території ботанічного заказника «Драбинівка» // Роль заповідних територій в екологічній освіті і вихованні : Матер. наук.-практ. семінару. – Полтава : Верстка, 2003. – С. 51–56.
65. Klymenko G., Kovalenko L., Lykholat Yu., Khromykh N., Didur O., Alekseeva A. The integral assessment of the rare plant populations Ukrainian Journal of Ecology. – 2017. – 7(2). – P. 201–209.
66. Mosyakin S. L., Fedoronchuk M. M. Vascular plants of Ukraine a nomenclatural checklist. – К. : M. G. Kholodny Institute Botany, 1999. – 345 p.

АНОТОВАНИЙ СПИСОК СУДИННИХ РОСЛИН ЗАКАЗНИКА

Анотований список судинних рослин ботанічного заказника «Драбинівка» включає 488 видів. Під час його укладання використано класифікаційну схему, запропоновану С. Л. Мосякіним та О. В. Тищенко [2010]. Назви видів наводяться за зведенням С. Л. Мосякіна та М. М. Федорончука [64]. Назви родів та видів розташовані в алфавітному порядку за українськими науковими назвами.

Для характеристики видів, наведених у списку використано такі скорочення й позначення:

Адвен. – адвентивний вид.

Батьк. – батьківщина.

Півн. – Північна.

Півд. – Південна.

Культив. – вид культивується на дослідних ділянках.

Народногосподарське значення рослин: *адвент.* – адвентивні; *бур.* – бур'яни; *віт.* – вітаміноносні; *водоох.* – водоохоронні; *дек.* – декоративні; *дуб.* – дубильні; *ефіроол.* – ефіроолійні; *жироол.* – жиролійні; *корм.* – кормові; *лік.* – лікарські; *мед.* – медоносні; *отр.* – отруйні; *тех.* – технічні; *фарб.* – фарбувальні; *харч.* – харчові; *охорон.* – види, що охороняються (мають соцологічний статус).

** – види, включені до Червоної книги;

* – види, включені до регіонального списку (охороняються в Полтавській області)

ВІДДІЛ Хвощеподібні (Equisetophyta)

Клас Хвощевидні (Equisetopsida).

Порядок Хвощі (Equisetales).

Родина Хвощеві (Equisetaceae).

Рід Хвощ (Equisetum L.).

1. **Хвощ лучний** (*E. pratense* L.). У нижній частині схилу правого корінного берега р. Кобелячок, здебільшого північно-східної експозиції, на вирівняній ділянці, під чагарниками, масово, у Хоманківському лісі по берегу р. Кобелячок. Спорадично. Мезофіт.

2. **Х. польовий** (*E. arvense* L.). На заплавних луках правого берега р. Кобелячок. Спорадично. Мезофіт. Лік., бур.

ВІДДІЛ Покритонасінні (Magnoliophyta)

КЛАС Дводольні (Magnoliopsida).

Підклас Німфаїди (Nymphaeidae).

Порядок Лататтецевіті (Nymphaeales).

Родина Лататтеві (Nymphaeaceae).

Рід Глечики (*Nuphar* L.).

3. **Глечики жовті** (*Nuphar lutea* (L.) Smith). У слабопроточних водоймах р. Кобелячок. Гідрофіт. Зрідка. Лік., дек., водоох.

Підклас Магноліїди (Magnolidae).

Порядок Перцевоцвіті (Piperales).

Родина Хвилівникові (Aristolochiaceae).

Рід Копитняк (*Asarum* L.).

4. **Копитняк європейський** (*Asarum europaeum* L.). У Хоманьківському лісі. Мезофіт. Зрідка. Лік.

Рід Хвилівник (*Aristolochia* L.).

5. **Хвилівник звичайний** (*Aristolochia clematitis* L.). У Хоманьківському лісі, на прилеглих лучних ділянках, на схилах, по чагарниках. Мезофіт. Спорадично. Бур., лік., отр.

КЛАС Однодольні (Liliopsidae (Monocotyledonae).

Підклас Алісматиди (Alismatidae).

Порядок Ароїдоцвіті (Arales).

Родина Ароїдні (Araceae).

Рід Ряска (*Lemna* L.).

6. **Ряска мала** (*Lemna minor* L.). У р. Кобелячок вкриває водне дзеркало, місцями суцільно. Гідрофіт. Часто. Корм., лік., дек., водоох.

7. **Р. триборозенчаста** (*L. trisulca* L.). У р. Кобелячок вкриває поверхню води біля берегів. Гідатофіт. Часто. Корм., водоох.

Рід Спіродела (*Spirodela* Schleid.).

8. **Спіродела багатокоренева** (*Spirodela polyrrhiza* (L.) Schleid.). У р. Кобелячок. Гідрофіт. Часто. Харч., лік., корм.

Порядок Частухоцвіті (Alismatales).

Родина Частухові (Alismataceae).

Рід Частуха (Alisma L.).

9. **Частуха подорожникова** (*A. plantago-aquatica* L.). На мілководдях р. Кобелячок, заболочених ділянках. Гігрофіт. Зрідка. Корм., дек., харч., лік.

10. **Стрілолист стрілолистий** (*Sagittaria sagittifolia* L.). По берегах р. Кобелячок та стариць на мілководдях. Гігрофіт. Спорадично. Корм., харч., дек.

Родина Сусакові (Butomaceae).

Рід Сусак (Butomus L.).

11. **Сусак зонтичний** (*Butomus umbellatus* L.). По берегах р. Кобелячок, на заболочених ділянках. Гігрофіт. Зрідка. Корм., дек., лік., техн., мед., харч.

Родина Жабурникові (Hydrocharitaceae).

Рід Жабурник (Hydrocharis L.).

12. **Жабурник звичайний** (*Hydrocharis morsus-ranae* L.). У р. Кобелячок. Гідрофіт. Часто. Звичайно. Корм., лік., дек., водоох.

Порядок Рдесникоцвіті (Potamogetonales).

Родина Ситникові (Juncaginaceae).

Рід Тризубець (Triglochin L.).

13. **Тризубець морський** (*Triglochin maritimum* L.). На солонцюватих вологих луках. Гігрофіт. Спорадично.

Родина Рдесникові (Potamogetonaceae).

Рід Рдесник (Potamogeton L.).

14. **Рдесник гребінчастий** (*Potamogeton pectinatus* L.). У водоймах. Гідатофіт. Звичайно. Корм., дек., водоох.

15. **Р. пронизанолистий** (*P. perfoliatus* L.). В умовах проточної й стоячої води в р. Кобелячок. Гідатофіт. Звичайно. Корм., тех., дек., водоох., екол. (природний біофільтр).

Підклас Ліліїди (Liliidae).

Порядок Лілієцвіті (Liliales).

Родина Мелантієві (Melanthiaceae).

Рід Брандушка (Bulbocodium L.).

16. ****Брандушка різнокольорова** (*Bulbocodium versicolor* (Ker Gawl.) Spreng.). На степових схилах, переважно північно-східної експозиції. Мезоксерофіт. Спорадично. Дек., охорон.

Родина Лілійні (*Liliaceae*).

Рід Рябчик (*Fritillaria* L.).

17. ****Рябчик руський** (*Fritillaria ruthenica* Wikstr.). У середній частині схилів по розріджених чагарникових заростях. Мезофіт. Зрідка. Охорон.

Рід Зірочки (*Gagea* Salisb.).

18. **Зірочки жовті** (*Gagea lutea* (L.) Ker Gawl.). У Хоманьківському лісі. Мезофіт. Спорадично.

19. **З. малі** (*G. minima* (L.) Ker Gawl.). На схилах, по чагарниках, на узліссі. Ксеромезофіт. Зрідка.

20. **З. низенькі** (*G. pusilla* (F.W. Schmidt) Schult. & Schult. f.). На степових схилах. Мезоксерофіт. Спорадично.

21. **З. українські** (*G. ucrainica* Klokov). На степових схилах. Ксеромезофіт. Спорадично.

Рід Тюльпан (*Tulipa* L.)

22. ****Тюльпан дібровний** (*Tulipa quercetorum* Klokov & Zoz). На схилах серед чагарників, на галявинах, на узліссі Хоманьківського лісу. Мезофіт. Спорадично. Охорон.

Порядок Зозулинцевіті (*Orchidales*).

Родина Зозулинцеві (*Orchidaceae*).

Рід Зозулинець (*Orchis* L.).

23. ****Зозулинець болотний** (*Orchis palustris* Jacq.). На заплавах р. Кобелячок. Гігрофіт. Охорон.

Порядок Холодкоцвіті (*Asparagales*).

Родина Півникові (*Iridaceae*).

Рід Шафран (*Crocus* L.).

24. ****Шафран сітчастий** (*Crocus reticulatus* Steven ex Adams). На степових схилах у верхній та середній частинах південно-східної, рідше північно-східної експозицій. Ксеромезофіт. Спорадично. Дек., охорон.

Рід Півники (*Iris* L.).

25. **Півники болотні** (*Iris pseudacorus* L.). На болотистих луках, по берегах річки. Гігрофіт. Зрідка. Дек., лік., дуб., корм.

26. ***П. карликові** (*I. pumila* L.) На степових схилах переважно у верхній частині схилів південно-східної експозиції. Ксерофіт. Зрідка. Дек., охорон.

Родина Цибулеві (*Alliaceae*).

Рід Цибуля (*Allium* L.).

27. **Цибуля Вальдштейна** (*Allium waldsteinii* G. Don. f.). На степових схилах. Ксерофіт. Спорадично. Корм., харч.

28. **Ц. жовтіюча** (*A. flavescens* Besser). На степових схилах. Мезоксерофіт. Зрідка.

29. **Ц. круглоголова** (*A. sphaerocephalon* L.). На степових схилах, по чагарниках. Мезоксерофіт. Спорадично.

30. **Ц. оманна** (*A. decipiens* Fisch. ex Schult. & Schult. f.). На трав'янистих схилах. Ксеромезофіт. Зрідка.

31. **Ц. Пачоського** (*A. paczoskianum* Tuzs.). На степових схилах. Мезоксерофіт. Спорадично.

32. **Ц. часникова** (*A. scorodoprasum* L.). На степових схилах, на остепнених луках. Ксерофіт. Спорадично.

Родина Гіацинтові (*Hyacinthaceae*).

Рід Белевалія (*Bellevalia* Lapeyr.).

33. ***Белевалія сарматська** (*Bellevalia sarmatica* (Pall. ex Georgi) Woronow). На степових схилах південно-східної та східної експозиції на сильнозмитих чорноземах. Ксерофіт. Зрідка. Охорон.

Рід Гіацинтик (*Hyacinthella* Schur).

34. ***Гіацинтик блідий** (*Hyacinthella leucophaea* (K. Koch) Schur.). На степових схилах, масово – на верхівках, по всій території – розсіяно. Ксеромезофіт. Часто. Охорон.

Рід Гадюча цибулька (*Muscari* Mill.).

35. ***Гадюча цибулька занедбана** (*Muscari neglectum* Guss. ex Ten.). На степових схилах південної, південно-східної та східної експозиції, переважно в середній частині схилів. Часто. Мезоксерофіт. Дек., охорон.

Рід Рястка (*Ornithogalum* L.).

36. ***Рястка Буше** (*Ornithogalum boucheanum* (Kunth) Asch.). При основі схилів південно-східної та північно-східної експозиції, у Хоманківському лісі масово. Мезогігрофіт. Спорадично. Охорон.

37. **Р. Коха** = **Р. Гуссона** (*O. kochii* Parl. = *O. gussonei* Ten.). На степових схилах. Мезофіт. Зрідка.

Рід Проліска (*Scilla* L.).

38. ***Проліска сибірська** (*Scilla siberica* Haw.). У середній частині степових схилів північно-східної експозиції серед чагарників та в Хоманьківському лісі. Мезофіт. Часто. Охорон.

Родина Холодкові (*Asparagaceae*).

Рід Холодок (*Asparagus* L.).

39. **Холодок багатolistий** (*Asparagus polyphyllus* Steven). На степових схилах, узліссях. Ксерофіт. Зрідка.

Родина Конвалієві (*Convallariaceae*).

Рід Конвалія (*Convallaria* L.).

40. ***Конвалія звичайна** (*Convallaria majalis* L.). У Хоманьківському лісі. Зрідка. Мезофіт. Дек., лік. Культив. Охорон.

Рід Купина (*Polygonatum* Mill.).

41. **Купина багатоквіткова** (*Polygonatum multiflorum* (L.) All.). У Хоманьківському лісі. Мезофіт. Спорадично. Часто.

Підклас Комеліноїди (*Commelinidae*).

Порядок Рогозоцвіті (*Typhales*).

Родина Рогозові (*Typhaceae*).

Рід Рогіз (*Typha* L.).

42. **Рогіз вузьколистий** (*Typha angustifolia* L.). По берегах р. Кобелячок. Гігрофіт. Часто. Корм., техн., дек., лік., харч., водоох.

43. **Р. Лаксманів** (*T. laxmannii* Lerech.). По берегах р. Кобелячок. Гігрофіт. Спорадично. Корм., техн., харч., лік., дек., водоох.

44. **Р. широколистий** (*T. latifolia* L.). По берегах р. Кобелячок, на заболочених ділянках. Гігрофіт. Часто. Корм., техн., харч.

Родина Їжачоголівкові (*Sparganiaceae*).

Рід Їжача голівка (*Sparganium* L.).

45. **Їжача голівка пряма** (*Sparganium erectum* L.). На мілководдях по р. Кобелячок. Зрідка. Гігрофіт. Часто. Корм., техн., лік., водоох.

Порядок Ситникоцвіті (*Juncales*).

Родина Ситникові (*Juncaceae*).

Рід Ситник (*Juncus* L.).

46. **Ситник Жерарда** (*Juncus gerardii* Loisel.). На заплавних луках. Мезофіт. Спорадично.

Рід Ожика (*Luzula* DC.).

47. **Ожика багатоквіткова** (*Luzula multiflora* (Ehrh.) Lej.). На луках, у лісах. Мезофіт. Спорадично.

Родина Осокові (*Cyperaceae*).

Рід Бульбокомиш (*Bolboschoenus* (Aschers.) Palla)

48. **Бульбокомиш морський** (*Bolboschoenus maritimus* (L.) Palla). На заболочених ділянках. Гігрофіт. Спорадично. Корм.

Рід Осока (*Carex* L.).

49. **Осока волосиста** (*Carex pilosa* Scop.). У Хоманьківському лісі. Мезофіт. Спорадично.

50. **О. гостра** (*C. acuta* L.). По периферії заболочених ділянок. Гігрофіт. Звичайно. Корм., техн., водоох.

51. **О. лисяча** (*C. vulpina* L.). По берегах р. Кобелячок, на заплавних луках. Спорадично. Мезофіт. Корм. Гігрофіт.

52. **О. побережна** (*C. riparia* Curtis). На заболочених ділянках навколо р. Кобелячок. Гігрофіт. Часто. Корм., техн., водоох.

53. **О. рання** (*C. praecox* Schreb.). На степових схилах. Мезоксерофіт. Часто.

54. **О. чорна** (*C. nigra* (L.) Reichard). На вологих луках, по берегах Кобелячок. Гігрофіт. Спорадично.

55. **О. шершава** (*C. hirta* L.). На луках. Гігрофіт. Спорадично.

Рід Ситняг (*Eleocharis* R. Br.).

56. **Ситняг однолусковий** (*Eleocharis uniglumis* (Link) Schult.). По периферії заболочених ділянок. Гігрофіт. Спорадично.

Рід Куга (*Scirpus* L.).

57. **Куга озерна** (*Scirpus lacustris* L. = *Schoenoplectus lacustris* L.). По берегах р. Кобелячок. Гігрофіт. Часто. Корм., техн., водоох.

Порядок Тонконогоцвіті (Poales).

Родина Тонконогові (*Poaceae*).

Рід Бородач (*Bothriochloa* O. Kuntze).

58. **Бородач звичайний** (*Bothriochloa ischaetum* (L.) Keng). На степових схилах східної експозиції на глинистих ґрунтах. Мезоксерофіт. Зрідка.

Рід Бромус (*Bromus* L.).

59. **Бромус польовий** (*Bromus arvensis* L.). На луках. Мезофіт. Спорадично. Адвен. Середземноморського походження.

60. **Б. розчепірений** (*B. squarrosus* L.). На степових схилах. Ксеромезофіт. Спорадично. Адвен. Середземноморсько-ірансько-туранського походження.

Рід Грястиця (*Dactylis* L.).

61. **Грястиця збірна** (*Dactylis glomerata* L.). На луках, схилах, по чагарниках, у Хоманьківському лісі. Ксеромезофіт. Часто.

Рід Егілопс (*Aegilops* L.).

62. ***Егілопс циліндричний** (*Aegilops cylindrica* Host). На межі верхньої частини північно-західних степових схилів із сільськогосподарськими угіддями. Ксеромезофіт. Дуже рідко. Корм. Охорон.

Рід Житняк (*Agropyron* Gaertn.).

63. **Житняк гребінчастий** (*Agropyron pectinatum* (M. Bieb.) P. Beauv.). На степових схилах, переважно у верхній частині. Ксерофіт. Спорадично.

Рід Келерія (*Koeleria* Pers.).

64. **Келерія гребінчаста** (*Koeleria cristata* (L.) Pers.). На степових схилах. Ксеромезофіт. Спорадично.

Рід Ковила (*Stipa* L.).

65. ****Ковила волосиста** (*Stipa capillata* L.). На верхівках степових схилів. Утворює куртини різні за площею. Ксерофіт. Часто. Охорон.

Рід Костриця (*Festuca* L.).

66. **Костриця борозниста** (*Festuca rupicola* Neuff.). На степових ділянках. Ксерофіт. Часто.

67. **К. валіська** (*F. valesiaca* Gaudin). На степових схилах. Ксерофіт. Часто.

68. **К. лучна** (*F. pratensis* Huds.). На заплавних луках. Мезофіт. Часто.

69. **К. Регеля = К. східна** (*F. regeliana* Pavl. = *F. orientalis* (A. Kern. ex Hack.) V. Kecz. & Bobrov). На заплавних, остепнених луках. Гігрофіт. Часто.

70. **К. червона** (*F. rubra* L.). На суходільних луках. Ксерофіт. Спорадично.

Рід Куничник (*Calamagrostis* Adans.).

71. **Куничник наземний** (*Calamagrostis epigeios* (L.) Roth). На луках та степових схилах. Ксеромезофіт. Часто.

Рід Лепешняк (*Glyceria* R. Br.).

72. **Лепешняк великий** (*Glyceria maxima* (C. Hartm.) Holmberg). По берегах р. Кобелячок. Гігрофіт. Спорадично. Корм., харч.

73. **Л. плаваючий** (*G. fluitans* (L.) R. Br.). На заболочених луках, по берегах р. Кобелячок. Гігрофіт. Звичайно. Корм., харч., дек., водоох.

Рід Лисохвіст (*Alopecurus* L.).

74. **Лисохвіст лучний** (*Alopecurus pratensis* L.). На заплавлених луках. Мезофіт. Спорадично.

Рід Мишій (*Setaria* P. Beauv.).

75. **Мишій зелений** (*Setaria viridis* (L.) P. Beauv.). На забур'яненних ділянках біля дороги. Мезофіт. Спорадично. Адвен. Батьк. – Південно-Східна Азія.

Рід Очерет (*Phragmites* Adans.).

76. **Очерет звичайний** (*Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.). По берегах р. Кобелячок утворює монодомінантні угруповання. Гігрофіт. Часто. Корм., техн., харч., лік., водоох.

Рід Очеретянка (*Phalaroides* N. M. Wolf).

77. **Очеретянка звичайна** (*Phalaroides arundinacea* (L.) Rausch.). По берегах р. Кобелячок. Гігрофіт. Часто.

Рід Пажитниця (*Lolium* L.).

78. **Пажитниця багаторічна** (*Lolium perenne* L.). На луках та у верхній частині схилів, що межують із сільськогосподарськими угіддями. Мезофіт. Спорадично. Дек., корм., бур.

Рід Перлівка (*Melica* L.).

79. ***Перлівка трансильванська** (*Melica transsilvanica* Schur). При основі та у верхній частині схилу північно-східної експозиції. Мезоксерофіт. Дуже рідко.

Рід Пирій (*Elytrigia* Desv.)

80. **Пирій повзучий** (*Elytrigia repens* (L.) Nevski). На луках, степових схилах, на ділянках, що межують із сільськогосподарськими угіддями. Мезофіт. Часто. Бур., лік., харч., корм.

81. **П. середній** (*E. intermedia* (Host) Nevski). На степових схилах. Ксеромезофіт. Часто.

Рід Пирійник = Регнерія (*Elymus* L. = *Roegneria* Roch.).

82. **Пирійник собачий = Регнерія собача** (*Elymus caninus* (L.) L. = *Roegneria canina* (L.) Nevski). У Хоманківському лісі. Мезофіт. Спорадично.

Рід Плоскуха (*Echinochloa* Beauv.).

83. **Плоскуха звичайна** (*Echinochloa crusgalli* (L.) P. Beauv.). У верхній частині схилів, що межують із сільськогосподарськими угіддями. Мезофіт. Спорадично. Адвен. азіатського походження.

Рід Польовиця (*Agrostis* L.).

84. **Польовиця велетенська** (*Agrostis gigantea* Roth.). На заплавлених луках. Мезофіт. Спорадично. Корм.

85. **П. тонка** (*A. capillaris* L. = *A. tenuis* Sibth.). На заплавлених луках. Мезофіт. Спорадично.

Рід Просянка (*Milium* L.).

86. **Просянка розлога** (*Milium effusum* L.). У Хоманківському лісі. Мезофіт. Зрідка.

Рід Стоколос (*Bromopsis* (Dumort.) Fourr.).

87. **Стоколос безостий** (*Bromopsis inermis* (Leyss.) Holub). На степових схилах. Ксеромезофіт. Часто. Бур.

Рід Тимофіївка (*Phleum* L.).

88. **Тимофіївка лучна** (*Phleum pratense* L.). На остепнених луках, при основі степових схилів. Мезофіт. Спорадично.

89. **Т. степова** (*P. phleoides* (L.) H. Karst.). На степових схилах. Ксерофіт. Зрідка.

Рід Тонконіг (*Poa* L.).

90. **Тонконіг болотний** (*Poa palustris* L.). По периферії заболочених та прибережно-водних смуг. Гігрофіт. Спорадично.

91. **Т. бульбистий** (*P. bulbosa* L.). На степових схилах. Ксерофіт. Часто.

92. **Т. вузьколистий** (*P. angustifolia* L.). На степових схилах та остепнених луках. Ксеромезофіт. Часто.

93. **Т. дібровний** (*P. nemoralis* L.). У Хоманківському лісі. Мезофіт. Зрідка.

94. **Т. лучний** (*P. pratensis* L.). На заплавлених луках. Мезофіт. Спорадично.

Рід Трищетинник (*Trisetum* Pers.).

95. **Трищетинник сибірський** (*Trisetum sibiricum* Rupr.). У нижній та середній частині схилів, переважно північно-східної експозиції. Мезофіт. Спорадично.

Рід Чаполоч (*Hierochloa* R. Br.).

96. **Чаполоч пахуча** (*Hierochloë odorata* (L.) P. Beauv.). У верхній частині степових схилів. Ксеромезофіт. Спорадично.

КЛАС Кронові дводольні (Rosopsida).

Підклас Ранункуліди (Ranunculidae).

Порядок Кушироцвіті (Ceratophyllales).

Родина Куширові (*Ceratophyllaceae*).

Рід Кушир (*Ceratophyllum* L.).

97. **Кушир занурений** (*Ceratophyllum demersum* L.). У слабопроточних водоймах р. Кобелячок, біля берегів, на мілководдях. Гідатофіт. Спорадично. Корм., тех., бур.

Порядок Жовтецевоцвіті (Ranunculales).

Родина Жовтецеві (*Ranunculaceae*).

Рід Аконіт (*Aconitum* L.).

98. ***Аконіт дібровний** (*Aconitum nemorosum* M. Bieb. ex Rchb.). У середній частині схилу північно-східної експозиції, серед чагарників. Мезофіт. Зрідка. Дек., отр. Охорон.

Рід Анемона (*Anemone* L.).

99. **Анемона жовтецева** (*Anemone ranunculoides* L.). У нагірній діброві, у Хоманьківському лісі та на степових схилах під чагарниками. Мезофіт. Часто. Дек., отр.

100. ***Анемона лісова** (*A. Sylvestris* L.). На степовому схилі під чагарниками. Ксеромезофіт. Дуже рідко. Дек., культ. Охорон.

Рід Горицвіт (*Adonis* L.).

101. ****Горицвіт весняний** (*Adonis vernalis* L.). На верхівці схилу північної експозиції в кількох локалітетах. Зрідка. Мезоксерофіт. Лік., дек., отр., віт. Культив. Охорон.

102. ****Г. волзький** (*A. wolgensis* Steven). На верхівці схилу, переважно у центральній частині заказника. Зрідка. Мезоксерофіт. Лік., дек., отр., віт. Охорон.

Рід Жовтець (*Ranunculus* L.).

103. **Жовтець багатоквітковий** (*Ranunculus polyanthemos* L.). На степових схилах, луках. Мезоксерофіт. Часто. Дек., отр.

104. **Ж. ілрійський** (*R. illyricus* L.). У центральній частині степових схилів. Мезоксерофіт. Спорадично.

105. **Ж. їдкий** (*R. acris* L.). На луках, узлісних ділянках, та в нижній частині степових схилів. Мезофіт. Часто.

106. **Ж. отруйний** (*R. sceleratus* L.). На мілководдях, заболочених ділянках, по берегах р. Кобелячок. Гігрофіт. Зрідка.

107. **Ж. повзучий** (*R. repens* L.). У вологих місцях – у Хоманківському лісі та прилеглих лучних ділянках. Гігрофіт. Спорадично. Лік.

108. **Ж. стоповидний** (*R. pedatus* Waldst. & Kit.). На заплавлених луках берега р. Кобелячок. Мезоксерофіт. Спорадично.

Рід Ломиніс (*Clematis* L.).

109. ***Ломиніс цілолистий** (*C. integrifolia* L.). У середній частині степових схилів північно-східної експозиції та в розріджених чагарниках. Мезоксерофіт. Зрідка. Дек. Охорон.

Рід Пшінка (*Ficaria* Guett.).

110. **Пшінка весняна** (*Ficaria verna* Huds. aggr.). У нагірній діброві, Хоманківському лісі та на степових схилах під чагарниками. Мезофіт. Часто. Дек., отр.

Рід Реп'яшок (*Ceratocephala* Moench.).

111. **Реп'яшок яйцевидний** (*Ceratocephala testiculata* (Crantz) Besser). На степових ділянках. Ксеромезофіт. Спорадично. Бур.

Рід Рутвиця (*Thalictrum* L.).

112. **Рутвиця мала** (*Thalictrum minus* L.). На степових схилах, узліссях. Ксеромезофіт. Спорадично.

Рід Сокирки (*Consolida* (DC. S. F. Gray).

113. **Сокирки польові** (*Consolida regalis* S. F. Gray.). На степових схилах, уздовж доріг. Мезоксерофіт. Часто. Адвен. Середземноморсько-ірансько-туранського походження. Бур., дек., лік., мед., отр.

Рід Чорнушка (*Nigella* L.).

114. **Чорнушка польова** (*Nigella arvensis* L.). На трав'яних схилах у верхній частині, на закрайках польових доріг. Мезоксерофіт. Спорадично. Адвен. Балкано-малоазійського походження. Мед., дек., харч., віт., бур.

Родина Макові (Papaveraceae).

Рід Чистотіл (*Chelidonium* L.).

115. **Чистотіл великий** (*Chelidonium majus* L.). У Хоманківському лісі та на степових схилах під чагарниками. Мезофіт. Спорадично. Бур., лік., віт., отр.

Рід Рутка (*Fumaria* L.).

116. **Рутка лікарська** (*Fumaria officinalis* L.). На узліссях та на степових схилах під чагарниками. Ксеромезофіт. Спорадично. Адвен. Батьк. – Середземномор'я. Бур., лік.

Рід Ряст (*Corydalis* Vent.).

117. **Ряст ущільнений** (*Corydalis solida* (L.) Clairv.). У нагірній діброві, Хоманьківському лісі та на степових схилах під чагарниками. Мезофіт. Часто. Дек.

Підклас Гамамелідиди (Hamamelididae).

Порядок Ломикаменевоцвіті (Saxifragales).

Родина Товстолисті (*Crassulaceae*).

Рід Гілотелефіум (*Hylotelephium* L.) = Очиток, заяча капуста (*Sedum* L.).

118. **Гілотелефіум польський = Очиток Рупрехта, о. звичайний** (*Hylotelephium polonicum* (Blocki) Holub = *S. ruprechtii* (Jalas.) Omelcz.). На степових схилах, узліссях. Ксеромезофіт. Спорадично.

Підклас Розиди (Rosidae).

Порядок Бобовоцвіті (Fabales).

Родина Бобові (*Fabaceae*).

Рід Астрагал (*Astragalus* L.).

119. **Астрагал австрійський** (*Astragalus austriacus* Jacq.). На степових схилах. Ксеромезофіт. Часто.

120. **А. борозенчастий** (*A. sulcatus* L.). На степових схилах. Ксерофіт. Спорадично.

121. ***А. довголистий** (*A. dolichophyllus* Pall.). На степових схилах, здебільшого у верхній частині. Ксерофіт. Спорадично. Охорон.

122. **А. еспарцетний** (*A. onobrychis* L.). На степових схилах. Мезофіт. Часто, по всій території.

123. **А. нутовий** (*A. cicer* L.). На заплавах луках лівого та правого берегів р. Кобелячок. Мезофіт. Часто. Корм.

124. ***А. ріжковий** (*A. corniculatus* M. Bieb.). На степових схилах. Ксерофіт. На верхній частині степових схилів, спорадично. Охорон.

125. **А. солодколистий** (*A. glycyphyllos* L.). На узліссях та галявинах Хоманьківського лісу, під чагарниками. Зрідка. Мезофіт.

Рід Буркун (*Melilotus* Mill.).

126. **Буркун білий** (*Melilotus albus* Medik.). На луках, узліссях, степових схилах. Часто. Мезофіт. Віт., корм., бур.

127. **Б. лікарський** (*M. officinalis* (L.) Pall.). На степових схилах, луках, узліссях, місцями біля підніжжя схилів утворює зарості. Мезофіт. Часто. Віт., лік., мед., корм.

Рід Вовчуг (*Ononis* L.).

128. **Вовчуг польовий** (*Ononis arvensis* L.). На заплавних луках по під берегом р. Кобелячок. Мезофіт. Спорадично. Мед., дек., лік.

Рід Горошок (*Vicia* L.).

129. **Горошок великоквітковий** (*Vicia grandiflora* Scop.). На узліссях, луках. Мезоксерофіт. Спорадично. Корм. У нижній частині степових схилів. Мезоксерофіт. Часто. Адвен. Середземноморського походження. Корм., мед., бур.

130. **Горошок волохатий** (*Vicia villosa* Roth.). У нижній частині степових схилів. Мезоксерофіт. Часто. Адвен. Середземноморського походження. Корм., мед., бур.

131. **Г. вузьколистий** (*V. angustifolia* Reichard). На остепнених луках. Мезоксерофіт. Спорадично. Адвен. Середземноморсько-ірансько-туранського походження.

132. **Г. мишачий** (*V. cracca* L.). На схилах балок та заплавних луках. Мезофіт. Часто. Корм., мед., лік. Місцями домінує серед різнотрав'я.

133. **Г. плотовий** (*V. sepium* L.). У нижній частині схилів під чагарниками. Мезофіт. Спорадично. Корм., мед., бур.

134. **Г. тонколистий** (*V. tenuifolia* Roth). На степових схилах, остепнених луках. Мезофіт. Часто. Дек., корм., мед.

135. **Г. чотиринасінний** (*V. tetrasperma* (L.) Schreb.). На степових схилах, луках. Мезофіт. Звичайно. Адвен. Батьк. – Середземномор'я. Корм., бур.

Рід Гострокільник (*Oxytropis* DC.).

136. ***Гострокільник волосистий** (*Oxytropis pilosa* (L.) DC.). На степових схилах, здебільшого у верхній частині. Ксерофіт. Спорадично. Охорон.

Рід Дрік (*Genista* L.).

137. **Дрік красильний** (*Genista tinctoria* L.). На степових схилах під чагарниками. Мезоксерофіт. Спорадично. Лік., фарб.

Рід Еспарцет (*Onobrychis* Mill.).

138. **Еспарцет виколистий** (*Onobrychis viciifolia* Scop.). На степових схилах, луках. Ксерофіт. Часто. Батьк. – Півд. Європа. Корм., мед.

Рід Зіновать, роки́тничок (*Chamaecytisus* Linr).

139. **Зіновать, роки́тничок австрійська** (*Chamaecytisus austriacus* (L.) Link.). На степових схилах у верхній частині. Ксерофіт. Спорадично.

Рід Карагана (*Caragana* Lam.).

140. **Карагана дерев'яниста** (*Caragana arborescens* Lam.). У насадженнях, лісосмугах. Ксеромезофіт. Звичайно. Батьк. – Сибір. Дек., техн.

Рід Конюшина (*Trifolium* L.).

141. **Конюшина альпійська** (*Trifolium alpestre* L.). На степових схилах, остепнених луках. Ксеромезофіт. Часто. Утворює численні куртини.

142. **К. гірська** (*T. montanum* L.). На степових схилах, остепнених луках. Ксеромезофіт. Часто. Співдомінант у степових угрупованнях злаків.

143. **К. лучна** (*T. pratense* L.). На заплавних та остепнених луках. Мезофіт. Часто. Корм., мед., харч., лік. Місцями домінує в лучних ценозах.

144. **К. повзуча** (*T. repens* L.). На луках. Мезофіт. Часто. Корм., харч., бур.

145. **К. польова** (*T. arvense* L.). На степових схилах, остепнених луках. Ксерофіт. Часто. Корм., лік.

146. **К. суницевидна** (*T. fragiferum* L.). На засолених луках, по периферії р. Кобелячок. Мезофіт. Часто.

Рід Люцерна (*Medicago* L.).

147. **Люцерна маленька** (*Medicago minima* (L.) Bartal.). На степових схилах. Ксерофіт. Спорадично. Бур.

148. **Л. посівна** (*M. sativa* L.). На луках та степових схилах. Мезофіт. Часто. Адвен. Передньоазіатського походження. Корм., віт., бур.

149. **Л. румунська** (*M. romanica* Prodán). На степових схилах, суходільних луках. Мезоксерофіт. Часто. Домінант у степових угрупованнях. Корм., мед.

150. **Л. серповидна** (*M. falcata* L. agg.). На заплавних луках. Мезофіт. Часто. Корм., мед., лік., віт.

151. **Л. хмелевидна** (*M. lupulina* L.). На луках, узліссях та степових схилах. Мезоксерофіт. Часто. Віт., корм., бур.

Рід Лядвенець (*Lotus* L.).

152. **Лядвенець український** (*Lotus ucrainicus* Klokov). На луках, узліссях та степових схилах. Мезоксерофіт. Часто. Корм.

Рід Робінія (*Robinia* L.).

153. **Робінія звичайна, біла акація** (*Robinia pseudoacacia* L.). У насадженнях на степових схилах. Ксеромезофіт. Спорадично. Адвен. Батьк. – Америка. Мед., дек., лік.

Рід Секироплідник = В'язіль (*Securigera* DC. = *Coronilla* L.).

154. **Секироплідник барвистий = В'язіль барвистий** (*Securigera varia* (L.) Lassen. = *Coronilla varia* L.). На луках та степових схилах. Ксеромезофіт. Часто. Дек., лік., мед., корм., отр.

Рід Чина (*Lathyrus* L.).

155. **Чина бульбиста** (*Lathyrus tuberosus* L.). На луках, узліссях та степових схилах. Мезоксерофіт. По всій території. Часто. Адвен. Ірансько-туранського походження. Дек., корм., бур.

156. **Ч. лісова** (*L. sylvestris* L.). На узліссях та галявині Хоманківського лісу, по чагарниках. Спорадично. Мезофіт. Дек., мед.

157. **Ч. лучна** (*L. pratensis* L.). У нижній частині схилу північно-східної експозиції. Мезофіт. Спорадично. Віт., лік., корм.

158. ***Ч. панноньська** (*L. panonicus* (Jacq.) Garcke). У середній частині схилу північно-східної експозиції, поодинокі. Ксеромезофіт. Дуже рідко. Мед., корм. Охорон.

Родина Китяткові (*Polygalaceae*).

Рід Китятки (*Polygala* L.).

159. **Китятки подільські** (*Polygala podolica* DC.). На степових схилах, луках. Ксеромезофіт. Часто.

160. **К. чубаті** (*P. comosa* Schkuhr.). На степових схилах, луках. Ксеромезофіт. Часто. Лік.

Порядок Розоцвіті (*Rosales*).

Родина Розові (*Rosaceae*).

Рід Абрикос (*Armeniaca* L.).

161. **Абрикос звичайний** (*Armeniaca vulgaris* L.). На схилах та на їхніх підніжжях насаджено та спонтанно занесено тваринами. Мезофіт. Спорадично. Харч., мед., лік.

Рід Вишня (*Cerasus* L.).

162. ***Вишня кущова, в. степова** (*Cerasus fruticosa* (Pall.) Woronow). На степових схилах середньої частини східної експозиції. Мезоксерофіт. Дуже рідко.

Рід Гадючник (*Filipendula* Mill.).

163. **Гадючник звичайний** (*Filipendula vulgaris* Moench.). На степових схилах, остепнених луках. Мезоксерофіт. Часто. Харч., корм., мед., віт., лік., дуб.

Рід Глід (*Crataegus* L.).

164. **Глід кривочашечковий** (*Crataegus curvisepala* Lindm.). На схилах правого берега р. Кобеляок. Ксеромезофіт. Часто. Лік., харч., дек.

165. **Г. п'ятистовпчиковий** (*C. pentagyna* Waldst. & Kit.). На схилах, остепнених луках заплави р. Кобелячок. Мезофіт. Часто. Лік., дек., харч.

Рід Гравілат (*Geum* L.).

166. **Гравілат міський** (*Geum urbanum* L.). У нагірній діброві, Хоманьківському лісі та в нижній частині степових схилів під чагарниками. Мезофіт. Часто. Бур., віт., лік., харч., техн.

Рід Груша (*Pyrus* L.).

167. **Груша звичайна** (*Pyrus communis* L.). У Хоманьківському лісі, на узліссях і степових схилах. Мезофіт. Часто. Лік., харч., дек., віт.

Рід Ожина (*Rubus* L.).

168. **Ожина сиза, о. звичайна** (*Rubus caesius* L.). При основі степових схилів, під горіхами, у Хоманьківському лісі та на узліссях. Гігро-мезофіт. Спорадично.

Рід Парило (*Agrimonia* L.).

169. **Парило звичайне** (*Agrimonia eupatoria* L.). На степових схилах, узліссях, лучних ділянках. Мезофіт. Часто. Віт., дуб., лік., мед., ефіроол., фарб., бур.

Рід Перстач (*Potentilla* L.).

170. **Перстач гусячий** (*Potentilla anserina* L.). На луках та в нижній частині степових схилів. Гігромезофіт. Часто. Віт., лік., дек., корм., харч., техн., бур.

171. **П. неблискучий** (*P. neglecta* Baumg. = *P. impolita* Wahlenb.). На степових схилах. Мезоксерофіт. Мед., дуб., техн. Спорадично.

172. **П. повзучий** (*P. reptans* L.). На заплавлних луках. Гігрофіт. Спорадично.

173. **П. простертий** (*P. humifusa* Willd. ex Schlecht.). На степових схилах, остепнених луках. Мезоксерофіт. Спорадично.

174. **П. розлогий** (*P. patula* Waldst. & Kit.). На степових схилах. Ксеромезофіт. Зрідка.

175. **П. сріблястий** (*P. argentea* L.). На степових схилах та луках. Мезоксерофіт. Часто. Лік., бур.

176. **П. темний** (*P. obscura* Willd.). На узліссях та степових схилах. Мезоксерофіт. Зрідка.

Рід Родовик (*Sanguisorba* L.).

177. ***Родовик лікарський** (*Sanguisorba officinalis* L.). На лучних ділянках понад берегом р. Кобелячок, прилеглих до Хоманьківського лісу. Гігромезофіт. Дуже рідко. Лік. Культив. Охорон.

Рід Слива (*Prunus* L.).

178. **Слива степова** (*Prunus spinosa* L. s. L. (ind. *P. stepposa* Kotov.). У верхній частині степових схилів на узліссях Хоманьківського лісу та узліссях. Мезоксерофіт. Часто. Харч., віт.

Рід Суниці (*Fragaria* L.).

179. **Суниці зелені** (*Fragaria viridis* Duchesne). На степових схилах, остепнених луках, узліссях. Ксеромезофіт. Часто. Харч., віт., лік.

Рід Черемха (*Padus* Mill.).

180. **Черемха звичайна** (*Padus avium* Mill.). У Хоманьківському лісі. Мезогігрофіт. Зрідка. Дек., лік., харч.

Рід Шипшина (*Rosa* L.).

181. **Шипшина степова** (*Rosa tesquicola* Dubovik.). На степових схилах. Мезоксерофіт. Спорадично.

182. **Ш. кущова = Ш. чагарникова** (*R. bisserata* Merat = *R. dumalis* Bechst.). На узліссях, схилах. Мезоксерофіт. Спорадично.

183. **Ш. щитконосна** (*R. corymbifera* Borkh.). На схилах, узліссях. Мезоксерофіт. Часто. Дек., лік., харч.

Рід Яблуня (*Malus* Mill.).

184. **Яблуня домашня або лісова** (*Malus domestica* Borkh.). Серед насаджень на схилах південної частини заказника. Мезофіт. Зрідка.

Порядок Жостероцвіті (*Rhamnales*).

Родина Маслинові (*Elaeagnaceae*).

Рід Маслинка, лох (*Elaeagnus* L.).

185. **Маслинка вузьколиста** (*Elaeagnus angustifolia* L.). На степових схилах. Мезофіт. Спорадично. Батьк. – Середземномор'я. Дек., дуб., мед., харч.

Родина *Жостерові (Rhamnaceae)*.

Рід Жостір (*Rhamnus* L.).

186. **Жостір проносний** (*Rhamnus cathartica* L.). У Хоманьківському лісі, на узліссях, на степових схилах. Мезофіт. Спорадично. Мед., віт., фарб., жирол., дуб., лік.

Порядок Кропивоцвіті (*Urticales*).

Родина *В'язові (Ulmaceae)*.

Рід В'яз (*Ulmus* L.).

187. **В'яз гладкий** (*Ulmus laevis* Pall.). У нагірній діброві, Хоманьківському лісі, на степових схилах як підріст. Мезофіт. Спорадично. Мед., дуб., фарб., лік., віт.

188. **В. граболистий** (*U. minor* Mill. = *U. carpinifolia* Rupr. ex G. Suckow.). На степових схилах та у Хоманьківському лісі. Мезофіт. Часто.

189. **В. корковий** (*U. suberosa* Moench.). На степових схилах, у північній частині заказника масово. Мезофіт. Спорадично.

Родина *Коноплеві (Cannabaceae)*.

Рід Хміль (*Humulus* L.).

190. **Хміль звичайний** (*Humulus lupulus* L.). На узлісних ділянках Хоманьківського лісу та біля берегів р. Кобелячок. Гігрофіт. Спорадично. Харч., лік.

Родина *Шовковицеві (Moraceae)*.

Рід Шовковиця (*Morus* L.).

191. **Шовковиця чорна** (*Morus nigra* L.). На схилах, в угрупованнях чагарників. Мезофіт. Зрідка. Адвен. Батьк. – Півд.-Зах. Азія. Харч., корм., мед., лік.

Родина *Кропивові (Urticaceae)*.

Рід Кропива (*Urtica* L.).

192. **Кропива дводомна** (*Urtica dioica* L.). У Хоманьківському лісі, на узліссях, на степових схилах під чагарниками, на луках. Мезофіт. Спорадично. Бур., лік., харч., віт.

Порядок Букоцвіті (*Fagales*).

Родина Букові (*Fagaceae*).

Рід Дуб (*Quercus* L.).

193. **Дуб звичайний** (*Quercus robur* L.). У нагірній діброві, Хоманьківському лісі, поодинокі на степових схилах. Мезофіт. Спорадично. Дуб., лік., корм.

Родина Горіхові (*Juglandaceae*).

Рід Горіх (*Juglans* L.).

194. **Горіх волоський** (*Juglans regia* L.). Насадження в підніжжі схилу правого корінного берега р. Кобелячок. Мезофіт. Спорадично. Харч., лік., дуб.

Родина Березові (*Betulaceae*).

Рід Ліщина (*Corylus* L.).

195. **Ліщина звичайна** (*Corylus avellana* L.). У нагірній діброві, Хоманьківському лісі. Мезофіт. Спорадично. Харч., віт., лік., дуб., дек.

Порядок Бруслиноцвіті (*Celastrales*).

Родина Бруслинові (*Celastraceae*).

Рід Бруслина (*Euonymus* L.).

196. **Бруслина бородавчата** (*Euonymus verrucosa* Scop.). На схилах, по чагарниках, у Хоманьківському лісі. Мезофіт. Спорадично.

197. **Б. європейська** (*E. europaea* L.). На схилах під чагарниками гльоду, у Хоманьківському лісі. Мезофіт. Спорадично. Дек., лік.

Порядок Фіалкоцвіті (*Violales*).

Родина Вербові (*Salicaceae*).

Рід Тополя (*Populus* L.).

198. **Тополя біла** (*Populus alba* L.). На лівому березі р. Кобелячок. Мезофіт, Часто.

199. **Т. тремтяча, осика** (*P. tremula* L.). На степових схилах зрідка, на лівому березі р. Кобелячок частіше. Мезофіт.

200. **Т. чорна, осокір** (*P. nigra* L.). У заплавному лісі на лівому березі. Мезофіт. Спорадично.

Рід Верба (*Salix* L.).

201. **Верба біла** (*Salix alba* L.). На правому березі понад р. Кобелячок. Гігрофіт. Часто.

202. **В. попеляста** (*S. cinerea* L.). У заплавному лісі. Гігрофіт. Спорадично.

203. **В. тритичинкова** (*S. triandra* L.). На зволжених ділянках по периферії р. Кобелячок. Гігрофіт. Зрідка.

Родина Фіалкові (*Violaceae*).

Рід Фіалка (*Viola* L.).

204. **Фіалка двозначна** (*Viola ambigua* Waldst. & Kit.). На степових схилах. Ксеромезофіт. Спорадично.

205. **Ф. дивна** (*V. mirabilis* L.). У нагірній діброві, Хоманківському лісі. Мезофіт. Часто. Дек.

206. **Ф. запашна** (*V. odorata* L.). На схилах, під чагарниками, у лісах. Мезофіт. Спорадично. Дек.

207. **Ф. пагорбкова** (*V. collina* Besser). На схилах, узліссях. Ксеромезофіт. Зрідка.

208. **Ф. польова** (*V. arvensis* Murray). На схилах, біля дороги. Ксеромезофіт. Спорадично Адвен. Батьк. – Середземномор'я. Бур., лік,

209. **Ф. ранкова** (*V. matutina* Klokov (*V. tricolor* auct.p.p.)). На луках, узліссях. Мезофіт. Звичайно. Лік., дек. Культив.

Порядок Звіробоецвіті (*Hypericales*).

Родина Звіробійні (*Hypericaceae*).

Рід Звіробій (*Hypericum* L.).

210. **Звіробій звичайний** (*Hypericum perforatum* L.). На степових схилах, на суходільних та справжніх луках переважно на верхівках, на галявинах Хоманківського лісу. Ксеромезофіт. Часто. Лік.

211. **З. стрункий** (*H. elegans* Stephan ex Willd.). На степових схилах центральної частини заказника (переважно на верхівках). Зрідка. Ксеромезофіт. Корм., віт., лік.

212. **З. шорсткий** (*H. hirsutum* L.). У нижній частині схилів північно-східної експозиції під чагарниками, у Хоманківському лісі. Мезофіт. Спорадично.

Порядок Мальпігієцвітні (*Malpighiales*).

Родина Руслицеві (*Elatinaceae*).

Рід Руслиця (*Elatine* L.).

213. **Руслиця водяноперцева** (*Elatine hydropyrum* L.). На мілководях, у стоячих водоймах. Гідатофіт. Корм., дек.

Порядок Молочаєцвіті (*Euphorbiales*).

Родина Молочайні (*Euphorbiaceae*).

Рід Молочай (*Euphorbia* L.).

214. **Молочай Каленіченка** (*Euphorbia kaleniczenkoi* Czern.). На степових схилах, суходільних луках. Ксеромезофіт. Часто.

215. **М. прутяний = М. прutowидний** (*E. virgata* Waldst. & Kit. = *E. virgultosa* Klokov). На лучних ділянках заплави р. Кобелячок. Мезофіт. Часто.

216. **М. Серієрів** (*E. seguieriana* Neck.). На степових схилах, остепнених луках. Мезоксерофіт. Часто.

217. **М. степовий** (*E. stepposa* Zoz ex Prokh.). На степових схилах. Ксерофіт. Звичайно.

218. **М. тонкий** (*E. subtilis* Prokh.). На степових схилах, узліссях. Ксеромезофіт. Спорадично.

Порядок Льоноцвіті (Linales).

Родина *Льонови* (Linaceae).

Рід *Льон* (Linum L.).

219. ***Льон багаторічний** (*Linum perenne* L.). На степових схилах, здебільшого у верхніх та середніх їхніх частинах у складі степового різнотрав'я. Ксеромезофіт. Дуже рідко. Охорон.

Порядок Геранієцвіті (Geraniales).

Родина *Геранієві* (Geraniaceae).

Рід *Герань* (Geranium L.).

220. **Герань болотна** (*Geranium palustre* L.). На вологих луках, по периферії боліт. Гігрофіт. Часто.

221. **Г. лучна** (*G. pratense* L.). На заплавних луках. Мезогігрофіт. Часто. Мед., лік., дек.

Порядок Миртоцвіті (Myrtales).

Родина *Плакунові* (Lythraceae).

Рід *Плакун* (Lythrum L.).

222. **Плакун верболистий** (*Lythrum salicaria* L.). По берегах р. Кобелячок. Гігрофіт. Звичайно. Дек., мед., лік., харч., корм.

223. **П. прutowидний** (*L. virgatum* L.). На болоті неподалік від Хоманківського лісу, утворює куртини. Зрідка. Гігрофіт. Корм., дек.

Родина *Онагрові* (Onagraceae).

Рід *Зніт* (Epilobium L.).

224. **Зніт рожевий** (*Epilobium roseum* Schreb.). По берегах водойм, заболочених місць. Гігрофіт. Звичайно.

225. **З. шорсткий** (*E. hirsutum* L.). На вологих луках, болотистих місцях. Гігрофіт. Звичайно.

Порядок Сапіндоцвіті (Sapindales).

Родина Анакардієві, або Сумахові (Anacardiaceae).

Рід Скумпія (*Cotinus* Mill.).

226. **Скумпія звичайна, рай-дерево** (*Cotinus coggygia* Scop.). На степових схилах, у північній частині заказника, поодинокі екземпляри. Мезоксерофіт. Рідко. Адвен. Батьк. – Середземномор'я. Дек., дуб., лік., мед.

Родина Кленові (Aceraceae).

Рід Клен (*Acer* L.).

227. **Клен гостролистий** (*Acer platanoides* L.). У нагірній діброві, Хоманьківському лісі часто, на схилах зрідка. Мезофіт.

228. **К. польовий** (*A. campestre* L.). У нагірній діброві, Хоманьківському лісі, поодинокі на схилах північно-східної експозиції. Мезофіт. Спорадично.

229. **К. татарський** (*A. tataricum* L.). У лісових угрупованнях, на узліссях, по чагарниках. Мезофіт. Спорадично.

230. **К. ясенелистий** (*A. negundo* L.). У насадженнях південної частини заказника, поодинокі, на окраїнах Хоманьківського лісу, у колишньому кар'єрі. Мезофіт. Батьк. – Півн. Америка. Дек., мед., харч., техн., бур.

Порядок Мальвоцвіті (Malvales).

Родина Мальвові (Malvaceae).

Рід Алтея (*Althaea* L.).

231. **Алтея лікарська** (*Althaea officinalis* L.). На луках, по периферії р. Кобелячок. Гігрофіт. Часто. Адвен. Ірансько-туранського походження. Дек., лік., техн., бур. Культив.

Рід Лаватера (*Lavatera* L.).

232. **Лаватера тюрингська** (*Lavatera thuringiaca* L.). На узліссях, степових схилах. Ксеромезофіт. Часто. Віт., дек., лік., техн., бур.

Родина Липові (Tiliaceae).

Рід Липа (*Tilia* L.).

233. **Липа серделиста** (*Tilia cordata* Mill.). У Хоманьківському лісі. Мезофіт. Лік., дек. Зрідка.

Порядок Капустяноцвіті (Brassicales).

Родина Резедові (Resedaceae).

Рід Резеда (Reseda L.).

234. **Резеда жовта** (*Reseda lutea* L.). На степових схилах, уздовж доріг, на ділянках, що межують із полем. Мезоксерофіт. Спорадично. Адвен. Середземноморського походження. Віт., техн., мед., лік., бур.

Родина Капустяні (Brassicaceae).

Рід Бурачок (Alyssum L.).

235. **Бурачок шорсткий** (*Alyssum hirsutum* M. Bieb.). На степових схилах, переважно у верхній частині. Ксерофіт. Спорадично. Корм., бур.

Рід Веснянка (Erophila DC.).

236. **Веснянка весняна** (*Erophila verna* (L.) Besser). На степових схилах та остепнених луках. Ксеромезофіт. Часто. Мед., отр., бур.

Рід Водяний хрін (Rorippa Scop.).

237. **Водяний хрін земноводний** (*Rorippa amphibia* (L.) Besser). На заболочених ділянках. Гідрофіт. Спорадично. Корм., мед., харч.

Рід Гірчиця (Sinapis L.).

238. **Гірчиця польова** (*Sinapis arvensis* L.). На степових ділянках, які межують із полями. Мезофіт. Адвен. Середземноморсько-атлантично-європейського походження. Харч., отр., бур.

Рід Гикавка (Berteroa DC.).

239. **Гикавка сіра** (*Berteroa incana* (L.) DC.). На лучних ділянках та степових схилах по всій території. Ксеромезофіт. Часто. Корм., лік., бур.

Рід Грицики (Capsella Medik.).

240. **Грицики звичайні** (*Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik.). На лучних ділянках та степових схилах, на ділянках, що межують із полями. Мезофіт. Часто. Адвен. Лік., бур.

Рід Жеруха (Cardamine L.).

241. **Жеруха лучна** (*Cardamine pratensis* L.). На вологих луках, по периферії боліт. Гідрофіт.

Рід Жовтушник (Erysimum L.).

242. **Жовтушник нечуйвітролистий** (*Erysimum strictum* P. Gaertn., B. Mey & Schreb. = *E. hieracifolium* L.). На степових схилах. Ксеромезофіт. Спорадично. Лік., бур.

243. **Ж. розлогий** (*E. diffusum* Ehrh.). На степових ділянках. Мезоксерофіт. Спорадично.

Рід Конрингія (*Conringia* Adans.).

244. **Конрингія східна** (*Conringia orientalis* (L.) Dumort.). На засмічених ділянках уздовж доріг. Мезофіт. Адвен. Батьк. – Середземномор'я.

Рід Кінський часник (*Alliaria* Scop.).

245. **Кінський часник черешковий** (*Alliaria petiolata* (M. Bieb.) Savara & Grande.). У нагірній діброві, Хоманьківському лісі, на степових схилах під чагарниками. Мезофіт. Часто. Лік., харч.

Рід Крупка (*Draba* L.).

246. **Крупка дібровна** (*Draba nemorosa* L.). На степових схилах, по чагарниках. Ксеромезофіт. Спорадично. Мед., бур.

Рід Кудрявець (*Descurainia* Webb. et Berth.).

247. **Кудрявець Софії** (*Descurainia sophia* (L.) Webb. ex Prantl). На засмічених ділянках. Мезофіт. Зрідка. Адвен. Ірансько-туранського походження. Харч., віт., лік., отр., бур.

Рід Свербига (*Bunias* L.).

248. **Свербига східна** (*Bunias orientalis* L.). На засмічених ділянках, уздовж дороги. Бур. Ксеромезофіт. Адвен. Східно-середземноморського походження. Харч., корм., бур. Спорадично.

Рід Суріпиця (*Barbarea* R. Br.).

249. **Суріпиця дуговидна** (*Barbarea vulgaris* R.Br.). На верхівках схилів, що межують із сільськогосподарськими угіддями. Мезофіт. Спорадично. Мед., бур.

Рід Сухоребрик (*Sisymbrium* L.).

250. **Сухоребрик Льозеліїв** (*Sisymbrium loeselii* L.). На степових схилах, уздовж дороги. Мезоксерофіт. Спорадично. Адвен. Середземноморського й азійського походження. Корм., мед., лік., віт., бур.

251. **С. мінливий** (*S. polymorphum* (Murray) Roth.). На степових ділянках. Мезоксерофіт. Спорадично. Адвен. Ірансько-туранського походження. Віт., корм., мед.

Рід Талабан (*Thlaspi* L.).

252. **Талабан польовий** (*Thlaspi arvense* L.). На степових ділянках, уздовж дороги. Мезоксерофіт. Спорадично. Адвен. Ірансько-туранського походження. Віт., лік., харч., отр., бур.

253. **Т. пронизанolistий** (*T. perfoliatum* L.). На степових схилах, уздовж дороги. Мезоксерофіт. Спорадично. Адвен. Середземноморського походження. Бур.

Рід Хрінниця (*Lepidium* L.).

254. **Хрінниця пронизаноліста** (*Lepidium perfoliatum* L.). На степових схилах, уздовж доріг. Мезоксерофіт. Спорадично. Середземноморсько-ірансько-туранського походження. Лік., отр., бур.

255. **Х. смердюча** (*L. ruderalis* L.). На степових схилах, узбіччях доріг. Мезофіт. Спорадично. Лік., бур.

256. **Х. широколиста** (*L. latifolium* L.). На луках. Мезоксерофіт. Спорадично. Харч., бур.

Підклас Каріофіліди (Caryophyllidae).

Порядок Санталоцвіті (Santalales).

Родина Санталові (*Santalaceae*).

Рід Льонолісник (*Thesium* L.).

257. **Льонолісник льонолистий** (*Thesium linophyllum* L.). На степових схилах, остепнених луках. Мезоксерофіт. Спорадично.

Порядок Гречкоцвіті (Polygonales).

Родина Кермекові (*Plumbaginaceae*).

Рід Кермек (*Limonium* Mill.).

258. **Кермек замшевий** (*Limonium alutaceum* (Steven) O. Kuntze). На засолених ділянках по периферії р. Кобелячок. Ксеромезофіт. Часто.

Родина Гречкові (*Polygonaceae*).

Рід Гірчак (*Polygonum* L.).

259. **Гірчак звичайний, спориш** (*Polygonum aviculare* L.). Уздовж доріг, на рудеральних місцях. Мезофіт. Спорадично. Бур., харч., віт., лік., фарб.

Рід Персікарія (*Persicaria* (L.) Mill.).

260. **Персікарія перцева = Гірчак перцевий, водяний перець** (*Persicaria hydropiper* (L.) Delarbre = *Polygonum hydropiper* L.). По берегах р. Кобелячок і на прилеглих лучних ділянках лівого берега. Гігрофіт. Спорадично. Бур., лік., харч., фарб., віт.

261. **П. земноводна = Г. земноводний** (*Persicaria amphibium* (L.) Delarbre = *Polygonum amphibium* L.). По лівому березі р. Кобелячок із боку Хоманківського лісу. Гігрофіт. Зрідка. Корм.

Рід Щавель (*Rumex* L.).

262. **Щавель кислий** (*Rumex acetosa* L.). На луках. Мезофіт. Спорадично. Харч.

263. **Щ. кінський** (*R. confertus* Willd.). На луках. Гігромезофіт. Спорадично. Харч., віт., лік., техн., бур.

264. **Щ. кучерявий** (*R. crispus* L.). На периферійних заболочених ділянках лівого берега р. Кобелячок. Гігромезофіт. Спорадично. Харч., віт., корм., лік., техн., бур.

265. **Щ. прибережний** (*R. hydrolapathum* Huds.). По берегах річки, на заболочених ділянках. Гігрофіт. Спорадично. Корм., лік., водоох.

Порядок Гвоздикоцвіті (Caryophyllales).

Родина Гвоздикові (*Caryophyllaceae*).

Рід Гвоздика (*Dianthus* L.).

266. **Гвоздика армерійовидна** (*Dianthus armeria* L.). На верхівках степових схилів. Ксеромезофіт. Спорадично.

267. **Г. дельтовидна** (*D. deltoides* L.). На лучних ділянках правого берега р. Кобелячок та в зниженій частині схилів північно-східної експозиції. Мезоксерофіт. Спорадично.

Рід Дутень (*Cucubalus* L.).

268. **Дутень ягідний** (*Cucubalus baccifer* L.). У Хоманьківському лісі. Мезофіт. Спорадично.

Рід Елізанта (*Elisanthe* (Fenzl.) Reichenb.).

269. **Елізанта клейка** (*Elisanthe viscosa* (L.) Rupr.). На степових та лучних ділянках, узліссях. Мезоксерофіт. Спорадично.

Рід Еремогоне (*Eremogone* Fenzl.).

270. **Еремогоне довголиста** (*Eremogone longifolia* (M. Bieb.) Fenzl.). На степових схилах. Ксерофіт. Спорадично.

Рід Зірочник (*Stellaria* L.).

271. **Зірочник болотний** (*Stellaria palustris* Retz.). По периферії заболочених ділянок навколо р. Кобелячок. Гігрофіт. Спорадично.

272. **З. злаковидний** (*S. graminea* L.). На степових схилах, луках. Мезофіт. Спорадично. Віт., лік., харч., бур., отр.

273. **З. ланцетовидний** (*S. holostea* L.). У Хоманьківському лісі. Мезофіт. Часто.

274. **З. середній** (*S. media* (L.) Vill.). На узліссі, луках, біля доріг. Мезофіт. Спорадично. Віт., лік., харч., бур.

Рід Коронарія (*Coccyanthe* (Rchb.) Rchb.).

275. **Коронарія зозуляча** (*Coccyanthe flos-cuculi* (L.) Fourr. = *Coronaria flos-cuculi* (L.) A. Braun). На вологих луках, лісових галявинах. Гігромезофіт. Зрідка.

- Рід Костянець (*Holosteum* L.).
276. **Костянець зонтичний** (*Holosteum umbellatum* L.). На степових схилах. Ксерофіт. Спорадично. Бур.
- Рід Куколиця (*Melandrium* Hoch.).
277. **Куколиця біла** (*Melandrium album* (Mill.) Garcke). У нижній частині схилів та на лучних ділянках. Мезофіт. Спорадично. Віт., дек., корм., бур.
- Рід Лещиця (*Gypsophila* L.).
278. **Лещиця волотиста** (*Gypsophila paniculata* L.). На степових схилах. Ксеромезофіт. Часто. Дек., лік., мед., техн.
- Рід Мильнянка (*Saponaria* L.).
279. **Мильнянка лікарська** (*Saponaria officinalis* L.). При основі схилів, на луках, узліссях. Ксеромезофіт. Часто. Адвен. Середземноморського походження. Віт., дек., лік., техн., бур., отр.
- Рід Остудник (*Herniaria* L.).
280. **Остудник Бессера** (*Herniaria besseri* Fisch. ex Hornem.). На степових схилах по всій території. Ксерофіт. Спорадично.
281. **О. голий** (*H. glabra* L.). На остепнених луках. Ксеромезофіт. Часто. Дек., лік., техн.
- Рід Псамофіліела (*Psammophiliella* Ikonn.).
282. **Псамофіліела мурова** (*Psamophiliella muralis* (L.) Ikonn.). На суходільних луках. Ксеромезофіт. Спорадично. Бур.
- Рід Роговик (*Cerastium* L.).
283. **Роговик ланцетовидний** (*Cerastium holosteoides* Fr.). На узліссях, луках. Мезофіт. Часто. Бур.
284. **Р. польовий** (*C. arvense* L.). На заплавлених луках. Мезофіт. Часто. Бур.
285. **Р. п'ятитичинковий** = **Р. круглолистий** (*C. semidecandrum* L. = *C. rotundatum* Schur). На остепнених луках. Мезоксерофіт. Часто.
- Рід Слабник (*Myosoton* Moench.).
286. **Слабник водяний** (*Myosoton aquaticum* (L.) Moench.). У Хоманківському лісі. Мезофіт. Спорадично. Бур.
- Рід Смілка (*Silene* L.).
287. **Смілка вилчата** (*Silene dichotoma* Ehrh.). На трав'янистих схилах. Ксеромезофіт. Спорадично. Бур.
288. **С. зеленувата** (*S. chlorantha* (Willd.) Ehrh.). На степових схилах. Ксеромезофіт. Спорадично.

289. **С. татарська** (*S. tatarica* (L.) Pers.). На степових схилах. Мезоксерофіт. По всій території. Часто.

Рід Стеріс (віскарія) (*Steris* Adans. = *Viscaria* Bernh.).

290. **Віскарія звичайна** (*Steris viscaria* (L.) Raf. = *Viscaria vulgaris* Bernh.). На остепнених луках, узліссях. Ксеромезофіт. Спорадично.

Рід Ушанка (*Otites* Adans.).

291. **Ушанка волзька** (*Otites wolgensis* (Hornern.) Grossh.). На степових схилах. Ксерофіт. Зрідка.

Рід Червець (*Scleranthus* L.).

292. **Червець багаторічний** (*Scleranthus perennis* L.). На трав'янистих схилах. Мезоксерофіт. Спорадично.

Родина Лободові (*Chenopodiaceae*).

Рід Віниччя (*Kochia* Roth.).

293. **Віниччя сланке** (*Kochia prostrata* (L.) Schrad.). На верхівках степових схилів. Ксерофіт. Спорадично.

Рід Лобода (*Chenopodium* L.).

294. **Лобода біла** (*Chenopodium album* L.). На верхівках схилів, що межують із сільськогосподарськими угіддями (закрайках полів). Мезофіт. Спорадично. Бур., харч., корм., віт., техн., отр.

295. **Л. сиза** (*Ch. glaucum* L.). По берегах р. Кобелячок. Мезофіт. Часто. Корм., бур., отр.

Рід Лутига (*Atriplex* L.).

296. **Лутига лежача, л. списовидна** (*Atriplex prostrata* Boucher ex DC.). На солончакових луках по периферії р. Кобелячок. Мезофіт. Зрідка. Харч., корм., лік.

Підклас Астериди (*Asteridae*).

Порядок Дереноцвіті (*Cornales*).

Родина Деренові (*Cornaceae*).

Рід Свидина (*Swida* Opiz.).

297. **Свидина кров'яна** (*Swida sanguinea* (L.) Opiz.). У заплавному лісі, на узліссях. Мезофіт. Зрідка. Дуб., фарб., дек.

Порядок Первоцвіті (*Primulales*).

Родина Первоцвіті (*Primulaceae*).

Рід Вербозілля (*Lysimachia* L.).

298. **Вербозілля лучне** (*Lysimachia nummularia* L.). На степових схилах під чагарниками, у Хоманьківському лісі. Мезофіт. Спорадично.

299. **В. звичайне** (*L. vulgaris* L.). По берегах р. Кобелячок. Гігрофіт. Часто. Дек., мед., лік., фарб.

Рід Курячі очки (*Anagallis* L.).

300. **Курячі очки польові** (*Anagallis arvensis* L.). На межі степових схилів із полями. Мезофіт. Часто. Адвен. Середземноморсько-ірансько-туранського походження. Лік., отр., дек., бур.

Рід Молочка (*Glaux* L.).

301. **Молочка приморська** (*Glaux maritima* L.). На засолених вологих луках заплави р. Кобелячок. Мезогігрофіт. Спорадично.

Рід Первоцвіт (*Primula* L.).

302. ***Первоцвіт весняний** (*Primula veris* L.). У нижній частині схилів північно-східної експозиції під чагарниками. Дуже рідко. Мезофіт. Лік., мед., дек. Охорон.

Рід Переломник (*Androsace* L.).

303. **Переломник видовжений** (*Androsace elongata* L.). На степових схилах. Звичайно. Ксеромезофіт.

Порядок Тирличецвіті (*Gentianales*).

Родина Маренові (*Rubiaceae*).

Рід Маренка (*Asperula* L.).

304. **Маренка рожева** (*Asperula cynanchica* L.). На степових схилах, правобережних остепнених луках. Ксерофіт. Часто.

Рід Підмаренник (*Galium* L.).

305. **Підмаренник білий** (*Galium album* Mill.). На степових схилах. Ксеромезофіт. Спорадично.

306. **П. болотний** (*G. palustre* L.). По берегах р. Кобелячок та заболочених ділянках. Гігрофіт. Спорадично.

307. **П. здуплодий** (*G. physocarpum* Ledeb.). На лісових галявинах, узліссях Хоманківського лісу. Мезофіт. Спорадично.

308. **П. руський** (*G. ruthenicum* Willd.). На степових схилах, остепнених луках. Ксеромезофіт. Спорадично. Часто.

309. **П. справжній** (*G. verum* L.). На степових схилах, луках, узліссях. Мезоксерофіт. Часто.

310. **П. чіпкий** (*G. aparine* L.). У Хоманківському лісі, на узліссях, на степових схилах по чагарниках. Мезофіт. Звичайно. Бур., лік., харч., техн.

Родина Барвінкові (Arosynaceae).

Рід Ваточник (*Asclepias* L.).

311. **Ваточник звичайний** (*Asclepias syriaca* L.). На узліссях, на луках, у районі кар'єру. Мезофіт. Має північноамериканське походження. Зрідка. Дек., корм., лік., мед., бур., адвент.

Рід Барвінок (*Vinca* L.).

312. ***Барвінок трав'янистий** (*Vinca herbacea* Waldst. & Kit.). На степових схилах північно-східної експозиції. Мезоксерофіт. Зрідка. Охорон.

Рід Ластовень (*Vincetoxicum* N. M. Wolf).

313. **Ластовень лікарський** (*Vincetoxicum hirundinaria* Medik.). На степових схилах, узліссях. Мезоксерофіт. Спорадично.

Порядок Шорстколистоцвіті (Boraginales).

Родина Шорстколисті (Boraginaceae).

Рід Егоніхон (*Aegonychon* S.F. Gray).

314. ***Егоніхон фіолетово-голубий** (*Aegonychon purpureocaeruleum* (L.) Holub). У травостої Хоманківського лісу. Дуже рідко. Мезофіт. Дек., лік., жиросол., мед. Охорон.

Рід Буглосойдес (*Buglossoides* Moench).

315. **Буглосойдес польовий** (*Buglossoides arvensis* (L.) I. M. Johnst.). На степових схилах. Ксеромезофіт. Часто. Адвен. Середземноморсько-ірансько-туранського походження. Бур.

Рід Вошанка (*Cerinthe* L.).

316. **Вошанка мала** (*Cerinthe minor* L.). На степових схилах північно-східної експозиції. Ксерофіт. Зрідка. Дек., техн., бур.

Рід Горобейник (*Lithospermum* L.).

317. **Горобейник лікарський** (*Lithospermum officinale* L.). На узліссях, схилах, пагорбах, уздовж доріг. Мезоксерофіт. Спорадично. Мед., жиросол.

Рід Гостриця (*Asperugo* L.).

318. **Гостриця лежача** (*Asperugo procumbens* L.). На схилах біля догри. Мезофіт. Харч., віт., лік.

Рід Живокіст (*Symphytum* L.).

319. **Живокіст лікарський** (*Symphytum officinale* L.). На заболочених ділянках р. Кобелячок. Гігрофіт. Зрідка. Лік., харч., мед., отр.

Рід Липучка (*Lappula Moench*).

320. **Липучка бородчата** (*Lappula barbota* (M. Bieb.) Guerke). У верхній частині схилів, що межують із сільськогосподарськими угіддями. Мезоксерофіт. Спорадично. Лік., бур.

321. **Л. розлога** (*L. patula* (Lehm.) Menyh.). У верхній частині схилів, що межують із сільськогосподарськими угіддями Мезоксерофіт. Спорадично. Адвен. Азіатського походження. Мед., бур.

Рід Медунка (*Pulmonaria L.*).

322. **Медунка темна** (*Pulmonaria obscura* Dumort.). У нагірній діброві, Хоманківському лісі. Мезофіт. Часто. Мед.

Рід Незабудка (*Myosotis L.*).

323. **Незабудка дерниста** (*Myosotis caespitosa* K.F. Schulz.). На вологих луках, по берегах водойм, боліт. Гігрофіт. Спорадично.

324. **Н. польова** (*M. arvensis* (L.) Hill). У верхній частині схилів, що межують із сільськогосподарськими угіддями, по чагарниках. Мезоксерофіт. Спорадично. Адвен. Середземноморсько-ірансько-туранського походження. Лік., техн., бур.

Рід Нонея, куряча сліпота (*Nonea Medik.*).

325. **Куряча сліпота звичайна** (*Nonea pulla* DC.). На степових схилах, луках. Мезоксерофіт. Спорадично. Мед.

326. **К. с. російська** (*N. rossica* Steven). На степових схилах.

Мезоксерофіт. Часто. Мед., бур.

Рід Синяк (*Echium L.*).

327. **Синяк звичайний** (*Echium vulgare* L.). На степових схилах, луках. Мезоксерофіт. Часто. Мед., віт., жиросл.

Рід Чорнокорінь (*Cynoglossum L.*).

328. **Чорнокорінь лікарський** (*Cynoglossum officinale* L.). На степових схилах, по чагарниках. Ксеромезофіт. Спорадично. Адвен. Середземноморського походження. Бур., лік., мед., отр., жиросл.

Порядок Пасльонові (Solanales).

Родина Березкові (*Convolvulaceae*).

Рід Березка (*Convolvulus L.*).

329. **Березка польова** (*Convolvulus arvensis* L.). На степових схилах, луках, узліссях. Мезоксерофіт. Часто. Бур., корм., лік., мед., отр.

Рід Плетуха (*Calystegia R. Br.*).

330. **Плетуха звичайна** (*Calystegia sepium* (L.) R. Br.). По берегах р. Кобелячок. Гігрофіт. Часто.

Рід Повитиця (*Cuscuta* L.).

331. **Повитиця чебрецева** (*Cuscuta epithymum* (L.) L.). На степових схилах південно-східної експозиції. Паразитуює на деревію майже звичайному.

Ксеромезофіт. Рідко. Лік., отр., бур.

Родина Пасльонові (*Solanaceae*).

Рід Повій (*Lycium* L.).

332. **Повій звичайний** (*Lycium barbarum* L.). На верхівці схилів уздовж дороги. Мезофіт. Зрідка. Адвен. Східноазійського походження. Мед., віт., дек.

Рід Паслін (*Solanum* L.).

333. **Паслін солодко-гіркий** (*Solanum dulcamara* L.). По периферії заболочених ділянок р. Кобелячок. Гігрофіт. Спорадично.

334. **П. чорний** (*S. nigrum* L.). У Хоманківському лісі. Мезофіт. Рідко. Адвен. Батьк. – Півд. Європа. Лік., отр., техн., харч.

Порядок Маслиноцвіті (*Oleales*).

Родина Маслинові (*Oleaceae*).

Рід Ясен (*Fraxinus* L.).

335. **Ясен звичайний** (*Fraxinus excelsior* L.). У нагірній діброві, Хоманківському лісі, на схилах. Часто. Мезофіт. Мед., віт., лік., дуб., дек.

Порядок Губоцвіті (*Lamiales*).

Родина Подорожникові (*Plantaginaceae*).

Рід Подорожник (*Plantago* L.).

336. **Подорожник великий** (*Plantago major* L.). На узліссях. Мезофіт. Спорадично. Лік. Культив.

337. **П. Корнута** (*P. cornuti* Gouan). На солонцюватих луках по периферії заболоченої ділянки р. Кобелячок утворює суцільні зарості. Мезоксерофіт. Спорадично.

338. **П. ланцетолистий** (*P. lanceolata* L.). На луках, степових схилах. Мезоксерофіт. Часто. Лік., бур. Культив.

339. **П. середній** (*P. media* L.). На остепнених луках, схилах. Мезоксерофіт. Часто. Лік. Бур.

340. **П. солончаковий** (*P. salsa* Pall.). На засолених місцях заплави р. Кобелячок. Спорадично. Мезоксерофіт.

341. **П. Урвілла = П. степовий** (*P. urvillei* Opiz. = *P. stepposa* Kupri-an.). На степових схилах. Ксерофіт. Часто.

Рід Вероніка (*Veronica* L.).

342. **Вероніка австрійська** (*Veronica austriaca* L.). На степових схилах. Ксерофіт. Часто.

343. **В. весняна** (*V. verna* L.). На остепнених луках, схилах. Ксеромезофіт. Часто. Бур.

344. **В. дібровна** (*V. chamaedrys* L.). У нижній частині степових схилів, по чагарниках, у Хоманьківському лісі. Мезофіт. Звичайно.

345. **В. колосиста** (*V. spicata* L.). На луках, степових схилах. Ксеромезофіт. Часто.

346. **В. польова** (*V. arvensis* L.). На схилах. Ксеромезофіт. Спорадично. Адвен. Середземноморсько-ірансько-туранського походження. Лік.

347. **В. рання** (*V. praecox* All.). На трав'янистих схилах. Мезоксерофіт. Спорадично.

348. **В. сива** (*V. incana* L.). На степових схилах, здебільшого у верхній частині. Ксерофіт. Спорадично.

349. **В. степова** (*V. steppacea* Kotov). На степових схилах. Ксерофіт. Спорадично.

350. **В. широколиста** (*V. teucrium* L.). У нижній частині степових схилів, на луках. Мезофіт. Часто.

Родина Ранникові (*Scrophulariaceae*).

Рід Дзвінець (*Rhinanthus* L.).

351. **Дзвінець малий** (*Rhinanthus minor* L.). На заплавних луках. Мезофіт. Часто.

Рід Дивина (*Verbascum* L.).

352. **Дивина австрійська** (*Verbascum austriacum* Schottbex Roem. & Schult.). На степових схилах. Мезоксерофіт. Часто.

353. **Д. борошніста** (*V. lychnitis* L.). На степових схилах. Ксеромезофіт. Спорадично. Бур.

354. **Д. ведмежа** (*V. thapsus* L.). На остепнених луках. Мезоксерофіт. Спорадично. Лік., отр.

355. **Д. густоквіткова** (*V. densiflorum* Bertol.). На схилах, остепнених луках, поміж чагарниками. Ксеромезофіт. Спорадично. Лік.

356. **Д. фіолетова** (*V. phoeniceum* L.). На степових схилах у північній частині заказника. Мезоксерофіт. Часто.

Рід Кравник (*Odontites* Ludw.).

357. **Кравник звичайний** (*Odontites vulgaris* Moench). На луках та степових схилах. Ксеромезофіт. Часто.

Рід Льонок (*Linaria* Mill.).

358. **Льонок дроколистий** (*Linaria genistifolia* (L.) Mill.). На степових схилах. Мезоксерофіт. Спорадично.

359. **Л. звичайний** (*L. vulgaris* Mill.). На луках, степових схилах. Ксеромезофіт. Часто. Лік., отр., дек., техн., бур.

Рід Ортанта (*Orthantha* (Benth.) A. Kerner).

360. **Ортанта жовта** (*Ortantha lutea* (L.) A. Kern. ex Wettst. = *Odonites luteus* (L.) Clairv.). На степових схилах. Ксерофіт. Спорадично.

Рід Очанка (*Euphrasia* L.).

361. **Очанка стиснута** (*Euphrasia stricta* D. Wolff ex J. F. Lehm.). На остепнених луках правого берега р. Кобелячок. Мезоксерофіт. Часто.

Рід Перестріч (*Melampyrum* L.).

362. **Перестріч лучний** (*Melampyrum pratense* L.). На лісових галявинах у Хоманьківському лісі. Мезофіт. Зрідка.

363. **П. сріблястий** (*M. argyrocotum* Fisch. ex Koso-Pol.). На узліссях, схилах. Ксеромезофіт.

Рід Ранник (*Scrophularia* L.).

364. **Ранник вузлуватий** (*Scrophularia nodosa* L.). У Хоманьківському лісі. Мезофіт. Зрідка. Мед., отр.

Родина Губоцвіті (Lamiaceae).

Рід Буквиця (*Betonica* L.).

365. **Буквиця лікарська** (*Betonica officinalis* L.). На степових схилах, по чагарниках. Ксеромезофіт. Спорадично.

Рід Вовконіг (*Lycopus* L.).

366. **Вовконіг високий** (*Lycopus exaltatus* L.). По берегах р. Кобелячок, на заплавних луках та на заболочених ділянках. Спорадично. Гігрофіт.

367. **В. європейський** (*L. europaeus* L.). На заплавних луках р. Кобелячок. Гігрофіт. Спорадично.

Рід Глуха кропива (*Lamium* L.).

368. **Глуха кропива пурпурова** (*Lamium purpureum* L.). У Хоманьківському лісі, на степових схилах по чагарниках. Мезофіт. Часто. Адвен. Середземноморського походження. Корм., лік., мед., бур.

Рід Горлянка (*Ajuga* L.).

369. **Горлянка женовська** (*Ajuga genevensis* L.). На луках. Мезофіт. Спорадично.

370. **Г. хіоська** (*A. chia* Schreb.). На степових схилах. Мезоскорофіт. Спорадично. Дек.

Рід Залізник (*Phlomis* L.).

371. **Залізник бульбистий** (*Phlomis tuberosa* L.). На степових схилах, узліссях. Ксерофіт. Спорадично.

372. **З. колючий** (*P. pungens* Willd.). На степових схилах південно-східної та південної експозиції. Ксерофіт. Спорадично.

Рід Материнка (*Origanum* L.).

373. **Материнка звичайна** (*Origanum vulgare* L.). На степових схилах, по чагарниках, масово. Ксеромезофіт. Часто. Лік., ефіроол. Культив.

Рід М'ята (*Mentha* L.).

374. **М'ята водяна** (*Mentha aquatica* L.). У прибережно-водних смугах на заболочених ділянках. Гігрофіт. Зрідка. Дек., ефіроол., водоох.

Рід М'яточник (*Ballota* L.).

375. **М'яточник чорний** (*Ballota nigra* L. = *B. ruderalis* Sw.). На степових схилах, під чагарниками, у Хоманьківському лісі, на узліссях. Мезофіт. Часто.

Рід Розхідник (*Glechoma* L.).

376. **Розхідник звичайний** (*Glechoma hederacea* L.). У Хоманьківському лісі, на узліссях, луках та в нижній частині степових схилів. Мезофіт. Часто. Мед., віт., лік., харч., техн., отр., ефіроол.

377. **Р. шорсткий** (*G. hirsuta* Waldst. & Kit.). У нагірній діброві, Хоманьківському лісі. Мезофіт. Спорадично.

Рід Самосил (*Teucrium* L.).

378. **Самосил гайовий** (*Teucrium chamaedrys* L.). На степових схилах по чагарниках. Мезоксерофіт. Часто.

379. **С. часниковий** (*T. scordium* L.). На луках, по берегах водойм. Гігрофіт. Спорадично.

Рід Собача кропива (*Leonurus* L.).

380. **Собача кропива звичайна** (*Leonurus cardiaca* L. = *L. quinquelobatus* Gilib. ex Usteri, nom. illeg.). На луках, у нижній частині степових схилів, під чагарниками. Мезофіт. Спорадично. Адвен. Середземноморсько-ірансько-туранського походження. Дуб., лік., мед. Культив.

Рід Суховершки (*Prunella* L.).

381. **Суховершки звичайні** (*Prunella vulgaris* L.). У нижніх частинах степових схилів та заплавлних луках. Гігромезофіт. Спорадично. Лік., корм.

Рід Чебрець (*Thymus* L.).

382. **Чебрець Маршаллів** (*Thymus marschallianus* Willd.). На степових схилах, переважно у верхній частині. Ксерофіт. Спорадично. Лік., ефіроол. Культив.

Рід Чистець (*Stachys* L.).

383. **Чистець болотний** (*Stachys palustris* L.). На заболочених ділянках, по берегах річки. Гігрофіт. Спорадично. Мед., харч., техн., отр.

384. **Ч. германський** (*S. germanica* L.). У нижній частині схилу південної частини заказника. Ксерофіт. Дуже рідко. Дек.

385. **Ч. лісовий** (*S. sylvatica* L.). У Хоманьківському лісі, на степових схилах по чагарниках. Мезофіт. Зрідка. Мед.

386. **Ч. трансильванський** (*S. transsilvanica* Schur.). На степових схилах, остепнених луках. Мезоксерофіт. Часто.

Рід Шавлія (*Salvia* L.).

387. **Шавлія кільчаста** (*Salvia verticillata* L.). На степових схилах під чагарниками. Мезоксерофіт. Зрідка. Мед.

388. **Ш. поникла** (*S. nutans* L.). На степових схилах східної та південної експозиції. Ксеромезофіт. Часто. Дек., лік.

389. **Ш. степова** (*S. stepposa* Shost.). На степових схилах, суходільних луках. Ксерофіт. Часто.

Рід Шандра (*Marrubium* L.).

390. **Шандра рання** (*Marrubium praecox* Janka). На степових схилах південної експозиції. Мезоксерофіт. Спорадично. Мед.

Рід Шоломниця (*Scutellaria* L.).

391. **Шоломниця висока** (*Scutellaria altissima* L.). У Хоманьківському лісі. Мезофіт. Рідко.

392. **Ш. звичайна** (*S. galericulata* L.). По берегах р. Кобелячок. Гігрофіт.

Рід Щебрушка (*Acinos* Mill.).

393. **Щебрушка польова** (*Acinos arvensis* (Lam.) Dandy). На степових схилах, узліссях. Мезоксерофіт. Часто. Бур.

Родина Вовчкові (*Orobanchaceae*).

Рід Вовчок, заразиха (*Orobanche* L.).

394. **Вовчок білий** (*Orobanche alba* Stephan ex Willd.). На степових схилах у верхній та середній їх частинах. Ксерофіт. Спорадично.

395. **В. синюватий** (*O. coeruleascens* Stephan). На степових схилах у північній частині заказника. Ксерофіт. Зрідка.

Родина Пухирникові (*Lentibulariaceae*).

Рід Пухирник (*Utricularia* L.).

396. ***Пухирник звичайний** (*Utricularia vulgaris* L.). На мілководях р. Кобелячок. Спідомінує в складі угруповань водних макрофітів. Гідатофіт. Спорадично. Охорон.

Порядок Айстроцвіті (*Asterales*).

Родина Дзвоникові (*Campanulaceae*).

Рід Азинеума (*Asyneuma* Griseb. et Schenk).

397. ***Азинеума сірувата** (*Asyneuma canescens* (Waldst. & Kit.) Griseb. & Schenk). На степових схилах, здебільшого у верхній частині. Ксерофіт. Спорадично. Охорон.

Рід Дзвоники (*Campanula* L.).

398. **Дзвоники ріпчасті** (*Campanula rapunculus* L.). На степових схилах, переважно у нижній частині. Ксеромезофіт. Спорадично. Дек., лік., мед., харч.

399. **Д. ріпчасті** (*C. rapunculoides* L.). На степових схилах, у Свердловському лісі на галявинах та узліссях. Ксеромезофіт. Спорадично. Дек., лік., мед.

400. **Д. скупчені** (*C. glomerata* L.). На степових схилах. Ксерофіт. Зрідка.

401. **Д. сибірські** (*C. sibirica* L.). На степових схилах. Ксерофіт. Спорадично.

402. **Д. кропиволисті** (*C. trachelium* L.). У Хоманківському лісі. Мезофіт. Зрідка. Дек., харч.

Родина Айстрові, Складноцвіті (*Asteraceae* (*Compositae*)).

Рід Амброзія (*Ambrosia* L.).

403. **Амброзія полинолиста** (*Ambrosia artemisiifolia* L.). У верхній частині схилів, що межують із сільськогосподарськими угіддями. Мезофіт. Спорадично. Бур. Адвен. Батьк. – Півн. Америка. Бур.

Рід Блошниця (*Pulicaria* Gaertn.).

404. **Блошниця звичайна** (*Pulicaria vulgaris* Gaertn.). По берегах річки. Гігрофіт. Лік. Спорадично.

Рід Будяк (*Carduus* L.).

405. **Будяк кучерявий** (*Carduus crispus* L.). На степових схилах, луках. Мезофіт. Спорадично. Мед., харч., лік.

406. **Б. пониклий** (*C. nutans* L.). На степових схилах. Мезофіт. Зрідка. Адвен. Середземноморського походження. Бур., мед., харч.

Рід Волошка (*Centaurea* L.).

407. **Волошка дрібноцвіта** (*Centaurea bibersteinii* DC. = *C. micranthos* S. G. Gmel. ex Hayek.). На степових схилах. Мезоксерофіт. Часто.

408. **В. лучна** (*C. jacea* L.). На луках, при основі схилів. Мезофіт. Часто. Дек., мед., віт.

409. **В. несправжньоплямиста** (*C. pseudomaculosa* Dobrocz.). На степових схилах. Мезоксерофіт. Спорадично.

410. **В. несправжньошкіряста** (*C. apiculata* Ledeb. = *C. pseudocoriacea* Dobrocz.). На степових схилах. Мезоксерофіт. Часто.

411. **В. синя** (*C. cyanus* L.). У верхній частині схилів, що межують із сільськогосподарськими угіддями. Мезофіт. Зрідка. Адвен. Середземноморського походження. Бур., мед., лік., дек. Культив.

412. **В. скабіозовидна** (*C. scabiosa* L.). На степових схилах. Мезоксерофіт. Часто. Дек.

413. ***В. східна** (*C. orientalis* L.). На степових схилах, переважно у верхній частині. Ксерофіт. Зрідка. Дек., мед. Охорон.

Рід Гіркуша (*Picris* L.).

414. **Гіркуша нечуйвітрова** (*Picris hieracioides* L.). На схилах, луках. Мезофіт. Спорадично. Бур.

Рід Головатень (*Echinops* L.).

415. **Головатень руський** (*Echinops rithenicus* M. Bieb. = *E. ritro* L.). На степових схилах, переважно у нижній частині, на узліссях, лісових галявинах. Ксеромезофіт. Зрідка. Дек., лік., мед., отр.

Рід Деревій (*Achillea* L.).

416. **Деревій благородний** (*Achillea nobilis* L.). На степових схилах. Мезоксерофіт. Спорадично. Корм., лік., ефіроол.

417. **Д. заплавний** (*A. inundata* Kondr.). На заплавних луках та заболочених ділянках. Гігромезофіт. Спорадично.

418. **Д. майжезвичайний** (*A. submilefolium* Klokov & Krytzka). На степових схилах, луках. Мезофіт. Часто. Лік., мед. Культив.

Рід Жовтозілля (*Senecio* L.).

419. **Жовтозілля весняне** (*Senecio vernalis* Waldst. & Kit.). На остепнених луках, схилах. Ксеромезофіт. Спорадично. Бур., корм., лік., фарб.

420. **Ж. еруколисте** (*S. erucifolius* L.). На степових схилах, остепнених луках. Мезоксерофіт. Спорадично.

421. **Ж. звичайне** (*S. vulgaris* L.). У верхній частині схилів, що межують із сільськогосподарськими угіддями. Мезофіт. Спорадично. Адвен. Батьк. – Азія. Бур., лік., техн.

422. **Ж. Якова** (*S. jacobaea* L.). На степових схилах, луках. Мезоксерофіт. Спорадично. Отр., мед., лік., техн.

Рід Злинка (*Erigeron* L.).

423. **Злинка гостра** (*Erigeron acris* L.). На схилах, остепнених луках. Ксеромезофіт. Спорадично. Бур., лік.

Рід Коніза (*Conyza* L.).

424. **Коніза канадська** (*Conyza canadensis* (L.) Cronq. = *Erigeron canadensis* L.). На схилах, остепнених луках, рудеральних місцях, ділянках, що межують із закрайками полів. Ксеромезофіт. Спорадично. Адвент. Батьк. – Півн. Америка. Звичайно. Корм., віт., лік., бур.

Рід Козельці (*Tragopogon* L.).

425. **Козельці великі** (*Tragopogon major* Jacq.). На степових схилах, луках. Ксеромезофіт. Спорадично.

Рід Кульбаба (*Taraxacum* Wigg.).

426. **Кульбаба лікарська** (*Taraxacum officinale* Wigg. aggr.). На луках. Мезофіт. Спорадично. Лік., віт., харч., мед.

427. **К. пізня** (*T. serotinum* (Waldst. & Kit.) Poir.). На степових схилах. Ксерофіт. Спорадично.

Рід Латук (*Lactuca* L.).

428. **Латук дикий, л. компасний** (*Lactuca serriola* L.). У верхній частині схилів, що межують із сільськогосподарськими угіддями, на луках. Мезофіт. Спорадично. Адвен. Середземноморсько-ірансько-туранського походження. Бур., лік., отр., корм.

Рід Лопух (*Arctium* L.).

429. **Лопух справжній** (*Arctium lappa* L.). У Хоманківському лісі, на узліссях, луках. Мезофіт. Спорадично. Бур., лік., мед., харч.

Рід Маруна (*Pyrethrum* Zinn).

430. **Маруна щиткова** (*Pyrethrum corymbosum* (L.) Scop.). На схилах північно-східної експозиції між чагарниками, на узліссях, лісових галявинах. Мезофіт. Зрідка.

Рід Нечуйвітер (*Hieracium* L.).

431. **Нечуйвітер волохатенький** (*Pilosella officinarum* F. Schult. & Sch. Bip. = *Hieracium pilosella* L.). На верхівках степових схилів. Ксерофіт. Зрідка.

432. **Н. напівзонтичний** (*Pilosella cymosa* (L.) F. Schult. & Sch. Bip. = *Hieracium cymosum* L.). На степових схилах. Ксерофіт. Часто.

433. **Н. отруйний** (*Hieracium virosum* Pall.). На степових схилах. Ксерофіт. Спорадично. Лік.

Рід Оман (*Inula* L.).

434. **Оман британський** (*Inula britannica* L.). На заплавних луках. Мезофіт. Спорадично. Лік., мед., корм.

435. ***О. високий** (*I. helenium* L.). На болотах попід річкою, по узлісся Хоманківського лісу. Гігрофіт. Спорадично. Дек., лік. Охорон.

436. **О. німецький** (*I. germanica* L.). На галявині Хоманківського лісу. Зрідка. Мезоксерофіт. Дек., лік.

Рід Осот (*Cirsium* Mill.).

437. **Осот болотний** (*Cirsium palustre* (L.) Scop.). На вологих луках. Гігрофіт. Спорадично.

438. **О. городній** (*C. oleraceum* (L.) Scop.). На заплавних луках та по берегах р. Кобелячок. Гігрофіт. Звичайно.

439. **О. звичайний** (*C. vulgare* (Savi) Ten.). На засмічених місцях. Мезофіт. Звичайно. Корм., харч., мед., бур.

440. **О. їстівний** (*C. esculentum* (Siev.) С. А. Мей.). На солончакових луках. Гіпромезофіт. Зрідка.

441. **О. польовий** (*C. arvense* (L.) Scop.). У верхній частині схилів, що межують із сільськогосподарськими угіддями. Мезофіт. Спорадично. Мед., отр., бур.

442. **О. сірий** (*C. canum* (L.) All.). На засолених луках. Мезофіт. Спорадично.

Рід Пижмо (*Tanacetum* L.).

443. **Пижмо звичайне** (*Tanacetum vulgare* L.). На степових схилах, переважно в нижній частині, на луках, на рудеральних ділянках, біля колишнього кар'єру. Мезофіт. Спорадично. Лік., ефіроол., дуб. Культив.

Рід Полин (*Artemisia* L.).

444. **Полин австрійський** (*Artemisia austriaca* Jacq.). На степових схилах. Ксерофіт. Часто. Ефіроол., мед., лік., бур.

445. **П. гіркий** (*A. absinthium* L.). У верхній частині схилів, що межують із сільськогосподарськими угіддями, на луках. Мезофіт. Спорадично. Бур., лік., ефіроол., віт. Адвен. Ірансько-туранського походження.

446. **П. звичайний** (*A. vulgaris* L.). На забур'янених схилах при дорозі. Мезофіт. Спорадично. Бур., лік., фарб., ефіроол.

- Рід Любочки (*Leontodon* L.).
447. **Любочки осінні** (*Leontodon autumnalis* L.). На заплавних луках. Мезофіт. Спорадично. Бур.
- Рід Поросинець = Тромсдорфія (*Hypochaeris* L. = *Trommsdorfia* Bernh. (*Achyrophorus* Adans.)).
448. **Поросинець плямистий = Тромсдорфія плямиста** (*Hypochaeris maculata* L. = *Trommsdorfia maculata* (L.) Bernh.). На степових схилах. Ксерофіт. Часто.
- Рід Празелень (*Lapsana* L.).
449. **Празелень звичайний** (*Lapsana communis* L.). У Хоманьківському лісі. Мезофіт. Часто. Мед., бур.
- Рід Серпій (*Serratula* L.).
450. **Серпій різнолистий** (*Serratula lycopifolia* (Vill.) A. Kern.) = *S. heterophylla* (L.) Desf). На степових схилах утворює куртини. Спорадично. Мезоксерофіт.
- Рід Скерета (*Crepis* L.).
451. **Скерета покрівельна** (*Crepis tectorum* L.). На степових схилах. Ксеромезофіт. Спорадично. Лік., мед.
- Рід Скорзонера (*Scorzonera* L.).
452. **Скорзонера дрібноквітова** (*Scorzonera parviflora* Jacq.). На солончакових луках. Мезофіт. Спорадично.
- Рід Солонечник (*Galatella* Cass.).
453. **Солонечник естрагоновидний** (*Galatella dracunculoides* (Lam.) Nees). На степових схилах, галявинах у Хоманьківському лісі. Мезоксерофіт. Зрідка.
454. **С. звичайний = Кринітарія звичайна** (*G. linosyris* (L.) Rchb. f. = *Crinitaria linosyris* (L.) Less.). На степових схилах. Ксерофіт. Спорадично.
- Рід Солончакова айстра (*Tripolium* Ness.).
455. **Солончакова айстра звичайна** (*Tripolium vulgare* Ness.). На солончакових луках. Мезоксерофіт. Зрідка.
- Рід Татарник (*Onopordum* L.).
456. **Татарник звичайний** (*Onopordum acanthium* L.). На забур'янених ділянках у верхній частині схилів. Мезофіт. Зрідка. Адвен. Середземноморського походження. Мед., лік., харч., техн., бур.
- Рід Хондрила (*Chondrilla* L.).
457. **Хондрила ситникова** (*Chondrilla juncea* L.). На степових схилах. Ксерофіт. Зрідка. Харч., віт.

Рід Цикорій (*Cichorium* L.).

458. **Цикорій дикий** (*Cichorium intybus* L.). На луках, місцями домінує, при основі схилів. Мезофіт. Часто. Адвен. Середземноморсько-ірансько-туранського походження. Лік., харч., віт., корм., мед.

Рід Цмин (*Helichrysum* Mill.).

459. **Цмин пісковий** (*Helichrysum arenarium* (L.) Moench.). На степових схилах, остепнених луках. Ксерофіт. Часто. Дек., лік. Культив.

Рід Череди (*Bidens* L.).

460. **Череди трироздільна** (*Bidens tripartita* L.). По берегах р. Кобелячок. Гігрофіт. Спорадично. Бур., лік., віт., фарб. Культив.

Рід Чихавка (*Ptar mica* Mill.).

461. **Чихавка хрящувата** (*Ptar mica cartilaginea* (Ledeb. ex Rchb.) Ledeb.). На вологих луках, біля боліт. Гігрофіт. Спорадично.

Рід Юриней (*Jurinea* Cass.).

462. ***Юриней багатоквіткова** (*Jurinea multiflora* (L.) B. Fedtsch.). Єдиний локалітет у верхній частині степового схилу південно-східної експозиції. Ксерофіт. Дуже рідко. Охорон.

463. **Ю. верболиста** (*J. salicifolia* Grun.). На степових схилах. Ксерофіт.

464. **Ю. павутиниста** (*J. arachnoidea* Bunge). На степових схилах, переважно у верхній частині. Ксерофіт. Спорадично.

Порядок Черсакоцвіті (Dipsacales).

Родина Адоксові (*Adoxaceae*).

Рід Адокса (*Adoxa* L.).

465. **Адокса мускусна** (*Adoxa moschatellina* L.). У широколистяних лісах. Мезофіт. Зрідка.

Родина Бузинові (*Sambucaceae*).

Рід Бузина (*Sambucus* L.).

466. **Бузина чорна** (*Sambucus nigra* L.). На схилах, луках, у Хоманьківському лісі, в колишньому кар'єрі. Мезофіт. Спорадично. Дек., лік., харч., техн.

Родина Жимолостеві (*Caprifoliaceae*).

Рід Жимолость (*Lonicera* L.).

467. **Жимолость татарська** (*Lonicera caprifolia* L.). На узліссі Хоманьківського лісу як здичавіле. Ксеромезофіт. Зрідка. Батьк. – Середземномор'я. Дек., лік., мед.

Родина Черсакові (*Dipsacaceae*).

Рід Свербіжниця (*Knautia* L.).

468. **Свербіжниця польова** (*Knautia arvensis* (L.) Coult.). На луках, по узліссях та степових схилах. Ксеромезофіт. Часто. Мед., лік., дек.

Рід Скабіоза (*Scabiosa* L.).

469. **Скабіоза блідо-жовта** (*Scabiosa ochroleuca* L.). На степових схилах, луках. Мезоксерофіт. Спорадично.

Родина Валеріанові (*Valerianaceae*).

Рід Валеріана (*Valeriana* L.).

470. ***Валеріана бульбиста** (*Valeriana tuberosa* L.). На верхівці незалісненого схилу в центральній частині заказника. Ксеромезофіт. Дуже рідко. Охорон.

471. **В. пагононосна** (*V. stolonifera* Czern.). У нижній частині схилу північно-західної частини під чагарниками. Мезофіт. Спорадично.

Рід Мласкавець (*Valerianella* Mill.).

472. **Мласкавець віночковий** (*Valerianella coronata* (L.) DC.). На остепнених луках. Ксеромезофіт. Зрідка.

Порядок Аралієцвіті (*Apiales*).

Родина Зонтичні (*Apiaceae*).

Рід Борщівник (*Heracleum* L.).

473. **Борщівник сибірський** (*Heracleum sibiricum* L.). У Хоманківському лісі, на узліссях та при основі схилів. Мезофіт. Спорадично. Бур., віт., харч., ефіроол.

Рід Буги́ла (*Anthriscus* Pers.).

474. **Буги́ла лісова** (*Anthriscus sylvestris* (L.) Hoffm.). У нагірній діброві, Хоманківському лісі, на узліссях, по чагарниках. Мезофіт. Часто. Харч., мед., віт., ефіроол., лік.

Рід Бутень (*Chaerophyllum* L.).

475. **Бутень бульбистий** (*Chaerophyllum bulbosum* L.). У Хоманківському лісі, на узліссях. Мезофіт. Спорадично. Корм., харч., бур.

Рід Вех (*Sium* L.).

476. **Вех широколистий** (*Sium latifolium* L.). По берегах р. Кобелячок, по периферії заболочених ділянок. Гігрофіт. Зрідка. Ефіроол., отр.

Рід Жабриця (*Seseli* L.).

477. **Жабриця звивиста** (*Seseli tortuosum* L.). На степових схилах. Ксерофіт. Спорадично.

478. **Ж. рівнинна** (*S. campestre* Besser). На степових схилах. Мезоксерофіт. Часто.

Рід Кмин (*Carum* L.).

479. **Кмин звичайний** (*Carum carvi* L.). На луках. Мезофіт. Спорадично. Харч., лік., ефіроол. Культив.

Рід Миколайчики (*Eryngium* L.).

480. **Миколайчики польові** (*Eryngium campestre* L.). На луках, степових схилах. Ксеромезофіт. Часто. Бур., віт., лік., харч.

Рід Морква (*Daucus* L.).

481. **Морква дика** (*Daucus carota* L.). На справжніх та остепнених луках, степових схилах, галявинах. Ксеромезофіт. Часто. Ефіроол., лік., віт., бур.

Рід Омег (*Oenanthe* L.).

482. **Омег водяний** (*Oenanthe aquatica* (L.) Poir.). По берегах р. Кобелячок, на мілководдях замкнених водойм. Гігрофіт. Спорадично. Отр., віт., дек.

Рід Пастернак (*Pastinaca* L.).

483. **Пастернак дикий** (*Pastinaca sylvestris* Mill.). На луках, узліссях. Мезофіт. Спорадично. Бур., лік., ефіроол.

Рід Різак (*Falcaria* Fabr.).

484. **Різак звичайний** (*Falcaria vulgaris* Bernh.). На степових схилах, заплавах і остепнених луках. На верхівках схилів масово. Мезоксерофіт. Часто. Мед., лік., харч., бур.

Рід Ториліс (*Torilis* Adans.).

485. **Ториліс японський** (*Torilis japonica* (Houtt.) DC). На схилах, під чагарниками. Ксеромезофіт. Спорадично.

Рід Тринія (*Trinia* Hoffm.).

486. **Тринія багатостеблова** (*Trinia multicaulis* Schischk.). На степових схилах. Мезоксерофіт. Часто.

487. ***Т. Китайбеля** (*T. kitaibelii* M. Vieb.). На степових схилах центральної частини заказника попід чагарниками. Ксеромезофіт. Дуже рідко. Охорон.

Рід Яглиця (*Aegopodium* L.).

488. **Яглиця звичайна** (*Aegopodium podagraria* L.). У нагірній діброві, Хоманьківському лісі. Мезофіт. Часто. Харч., мед., корм., лік.

СОЗОЛОГІЧНИЙ СПИСОК ФЛОРИ СУДИННИХ РОСЛИН ЗАКАЗНИКА

№ з/п	Назва виду	Ценотична група	Основна гіроморфа	Созологічний статус			Постійність на території заказника	Наукова цінність
				СЧС/СITES	ЧКУ	ПО		
1	Азінеума сірувата <i>Asplenium capense</i> (Waldst. et. Kit.) Griseb. et Schenk	степовий	ксерофіт			+	спорадично	Вразливий понтичний (погранично ареальний на північній межі ареалу)
2	Аконіт дібровний <i>Aconitum nemorosum</i> L.	лісовий	мезофіт			+	дуже рідко	Рідкісний понтичний. Східнопричорноморський ендемік
3	Анемона лісова <i>Anemone sylvestris</i> L.	степовий	мезоксерофіт			+	дуже рідко	Рідкісний декоративно квітучий широко палеоарктичний вид
4	Астрагал довголистий <i>Astragalus dolichophyllus</i> Pall.	степовий	ксерофіт			+	дуже рідко	Зникаючий понтично-кавказький (погранично ареальний на північній межі ареалу)
5	Астрагал різковий <i>Astragalus corniculatus</i> M. Bieb.	степовий	ксерофіт			+	спорадично	Рідкісний південно-причорноморський ендемік (погранично ареальний на північній межі ареалу)
6	Барвінок трав'янистий <i>Vinca herbacea</i> Waldst. et Kit.	степовий	ксерофіт			+	спорадично	Рідкісний європейський степовий

ДОДАТКИ

7	Белевалія сарматська <i>Bellevallia samatica</i> (Pall. ex Georg.) Woronow	степовий	ксерофіт			+	зрідка	Вразливий понтичний степовий
8	Брандушка різнокольорова <i>Bulbocodium versicolor</i> (Ker-Gawl.) Spreng.	степовий	мезоксерофіт	+			спорадично	Рідкісний понтичний степовий (причорноморсько-прикаспійський ендемік)
9	Валеріана бульбиста <i>Valeriana tuberosa</i> L.	степовий	ксерофіт			+	дуже рідко	Рідкісний середземно-причорноморський (погранично ареальний на північній межі ареалу)
10	Вишня степова <i>Cerasus fruticosa</i> (Pall.) Woronow.	степовий	мезоксерофіт			+	дуже рідко	Рідкісний європейський степовий
11	Волошка східна <i>Centauraea orientalis</i> L.	степовий	ксерофіт			+	зрідка	Рідкісний понтичний степовий (погранично ареальний на північній межі ареалу)
12	Гадюча цибулька занедбана <i>Muscari neglectum</i> Cuss. ex Ten.	степовий	мезоксерофіт			+	зрідка	Рідкісний європейсько-середземноморський
13	Гіацинтик блдий <i>Hyacinthella leucophaca</i> (K. Koch.) Schur	степовий	ксерофіт			+	спорадично	Рідкісний понтичний. Північнопричорноморський ендемік
14	Горицвіт весняний <i>Adonis vernalis</i> L.	степовий	ксеромезофіт	+	+		зрідка	Рідкісний європейсько-західносибірський степовий

Продовження таблиці

№ з/п	Назва виду	Ценогична група	Основна пігноморфа	Созологічний статус			Постійність на території заказника	Наукова цінність
				СЧС/СПЕС	ЧКУ	ПО		
15	Горичвіт волзький <i>Adonis wolgensis</i> Stev.	степовий	ксерофіт		+		дуже рідко	Вразливий паннонсько-понтійний (погранично ареальний на північній межі ареалу)
16	Гострокільник волосистий <i>Oxytropis pilosa</i> (L.) DC.	степовий	ксерофіт			+	спорадично	Рідкісний європейсько-західноазійський степовий
17	Егілопс циліндричний <i>Aegilops cylindrica</i> Host	степовий	ксерофіт			+	дуже рідко	Зникаючий напівпустельний (пограничного ареальний на північній межі ареалу)
18	Егоніхон фіолетово-голубий <i>Aegonychon coeruleo-purpureum</i> (L.) Holub	лісовий	ксеромезофіт			+	дуже рідко	Рідкісний європейський середземноморсько-передньозахідський (погранично ареальний на північно-східній межі ареалу)
19	Зозулинень болотний <i>Orchis palustris</i> L.	лучний	гігрофіт		+		дуже рідко	Рідкісний європейсько-середземноморський середньозахідський (погранично ареальний на північній межі ареалу)
20	Ковила волосиста <i>Stipa capillata</i> L.	степовий	ксерофіт		+		спорадично	Рідкісний палеарктичний степовий

ДОДАТКИ

21	Конвалія звичайна <i>Convallaria majalis</i> L.	степовий	мезофіт				+	спорадично	Вразливий європейсько-азіатський палеарктичний
22	Ломиніс цілолистяний <i>Clematis integrifolia</i> L.	степовий	мезоксерофіт				+	зрідка	Рідкісний понтичний степовий
23	Льон багаторічний <i>Linum catharticum</i> L.	степовий	мезоксерофіт				+	дуже рідко	Рідкісний європейсько- середземноморський
24	Оман високий <i>Inula helenium</i> L.	болотний	гігрофіт				+	зрідка	Рідкісний західно- палеарктичний
25	Первоцвіт весняний <i>Primula veris</i> L.	лісовий	мезофіт				+	дуже рідко	Рідкісний неморальний (погранично ареальний на південній межі ареалу)
26	Перлівка трансільванська <i>Melica transsylvanica</i> Schur	степовий	ксерофіт				+	дуже рідко	Рідкісний європейсько- західноазіатський степовий
27	Півники карликові <i>Iris pumila</i> L.	степовий	ксерофіт				+	зрідка	Рідкісний причорноморсько- каспійський (погранично ареальний на північній межі ареалу)
28	Проліска сибірська <i>Scilla sibirica</i> Haw.	лісовий	мезофіт				+	спорадично	Вразливий європейський неморальний
29	Пухирник звичайний <i>Utricularia vulgaris</i> L.	водний	гідратофіт				+	спорадично	Голарктичний
30	Родовик лікарський <i>Sanguisorba officinalis</i> L.	лучний	мезофіт				+	дуже рідко	Рідкісний голарктичний
31	Рябчик руський <i>Fritillaria ruthenica</i> Wikstr.	лісовий	мезофіт			+		зрідка	Рідкісний палеарктичний із диз'юнктивним ареалом

Продовження таблиці

№ з/п	Назва виду	Ценотична група	Основна гігоморфа	Созологічний статус			Постійність на території заказника	Наукова цінність
				СЧС/СЛЕС	ЧКУ	ПО		
32	Рястка Буше <i>Ornithogalum boucheanum</i> (Kunth) Aschers.	лісовий	мезофіт		+		зрідка	Рідкісний середземно-морсько-передньозаїський
33	Тринія Китайбеля <i>Trinia kitaibeli</i> M.Bieb.	степовий	ксеромезофіт	+/		+	дуже рідко	Рідкісний західно-палеарктичний. Причорноморський ендемік
34	Тюльпан дібровний <i>Tulipa quietetorum</i> Klokov & Zoz	лісовий	мезофіт		+		зрідка	Рідкісний понтичний причорноморсько-передкавказький
35	Чина паннонська <i>Lathyrus pannonicus</i> (Jacq.) Satske	степовий	ксеромезофіт			+	дуже рідко	Рідкісний європейсько-сибірський степовий
36	Чистець германський <i>Stachys germanica</i> L.	степовий	ксерофіт			(+)	дуже рідко	Рідкісний неморальний європейський
37	Шафран сітчастий <i>Strocus reticulatus</i> Steven ex Adam.	степовий	мезофіт		+		спорадично	Рідкісний субсередземно-морський понтичний. Причорноморський ендемік
38	Юринея багатоквіткова <i>Jurinea multiflora</i> (L.) B. Fedtsch.	степовий	ксерофіт			+	дуже рідко	Зникаючий понтичний степовий (погранично ареальний на північній межі ареалу)

АНОТОВАНИЙ СПИСОК НАЗЕМНИХ ЧОТИРИНОГИХ ХРЕБЕТНИХ ЗАКАЗНИКА

КЛАС Земноводні (амфібії) (Amphibia)

Підклас Дугохребцеві (Apsidospondyli).

Ряд Безхвості (Anura (Ecaudata).

Родина Круглоязычні (Discoglossidae).

Рід Джерелянка (Bombina Oken, 1816).

1. **Джерелянка червоночерева** (*Bombina bombina* L.). Звичайний вид, що населяє мілкі стоячі водойми з добре прогрітою водою. (БК).

Родина Жаби-землянки (Pelobatidae).

Рід Землянка (Pelobates Wagler, 1830).

2. **Землянка звичайна, часничниця звичайна** (*Pelobates fuscus* Latr.). Нечисленний вид різноманітних сухих біотопів. (РС, БК).

Родина Ропухи (Bufonidae).

Рід Ропуха (Bufo Laurenti, 1768).

3. **Ропуха зелена** (*Bufo viridis* Laur.). Найбільш звичайний вид амфібії сухих біотопів. (БК).

4. **Р. сіра** (*Bufo bufo* L.). Звичайний, проте нечисленний вид різноманітних сухих біотопів.

Родина Райки (Hylidae).

Рід Райка (Hyla Laurenti, 1768).

5. **Райка звичайна** (*Hyla arborea* L.). Звичайний вид лісових біотопів. (БК).

Родина Жабові (Ranidae).

Рід Зелена жаба (Pelophylax Fitzinger, 1843).

6. **Жаба озерна** (*Rana ridibunda* Pall.). Найчисленніший вид серед місцевих водолубних амфібії.

Рід Бура жаба – Rana Linnaeus, 1758.

7. **Жаба гостроморда** (*Rana arvalis* Nilss.). Численний вид на луках та берегах водойм заплави (БК).

8. **Ж. трав'яна** (*Rana temporaria* L.). Звичайний вид прибережного лісу.

КЛАС Плазуни, або рептилії (Reptilia)

Підклас Анапсиди (Anapsida).

Ряд Черепахи (*Chelonia* (Testudines)).

Родина Прісноводні черепахи (*Emididae*).

Рід Еміси (*Emys* Dumeril, 1806).

9. **Черепаха болотяна європейська** (*Emys orbicularis* L.). Звичайний вид водойм заплави. (МСОП, БК).

Підклас Лепідозаври (*Lepidosauria*).

Ряд Лускаті (*Squamata*).

Родина Справжні ящірки (*Lacertidae*).

Рід Ящірки (*Lacerta* Linnaeus, 1758).

10. **Ящірка прудка** (*Lacerta agilis* L.). Звичайний вид добре прогрітих сонцем відкритих біотопів.

Родина Вужеві (*Colubridae*).

Рід Вуж (*Natrix* Laurenti, 1768).

11. **Вуж звичайний** (*Natrix natrix* L.). Звичайний вид вологих біотопів заказника.

КЛАС Птахи (Aves)

Ряд Лелекоподібні (*Ciconiiformes*).

Родина Чаплеві (*Ardeidae*).

Рід Бугай (*Botaurus* Stephens, 1819).

12. **Бугай** (*Botaurus stellaris* L.). Досить звичайний вид під час обох міграцій. З'являється на території заказника в березні–квітні. Осінній проліт розпочинається в серпні–вересні (БК).

Рід Бугайчик (*Ixobrychus* Billberg, 1828).

13. **Бугайчик** (*Ixobrychus minutus* L.). Нечисленний гніздовий вид. Прилітає в 1–3-й декадах травня. Осіння міграція триває протягом серпня–вересня. (БК).

Рід Квак (*Nicticorax* T. Forster, 1817).

14. **Квак** (*Nicticorax nicticorax* L.). Звичайний вид на весняному прольоті та під час осінньої міграції. Початок весняної міграції відзначений у 2–3-й декадах березня. На осінньому прольоті починають траплятися із середини серпня. Останніх птахів можна зустріти до початку – середини жовтня. (БК).

Рід Чепура (*Egretta* T. Forster, 1817).

15. **Чепура велика** (*Egretta alba* L.). Звичайний мігруючий та нечисленний літучий вид. Весною перші птахи з'являється на почат-

ку березня – у 1-й декаді квітня. Осінній проліт розпочинається в середині липня у вигляді післягніздових кочівель. Останніх птахів можна зустріти до початку жовтня. (БК).

Рід Чаплі (*Ardea Linnaeus, 1758*).

16. **Чапля сіра** (*Ardea cinerea L.*). Звичайний пролітний під час обох міграцій та літуючий вид. Перші птахи з'являються весною з початку березня по 1-у декаду квітня. Осіння міграція розпочинається у 2-й половині серпня. Останніх птахів можна зустріти до середини жовтня.

17. **Ч. руда** (*Ardea purpurea L.*). Звичайний під час міграцій та літуючий вид. Трохи поступається чисельністю ч. сірій. (БК).

Родина Лелекові (*Ciconidae*).

Рід Лелека (*Ciconia Brisson, 1760*).

18. **Лелека білий** (*Ciconia ciconia L.*). Звичайний мігруючий вид. Гніздиться в навколишніх селах, а територію заказника використовує як кормовий біотоп. Перші птахи весною відзначалися з кінця 1-ї декади березня по 1-у декаду квітня. Відлітають, починаючи із середини серпня. Останні птахи зустрічаються до кінця першої декади вересня. (БК).

Ряд Гусеподібні (*Anseriformes*).

Родина Качині (*Anatidae*).

Рід Качка (*Anas Linnaeus, 1758*).

19. **Крижень** (*Anas platyrhynchos L.*). Звичайний гніздовий та під час обох міграцій вид. Перші птахи прилітають навесні протягом березня, а іноді – і в кінці лютого. Осіння міграція проходить протягом вересня – листопада.

20. **Чирянка мала** (*Anas crecca L.*). Звичайний під час обох міграцій вид. Перші птахи навесні починають траплятися із середини березня. Осіння міграція проходить протягом вересня – жовтня.

21. **Ч. велика** (*Anas querquedula L.*). Нечисленний гніздовий та звичайний під час обох міграцій вид. Перші птахи з'являються в районі гніздування в період з 2-ї декади березня до кінця місяця. Осіння міграція проходить протягом вересня – жовтня.

Ряд Соколоподібні (*Falconiformes*).

Родина Яструбині (*Accipitridae*).

Рід Яструб (*Accipiter Brisson, 1760*).

22. **Яструб великий** (*Accipiter gentilis L.*). Нечисленний гніздовий вид.

23. **Я. малий** (*Accipiter nisus* L.). Нечисленний гніздовий вид.

Рід Канюк (*Buteo Lacedpede*, 1799).

24. **Зимняк** (*Buteo lagopus* Pontopp.). Звичайний пролітний та зимуючий вид. Перші птахи з'являються восени в період із 3-ї декади вересня по середину листопада. Відліт із району заказника триває протягом усього березня.

25. **Канюк звичайний** (*Buteo buteo* L.). Рідкісний гніздовий та звичайний мігруючий вид. Перші птахи навесні з'являються в період із березня по середину квітня. Останні птахи восени відлітають у 1-й декаді жовтня.

Рід Лунь (*Circus Lacedpede*, 1799).

26. **Лунь очеретяний** (*Circus aeruginosus* L.). Нечисленний гніздовий та звичайний мігруючий вид. Перші птахи навесні з'являються в період із 2-ї декади березня по 2-у декаду квітня. З місць гніздування відлітає протягом липня – серпня. (БК).

Родина Соколині (Falconidae).

Рід Сокіл (*Falco Linnaeus*, 1758).

27. **Підсоколик великий** (*Falco subbuteo* L.). Рідкісний літуючий та звичайний пролітний вид. Перші птахи прилітають протягом квітня – початку травня. Осінній відліт починається на початку вересня.

Ряд Куроподібні (*Galliformes*).

Родина Фазанові (Phasianidae).

Рід Куріпка (*Perdix Brisson*, 1760).

28. **Куріпка сіра** (*Perdix perdix* L.). Нечисленний осідлий вид. (БК).

Рід Перепілка (*Coturnix Bonaparte*, 1791).

29. **Перепілка** (*Coturnix coturnix* L.). Нечисленний гніздовий та звичайний мігруючий вид. Перші птахи навесні з'являються в період із кінця квітня до середини травня. Осіння міграція починається в кінці серпня, а окремі птахи можуть зустрічатися до 3-ї декади жовтня.

Ряд Журавлеподібні (*Gruiformes*).

Родина Пастушкові (Rallidae).

Рід Деркач (*Crex Bechstein*, 1803).

30. **Деркач** (*Crex crex* L.). Звичайний гніздовий та пролітний вид. Перші птахи з'являються на місцях гніздування з кінця квітня по се-

редину травня. Відліт починається в 3-й декаді серпня – 1-й декаді вересня. (ЄЧС, БК).

Рід Погонич (*Porzana Vieillot*, 1816).

31. **Погонич** (*Porzana porzana* L.). Звичайний гніздовий та мігруючий вид. Починає прибувати на місця гніздування в 2–3-й декадах квітня. Відлітає в серпні – вересні. (БК).

32. **Курочка мала** (*Porzana parva* Scop.). Досить звичайний гніздовий вид, проте поступається чисельністю погоничу. Строки міграцій подібні до попереднього виду. (БК).

Рід Пастушок (*Rallus Linnaeus*, 1758).

33. **Пастушок** (*Rallus aquaticus* L.). Звичайний гніздовий та пролітний вид.

Рід Водяні курочки (*Gallinula Brisson*, 1760).

34. **Курочка водяна** (*Gallinula chloropus* L.). Звичайний на гніздівлі та міграціях вид. Починає прибувати на місця гніздування з кінця березня. Відлітають ці птахи протягом серпня – вересня, проте окремі особини можуть зустрічатися до середини жовтня.

Рід Лиски (*Fulica Linnaeus*, 1758).

35. **Лиска** (*Fulica atra* L.). Нечисленний гніздовий вид та більш звичайний на обох міграціях. Навесні перші птахи починають з'являтися протягом 2-ї половини березня, а закінчується проліт протягом травня. Відліт відбувається протягом вересня та 1-ї половини жовтня.

Ряд Сивкоподібні (*Charadriiformes*).

Родина Сивкові (Charadrii).

Рід Пісочник (*Charadrius Linnaeus*, 1758).

36. **Пісочник малий** (*Charadrius dubius* Scop.). Зрідка трапляється на обох міграціях. Весняна міграція відбувається протягом квітня – травня. Осінній відліт здійснюється протягом серпня. (БК).

Рід Чайка (*Vanellus Brisson*, 1760).

37. **Чайка** (*Vanellus vanellus* L.). Нечисленний літуючий та досить звичайний мігруючий вид. Перші птахи з'являються навесні протягом березня. Осіння міграція розпочинається на початку вересня й закінчується в 1-й декаді жовтня.

Рід Уліт (*Tringa Linnaeus*, 1758).

38. **Коловодник звичайний** (*Tringa totanus* L.). Звичайний під час обох міграцій вид. Перші птахи прилітають протягом березня – першої половини квітня.

Рід Баранець (*Gallinago Brisson, 1760*).

39. **Баранець звичайний** (*Gallinago gallinago* L.). Нечисленний пролітний вид. Навесні перші птахи прилітають протягом березня – 1-ї декади квітня. Початок осінньої міграції припадає на 3-ю декаду серпня, а її закінчення спостерігається протягом жовтня.

Рід Слуква (*Scolopax Linnaeus, 1758*).

40. **Слуква** (*Scolopax rusticola* L.). Звичайний двічі пролітний птах. Навесні перші птахи з'являються протягом 3-ї декади березня – 1-ї декади квітня. Восени перші мігранти були відзначені вже на початку 3-ї декади серпня. Закінчується осіння міграція наприкінці жовтня – у 1-й декаді листопада. (РС, БК).

Родина Мартинів (*Laridae*).

Рід Мартин (*Larus Linnaeus, 1758*).

41. **Мартин звичайний** (*Larus ridibundus* L.). Нечисленний пролітний вид. Прилітає навесні протягом 3-ї декади березня – квітня.

Рід Болотяні крички (*Chlidonias Rafinesque, 1822*).

42. **Крячок чорний** (*Chlidonia nigra* L.). Нечисленний мігруючий вид. Навесні перші птахи прилітають із кінця квітня по середину травня. (БК).

Рід Крички (*Sterna Linnaeus, 1758*).

43. **Крячок річковий** (*Sterna hirundo* L.). Нечисленний мігруючий вид. Навесні перші птахи прилітають у 3-й декаді квітня. (БК).

Ряд Голубоподібні (*Columbiformes*).

Родина Голубині (*Columbidae*).

Рід Голуб (*Columbus Linnaeus, 1758*).

44. **Голуб сизий** (*Columba livia* L.). Звичайний осідлий вид навколишніх населених пунктів. Територію заказника використовує як кормові угіддя.

45. **Припутьень** (*Columba palumbus* L.). Звичайний гніздуючий та пролітний вид. Весняний приліт перших птахів розпочинається з 2-ї декади березня по 2-у декаду квітня. Післягніздові відкочівлі починаються з кінця липня, і закінчується осіння міграція в кінці жовтня – середині листопада.

Рід Горлиця (*Streptopelia Bonaparte, 1855*).

46. **Горлиця звичайна** (*Streptopelia turtur* L.). Нечисленний гнізду-ючий та звичайний пролітний вид. Перші птахи навесні з'являються з кінця квітня по середину травня. Осіння міграція триває з початку серпня по 1-у декаду жовтня.

47. **Г. садова** (*Streptopelia decaocto* Frivald.). Звичайний осідлий вид урболандшафтів.

Ряд Зозулеподібні (Cuculiformes).

Родина Зозулеві (*Cuculidae*).

Рід Зозулі (*Cuculus* Linnaeus, 1758).

48. **Зозуля звичайна** (*Cuculus conor* L.). Звичайний гніздовий та пролітний вид. Весняний приліт перших птахів розпочинається з 3-ї декади квітня по 1-у декаду травня. Осінній відліт триває протягом періоду з 2-ї декади липня до початку вересня. (БК).

Ряд Совоподібні (Strigiformes).

Родина Совові (*Strigidae*).

Рід Вухаті сови (*Asio* Brisson, 1760).

49. **Сова вухата** (*Asio otus* L.). Рідкісний гніздовий та звичайний під час сезонних кочівель і зимівлі вид. (БК).

Ряд Дрімлюгоподібні (Caprimulgiformes).

Родина Дрімлюгові (*Caprimulgidae*).

Рід Дрімлюга (*Caprimulgus* Linnaeus, 1758).

50. **Дрімлюга** (*Caprimulgus europaeus* L.). Звичайний гніздовий та пролітний вид. Перші птахи навесні з'являються з кінця квітня по 1-у декаду травня. Осіння міграція триває з серпня до початку жовтня. (БК).

Ряд Довгокрилі (Apodiformes).

Родина Серпокрильцеві (*Apodidae*).

Рід Серпокрилець (*Apus*).

51. **Серпокрилець чорний** (*Apus apus* L.). Звичайний вид урболандшафтів із висотними спорудами. Територію заказника використовує як кормові угіддя. Навесні перші птахи прилітають у період з останньої декади квітня по середину травня. Початок осінньої міграції від-

значається з початку 2-ї декади липня; закінчується – у період із 2-ї декади серпня по 1-у декаду вересня.

Ряд Ракшеподібні (Coraciformes).

Родина Рибалочкові (Alcedinidae).

Рід Рибалочка (Alcedo Scopoli, 1777).

52. **Рибалочка звичайний** (*Alcedo atthis* L.). Звичайний пролітний та нечисленний літуючий вид. Початок весняної міграції відзначено в період між 1-ми декадами квітня та травня. Осіння міграція розпочинається в 2-й декаді липня – у серпні й може тривати до кінця 1-ї декади жовтня. (БК).

Родина Бджолоїдкові (Meropidae).

Рід Бджолоїдка (Merops Linnaeus, 1758).

53. **Бджолоїдка** (*Merops apiaster* L.). Численний мігруючий та звичайний літуючий вид. Весняна міграція розпочинається з кінця квітня по 2-гу декаду травня. Осіння міграція розпочинається в середині серпня й закінчується у вересні – на початку жовтня. (БК)

Родина Справжні ракші (Coraciidae).

Рід Сиворакша (Coracias Linnaeus, 1758)

54. **Сиворакша** (*Coracias garrulus* L.). Рідкісний мігруючий вид. Весняний приліт перших птахів розпочинається з початку травня по 3-ю декаду цього місяця. Осіння міграція починається в серпні й триває до середини вересня. (ЧКУ, БК).

Родина Одудові (Upipidae).

Рід Одуд (Upupa Linnaeus, 1758).

55. **Одуд** (*Upupa epops* L.). Нечисленний гніздовий та звичайний під час міграцій вид. Весняний приліт перших птахів розпочинається з кінця березня по початок травня. Осіння міграція триває з кінця липня до початку вересня. (БК).

Ряд Дятлоподібні (Piciformes).

Родина Дятлові (Picidae).

Рід Крутиголовка (Jynx Linnaeus, 1758).

56. **Крутиголовка** (*Jynx forquilla* L.). Звичайний гніздовий та мігруючий вид. Весняна міграція розпочинається у квітні, у період із початку до кінця цього місяця. Осіння міграція розпочинається в кінці липня й закінчується в кінці серпня – на початку вересня. (БК).

Рід Жовна (*Picus Linnaeus*, 1758).

57. **Жовна сива** (*Picus canus* L.). Нечисленний гніздовий та звичайний мігруючий вид. Весняна міграція починається в період із середини березня по першу декаду квітня. Осіння міграція триває з 2-ї декади вересня по кінець жовтня. (БК).

Рід Дятел (*Dendrocopos Koch*, 1816).

58. **Дятел звичайний** (*Dendrocopos major* L.). Звичайний гніздовий та зимуючий вид. Осіння кочівля в цього виду добре виражена й розпочинається із середини вересня; весняна – проходить непомітно й розпочинається в 2-й половині лютого. (БК).

59. **Д. малий строкатий** (*Dendrocopos minor* L.). Нечисленний гніздовий та зимуючий вид. (БК).

Ряд Горобцеподібні (*Passeriformes*).

Родина Ластівкові (*Hirundinidae*).

Рід Берегова ластівка (*Riparia Forster*, 1817).

60. **Ластівка берегова** (*Riparia riparia* L.). Численний пролітний та звичайний літуючий гніздовий вид. Початок весняної міграції відзначено з 3-ї декади квітня по середину травня. Осіння триває з 2-ї декади липня до кінця вересня. (БК).

Рід Сільська ластівка (*Hirundo Linnaeus*, 1758).

61. **Ластівка сільська** (*Hirundo rustica* L.). Численний пролітний та звичайний літуючий гніздовий вид. Початок весняної міграції припадає на період із 2-ї декади квітня до кінця цього місяця. Осіння міграція починається з кінця 1-ї декади липня по кінець цього місяця й триває до початку жовтня. (БК).

Рід Міська ластівка (*Delichon Linnaeus*, 1758).

62. **Ластівка міська** (*Delichon urbicum* L.). Звичайний мігруючий та літуючий вид. Перші птахи навесні починають з'являтися протягом квітня – 1-ї декади травня. Осіння міграція триває з кінця липня до кінця вересня. (БК).

Родина Жайворонкові (*Alaudidae*).

Рід Посмітюха (*Galerida Boie*, 1828).

63. **Посмітюха** (*Galerida cristata* L.). Рідкісний гніздовий, нечисленний пролітний та зимуючий вид. Весняна міграція починається із середини березня.

Рід Степовий жайворонок (*Melanicorypha* Boie, 1828).

64. **Жайворонок степовий** (*Melanicorypha calandra* L.). Нечисленний пролітний вид. Початок весняної міграції відзначено протягом усього березня. Осіння міграція закінчується в кінці вересня – на початку жовтня. (БК).

Рід Польові жайворонки (*Alauda* Linnaeus, 1758).

65. **Жайворонок польовий** (*Alauda arvensis* L.). Звичайний гніздовий та іноді численний на міграціях вид. Початок весняної міграції відзначено протягом всього березня, але він може тривати й до початку травня. Осіння міграція спостерігається з вересня по середину жовтня.

Родина Плискові (Motacilidae).

Рід Щеврик (*Anthus* Bechstein, 1805).

66. **Щеврик лісовий** (*Anthus trivialis* L.). Звичайний гніздовий і пролітний вид. Перші птахи з'являються в районі біостанції протягом квітня, і закінчується весняна міграція в 2-й декаді травня. Осінній відліт починається з 1-ї декади липня. (БК).

Рід Плиска (*Motacilla* Linnaeus, 1758).

67. **Плиска жовта** (*Motacilla flava* L.). Нечисленний гніздовий та звичайний пролітний вид. Навесні перші птахи з'являються з 2-ї декади квітня до початку травня. Восени останні птахи зустрічалися до кінця 2-ї декади жовтня. (БК).

68. **П. біла** (*Motacilla alba* L.). Звичайний гніздовий та пролітний вид. Початок весняної міграції спостерігався з кінця 2-ї декади березня протягом місяця. Осіння міграція розпочинається з кінця серпня до середини вересня й закінчується на початку жовтня. (БК).

Родина Сорокопудові (Lanidae).

Рід Сорокопуд (*Lanius* Linnaeus, 1758).

69. **Сорокопуд-жулан** (*Lanius collurio* L.). Звичайний гніздовий та пролітний вид. Навесні перші птахи з'являються з кінця квітня до середини травня, і закінчується проліт у кінці 2-ї декади травня. Осінній відліт починається з кінця 2-ї декади липня до 1-ї декади серпня включно. Закінчення осінньої міграції відзначено з кінця серпня до початку 3-ї декади вересня. (БК).

70. **С. сірий** (*Lanius excubitor* L.). Рідкісний пролітний та зимуючий вид. Відзначений на весняному прольоті в період із 24 лютого по 22 березня. Осіння міграція триває до середини листопада. (ЧКУ, БК).

Родина Вивільгові (Oriolidae).

Рід Вивільга (*Oriolus Linnaeus, 1758*).

71. **Вивільга** (*Oriolus oriolus L.*). Звичайний гніздовий та пролітний вид. Початок весняної міграції припадає на період із кінця квітня до середини травня, і закінчується вона в кінці травня – на початку червня. Осіння міграція триває із середини липня по кінець серпня – початок вересня. (БК).

Родина Шпаків (Sturnidae).

Рід Шпак (*Sturnus Linnaeus, 1758*).

72. **Шпак** (*Sturnus vulgaris L.*). Звичайний мігруючий та літуючий вид. Весняна міграція починається з кінця лютого до початку квітня й закінчується до середини травня. Осінній відліт починається у вересні й триває до 3-ї декади жовтня – початку листопада.

Родина Воронові (Corvidae).

Рід Сойка (*Garrulus Linnaeus, 1758*).

73. **Сойка** (*Garrulus glandarius L.*). Звичайний гніздовий та зимуючий вид.

Рід Сорока (*Pica Linnaeus, 1758*).

74. **Сорока** (*Pica pica L.*). Численний гніздовий та зимуючий вид.

Рід Крук (*Corvus Linnaeus, 1758*).

75. **Галка** (*Corvus monedula L.*). Звичайний літуючий та зимуючий вид.

76. **Грак** (*Corvus frugilegus L.*). Звичайний літуючий та зимуючий вид.

77. **Ворона сіра** (*Corvus cornix L.*). Звичайний гніздовий та зимуючий вид.

78. **Крук** (*Corvus corax L.*). Нечисленний літуючий та зимуючий вид.

Родина Омелюхові (Bombycillidae).

Рід Омелюх (*Bombycilla Vieillot, 1808*).

79. **Омелюх** (*Bombycilla garrulus L.*). Звичайний під час весняної, нечисленний під час осінньої міграцій вид. Зимує не кожного року. Початок осінньої міграції відзначено в 1-й декаді листопада. Весняна міграція починається на початку лютого й закінчується в період із 3-ї декади березня по 3-ю декаду квітня. (БК)

Родина Кротів'янкові (Sylviidae).

Рід Кобилочка (*Locustella Kaup, 1829*).

80. **Кобилочка солов'їна** (*Locustella luscinioides Savi.*). Нечисленний гніздовий та звичайний пролітний вид. Весняна міграція розпочинається в 2-й декаді квітня. (БК)

Рід Очеретянка (*Acrocephalus* J. A. et F. Naumann, 1811).

81. **Очеретянка лучна** (*Acrocephalus schoenobaenus* L.). Звичайний гніздовий та численний мігруючий вид. Появу перших птахів навесні відзначено в 4-й п'ятиденці квітня. (БК).

82. **О. велика** (*Acrocephalus arundinaceus* L.). Звичайний гніздовий та численний мігруючий вид. Приліт перших птахів навесні припадає на період із 3-ї декади квітня по кінець 1-ї декади травня, і закінчується міграція в кінці травня. Осіння міграція триває із середини липня до середини вересня. (БК).

Рід Кропив'янка (*Sylvia* Scopoli, 1769).

83. **Кропив'янка рябогруда** (*Sylvia nisoria* Bechst.). Нечисленний гніздовий та мігруючий вид. Початок весняної міграції припадає на перші 2 декади травня, і закінчення її відзначено в кінці травня. Осіння міграція починається в середині липня й закінчується не пізніше середини серпня. (БК).

84. **К. садова** (*Sylvia borin* Bodd.). Звичайний під час міграцій вид. Початок весняної міграції припадає на кінець 1-ї та 2-у декаду травня, а закінчення – на кінець цього місяця. Осіння міграція розпочинається в період із початку 2-ї декади липня по кінець 1-ї п'ятиденки серпня, а закінчується в проміжку часу з початку 2-ї до початку 3-ї декади вересня. (БК).

85. **К. чорноголова** (*Sylvia atricapilla* L.). Звичайний гніздовий та численний мігруючий вид. Весняний приліт перших птахів відзначено з початку 3-ї декади квітня по кінець 1-ї декади травня. Закінчення прольоту відбувається в період із середини по кінець травня. Початок осінньої міграції спостерігається в 4–5 п'ятиденках липня, а її закінчення – із середини 3-ї декади вересня по кінець 1-ї декади жовтня. (БК).

86. **К. сіра** (*Sylvia communis* Lath.). Звичайний гніздовий та численний у періоди міграцій вид. Початок весняної міграції спостерігався з 3-ї декади квітня по середину цього місяця, а закінчення – у 3-й декаді травня. Осіння міграція починалась із середини 1-ї по середину 2-ї декади липня, а закінчувалася в період із кінця 1-ї декади серпня по 1-у декаду вересня включно. (БК).

87. **К. прудка** (*Sylvia curruca* L.). Звичайний гніздовий та мігруючий вид. Початок весняної міграції відзначено із середини квітня до початку травня, а закінчувалася вона з кінця 2-ї по середину 3-ї декади травня. Осінній відліт починається з кінця червня по середину

липня. Останні птахи в різні роки відзначались із середини вересня по 1-у п'ятиденку жовтня включно. (БК).

Рід Вівчарик (*Phylloscopus Boie, 1826*).

88. Вівчарик весняний (*Phylloscopus trochilus L.*). Звичайний під час обох міграцій вид. Весняна міграція розпочинається в період із середини квітня до кінця цього місяця й триває до кінця квітня – середини травня. Початок осіннього відльоту відзначено з початку 2-ї декади серпня до кінця цього місяця, а його закінчення – у 3-й декаді вересня – 1-й декаді жовтня. (БК).

89. В.-ковалик (*Phylloscopus collybita Vieill.*). Звичайний гніздовий та мігруючий вид. Весняний приліт перших птахів відзначено з кінця березня по 2-у декаду квітня, і закінчується міграція в середині 1-ї декади травня. Початок осінньої міграції варіює в часі й відзначався в період із кінця липня по середину вересня. Відліт останніх птахів також розтягнутий у часі й відзначався з кінця вересня до початку листопада. (БК).

90. В. жовтобровий (*Phylloscopus sibilatrix Bechst.*). Звичайний пролітний вид. Початок весняної міграції відзначався з 3-ї декади квітня по 1-у декаду травня. Осіння міграція починається із середини 1-ї до кінця 2-ї декади серпня, і закінчується відліт до початку 2-ї декади вересня. (БК).

Родина Мухоловкові (*Muscicapidae*).

Рід Строката мухоловка (*Ficedula Brisson, 1760*).

91. Мухоловка білошия (*Ficedula albicollis Temm.*). Звичайний гніздовий та пролітний вид. Строки початку весняної міграції попадають у період із середини до кінця квітня. (БК).

Рід Мухоловка (*Muscicapa Brisson, 1760*).

92. Мухоловка сіра (*Muscicapa striata Pall.*). Нечисленний гніздовий та звичайний мігруючий вид. Весняний приліт перших птахів відзначено з кінця квітня до середини травня, і триває міграція до середини 3-ї декади цього місяця. Осіння міграція починається з 3-ї декади липня по 3-ю декаду серпня, і закінчується відліт у межах 3-ї декади вересня. (БК).

Рід Трав'янка (*Saxicola Bechstein, 1803*).

93. Трав'янка лучна (*Saxicola ruberta L.*) Звичайний гніздовий та пролітний вид. Весняна міграція розпочинається в межах 3-ї декади квітня. Осінній проліт триває з кінця липня до середини жовтня. (БК).

Рід Горихвістка (*Phoenicurus* T. Forster, 1817).

94. **Горихвістка звичайна** (*Phoenicurus phoenicurus* L.). Звичайний під час обох міграцій вид. Весняна міграція починається з кінця 1-ї декади квітня по середину 3-ї декади цього місяця. Закінчується весняний проліт у 1-й декаді травня. Осіння міграція починається в липні–серпні й закінчується в середині вересня – у 1-й декаді жовтня. (БК).

95. **Г. чорна** (*Phoenicurus ochruros* Gm.). Звичайний під час обох міграцій вид. Початок весняної міграції відзначено з кінця березня по кінець 2-ї декади квітня, і закінчується він протягом травня. Строки початку осінньої міграції ще залишаються не з'ясованими, а закінчується вона до середини жовтня. (БК).

Рід Вільшанка (*Erithacus* Cuvier, 1800).

96. **Вільшанка** (*Erithacus rubecula* L.). Звичайний гніздовий та пролітний вид. Окремі птахи можуть зимувати. Навесні перші птахи прилітають протягом кінця березня – перших двох декад квітня. Осіння міграція триває з початку вересня по кінець листопада. (БК).

Рід Соловейко (*Luscinia* T. Forster, 1817).

97. **Соловейко східний** (*Luscinia luscinia* L.). Звичайний гніздовий та мігруючий вид. Початок весняної міграції відзначено з 3-ї декади квітня по 1-у п'ятиденку травня й закінчується в середині травня. Осіння міграція починається із середини липня, а її закінчення припадає на 2-у половину серпня. (БК).

98. **Синьошийка** (*Luscinia svecica* L.). Нечисленний гніздовий та звичайний на міграціях вид. Весняна міграція розпочинається в межах квітня й триває по 1-у декаду травня включно. Осінній відліт відбувається із середини липня по кінець вересня – початок жовтня. (БК).

Рід Дрізд (*Turdus* Linnaeus, 1758).

99. **Дрізд чорний** (*Turdus merula* L.). Звичайний гніздовий та мігруючий вид. Окремі особини залишаються на зимівлю. Початок весняної міграції спостерігається з кінця березня по 1-у декаду квітня. Осіння міграція спостерігається із серпня по кінець жовтня.

100. **Д.-чикотень** (*Turdus pilaris* L.). Нечисленний гніздовий та іноді численний пролітний та зимуючий вид.

101. **Д. співочий** (*Turdus philomelos* Brehm.). Звичайний гніздовий та пролітний вид. Початок весняної міграції відзначено з 1-ї декади березня по 1-у п'ятиденку квітня. Осіння міграція спостерігається з серпня по середину жовтня.

Родина Довгохвостосиницеві (Aegithalidae).

Рід Довгохвоста синиця (*Aegithalos Hermann*, 1804).

102. **Синиця довгохвоста** (*Aegithalos caudatus* L.). Звичайний на кочівлях та зимівлі вид. Весняна міграція триває з 1-ї половини лютого до кінця квітня. (БК).

Родина Синицеві (Paridae).

Рід Ремез (*Remiz Jarocki*, 1819).

103. **Ремез** (*Remiz pendulinus* L.). Нечисленний гніздовий та звичайний мігруючий вид. Початок весняної міграції припадає на період із початку до кінця квітня й триває іноді до середини травня. Восени останні птахи відлітають до кінця 2-ї декади вересня. (БК).

Рід Синиці (*Parus Linnaeus*, 1758).

104. **Синиця велика** (*Parus major* L.). Численний гніздовий, мігруючий та зимуючий вид. Весняна міграція розпочинається в кінці січня – на початку лютого. Закінчення міграції, залежно від погодних умов весни, припадає на період із початку березня до середини квітня. Осіння міграція починається в кінці липня – середині серпня а закінчується протягом жовтня. (БК).

105. **С. блакитна** (*Parus caeruleus* L.). Звичайний гніздовий, мігруючий та зимуючий вид. Терміни весняної та осінньої міграцій майже такі ж, як і в синиці великої. (БК).

Родина Повзикові (Sittidae).

Рід Повзик (*Sitta Linnaeus*, 1758).

106. **Повзик** (*Sitta europaea* L.). Звичайний гніздовий та зимуючий вид зрілих лісів. (БК).

Родина Підкоришникові (Certhiidae).

Рід Підкоришники (*Certhia Linnaeus*, 1758).

107. **Підкоришник** (*Certhia familiaris* L.). Нечисленний гніздовий та зимуючий вид зрілих лісів. Весняна міграція триває з лютого до кінця березня. (БК).

Родина Горобцеві (Passeridae).

Рід Горобець (*Passer Brisson*, 1760).

108. **Горобець хатній** (*Passer domesticus* L.). Звичайний літуючий і зимуючий вид.

109. **Г. польовий** (*Passer montanus* L.). Численний літуючий і зимуючий вид. Весняна міграція починається в лютому й триває по 2-у декаду квітня включно. Осіння міграція відбувається в серпні – жовтні.

Родина В'юркові (*Fringillidae*).

Рід В'юрок (*Fringilla* Linnaeus, 1758).

110. **Зяблик** (*Fringilla coelebs* L.). Звичайний гніздуючий, численний на міграціях і зрідка зимуючий вид. Приліт перших птахів навесні спостерігається з кінця лютого по 1-у декаду квітня. Осінній відліт розпочинається в 1–2-й декадах серпня й закінчується в кінці жовтня – на початку листопада. (БК).

111. **В'юрок** (*Fringilla montifringilla* L.). Як правило, нечисленний пролітний і зрідка зимуючий вид. В окремі роки чисельність в'юрка може бути дуже високою. Весняна міграція відзначена з 2-ї декади березня до 1-ї декади квітня.

Рід Зеленьяк (*Chloris* Cuvier, 1800).

112. **Зеленьяк** (*Chloris chloris* L.). Звичайний гніздуючий, а в м'які зими – і зимуючий вид. Весняна міграція розпочинається протягом перших двох декад березня. (БК).

Рід Чиж (*Spinus* Koch, 1816).

113. **Чиж** (*Spinus spinus* L.). Численний пролітний та зимуючий вид. Восени перші птахи з'являються протягом кінця 1-ї декади вересня – кінця жовтня. Весняний відліт починається вже в кінці січня – на початку лютого й триває до кінця другої декади березня. (РР, БК).

Рід Щиглик (*Carduelis* Brisson, 1760).

114. **Щиглик** (*Carduelis carduelis* L.). Звичайний гніздуючий, пролітний і зимуючий вид. Весняна міграція спостерігається з кінця січня по кінець квітня. (БК).

Рід Снігур (*Pyrrhula* Brisson, 1760).

115. **Снігур** (*Pyrrhula pyrrhula* L.). Звичайний пролітний та зимуючий вид. Перші птахи з'являються на зимівлю з 2-ї декади жовтня по 1-у декаду листопада. Весняний відліт починається в кінці січня – на початку лютого й закінчується в період із 2-ї декади березня.

Рід Костогриз (*Coccothraustes* Brisson, 1760).

116. **Костогриз** (*Coccothraustes coccothraustes* L.). Звичайний гніздовий, мігруючий та нечисленний зимуючий вид. Весняна міграція починається в кінці лютого – березні. З'являється на місцях гніздування на початку травня, і закінчується весняна міграція в кінці цього місяця. Осінній відліт відзначено в кінці вересня. (БК).

Родина Вівсянкові (*Emberizinae*).

Рід Вівсянка (*Emberiza* Linnaeus, 1758).

117. **Вівсянка звичайна** (*Emberiza citrinella* L.). Звичайний гніздовий та мігруючий вид. У м'які зими незначна частина птахів залишається на зимівлю. Навесні перші птахи з'являються з кінця лютого до початку квітня. (БК).

118. **В. очеретяна** (*Emberiza schoeniclus* L.). Нечисленний гніздовий та мігруючий вид. Зрідка окремі птахи можуть залишатися на зимівлю. Перші птахи навесні з'являються із середини березня по кінець 2-ї декади квітня. Восени останні птахи відлітають в кінці вересня – на початку жовтня. (БК).

КЛАС Ссавці (Звірі) (Mammalia (Theria))

Ряд Зайцеподібні (Lagomorfa).

Родина Зайцеві (Leporidae).

Рід Заєць (*Lepus* Linnaeus, 1758).

119. **Заєць сірий** (*Lepus europaeus* Pall.). Звичайний вид.

Ряд Мишоподібні (Rodentia).

Родина Вивіркові (Sciuridae).

Рід Вивірка (*Sciurus* Linnaeus, 1758).

120. **Вивірка лісова** (*Sciurus vulgaris* L.). Нечисленний вид. Із початку серпня відзначаються регулярні переміщення молодих тварин.

Родина Боброві (Castoridae).

Рід Бобер (*Castor* Linnaeus, 1758).

121. **Бобер європейський** (*Castor fiber* L.). Звичайний відновлений вид. Належить до списку регіонально рідкісних тварин.

Родина Сліпаків (Spalacidae).

Рід Сліпак (*Spalax* Gueldenstaedt, 1770).

122. **Сліпак східний** (*Spalax microphthalmus* Guld.). Звичайний вид. Включений до ЄЧС.

Родина Мишеві (Muridae).

Рід Мишка (*Micromys* Dehne, 1841).

123. **Мишка лучна** (*Micromys minutus* Pall.). Нечисленний вид біляводних біотопів.

Рід Житник (*Apodemus* Kaup, 1829).

124. **Житник пасистий** (*Apodemus agrarius* Pall.). Звичайний вид. Періодично може досягати значної чисельності.

- Рід Мишак (*Sylvaemus Ognev*, 1924).
125. **Мишак жовтогрудий** (*Sylvaemus tauricus* Pall.). Звичайний вид.
126. **М. європейський** (*Sylvaemus sylvaticus* L.). Найбільш звичайний вид роду. Періодично чисельність може досягати дуже значної величини.
- Рід Миша (*Mus Linnaeus*, 1758).
127. **Миша домова** (*Mus musculus* L.). Звичайний вид.
- Рід Пацюк (*Rattus Linnaeus*, 1758).
128. **Пацюк мандрівний** (*Rattus norvegicus* Berk.). Звичайний вид. Родина Щурові (*Arvicolidae*).
- Рід Ондатра (*Ondatra Link*, 1795).
129. **Ондатра мускусна** (*Ondatra zibethicus* L.). В окремі роки буває звичайним видом.
- Рід Щур (*Arvicola Lacepede*, 1799).
130. **Щур водяний** (*Arvicola amphibius* L.). Нечисленний вид.
- Рід Полівка (*Microtus Lacepede*, 1799).
131. **Полівка європейська** (*Microtus arvalis* Pall.). Звичайний, періодично чисельний вид усіх наземних біотопів.

- Ряд Мідицеподібні (*Insectivora*).
- Родина Їжакові (*Erinaceidae*).
- Рід Їжак (*Erinaceus Linnaeus*, 1758).
132. **Їжак білочеревий** (*Erinaceus europaeus* L.). Звичайний вид. Зустрічається в теплу пору року. З вересня впадає в сплячку й виходить із неї в кінці березня – у квітні.
- Родина Мідичеві (*Soricidae*).
- Рід Бурозубки (*Sorex Linnaeus*, 1758).
133. **Мідича звичайна** (*Sorex araneus* L.). Звичайний вид. Частіше можна зустріти в лісових біотопах.

- Ряд Лилюкоподібні (*Chiroptera*).
- Родина Лилюкові (*Vespertilionidae*).
- Рід Вухань (*Plecotus Geoffroy*, 1818).
134. **Вухань бурий** (*Plecotus auritus* L.). Нечисленний вид. Включений до ЧКУ, ЄЧС, Додатку 2 БК.
- Рід Вечірниця (*Nyctalus Bowdich*, 1825).
135. **Вечірниця дозріла** (*Nyctalus noctula* Schr.). Найбільш звичайний вид серед місцевих рукокрилих. Включений до ЧКУ, Додатку 2 БК.

Ряд Псоподібні (Carnivora).

Родина Псові (Canidae).

Рід Єнот (Nyctereutes Temminck, 1839).

136. **Єнот уссурійський** (*Nyctereutes procyonoides* Gray.). Акліматизований, нечисленний вид. Досить значна частина тварин у зимову сплячку не впадають навіть у найбільші морози.

Рід Лис (Vulpes Frisch, 1775).

137. **Лис рудий** (*Vulpes vulpes* L.). Звичайний вид.

Родина Мустелові (Mustelidae).

Рід Мустела (Mustela Linnaeus, 1758).

138. **Ласиця** (*Mustela nivalis* L.). Звичайний вид із нестійкою чисельністю – періодично буває дуже численним.

139. **Тхір темний** (*Mustela putorius* L.). Рідкісний вид заплавного лісу. Включений до ЧКУ, Додатку 2 БК.

Рід Куниця (Martes Pinel, 1792).

140. **Куниця кам'яна** (*Martes foina* Erxl.). Звичайний вид урболандшафтів.

Рід Борсук (Meles Boddaert, 1785).

141. **Борсук європейський** (*Meles meles* L.). Звичайний вид сухих лісових біотопів.

Ряд Оленеподібні (Artiodactyla).

Родина Свиневі (Suidae).

Рід Свиня (Sus Linnaeus, 1758).

142. **Свиня лісова** (*Sus scrofa* L.). Звичайний вид закритих біотопів, проте в останні роки чисельність різко зменшилася внаслідок епізоотії.

Родина Оленеві (Cervidae).

Рід Сарна (Capreolus Gray, 1821).

143. **Сарна європейська** (*Capreolus capreolus* L.). Звичайний вид.

СОЗОЛОГІЧНИЙ СПИСОК ФАУНИ НАЗЕМНИХ ЧОТИРИНОГИХ ХРЕБЕТНИХ ЗАКАЗНИКА

Вид	Категорія рідкисності	Характер перебування на території заказника
Прибережно-водні		
Чепура велика. <i>Egretta alba</i> L.	Регіонально рідкісний вид	Нечисленний літучий та звичайний на міграціях
Бобер європейський. <i>Castor fiber</i> L.	Регіонально рідкісний вид	Нечисленний
Деревно-чагарникові		
Слуква. <i>Scolopax rusticola</i> L.	Регіонально рідкісний вид	Звичайний на міграціях
Вівчарик весняний. <i>Phylloscopus trochilus</i> L.	Регіонально рідкісний вид	Звичайний на міграціях
Сорокопуд сірий. <i>Lanius excubitor</i> L.	Червона книга України, рідкісний	Рідкісний на міграціях та зимівлі
Чиж. <i>Spinus spinus</i> L.	Регіонально рідкісний вид	Звичайний на зимівлі та під час міграцій
Тхір темний. <i>Mustela putorius</i> L.	Червона книга України, неоцінений	Рідкісний
Лучно-степові		
Куріпка сіра. <i>Perdix perdix</i> L.	Регіонально рідкісний вид	Нечисленний осідлий вид
Деркач. <i>Crex crex</i> L.	Європейський Червоний список, категорія R	Звичайний на гніздуванні та міграціях
Сліпак східний. <i>Spalax microphthalmus</i> Guld.	Європейський Червоний список, категорія I	Нечисленний
Евритопні		
Землянка звичайна. <i>Pelobates fuscus</i> Laur.	Регіонально рідкісний вид	Нечисленний
Сиворакша. <i>Coracias garrulus</i> L.	Червона книга України, зникаючий	Рідкісний на міграціях
Вечірниця руда. <i>Nyctalus noctula</i> Schreber	Червона книга України, вразливий	Нечисленний вид
Вухань бурий. <i>Plecotus auritus</i> L.	Європейський Червоний список, категорія I; Червона книга України, вразливий	Нечисленний

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Департаменту екології
та природних ресурсів Полтавської
обласної державної адміністрації
27 жовтня 2020 року № 2

ПОЛОЖЕННЯ ПРО БОТАНІЧНИЙ ЗАКАЗНИК МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «ДРАБИНІВКА»

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Ботанічний заказник місцевого значення «Драбинівка» (далі – Заказник) оголошено рішенням другої сесії двадцять другого скликання Полтавської обласної ради народних депутатів від 27.10.1994 та змінено межі за рахунок розширення на 65,2 га згідно з рішенням першого пленарного засідання тридцять четвертої позачергової сесії сьомого скликання від 28.08.2020 № 1394.

1.2. Заказник має загальну площу 120,2 га і розташований в Кобеляцькому районі між селами Бутенки та Золотарівка на території Бутенківської та Золотарівської сільських рад (далі – Землевласники).

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження перспективного плану формування територій громад Полтавської області» від 13.05.2020 № 571-р Бутенківська сільська рада входить до Білицької ОТГ (39220, Кобеляцький район, селище Білики, вул. Кобеляцька, 53а), Золотарівська сільська рада – Кобеляцької ОТГ (39200, Кобеляцький район, м. Кобеляки), які згідно з постановою Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» від 17.07.2020 № 807-IX включено до Полтавського району.

1.3. Заказник входить до складу природно-заповідного фонду України і охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони та збереження.

1.4. Територія Заказника має велике значення як ділянка степової флори із залишками трав'янистої рослинності колишньої діброви на

корінному правому березі р. Кобелячок із терасованими схилами та заплавними луками, де зростають занесені до Червоної книги України (шафран сітчастий, брандушка різнокольорова, рястка Буше, тюльпан дібровний, рябчик руський, ковила волосиста, зозулинець болотний), регіонально рідкісні (оман високий, проліска сибірська, конвалія звичайна, егілопс циліндричний, гіацинтик блідий, белева-лія сарматська, астрагал довголистий, горицвіт весняний, півники карликові) та лікарські (деревій майжезвичайний, шипшина, глід, цикорій звичайний, материнка звичайна та інші) види рослин.

1.5. Господарська та інша діяльність у межах Заказника здійснюється з дотриманням загальних вимог діючого природоохоронного законодавства України, з урахуванням визначеного законами України і цим Положенням режиму охорони та використання його території, природних комплексів та об'єктів, інших природних ресурсів, що увійшли до складу території Заказника.

1.6. Територія, якій надано статус Заказника, землі, а також інші природні ресурси, їх комплекси та об'єкти, які увійшли в його межі, не вилучаються із користування у їх Землевласників. Згідно з прийнятими рішеннями щодо оголошення Заказника, зміна цільового призначення та видів використання земель не передбачена. Відповідальність за збереження, належний стан і додержання встановлених законодавством України і цим Положенням вимог щодо режиму охорони та використання території Заказника покладається на Землевласників.

1.7. Територія Заказника має використовуватися в першу чергу:

- у природоохоронних цілях;
- у наукових, рекреаційних цілях;
- в освітньо-виховних та інших цілях, не заборонених чинним законодавством України та таких, що не суперечать меті створення та завданням Заказника.

1.8. Землевласники на території Заказника у своїй діяльності керуються Конституцією України, Земельним та Лісовим кодексами України, законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд України», «Про

рослинний світ», «Про тваринний світ», іншими чинними законодавчими і нормативно-правовими актами та цим Положенням.

1.9. Межі Заказника встановлюються в натурі (на місцевості), оформляються відповідними межовими та інформаційними знаками, згідно з визначеними законодавством України вимогами.

Відомості про встановлені законодавством України та цим Положенням обмеження природоохоронного характеру на використання території, у тому числі земель та інших природних комплексів та об'єктів Заказника, вносяться Землевласниками до Державного земельного кадастру України, в установленому законом порядку та обов'язково враховуються у схемі планування території ОТГ, району, області, містобудівній документації, схемах землеустрою і техніко-економічному обґрунтуванні використання та охорони земель відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

До встановлення меж Заказника в натурі (на місцевості) його межі визначаються згідно норм Закону України «Про природно-заповідний фонд України».

1.10. Поштова адреса Землевласників:

Бутенківська сільська рада: 39213, Кобеляцький район, с. Бутенки;

Золотарівська сільська рада: 39215, Кобеляцький район, с. Мідянівка.

2. МЕТА СТВОРЕННЯ І ЗАВДАННЯ

2.1. Основною метою створення Заказника є забезпечення охорони та збереження ділянки степової флори із залишками трав'янистої рослинності колишньої діброви на корінному правому березі р. Кобелячок із терасованими схилами та заплавними луками, де зростають рідкісні види рослин.

2.2. Основними завданнями Заказника є:

- забезпечення збереження природного та ресурсного потенціалу Заказника шляхом застосування методів невиснажливого (збалансованого) природокористування;

- проведення наукових досліджень і спостережень;

- підтримання загального екологічного балансу в регіоні, поширення екологічних знань тощо;

– забезпечення контролю за дотриманням вимог законодавства і встановленого режиму території при здійсненні господарської та іншої діяльності.

3. РЕЖИМ ТЕРИТОРІЇ ТА ОХОРОНА

3.1. На території Заказника забороняється будь-яка діяльність, що загрожує збереженню території або призводить до деградації чи зміни первісного її стану, і суперечить цілям та завданням Заказника, передбаченим цим Положенням, а також така, що не погоджена в установленому законодавством порядку, у тому числі:

– суцільні, прохідні, лісовідновні та поступові рубки, видалення захащеності;

– меліоративні та будь-які інші роботи, що можуть призвести до зміни гідрологічного та гідрохімічного режимів Заказника;

– геологорозвідувальні, підривні роботи, розробка родовищ корисних копалин, будь-яке порушення ґрунтового покриву, за винятком заходів по обмеженню розповсюдження пожеж;

– будь-які порушення природного стану водойм (зміна структури та конфігурації берегової лінії, виїмка ґрунту) за винятком заходів, які провадяться з метою забезпечення належної охорони і збереження Заказника, чи відновлення природних комплексів та об'єктів, що увійшли до складу його територій;

– зміна цільового призначення та виду використання земель що увійшли до складу територій Заказника;

– будівництво будь-яких споруд (у тому числі тимчасових), шляхів, лінійних та інших об'єктів транспорту і зв'язку, не пов'язаних з охороною та збереженням території Заказника;

– збір рідкісних видів рослин, їх квітів, насіння, плодів та матеріалів;

– заготівля другорядних лісових матеріалів (пнів, лубу, кори, очерету, соків з дерев, лікарської та технічної сировини і т. ін.), без відповідних дозволів;

– будь-яке засмічення, забруднення території Заказника (промислове та побутове), влаштування сміттєзвалищ;

– організація таборів, місць відпочинку, стоянок автотранспорту, встановлення наметів та розведення вогнищ поза межами спеціально відведених для цього місць;

- у період масового розмноження диких тварин, з 1 квітня до 15 червня, проведення робіт та заходів, які є джерелом підвищеного шуму та неспокою (пальба, проведення вибухових робіт, феєрверків, санітарних рубок лісу, проведення ралі та інших змагань на транспортних засобах);

- полювання, крім селекційного та вибіркового діагностичного відстрілу, (для проведення ветеринарно-санітарної експертизи) та у випадку регулювання чисельності окремих видів диких тварин, які завдають (чи можуть завдати) значної шкоди природному комплексу, що охороняється, в порядку, визначеному законодавством України;

- знищення диких видів тварин та птахів, що мешкають на території Заказника, розорення їхніх нір, гнізд, інших сховищ та жител, збір яєць та пуху, а також відлов тварин, за винятком заходів з регулювання чисельності;

- зберігання на території Заказника всіх видів отрутохімікатів;

- використання хімічних засобів боротьби зі шкідниками та хворобами лісу, за винятком проведення заходів, які проводяться при виявленні загрози існуванню охоронюваного природного комплексу, в порядку визначеному законодавством України;

- знищення або пошкодження інформаційно-охоронних, межових знаків та інформаційних щитів;

- проїзд усіх видів транспортних засобів поза дорогами загально-го користування, за винятком технологічного і службового транспорту та Землевласників;

- інші види господарської діяльності, окремі роботи, які можуть призвести до порушення екологічної рівноваги Заказника та втрати його наукової, господарської та естетичної цінності.

3.2. На території Заказника в установленому порядку дозволяється:

- використання її в оздоровчих, рекреаційних та освітньо-виховних цілях;

- здійснення протипожежних і лісогосподарських заходів, що не порушують режиму використання Заказника;

- регламентоване сінокосіння та випасання худоби з 01 червня.

Господарська, наукова та інша діяльність, що не суперечить цілям і завданням Заказника, проводиться з додержанням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища.

3.3. Спеціальне використання природних ресурсів у межах території Заказника здійснюється за дозволами, що видаються уповноваженими на те органами державної влади, в порядку передбаченому законодавством, на підставі та у межах лімітів, затверджених відповідно до законодавства.

3.4. Забезпечення встановленого цим Положенням режиму та охорони території Заказника здійснюється Землевласниками.

3.5. На Землевласників оформляються охоронні зобов'язання щодо дотримання режиму охорони та збереження Заказника.

У разі зміни власника чи користувача земельних ділянок, що увійшли в межі Заказника, або юридичної їх назви, Землевласники зобов'язані повідомити про це уповноважений орган у сфері охорони навколишнього природного середовища з метою переоформлення охоронного зобов'язання.

3.6. Державний контроль за додержанням режиму охорони Заказника здійснюється Державною екологічною інспекцією, а також іншими спеціально уповноваженими державними органами.

3.7. Громадський контроль за додержанням режиму охорони території Заказника здійснюється відповідно до Законодавства України.

4. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

4.1. Порухнення природоохоронного законодавства України в межах Заказника тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством України.

4.2. Юридичні і фізичні особи зобов'язані в установленому порядку відшкодовувати шкоду, заподіяну порушенням режиму території Заказника в розмірах, визначених чинним законодавством України.

5. ЗМІНА МЕЖ, КАТЕГОРІЙ ТА СКАСУВАННЯ СТАТУСУ

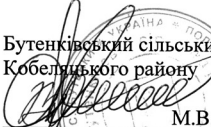
5.1. Зміна меж, категорій та скасування статусу Заказника проводяться відповідно до природоохоронного законодавства України.

ДОДАТКИ

АРКУШ ПОГОДЖЕННЯ до Положення про ботанічний заказник місцевого значення «Драбинівка»

ПОГОДЖЕНО:

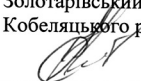
Бутенківський сільський голова
Кобеляцького району

М.В. Скрильник

„25” жовтня 2020 року

М.П.

Золотарівський сільський голова
Кобеляцького району

С.А. Кобель

„25” жовтня 2020 року

ЕПІФІТНІ ЛИШАЙНИКИ ЗАКАЗНИКА*(за даними О. М. Байрак [17])*

Лишайники характеризуються значною біологічною відокремленістю та специфічністю, на відміну від інших груп біоти. Як організми комплексної будови (тіло складається з водорості й гриба), вони мають своєрідні фізіологічні (тип живлення, повільний ріст, значна тривалість життєвого циклу) та екологічні особливості (невибагливість до умов середовища, поселення на нерухомих субстратах). Лишайники є невід'ємними компонентами наземних екосистем, насамперед лісових, у яких утворюють самостійні угруповання – синузії.

Непомітні, на перший погляд, унаслідок невеликих розмірів та незвичайності місць оселення порівняно з вищими рослинами, лишайники зустрічаються в листяних і соснових лісах, у лісопарках, лісосмугах, на відкритих піщаних ділянках. Їх можна побачити на корі різних дерев або на оголеній деревині, на ґрунті, камінні, штучних будівлях.

Видове різноманіття й поширення лишайників залежить від особливостей природних умов конкретної місцевості, зокрема провідних екологічних факторів та рослинного покриву. Незважаючи на широку екологічну амплітуду багатьох видів лишайників, їх поширення обумовлене певними співвідношеннями умов середовища – субстратом, вологістю, освітленістю, температурою.

Екологічні групи лишайників визначаються насамперед за типом субстрату, на якому вони оселяються: епіфіти – на корі дерев, епиксилі – на оголеній чи обробленій деревині, епігеїди – на ґрунті (переважно піщаному), епіліти – на камінні. Видовий склад, ступінь розвитку покриття лишайників на субстраті, співвідношення морфологічних типів слані (кіркові, листуваті, куштісті) є показниками стану природних екосистем і природного середовища в цілому. Епіфітні лишайники є індикаторами забруднення повітря.

У Полтавській області виявлено 162 види лишайників. Різноманіття видового складу та особливості поширення різних екологічних груп лишайників у Кобеляцькому районі репрезентує територія регіонального ландшафтного парку «Нижньоворсклянський», де виявлено 75 видів лишайників [5].

На території ботанічного заказника «Драбинівка» обстежено штучні насадження та зарості дерев і чагарників природного походження на степових схилах, а також зібрано матеріал у заплавному (Хоманківський ліс) та правобережній нагірній дібровах та вздовж правого й лівого берегів р. Кобелячок (фрагменти вербових та білотоплевих лісів).

За результатами інвентаризації встановлено 32 види епіфітних лишайників із 20 родів та 11 родин. Серед них майже порівну з корковим (накипним 15 видів) і листуватим (14 видів) таломами, найменше (3) – з кущистим.

Аналіз поширення лишайників на території заказника дозволяє виділити 4 ценокомплекси лишайників, які відрізняються дещо видовим складом, а головне – потійністю лишайників та покриттям кори форофіта (див. табл.).

Найпоширенішими серед епіфітів на території заказника, як і в цілому в заплавних лісах та штучних насадженнях Полтавської області, є листуваті лишайники: ксанторія настінна, фісція здута, фаофісція зелена, пармелія борозенчаста, плеуростікта блюдчата, з накипних – представники роду леканора.

Найвищими показниками видового різноманіття за високого покриття стовбурів дерев характеризується ценокомплекс заплавних вербово-топлевих лісів (20 видів). На корі тополі білої (*Populus alba*) переважають листуваті лишайники фісція здута, фісція зірчаста, фаофісція зелена, ксанторія настінна. На корі верби білої (*Salix alba*) виявлений типовий набір листуватих та накипних лишайників, здебільшого у вигляді поодиноких таломів.

Таблиця

Видовий склад та приуроченість епіфітних лишайників на території заказника

Вид	<i>Quercus robur</i>	<i>Salix alba</i>	<i>Populus alba</i>	<i>Fraxinus excelsior</i>	<i>Ulmus laevis</i>	<i>Juglans</i>	Плодові
<i>Amandinea punctata</i> (Hoffm.) Coppins & Schleid.					+		
<i>Bacidina globulosa</i> (Florke) Haffelner & V. Wirth.				+			

Продовження таблиці

Вид	<i>Quercus robur</i>	<i>Salix alba</i>	<i>Populus alba</i>	<i>Fraxinus excelsior</i>	<i>Ulmus laevis</i>	<i>Juglans</i>	Плодові
<i>Candelariella aurella</i> (Hoffm.) Zahlbr.	+		+		+		
<i>Caloplaca cerina</i> (Ehrh. ex Hedwig.) Th. Fr.					+		
<i>Caloplaca holocarpa</i> (Hoffm.) ex Ach.) Wade			+				
<i>Caloplaca lobulata</i> (Florke) Hellbom.					+		
<i>Eopyprenula leucoplaca</i> (Wallr.) R. Harris	+		+	+			
<i>Evermia prunastri</i> (L.) Ach.	+	+	+	+	+		
<i>Lecanora allophana</i> Nyl.			+				
<i>Lecanora carpinea</i> (L.) Vain.	+			+		+	
<i>Lecanora hagenmii</i> (Ach.) Ach.		+	+		+		+
<i>Lecanora sumbuci</i> (Pers.) Nyl.		+					
<i>Lecidella elaeochroma</i> (Ach.) Choisy				+	+		
<i>Melanelia glabratula</i> (Lamy) Essl.	+			+			
<i>Melanelia subargentifera</i> (Nyl) Essl.					+		
<i>Parmelia sulcata</i> Tayl.	+	+	+	+	+	+	+
<i>Parmelina tiliacea</i> (Hoffm.) Hale		+		+	+		
<i>Phaeophyscia nigricans</i> (Florke) Moberg.		+					+

ДОДАТКИ

Продовження таблиці

Вид	<i>Quercus robur</i>	<i>Salix alba</i>	<i>Populus alba</i>	<i>Fraxinus excelsior</i>	<i>Ulmus laevis</i>	<i>Juglans</i>	Плодові
<i>Phaeophyscia orbicularis</i> (Neck.) Moberg.	+	+	+	+	+	+	+
<i>Physcia adscendens</i> (Fr.) H. Oliver	+	+	+	+	+	+	+
<i>Physcia aipolia</i> (Ehrh. ex Humb.) Furur			+				
<i>Physcia stellaris</i> (L.) Nyl.		+	+		+		+
<i>Physcia tenella</i> (Scop.) DC.		+			+		
<i>Physconia grisea</i> (Lam.) Poelt			+				
<i>Phlyctis argena</i> (Ach.) Flot.	+			+			
<i>Pleurosticta acetabulum</i> (Neck.) Elix & Lumbsch	+	+	+	+	+		
<i>Ramalina fraxinea</i> (L.) Ach.		+					
<i>Ramalina pollinaria</i> (Westr.) Ach.					+		
<i>Rinodina pyrina</i> (Ach.) Arnold			+	+	+		+
<i>Xanthoria parietina</i> (L.) Tr. Fr.	+	+	+	+	+	+	+
<i>Xanthoria polycarpa</i> (Hoffm.) Rieber		+	+		+		+
Разом	12	14	16	14	19	5	10

Типовий склад лишайників (17 видів) та розташування синузії відзначено в широколистяних лісах заказника. Характерними епіфітами для дуба є куцистий лишайник евернія сливова, листуватий – пармеліна липова, меланелія яскраво-зеленіюча. На корі ясена відзначено 14 видів (6 накипних, 8 листуватих), серед яких найбільше

покриття утворюють представники родів фісція, фаофісція, пармелія. Ліхенофлора нагірної діброви, на відміну від заплавної, збіднена внаслідок гіршого режиму освітлення та зволоження. У Хоманківському лісі лишайниковий покрив у вигляді плям при основі стовбурів (до 2 м) виявлено на корі дуба звичайного та ясена високого.

Специфічним для території заказника виявився ценокомплекс лишайників, приурочений до в'язу кіркового, спонтанні зарості якого зосереджені й у північній частині заказника, здебільшого у верхній частині схилу південно-східної експозиції. Ці невеликі дерева (від 1 до 4 м заввишки) із сильним бічним галузненням від основи та особливою будовою кори (тріщинувата, крислата) мають максимальне, майже суцільне покриття лишайників у всіх частинах – від основи стовбура до верхівки – і по бічних гілках, навіть найтонших прикінцевих. Напевно, така структура кори сприяє розвитку різноманітних сланей лишайників – накипних, листоватих і кущистих. Серед дерев заказника на ньому виявлена найбільша кількість лишайників – 19 видів, з яких листоватих – 10 (представники родів гіпогімнія, фісція, пармелія), накипних – вісім (із родів калоплака, канделярієлла, леканора, рінодіна, леціделла) кущистих – один (рамаліна пилкова).

Епіфітні лишайники штучних насаджень на схилах заказника характеризуються одноманітністю видового складу та наявністю поодиноких таломів на корі дерев (горіх волоський, абрикос звичайний, груша звичайна, ясен звичайний), зрідка – кущів (гльоди). Найчастіше тут зустрічаються листоваті лишайники, такі як ксанторія настінна, пармелія борозенчаста, фаофісція зелена, фісція здута.

Отже, видова різноманітність і постійність лишайників на території заказника в цілому свідчать про сприятливі умови для їхнього розвитку й репрезентують типові для заплавних лісів і штучних насаджень та своєрідні для в'язу коркового ценокомплексу на степових схилах.

ДРАБИНІВСЬКІ СХИЛИ

(Розділ із книги «Заповідна краса Полтавщини»
(автор: Байрак О. М.) [1])

Цю степову ділянку виявив місцевий житель, учитель біології Бутенківської середньої школи Кобеляцького району Іван Михайлович Шевель разом зі своїми вихованцями-природолюбам.

Наша перша екскурсія на Драбинівські схили відбулася ранньою весною. Серед колгоспних ланів між селами заховався мальовничий куточок – підковоподібна ділянка схилів правого берега р. Малий Кобелячок. Схили у верхній частині стрімкі, а донизу – плескатіші, місцями вкриті кущами гльоду. Чи то марево, чи щось бузковіє? Серед тогорічної пожовклої трави у верхній частині схилу нас вітали перші вісники весни – маленькі рожеві квітки степової мешканки брандушки різнокольорової. Сама рослина невеличка, 6–8 см заввишки. Більша частина її захована під землею: бульбоцибулина, коротке стебло та основна частина квітки – зав'язь, з якої потім утворюється плід. Великі (близько 5 см у діаметрі) ніжні бузково-рожеві квітки з'являються одночасно з пучком лінійно-ланцетних сизих листків і тримаються понад тиждень. Пелюстки віночка виростають прямо із землі у вигляді нігтика з відгином. Плід – довгаста коробочка – утворюється під землею, а потім стебло витягується й виносить її на поверхню. Увесь цей розвиток рослини відбувається протягом 3 тижнів у квітні. Квітки брандушки дуже чутливі до негоди: набіжить дощова хмара – квітка закривається, а в ясну погоду розкривається широкою бузково-рожевою зіркою, яка, здається, дивиться на небо.

Унаслідок знищення природних місцезростань, масового збирання на весняні букети брандушка різнокольорова стала зникаючою рослиною. Тому вона занесена до Червоної книги України та потребує охорони.

У зниженій частині схилів, наче білі острівці на яскраво-зеленому килимі, з'явилась інша ранньовесняна червонокнижна степова рослина – шафран сітчастий. Здається, зіркоподібні білі квітки виткнулися прямісінько із землі.

*Невеликі пелюстки мають темнії смужки.
Наче золотий пісок, в квітках жовтий є пилок.
А в землі сидить куляста
Цибулиночка сітчаста.*

Ця загадка розкриває назву й особливості будови квітки рослини. Вона зазнає «страждань» від випасання та оранки земель і потребує повної охорони в межах області.

*На пагорбах, на сонячних,
Погляньте: там і тут
Рясенько вкрила земельку
Рослина-лілітут.*

Непомітна на перший погляд, ця рослина-крихітка має гучне ім'я – веснянка весняна. Вона зустрічається всюди, після того як пригріє сонечко – на піщаних пагорбах, на схилах, уздовж доріг. Тонесенькі корінці тримають у ґрунті розетку дрібних листочків із верхівковим суцвіттям білих малесеньких квіток. Живе веснянка зовсім недовго. Вона – ефемер, тобто рослина, що зберігається до наступної весни у вигляді насіння, яке утворюється в довгастих стручечках.

Сонячне проміння й весняна волога швидко зроблять свою справу – і на початку травня Драбинівські схили вкриває різнобарвний килим степових рослин. З усіх ботанічних заказників Полтавщини «Драбинівський» – осередок найбільшої різноманітності першоцвітів, серед яких майже всі види є рідкісними й охороняються в області. Типові лучно-степові ефемероїди утворюють куртини переважно на схилах південно-східної експозиції. Ще здалеку привертають увагу сині плями в нижній частині схилів на плескатіших ділянках. Що це за диво?

Це квітує гадюча цибулька занедбана. Та вигляд її не зовсім відповідає українській назві – вона приваблива й декоративна. Мініатюрне стебельце з вузькими, зігнутими дугою листочками на верхівці закінчується китицею із синіх дзвоникоподібних квіточок. Під землею, як й інші первоцвіти, рослина має цибулинку. Міжнародна назва роду – «мускарі» – пов'язана з ароматом квіток, що пахнуть мускатним горіхом.

Біля основи схилу розсіяно зростає ряска Гуссона. Вона – родичка мускарі, бо ці рослини належать до родини лілійних. Її білі квіточки на довгих квітконіжках утворюють розлогий щиток. У другій по-

ловині травня на цій ділянці, де більша зволоженість, розквітає ряс-тка Буше з великою китицею білих квіток. За розмірами ця рослина найбільша серед першоцвітів (близько 50 см заввишки).

Ми обстежували схили, рухаючись знизу догори. На кожному кроці нас чекали нові цікаві знахідки. На фоні непоказних буруватих колосків осоки ранньої виділяються тендітні суцвіття колосків із дзвоникоподібних блідо-блакитних квіток гіацинтика блілого. Ця степова рослина також охороняється в області.

Зростає на Драбинівських схилах і кілька екземплярів горицвіту весняного – символу степової весни-красни. На плескатій верхівці схилу, неначе чарівник розкидав бризки веселки, – рожеві та жовті квітки півників низеньких. Верхівкову частину схилів прикрашають своїм ніжним убранням інші степові мешканці – фіалка двозначна, бурачок пустельний, костянець зонтичний, валеріана бульбиста, перстач пісковий. Місцями рясні куртини утворює невисокий злак – тонконіг бульбистий із потовщеними колосоподібними суцвіттями. Він одним із перших зацвітає серед злаків. Цікаво, що в суцвітті частенько утворюються маленькі бульбочки, які опадають і проростають новими особинами.

Серед розрідженого трав'яного покриву тільки на крайньому пагорбі росте досить чудернацька рослина, не схожа на інші першоцвіти. Це типовий південний степовий вид – белевалія сарматська. Міжнародна назва дана рослині на честь французького вченого П. Бельваля. До квітання белевалія утворює 3-4 прикореневі широколанцетні листки, які спадають на ґрунт. Згодом між листками з'являється щільне суцвіття пірамідальної форми з бутонів у вигляді м'ясистих щитків. За кілька днів суцвіття видовжується до 20–30 см і має вигляд китиці з дрібних білуватих квіточок на довгих квітконіжках. На цій ділянці зростає ще один рідкісний вид – астрагал довголистий.

Ділянка з кущами гльоду в зниженій частині схилу північно-східної експозиції є осередком лісових першоцвітів. Звідки вони сюди потрапили? Можливо, тут колись був ліс. Рясні синьо-фіолетові куртини утворюють проліска сибірська та ряст ущільнений із яскраво-жовтими вкрапленнями пшінки весняної й анемони жовтецевої. На пагорбі красується першоцвіт весняний. Наче вітаючись, схилив свої квіточки рідкісний рябчик руський. Тут навіть зростає й червонокнижний тюльпан дібровний. Справжнісіньке царство першоцвітів, скарбами якого є 15 видів рідкісних рослин, що охороняються в області.

У червні Драбинівські схили вкриті суцільним килимом із яскравого степового різнотрав'я. Яке різноманіття, кольори, аромат! Яка краса!..

Схил, який навесні вкривали мускарі, на початку літа синіє від шавлії пониклої, яку ще називають «бабками». Ніби хвилі, гойдає вітер пониклі суцвіття на довгих голих стеблах, при основі яких є розетка з великих темно-зелених листків. Сусідній схил прикрашає куртина рослин із попелясто-сріблястими від опушення листками та поодинокими яскраво-жовтими квітками – це жовтець ілїрійський. Зростає на цих схилах і його «брат» – жовтець багатоквітковий із розсіченими листовими пластинками та розгалуженим стеблом із великою кількістю квіток.

На сухіших підвищених ділянках зустрічаються сухостійкі степові рослини – дивина фіолетова, залізняк бульбистий, рутвиця мала.

Особливого аромату повітрю літнього погожого дня надає чебрець Маршаллів, який ніби сховався серед інших високих трав. Зарості підмаренника руського наповнюють все навкруги запахом меду.

У зниженнях зростають лучно-степові рослини – гадючник звичайний, горошок мишачий, конюшина альпійська та гірська, які чергуються з ділянками суніці зеленої. У цей час вона квітує, а згодом з'являються смачні цілющі плоди.

У літньому степовому різнотрав'ї є й рідкісні рослини. На відкритих ділянках поодинокі трапляється густо опушена рослина, що нагадує м'яку іграшку – гострокільник волосистий із родини бобових. Серед інших рослин своїм декоративним виглядом приваблює увагу ломиніс цілолистий. На верхівці пагорба є невелика ділянка ковили волосистої. А в тій частині схилів, де зростали лісові першоцвіти, улітку квітують узлісні рослини – материнка звичайна, лаватера тюрингська, самосил гайовий.

Звичайно, на Драбинівських схилах зростає набагато більше видів рослин, ніж ми назвали в цій розповіді. Але наукова цінність цієї ділянки саме в тому, що тут масово зростають степові й лісові рослини, рідкісні для області й України в цілому.

Сподіваємося, що юні природолюби на чолі зі своїм учителем донесуть до сумління місцевих жителів, які полюбляють відвідувати Драбинівські схили у свята, що нині ця територія охороняється як ботанічний заказник місцевого значення, і щоб зберегти рослинне різноманіття схилів, необхідно дотримуватись установленого заповідного режиму.

ВАЖЛИВИЙ ДОСВІД ІЗ ВИВЧЕННЯ ЖИВОТВОРНОГО СВІТУ ПРИРОДИ

*Навіщо вам химерної екзотики?
Загляньте в рідний гай, що край села...
Щоб все було оглянуто і вивчено:
Цей рідний гай, цей животворний світ.*

Михайло Ситник

Шановний читачу!

Епіграф до післямови цієї змістовної книги, краще за все передає її суть. Вона не лише в тому, щоб охороняти і вивчати животворний світ природи у конкретних умовах. Вона й про те, щоб мати для цього високу громадянську позицію. Таку, як від жовтня 1994 року (дня заснування ботанічного заказника «Драбинівка») своїми справами доводить головний організатор і охоронець цього заповідного куточка Кобеляччини — Іван Михайлович Шевель.

За своєю моральною сутністю — це справжній життєвий подвиг просто-го сільського вчителя, ексклюзив педагогіки, який засвідчує високу роль і силу освітянина, його можливості та авторитет.

І. М. Шевеля і його однодумців не зупинили навіть буремні події останніх років. Навпаки, у тісному контакті з такими самовідданими захисниками довкілля, як О. М. Байрак і Н. О. Смоляр, його справа зросла і розквітла.

Ми маємо подякувати авторам за бажання донести до читачів результати своїх багаторічних напрацювань. Сподіваюся, вони будуть корисні фахівцям різних галузей. Стануть також у пригоді й організаторам природоохоронної роботи, керівникам сільських та селищних громад, щоб у землевласності «...все було оглянуто і вивчено», так, як це зробили колись у «Драбинівці». Ось для цього й необхідно мати такі важливі напрацювання, як ті, що викладені у другому виданні книги про заказник.

Віктор Самородов,

*голова Полтавського відділення Українського
ботанічного товариства, лауреат всеукраїнських
академічних премій імені Л. П. Симиренка та М. М. Гришка*

ПРО АВТОРІВ

СМОЛЯР Наталія Олексіївна.

Кандидат біологічних наук, доцент кафедри прикладної екології та природокористування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Член Полтавського відділення Українського ботанічного товариства, голова Полтавської обласної організації Українського товариства охорони природи. Автор понад 250 наукових, науково-популярних та науково-методичних публікацій і книг. Фахівець у галузі збереження біорізноманіття, заповідної справи, екологічного просвітництва.

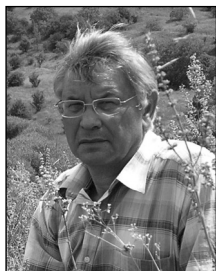
ХАННАНОВА Оlesia Равілівна.

Кандидат біологічних наук, асистент кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Член Полтавського відділення Українського ботанічного товариства та Полтавської обласної організації Українського товариства охорони природи. Автор та співавтор ряду публікацій із ботаніки, геоботаніки, екології рослин, заповідної справи, фітоіндикації, навчально-методичних розробок для здобувачів вищої освіти.

ШКУРА Тетяна Володимирівна.

Кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Член Полтавського відділення Українського ботанічного товариства та Полтавської обласної організації Українського товариства охорони природи. Автор та співавтор ряду публікацій із ботаніки та екології рослин, навчально-методичних матеріалів. Коло наукових інтересів: ботаніка, екологія рослин, популяційна екологія.

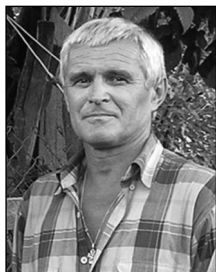
ШЕВЕЛЬ Іван Михайлович.

Учитель-методист. Відмінник освіти України. Член Полтавської обласної організації Українського товариства охорони природи. Засновник ботанічного заказника «Драбинівка».

МАЛИМОН Вікторія Іванівна.

Учитель біології вищої категорії Опорного закладу «Бутенківська загальноосвітня школа I–III ступенів імені Ю. П. Дольд-Михайлика». Член Полтавської обласної організації Українського товариства охорони природи. Координатор природоохоронної та еколого-просвітницької діяльності на території ботанічного заказника «Драбинівка». Автор ряду публікацій природоохоронного спрямування у періодичній пресі.

СЛЮСАР Микола Володимирович.

Кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології людини та тварин Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Член Полтавської обласної організації Українського товариства охорони природи. Автор та співавтор понад 80 наукових публікацій з екології тварин, фауністики. Коло наукових інтересів: орнітологія, екологія тварин.

НЕЧИТАЙЛО Валентина Іванівна.

Учитель біології, екології, валеології. Природоохоронець. Співавтор двох монографій про ботанічний заказник «Драбинівка».

ЗМІСТ

Передмова	3
<i>Розділ 1. Природні умови території заказника та особливості охоронного режиму</i>	7
<i>Розділ 2. Історія створення й розвиток заказника та вивчення його біорізноманіття</i>	17
<i>Розділ 3. Ботанічний заказник «Драбинівка» в природно-заповідній мережі Полтавської області та Кобеляцького району</i>	30
<i>Розділ 4. Рослинний світ заказника</i>	41
4.1. Флора судинних рослин: систематична, екологічна, ценотична, біоморфологічна, географічна структура)	41
4.2. Особливості рослинного покриву заказника	47
4.3. Сософіти заказника та їхні характеристики	56
4.4. Стан популяцій деяких весняноквітучих сософітів за результатами моніторингу	96
<i>Розділ 5. Біотопічна характеристика території заказника</i>	107
<i>Розділ 6. Тваринний світ заказника</i>	112
<i>Розділ 7. Еколого-просвітницька роль ботанічного заказника «Драбинівка»</i>	119

Перелік наукових і періодичних видань, у яких наведено відомості про біорізноманітність ботанічного заказника «Драбинівка»	137
Використані джерела	144
<i>Додаток 1. Анотований список судинних рослин заказника</i>	149
<i>Додаток 2. Созологічний список флори судинних рослин заказника</i>	194
<i>Додаток 3. Анотований список наземних чотириногих хребетних заказника</i>	199
<i>Додаток 4. Созологічний список фауни наземних чотириногих хребетних заказника</i>	218
<i>Додаток 5. Положення про ботанічний заказник місцевого значення «Драбинівка»</i>	219
<i>Додаток 6. Епіфітні лишайники заказника</i>	226
<i>Додаток 7. Драбинівські схили</i>	231
Важливий досвід із вивчення животворного світу природи. Віктор Самородов	235
Про авторів	235

Наукове видання

**Н. О. СМОЛЯР, В. І. МАЛИМОН., І. М. ШЕВЕЛЬ,
Т. В. ШКУРА, О. Р. ХАННАНОВА,
М. В. СЛЮСАР, В. І. НЕЧИТАЙЛО**

БОТАНІЧНИЙ ЗАКАЗНИК «ДРАБИНІВКА»

Монографія

Фото Н. О. Смоляр, Т. В. Шкури,
І. А. Грицай, В. І. Малимон, Г. П. Грибан
Морфологічні малюнки рослин О. М. Байрак
Художньо-технічний редактор Г. П. Грибан
Фото на обкладинці Г. П. Грибан
Обкладинка Є. Г. Прокопенка
Комп'ютерна верстка Є. Г. Прокопенка

Підписано до друку 25.12.20. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура PetersburgC.
Ум. друк. арк. 14,0. Ум. фарб.-відб. 14,9.
Обл.-вид. арк. 15,0. Тираж 100 пр. Вид. № 63.

Мова українська

Видавець та виготівник: ПП «Дивосвіт».
36039, Полтава, вул. Раїси Кириченко, 36, оф. 3.
Тел. (0532) 50-65-63.

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 866 від 22.03.02.

